

**การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
และวิถีชีวิตชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเกาะยาวน้อย จังหวัดพังงา**

นางสาววิชชุดา ให้อริณ

**งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๔**

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชน กรณีศึกษาชุมชนเกาะยวน้อย จังหวัดพังงา สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาและความร่วมมืออันดีจากหน่วยงานและบุคคลต่าง ๆ โดยเฉพาะ ผศ. ชุติมา แสงเงิน รศ. จิราพร จักรไพวงศ์ ผศ. พรรณีภา บุรพาชีพ ผ.ศ. วสิน ปल्लीเจริญ แห่งมหาวิทยาลัยมหิดล รศ. ชวน เพชรแก้ว ประธานอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ ที่ช่วยให้คำแนะนำ ให้การสนับสนุนมาโดยตลอด เจ้าหน้าที่ทุกท่านแห่งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ที่คอยดูแลและช่วยประสานงาน ยำนวยความสะดวกในการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วิจัยและสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ขอขอบคุณบังอ้ว (ชำนาญ ราชเขต) ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อย บังหมี (สำเริง ราชเขต) ที่ปรึกษาสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน ป๊ะเคาะห์ (มาเหรีน อุหลัง) ป๊ะโหวน (โต๊ะอิหม่าม อ.โหวน ช่งเหล็ก) ป๊ะไจ้ อุปมา ป๊ะทอก (ทวีป หยั่งทะเล) ที่ช่วยประสานเรื่องการเก็บข้อมูล และดูแลอำนวยความสะดวกตลอดเวลาที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษา ที่สำคัญขอขอบคุณกลุ่มแกนนำ สมาชิกชมรมชาวประมงพื้นบ้าน นักท่องเที่ยว และชาวเกาะยวน้อยทุกท่านที่กรุณาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัย ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

วิษชุดา ให้เจริญ

14 กันยายน 2545

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเกาะยวน้อย จังหวัดพังงา ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย และการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าวส่งผลต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชนอย่างไรบ้าง ทำการศึกษาโดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย และการจัดเวทีชาวบ้าน ซึ่งดำเนินการศึกษาในระหว่างเดือนกันยายน 2544 – กันยายน 2545 ที่ตำบลเกาะยวน้อย อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อยเป็นผู้ดำเนินการในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ โดยมีหลักการสำคัญเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนอยู่ 4 ประการ คือ 1) ต้องถือว่าการท่องเที่ยวไม่ควรมุ่งหวังรายได้เป็นหลักแต่ควรเป็นกิจกรรมที่สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ 2) ควรมีการคัดสรรนักท่องเที่ยวที่เคารพต่อธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชน 3) พยายามผลักดันให้การประกอบอาชีพการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเป็นเรื่องเดียวกัน และ 4) มีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม โดยมีกระบวนการดำเนินงาน 4 ประการ ได้แก่ 1) การวางแผนงาน 2) การจัดสายงาน 3) การดำเนินงาน และ 4) การควบคุมการดำเนินงาน ซึ่งกระบวนการจัดการดังกล่าว สามารถกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยวและคนในชุมชนให้หันมาร่วมมือกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนตามแนวทางของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะยวน้อย มีลักษณะตรงกันข้ามกับการท่องเที่ยวแบบทั่วไปที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยไม่คำนึงถึงความเสื่อมโทรมของธรรมชาติซึ่งมีสาเหตุหลักจากการหวังผลทางรายได้เป็นสำคัญ แต่การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะยวน้อยเป็นแนวทางที่สวนกระแส คือ การยึดเอาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตชุมชนเป็นหลัก โดยถือว่าการท่องเที่ยวเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ สร้างความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับท้องถิ่นเป็นสำคัญ

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ	
บทคัดย่อ	
สารบัญ	
บทนำ	
ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ในการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
ขอบเขตของการวิจัย	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	7
ระเบียบวิธีการวิจัย	8
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ	13
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว	16
แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์	22
แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	33
แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตชุมชน	37
บทที่ 3 บริบทชุมชนเกาะยวน้อย	
บริบททั่วไปของชุมชนเกาะยวน้อย	41
ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกาะยวน้อย	66
การปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านชุมชนเกาะยวน้อย	71
บทที่ 4 การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย	
ความเป็นมาของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย	83
การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย	84
วิเคราะห์ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ของชุมชนเกาะยวน้อย	117
ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และแนวทาง ในการดำเนินการแก้ไข	122

สารบัญ

	หน้า
ผลของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของเกาะยวน้อย	127
บทที่ 5 สรุปผลและข้อเสนอแนะ	133
เอกสารอ้างอิง	137
ภาคผนวก ก	143
ภาคผนวก ข	150

บทนำ

1. ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย

การท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความอยากรู้อยากเห็นและอยากมีประสบการณ์กับสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงความซ้ำซากจำเจ และผ่อนคลายความตึงเครียดจากการทำงาน ทำให้ร่างกาย สมองจิตใจได้พักผ่อน และสามารถทำงานต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นสุข การเดินทางท่องเที่ยวของมนุษย์นั้นปรากฏในหลายรูปแบบ หลายลักษณะ และพัฒนาการไปตามรสนิยมและสภาพแวดล้อมของแต่ละยุคสมัย เช่น การจาริกแสวงบุญ การผจญภัย การรักษาสุขภาพ การท่องเที่ยวตามกลุ่มสนใจเฉพาะด้าน เป็นต้น การท่องเที่ยวนอกจากจะเป็นการพักผ่อนแล้วยังส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและต่อประเทศชาติอีกด้วย เพราะการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการสร้างงานและรายได้ให้กับท้องถิ่น เกิดการกระจายรายได้ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการว่างงาน และการอพยพเข้าสู่เมืองหลวง อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวจะมีความสำคัญและส่งผลด้านดีอย่างไรก็อาจจะมีผลด้านลบตามมา หากขาดการบริหารจัดการที่ดี ตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนซึ่งเกิดขึ้นจากการเลียนแบบนักท่องเที่ยว ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

การที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังสถานที่ใด ขึ้นอยู่กับสภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวในสถานที่นั้นเป็นสำคัญว่ามีศักยภาพมากน้อยเพียงใดในการดึงดูดความสนใจ ทรัพยากรการท่องเที่ยวในประเทศไทยมีอยู่มากมายหลากหลายประเภท การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จำแนกทรัพยากรการท่องเที่ยวตามลักษณะความสนใจของนักท่องเที่ยวได้เป็น 3 ประเภท คือ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2543 : 4)

1. ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงามตามธรรมชาติ ซึ่งมีลักษณะเด่น แปลก สวยงาม และมีคุณค่าต่อการเข้าไปศึกษาหรือเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เช่น ภูเขา ป่าไม้ น้ำพุร้อน ถ้ำ น้ำตก ชายทะเล หาดทราย เกาะแก่ง สถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติบางแห่งนั้น มนุษย์ได้เข้าไปคัดแปลงเสริมสร้างและทำให้ธรรมชาติที่แท้จริงเปลี่ยนแปลงไป เช่น อ่างเก็บน้ำหรือทะเลสาบเหนือเขื่อนที่สร้างขึ้นมาเพื่อเก็บกักน้ำก็จัดว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

2. ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศาสนา แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นตามความประสงค์หรือประโยชน์ของมนุษย์เองทั้งที่เป็นมรดกในอดีตรวมและได้สร้างเสริมในปัจจุบัน แต่มีผลดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น พระราชวัง ศาสนสถาน ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์ กำแพงเมือง อุทยานประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน เป็นต้น

3. ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปแบบของการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม ซึ่งปฏิบัติยึดถือสืบทอดต่อกันมา เช่น สภาพชีวิตในชนบท หมู่บ้านชาวเขา ตลาดน้ำ ศูนย์วัฒนธรรม สวนสนุก การแสดงสินค้าพื้นบ้าน การแข่งขันกีฬา งานเทศกาลประเพณีต่างๆ เป็นต้น

จากการที่ประเทศไทยอุดมไปด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ มากมาย จึงทำให้ได้รับความสนใจและเป็นแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก สร้างรายได้เข้าประเทศมีมูลค่านับแสนล้านบาทในแต่ละปี ส่งผลให้การท่องเที่ยวขยายตัวเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และบทบาทสำคัญยิ่งต่อเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะในระหว่างปี พ.ศ. 2539 – 2543 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการสร้างงานและรายได้ให้กับท้องถิ่น กระตุ้นให้เกิดการลงทุนและเกิดการหมุนเวียนทั่วทั้งระบบเศรษฐกิจ โดยสถิติในปี พ.ศ. 2543 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยเป็นจำนวนถึง 9.5 ล้านคน ก่อให้เกิดรายได้ทางการท่องเที่ยวรวมกว่า 285,000 ล้านบาท (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2543 : 1) ซึ่งส่งผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ แต่ในทางตรงกันข้าม การเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลับทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง เพราะการดำเนินการในอดีตที่ผ่านมามุ่งเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นหลัก

การจัดการการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่นั้น มักประสบปัญหาความขัดแย้งระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาอยู่เสมอ จนกว่าการท่องเที่ยวไม่สามารถประสานกับการอนุรักษ์ได้ แต่ในความเป็นจริงแล้วการท่องเที่ยวต้องพึ่งพาการอนุรักษ์เสมือนหนึ่งทรัพยากรที่มีค่า ในทางกลับกัน การท่องเที่ยวสามารถเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการอนุรักษ์ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม หากการท่องเที่ยวนั้นอยู่ภายใต้การจัดการและจิตสำนึกที่ดี

ปัจจุบันได้มีความพยายามในการที่จะสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ เพื่อหารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวใน 3 ด้าน คือ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2543 : 43-44)

1. กระแสความต้องการกวดอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีขอบข่าย

กว้างขวางไปทั่วโลก ทั้งในแง่การอนุรักษ์ในระดับท้องถิ่นจนถึงการอนุรักษ์ ป้องกัน และแก้ไข วิกฤตการณ์ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ

2. กระแสความต้องการของตลาดการท่องเที่ยว ในด้านการศึกษาเรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นความต้องการที่มีมากขึ้นในหมู่นักท่องเที่ยวและ ในทุกส่วนของสังคม เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมีความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

3. กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มาจากระดับ ท้องถิ่นอันจะเป็นหลักประกันที่จะให้การพัฒนามีทิศทางที่ถูกต้อง มีการกระจายรายได้ที่เหมาะสม เป็นไปตามความต้องการของผู้อยู่ในพื้นที่มากขึ้น

จากกระแสความต้องการ ทั้ง 3 ด้าน ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดแนวความคิดในการจัดการท่องเที่ยวแนวใหม่ ในลักษณะการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) อาทิ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม (Agrotourism) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ (Homestay) ซึ่งคำนึงถึงชุมชนมากขึ้น โดยเห็นว่าการท่องเที่ยวเข้ามาแบ่งส่วนการใช้ประโยชน์พื้นที่และใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชน ดังนั้น ชุมชนควรได้รับผลประโยชน์ตอบแทนหรือมีส่วนในการจัดการองค์กรของตนเอง ทั้งนี้อยู่ภายใต้เหตุผลว่า เมื่อชุมชนได้รับประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตรงจะทำให้เกิดการดูแล รักษา ทำนุบำรุง นำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนสืบไป ลักษณะการจัดกิจกรรมแบบโฮมสเตย์ในชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยม และมีการกล่าวถึงมากในขณะนี้จากองค์กรท้องถิ่น องค์กรเอกชน และหน่วยงานภาครัฐ

การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเลือกพักกับชุมชนเพื่อเรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะท้องถิ่น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544 : 1) ซึ่งบ้านพักที่ให้บริการต้องมีห้องพักหรือพื้นที่ที่สามารถรองรับและสามารถให้บริการแก่ผู้มาเยือนได้ตามขีดความสามารถ การพักร่วมกับชาวบ้านในชุมชน จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ร่วมกันระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการสร้างความรู้ (Knowledge) ความเข้าใจ (Understanding) ในวิถีชีวิตชุมชน เกิดทัศนคติ (Attitude) ที่ดีต่อชุมชน อันเนื่องมาจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน รวมถึงการที่ชุมชนและนักท่องเที่ยวได้รับความประทับใจและพึงพอใจ (Appreciation and Impression) จากวิถีชีวิตชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนอีกด้วย (มธุรส ปรายไพร, 2544 : 28) การมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและความสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อมแบบสังคมชนบทจึงเป็นจุดขายที่สำคัญที่จะเป็นแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจเข้าไปท่องเที่ยว ดังนั้นจึงถือได้ว่าการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เป็นรูป

แบบการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ ให้คุณค่าแก่วัฒนธรรมและระบบนิเวศ โดยชุมชนจะมีบทบาทเกี่ยวข้องอย่างชัดเจนตั้งแต่การกำหนดกิจกรรม การควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว การเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวจนถึงการพัฒนาชุมชนในที่สุด

อย่างไรก็ตาม การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์จะยั่งยืนหรือล้มเหลวนั้นขึ้นอยู่กับการจัดการของชุมชนผู้เป็นเจ้าของบ้านเป็นสำคัญ ซึ่งเมื่อใดที่ชุมชนต้องการให้มีการจัดการโฮมสเตย์เพื่อมุ่งสนองความต้องการ โดยเน้นคุณค่าของรายได้เป็นหลักสำคัญจนยอมแลกกับการสูญเสียความสมดุลทางธรรมชาติและสังคม มีการจัดฉากขึ้นมาเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยือนหรือเพียงเพื่อเอาใจให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ การจัดการดังกล่าวย่อมสร้างความเปราะบางแก่ชุมชน ท้ายที่สุดก็ถูกทำลายให้แตกสลายด้วยการท่องเที่ยวที่เข้ามากระตุ้นด้วยเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่ถ้าหากชุมชนสามารถจัดการโฮมสเตย์ให้เป็นการจัดการที่มีการคำนึงถึงคุณค่าของทรัพยากร ที่มีใช้สนองตอบเฉพาะความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน หรือตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก เล็งเห็นผลกระทบที่จะเกิดขึ้นและส่งผลไปยังคนในชุมชนรุ่นอนาคต รวมถึงการจัดสรรผลประโยชน์อย่างยุติธรรม แนวทางการจัดการดังกล่าวก็สามารถนำไปสู่ความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้นได้

ชุมชนเกาะขาวน้อย จังหวัดพังงา เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มนาร่องดำเนินกิจกรรมโฮมสเตย์ในรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 จนถึงปัจจุบัน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544 : 15) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่องค์กรพัฒนาเอกชนไทยเข้าไปมีบทบาทในการดำเนินการพัฒนา เนื่องจากในอดีตชุมชนเกาะขาวน้อยเคยประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรชายฝั่งเสื่อมโทรมจากการจับสัตว์น้ำที่มากเกินไป การทำลายป่าชายเลนเพื่อแปรสภาพพื้นที่เป็นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และนำไปเผาถ่านจำหน่าย ส่งผลวิกฤตต่อทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชนซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก ต้องละทิ้งอาชีพดั้งเดิมไปเป็นกรรมกรในเมืองแร่ ขยายแรงงานในตัวเมือง หรือต้องกู้หนี้ยืมสิน จากปัญหาดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนเริ่มปรับตัวเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและจัดทำแผนแม่บทของชุมชนขึ้น โดยปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และร่วมมือกันปกป้อง พื้นฟู ทรัพยากรชายฝั่งที่เสื่อมโทรมรวมทั้งกอบกู้อาชีพดั้งเดิมของตน โดยได้ร่วมจัดตั้งชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะขาวน้อยขึ้นเพื่อเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน และด้วยศักยภาพของทรัพยากรท่องเที่ยวที่ชุมชนมีอยู่ ประกอบกับวิถีชีวิตแบบชาวประมงอันเป็นเสน่ห์ดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวประการหนึ่ง ชุมชนจึงดำเนินการจัดกิจกรรมการ

ท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ขึ้น โดยให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเข้าไปใช้ชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกับคนในชุมชน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ปฏิบัติตนเป็นส่วนหนึ่งของคนในท้องถิ่น เช่น เข้าขึ้นทำอาหาร ออกไปทำไร่นา ปลูกผัก ออกเรือจับปลา ผู้หญิงอาจอยู่บ้านทำงานฝีมือ จักสาน ทำผลิตภัณฑ์อาหารจากทะเล เชื่อมชมกิจกรรมในชุมชน ท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยว ตลอดจนเรียนรู้กิจกรรมพิทักษ์ฟื้นฟู สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรชายฝั่ง เป็นต้น ซึ่งการจัดกิจกรรมโฮมสเตย์ของชุมชนดังกล่าวมีวัตถุประสงค์หลักในการดำเนินงานดังนี้

- 1) เพื่อเป็นการเผยแพร่กิจกรรมการปกป้อง พิทักษ์ รักษาและฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งของชุมชน
- 2) เพื่อให้คนในชุมชนได้มีแนวร่วมและผูกมิตรสร้างสัมพันธ์อันดีกับคนต่างถิ่น ต่างสาขาและอาชีพ ทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ซึ่งกันและกัน
- 3) เพื่อพัฒนาชมรมประมงพื้นบ้านเกาะยวน้อย ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ทะเล ป่าชายเลน ตลอดจนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

แนวทางการจัดการโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย ได้รับการยกย่องและยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นการจัดการที่ส่งเสริมการสร้างคุณภาพระหว่างการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน อันจะส่งผลถึงการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในพื้นที่ในอนาคตต่อไป ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้เลือกชุมชนเกาะยวน้อยเป็นพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินการศึกษาวิจัย เพื่อศึกษาว่าชุมชนมีกระบวนการบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนอย่างไร ทั้งนี้ผลที่ได้จากการศึกษาจะได้เสนอเป็นทางเลือกอีกแนวทางการจัดการหนึ่ง ในขณะที่ประเทศไทยกำลังค้นหาแนวทางในการบริหารและจัดการโฮมสเตย์สำหรับชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่น ให้เห็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เหมาะสม และมีทิศทางที่ถูกต้องเพื่อคงไว้ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

2.1 วัตถุประสงค์หลัก

- 2.1.1 ศึกษากระบวนการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย
- 2.1.2 ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชนเกาะยวน้อย

2.2 วัตถุประสงค์ย่อย

2.2.1 เพื่อศึกษาการก่อเกิดและหลักการในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย

2.2.2 เพื่อศึกษากระบวนการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย

2.2.3 เพื่อศึกษาผลของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชนเกาะยวน้อย

2.2.4 เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนแนวทางการแก้ไขปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

3.1 ทำให้ทราบข้อมูล ประวัติความเป็นมาของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย

3.2 ทำให้ทราบแนวทางการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชนเกาะยวน้อย จังหวัดพังงา

3.3 ทำให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย

3.4 ได้แนวทางอันเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์แก่ชุมชนหรือพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทของชุมชนใกล้เคียงกับเกาะยวน้อย อันเป็นส่วนหนึ่งที่จะสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จตามแนวทางการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

4. ขอบเขตของการวิจัย

4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตภายในขอบเขตของชุมชนเกาะยวน้อย ตำบลเกาะยวน้อย อำเภอเกาะยาว ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของจังหวัดพังงา

4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนเกาะยวน้อย อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา มีขอบเขตในด้านเนื้อหาโดยจำแนกเป็นประเด็นต่อไปนี้

4.2.1 การก่อเกิดและหลักการของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย

4.2.2 การวางแผนงาน การจัดสายงาน การดำเนินงาน และการควบคุมงานของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย

4.2.3 ผลของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนของชุมชนเกาะยวน้อย

4.2.4 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ และแนวทางในการดำเนินการแก้ไข

4.3 คำถามเพื่อการวิจัย

4.3.1 การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อยมีความเป็นมาอย่างไร

4.3.2 ในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย มีการวางแผนงาน การจัดสายงาน การดำเนินงาน และการควบคุมงานอย่างไร

4.3.3 การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ส่งผลต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตชุมชนของชุมชนเกาะยวน้อยอย่างไร

4.3.4 มีปัจจัยเอื้อใดบ้างที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย

4.3.5 การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อยมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง

4.3.6 ชุมชนเกาะยวน้อยมีแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาอุปสรรค ในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์อย่างไร

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับได้ ทั้งของชุมชนเอง และทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

5.2 การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ หมายถึง การท่องเที่ยวแบบพักแรมอยู่กับชุมชนใดชุมชนหนึ่งของนักท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางด้านวิถีการดำเนินชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

ซึ่งชุมชนจะได้รับค่าตอบแทนจากการให้บริการที่พักแรมและอาหาร รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้นักท่องเที่ยวตามความเหมาะสม

5.3 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การรู้จักใช้ป่าชายเลน สัตว์น้ำ ภูมิทัศน์ชายฝั่งของชุมชนเกาะฆวน้อยอย่างเหมาะสม อย่างถูกวิธี ก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและยาวนานที่สุด

5.4 วิถีชีวิตชุมชน หมายถึง พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามภูมิปัญญาที่สั่งสมผ่านการเรียนรู้และผลิตซ้ำ เช่น การประกอบอาชีพ อาหาร กิจกรรมทางศาสนา การสร้างที่อยู่อาศัย การแต่งกาย ลักษณะนิสัยใจคอ ความเชื่อ

6. ระเบียบวิธีวิจัย

6.1 ประชากรเป้าหมาย

ในการวิจัยครั้งนี้มีกลุ่มเป้าหมายที่จะเก็บข้อมูลดังนี้

1) กลุ่มผู้นำชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ทั้งผู้นำแบบเป็นทางการ และผู้นำตามธรรมชาติ ได้แก่ แกนนำชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะฆวน้อย ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา และผู้อาวุโสที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือ

2) ผู้ประกอบการบ้านพักโฮมสเตย์ในชุมชนเกาะฆวน้อย

3) นักท่องเที่ยวที่ร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในชุมชนเกาะฆวน้อย

4) กลุ่มประชาชนที่ไม่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ แต่อาศัยอยู่ในชุมชนเกาะฆวน้อย

5) กลุ่มประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนการดำเนินงานท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะฆวน้อย ได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน สำนักงานการท่องเที่ยวภาคใต้ เขต 4 องค์กรบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ภาครัฐในท้องถิ่น

6.2 การเก็บข้อมูล

1) การศึกษาเอกสาร

ในขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาข้อมูลของพื้นที่และประชากรเป้าหมาย รวมทั้งแนวคิดที่ใช้ในงานวิจัยจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ เช่น เอกสารเผยแพร่ของกระทรวงการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย แผนการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดพังงา งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ในสาขาที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม

ขั้นตอนนี้เป็นการลงพื้นที่เป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยใช้วิธีเก็บข้อมูล 3 ลักษณะ ได้แก่

2.1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

โดยผู้วิจัยได้เดินทางเข้าไปในชุมชนเกาะฆวน้อยในฐานะนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ เพื่อสังเกตรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชน

2.2) การสัมภาษณ์ (Interview)

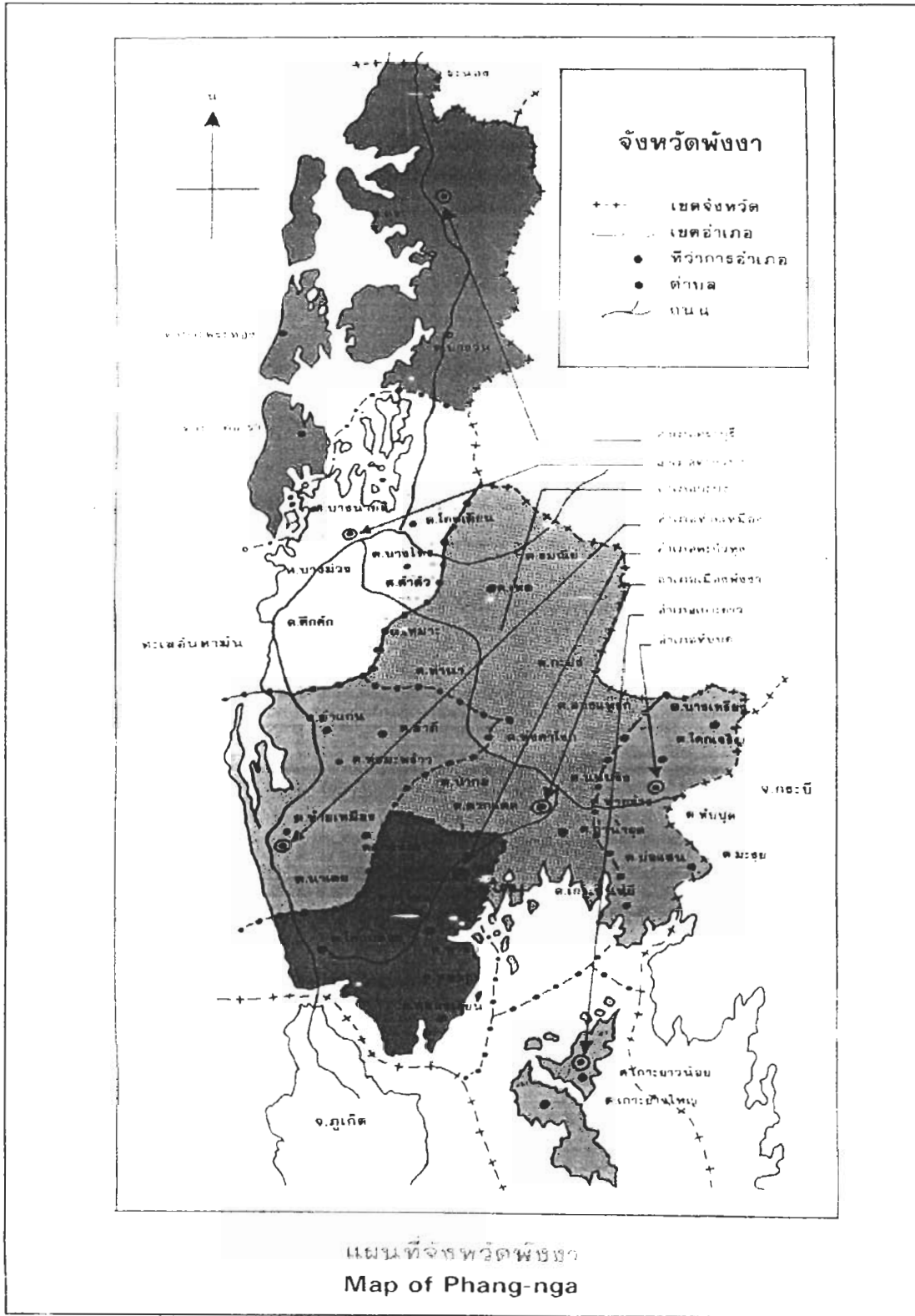
2.2.1) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Non-Structural Interview) เป็นการพูดคุยสนทนากับชาวบ้าน นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการบ้านพักโฮมสเตย์ หน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เปิดกว้างซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลเสริมและเป็นประโยชน์ในการวิจัยยิ่งขึ้น

2.2.2) การสัมภาษณ์เนวลึก (Indepth Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกลุ่มเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ได้แก่ แกนนำชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะฆวน้อย สมาชิกชมรมที่ประกอบการบ้านพักโฮมสเตย์ นักท่องเที่ยวที่ร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชน

2.3) การสัมภาษณ์เชิงปฏิบัติการกับแกนนำชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะฆวน้อยและสมาชิกชมรมที่ประกอบการบ้านพักโฮมสเตย์ เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ในด้านต่าง ๆ เช่น ผลการดำเนินการ ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น แนวทางการแก้ไขปัญหา เป็นต้น

6.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลกระทำโดยการนำข้อมูลที่ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งแนวคิดหลักการการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากแผนแม่บทการพัฒนาประเทศ โดยนำหลักการและแนวคิดเหล่านั้นมาเสริมในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนเกาะฆวน้อย ตั้งแต่การเริ่มต้นตั้งถิ่นฐาน จนถึงการปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งในท้ายที่สุดก็จะแสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ก็คือการปรับทำที่ของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตชุมชน "ละเพื่อเป็นการพึ่งตนเองให้ได้นั่นเอง โดยเชื่อมโยงเนื้อหาทั้งหมดเข้าด้วยกันด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ภาพที่ 1 แผนที่จังหวัดพังงา

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชน กรณีศึกษาชุมชนเกาะยวน้อย จังหวัดพังงา ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารต่าง ๆ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานและเป็นแนวทางในการวิจัย โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว
3. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์
4. แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
5. แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตชุมชน

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ

1.1 ความหมายของการจัดการ ผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายเกี่ยวกับการจัดการดังนี้ คอร์ทแลนด์ แอล โบวี และคนอื่น ๆ (Courtland L.Bovee and other, 1993 : 5) ให้คำจำกัดความของการจัดการว่า หมายถึง กระบวนการที่ทำให้องค์การประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย โดยผ่านกระบวนการวางแผน การจัดองค์การ การสื่อสาร และการควบคุมคนงาน การเงิน สภาพแวดล้อม และข้อมูลสารสนเทศขององค์การเพื่อให้มีประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ

เลาวัลท์ นันทากวีวัฒน์ (2520 : 1) กล่าวถึงความหมายของการจัดการว่า หมายถึง การวางแผน การจัดสายงาน การปฏิบัติขั้นดำเนินการ และการควบคุม เพื่อให้วัตถุประสงค์ขององค์การสามารถกระทำได้สำเร็จอย่างประหยัดและประสิทธิผล

ทรงศักดิ์ พิริยะภักดี (2543 : 5) กล่าวว่า การจัดการ หมายถึง การทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยอาศัยทรัพยากรทางการจัดการที่มีอยู่ จัดสรร จัดลำดับ มอบหมายให้ผู้อื่นทำงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ จึงมองได้ว่าการจัดการจะต้องมีขั้นตอน มีกระบวนการ มีความต่อเนื่อง มีการติดตามประเมินผล เพื่อให้รู้ว่าได้ผลหรือไม่ได้ผล

ธงชัย สันติวงษ์ (2531 : 1) ได้นิยามว่า การจัดการ คือ ภารกิจของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือหลายคนที่เข้ามาทำหน้าที่ประสานให้การทำงานของบุคคลที่ต่างฝ่ายต่างทำ และไม่อาจประสบผลสำเร็จจากการแยกกันทำให้สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยดี

พะยอม วงศ์สารศรี (2537 : 30) กล่าวว่า การจัดการเป็นกระบวนการที่ใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนโดยอาศัยความร่วมมือของสมาชิกในองค์การ การตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการ และความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่กันไปด้วยจะช่วยให้องค์การสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540 : 13-14) ได้กล่าวถึงศักยภาพของการจัดการว่าประกอบด้วย การให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว และองค์กรในการจัดการ ที่ให้ความสำคัญต่อการร่วมมือกัน

สมยศ นาวิการ (2537 : 58) ได้อธิบายกรอบแนวคิดว่าการจัดการเป็นกระบวนการของการทำงานให้สำเร็จผ่านบุคคลอื่น ๆ และทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งทางด้านกำลังคนและเทคนิคในแนวทางที่ทำให้เป้าหมายขององค์การประสบความสำเร็จ

แอนดรูว์ เจ ดูบริน (Andrew J. Dubrin, 1994 : 5) ได้ให้ความหมายของการจัดการว่าหมายถึง กระบวนการใช้ทรัพยากรขององค์การให้องค์การมีประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์โดยผ่านโครงสร้างของการวางแผนและการตัดสินใจ การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุม

เมื่อพิจารณาคุณลักษณะโดยทั่วไปจะพบว่าการจัดการมีคุณลักษณะโดยทั่วไป ดังนี้

1. เกิดขึ้นในบริบทของกลุ่ม คือ กลุ่มนั้น ๆ ต้องมีสมาชิกอย่างน้อย 2 คน
2. มีลักษณะเป็นศาสตร์และศิลปะ กล่าวคือ ลักษณะเป็นศาสตร์หมายความว่ามีความรู้หลักเกณฑ์ในการจัดการ ส่วนลักษณะเป็นศิลปะหมายความว่าต้องมีเทคนิคที่เหมาะสมในการจัดการ เพื่อจูงใจให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่อยู่ร่วมกันในองค์การ ร่วมมือกันดำเนินงานให้สำเร็จลุล่วงดังวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
3. มีการผสมผสานทรัพยากรทางการจัดการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ
4. มีลักษณะเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง
5. เน้นงานทางด้านการใช้ความคิด ปฏิภาณ และการตัดสินใจ เพื่อสร้างและรักษาไว้ซึ่งหลักเกณฑ์สำหรับการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

1.2 กระบวนการจัดการ

คอร์ทแลนด์ แอล โบวี และอื่น ๆ (Courtland L. Bovee and others, 1993 : 11-12) ได้กล่าวว่ากระบวนการจัดการ ประกอบด้วย

1. การวางแผน เพื่อเป็นตัวกำหนดเป้าหมายขององค์การ
2. การจัดองค์การ เป็นการพัฒนารูปแบบทีมงานเพื่อบรรลุสู่เป้าหมาย

3. การสั่งการ เป็นกระบวนการที่ใช้การสื่อสารกับงานอื่นเพื่อบรรลุเป้าหมาย

4. การควบคุม เป็นกระบวนการตรวจสอบองค์การ...ที่วางแผนไว้

เดาวัลย์ นันทากิวัฒน์ (2520 : 45-46) ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดการว่าประกอบด้วย

1. การวางแผน (Planning) เป็นสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของการจัดการ

2. การจัดสายงาน (Organization) เป็นการแจกจ่ายและจัดมอบหน้าที่ต่างๆ ที่จำเป็น

แก่บุคลากร

3. การดำเนินการ (Actuating) คือ การลงมือหรือเริ่มทำงานตามมาตรการที่วางแผนไว้

4. การควบคุม (Controlling) เป็นการตรวจสอบและติดตามงานที่กำลังกระทำ

ธงชัย สันติวงษ์ (2531 : 2) กล่าวว่า กระบวนการจัดการ ประกอบด้วย

1. การวางแผน โดยแบ่งเป็นแผนงานประจำและแผนงานเฉพาะครั้ง

2. การจัดองค์การ ประกอบด้วยการจัดโครงสร้างงาน การจัดโครงสร้างอำนาจหน้าที่ และการจัดโครงสร้างองค์การ เพื่อเชื่อมโยงโครงสร้างงานและโครงสร้างหน้าที่เข้าด้วยกัน

3. การสั่งการ เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการปฏิบัติ จากกระทำได้โดยการจูงใจหรือ บังคับตามกฎหมาย ระเบียบ

4. การควบคุม เป็นการกำหนดและตรวจสอบการปฏิบัติงานตามที่วางแผนไว้

สตีเฟน พี روبบิน (Stephen P. Robbins, 1988 : 7-8) กล่าวถึงกระบวนการจัดการว่า ประกอบด้วย

1. การวางแผน เป็นแนวทางที่จะบรรลุผลตามเป้าหมายที่วางแผนไว้ รวมทั้งเป็นการพัฒนา กิจกรรมต่างๆ ด้วย

2. การจัดองค์การ เป็นการจัดโครงสร้างบุคคลให้เหมาะสมกับหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ

3. ภาวะผู้นำ รวมถึงการสั่งการและการสื่อสาร

4. การควบคุม เป็นการตรวจสอบกิจกรรม...ให้แน่ใจว่าเป็นไปตามแผนและถูกต้อง

แอนดรูว์ เจ ดูบริน (Andrew J. Dubrin, 1994 : 13-15) ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดการว่าประกอบด้วย

1. การวางแผน เป็นการตั้งเป้าหมายและหารูปแบบที่ทำให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย

2. การจัดองค์การ เป็นกระบวนการที่ทำให้แน่ใจว่าคนและทรัพยากรสามารถดำเนินไปตามแผนและบรรลุเป้าหมายที่ดี

3. การสั่งการ หรือภาวะผู้นำ เป็นประสิทธิภาพที่ทำให้องค์กรประสบผลสำเร็จซึ่งอาจ

รวมถึงกระบวนการที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น การติดต่อสื่อสาร เป็นต้น

4. การควบคุม เป็นกา ให้แน่ใจว่าแผนงานที่วางไว้สามารถเปรียบเทียบหรืออยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปความหมายของการจัดการว่าหมายถึง การทำงานโดยใช้กระบวนการจัดการ อันประกอบด้วย การวางแผน การจัดสายงาน การดำเนินงาน และการควบคุม เพื่อให้งานบรรลุตามเป้าหมายขององค์การที่ได้กำหนดไว้

2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว

2.1 พัฒนาการของการท่องเที่ยว

การเดินทางท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นมานานแล้ว ในอดีตนั้นการเดินทางส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อการเมือง การค้า ศาสนา การผจญภัย การค้นหาสมบัติ หรือไปรักษาสุขภาพ และยังคงสืบต่อเนื่องมาจนถึงยุคปัจจุบัน ในสังคมตะวันตกการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนและเพื่อความเพลิดเพลินมีมาตั้งแต่ยุคจักรวรรดิโรมัน โดยพ่อค้าชั้นสูงและชนชั้นกลางที่มั่งคั่งจากการค้าขายภายในจักรวรรดิและกับดินแดนอื่น จัดเป็นกลุ่มที่มีเวลาหาความเพลิดเพลินจากการท่องเที่ยวเพียงกลุ่มเดียวในสมัยนั้น

ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 การส่งบุตรหลานไปท่องยุโรปเป็นเวลา 1-3 ปี หลังจบการศึกษาของคนชั้นสูง โดยเฉพาะชาวอังกฤษ (grand tour) เพื่อเพิ่มเติมประสบการณ์ชีวิตเริ่มถือเป็นการท่องเที่ยวอย่างหนึ่ง เพราะได้ไปคลุกคลีกับชีวิตคนในประเทศต่าง ๆ ตลอดจนไปชื่นชมกับศิลปะ วัฒนธรรมของประเทศเหล่านั้นด้วย (Leiper อ้างใน พิภูล สิทธิประเสริฐกุล, 2543 : 15) จนกระทั่งถึงยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถือเป็นยุคเริ่มต้นของการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง เนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการผลิต ทำให้คนมีเวลาว่างมากขึ้นจากการแทนที่แรงงานคนด้วยเครื่องจักร ชนชั้นกลางมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น คนเหล่านี้เมื่อมีรายได้เหลือและมีเวลาว่างจากการทำงานประจำจึงหันมาเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น ประกอบกับความตึงเครียดจากสภาพการทำงานจึงทำให้การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมการพักผ่อนที่พึงประสงค์ของชาวอังกฤษ

โทมัส คูก (Thomas Cook) นักจัดรายการนำเที่ยวชาวอังกฤษ เป็นผู้ให้กำเนิดความคิดเกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยวจากการจัดการเดินทางเป็นกลุ่ม (Group Tour) เป็นครั้งแรก ในปี ค.ศ. 1841 โดยการเช่าเหมารถไฟขบวนพิเศษแบบไป-กลับ (Round Trip) สำหรับผู้เดินทาง 540 คน นำเที่ยวจากเลสเตอร์ (Leicester) ไปยังเมืองลอบโบโร (Loughborough) มีบริการคนตรีและอาหารกลางวันในราคาหนึ่งชิลลิง ซึ่งได้รับความสำเร็จมาก จากนั้นเขาก็ได้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว

เที่ยวอย่างจริงจังทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ส่งผลให้ธุรกิจนำเที่ยวมีความก้าวหน้า มีผู้สนใจเข้ามาดำเนินงานเพิ่มมากขึ้น และมีการพัฒนารูปแบบเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างหลากหลาย

ในส่วนของประเทศไทย การท่องเที่ยวแต่เดิมเป็นกิจกรรมของผู้มีฐานะร่ำรวย หรือของคนในวงสังคมชั้นสูงเท่านั้น และเริ่มขยายตัวลงสู่ชนชั้นกลางเมื่อเกิดการพัฒนาด้านการคมนาคมในสมัยรัชกาลที่ 5 ช่วงเวลาการขยายตัวอย่างรวดเร็วของการท่องเที่ยวเกิดขึ้นอย่างแท้จริงในปี พ.ศ. 2503 เมื่อจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ประกาศตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว (อ.ส.ท.) ขึ้น โดยมี พลโท เกลิมชัย จารุวัตร เป็นผู้อำนวยการคนแรกขององค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2503-2519 (ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือ ททท. ในปี พ.ศ. 2522) (วรรณ วทวณิช, 2539 : 13-14) เท่ากับเป็นการส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาทางด้านคมนาคมขนส่งทั้งทางเครื่องบิน และทางถนนโดยเฉพาะทางหลวงต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อเชื่อมต่อภาคต่าง ๆ ของประเทศ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวกลายเป็นกิจกรรมของชนทุกชั้น และขยายออกไปอย่างกว้างขวาง

จากการที่ประเทศไทยยินยอมให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศ มีผลต่อสภาพเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของไทยเป็นอย่างมาก มีการก่อสร้างโรงแรม และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเพิ่มมากขึ้น ทำให้การท่องเที่ยวเติบโตอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยได้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในวงการของนักท่องเที่ยวว่า มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงาม ตลอดจนมีขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงาม การท่องเที่ยวของประเทศไทยจึงขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ จนสามารถทำรายได้ให้กับประเทศสูงเป็นอันดับ 1 ตั้งแต่ พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา (สมพุทธ ธุระเจน, 2540 : 92) บทบาทหน้าที่ของการท่องเที่ยวในการเป็นเครื่องมือสร้างรายได้ให้กับประเทศจึงเด่นชัดขึ้นเรื่อย ๆ การส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงได้กระทำกันอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดนับแต่นั้น

2.2 ผลกระทบจากการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นสิ่งดึงดูดใจที่ให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมชม ซึ่งมีทั้งทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและที่เกิดขึ้นเพราะมนุษย์เป็นผู้สร้าง รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงตัวมนุษย์เองด้วย ฉะนั้นเมื่อการท่องเที่ยวได้เจริญเติบโตมากขึ้นก็ย่อมมีการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น และกระจายการใช้ไปทั่วทุกหนทุกแห่ง ผลกระทบจึงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์ (2531 : 2-3) ได้จำแนกผลกระทบที่อาจพึงมีต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็น 3 ประการ คือ

1. ผลกระทบต่อสภาพกายภาพของสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเกิดกับทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน ผลกระทบที่เกิดขึ้น คือ การบุกรุกทำลาย และการกระทำให้เกิดความเสื่อมโทรมเสียหาย เป็นต้น

ขณะเดียวกัน การท่องเที่ยวอาจทำให้เจ้าของท้องถิ่นหรือผู้เกี่ยวข้องเริ่มตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรของแหล่งท่องเที่ยว ทำให้เกิดมาตรการอย่างหนึ่งอย่างใดในการบำรุงรักษา

2. ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ กล่าวคือ เกิดแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากภาคเกษตรกรรมมาสู่ภาคอุตสาหกรรมเพราะหวังรายได้ที่ดีกว่า ทำให้มีปัญหาการโยกย้ายถิ่นฐานจากชนบทเข้ามาแออัดอยู่ในชุมชนเมืองแข่งขันใช้สาธารณูปโภคสาธารณูปการตามมาในที่สุด

แต่ในอีกทางหนึ่ง การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่สามารถให้ผลตอบแทนต่อการลงทุนได้ในระยะเวลาไม่ยาวนาน และทำรายได้เป็นผลกำไรค่อนข้างสูง เกิดธุรกิจต่อเนื่องหลายประการ ทำให้เป็นการกระจายรายได้และการสร้างงานสร้างอาชีพเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจำเป็นต้องใช้แรงงานคนทุกระดับเป็นจำนวนมากในการให้บริการ

3. ผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรม การท่องเที่ยวจะเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของถิ่น เกิดความเข้าใจอันดี มิตรภาพและการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมตลอดจนกระตุ้นเตือนให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูผลงานทางศิลปวัฒนธรรมขึ้น ด้วยความภาคภูมิใจและความต้องการให้ก่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอีกทอดหนึ่ง

ส่วนผลกระทบที่ต้องพึงระวังและเตรียมการป้องกันแก้ไขคือ การเอาอย่างวัฒนธรรมที่แข็งกว่าจากนักท่องเที่ยว ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นที่มีลักษณะอ่อนไหวกว่าเสื่อมสลายไป เกิดค่านิยมเอาอย่างทางการบริโภค และวิถีการดำรงชีวิตอย่างสังคมเมือง ตลอดจนปัญหาสังคมอื่น ๆ เกิดขึ้น เช่น การประพฤติปฏิบัติผิดศีลธรรมและจารีตประเพณีของสังคม หรือแม้กระทั่งทำผิดกฎหมายเพื่อหวังรายได้จากนักท่องเที่ยว

จะเห็นได้ว่า แม้การท่องเที่ยวจะก่อประโยชน์ในส่วนรวมได้มาก แต่ก็มีผลกระทบในทางลบที่ควรตระหนักเช่นกัน ดังนั้นจึงได้เกิดความคิดที่จะแสวงหาแนวทางใหม่ของการท่องเที่ยวที่จะก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบให้น้อยที่สุดแก่แหล่งท่องเที่ยวและชุมชนในท้องถิ่น การท่องเที่ยวในแนวใหม่นี้ควรจะเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณีและให้ประโยชน์อย่างแท้จริงแก่คนในท้องถิ่น

2.3 การจัดการการท่องเที่ยว

พัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมามองเห็นได้ แม้การท่องเที่ยวจะก่อประโยชน์ในส่วนรวมได้มาก แต่ก็ยังมีผลกระทบในทางลบที่ควรตระหนักเช่นกัน ดังนั้นจึงได้เกิดกระแสความคิดที่จะแสวงหาแนวทางใหม่ของการท่องเที่ยวที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนและมีผลกระทบในทางลบให้น้อยที่สุดแก่แหล่งท่องเที่ยวและชุมชนในท้องถิ่น การท่องเที่ยวในแนวใหม่นี้ควรจะเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี และให้ประโยชน์อย่างแท้จริงแก่คนในท้องถิ่น

2.3.1 การจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

อาจกล่าวได้ว่าจุดเปลี่ยนการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสร้างความยั่งยืนนี้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนในการประชุมที่นครริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ในปี ค.ศ. 1992 ได้มีการกำหนดแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) โดยกล่าวถึงการท่องเที่ยวว่าควรมีทิศทางในการตัดสินใจพัฒนาและการจัดการอย่างยั่งยืน รวมถึงการเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน (มธุรส ปรายโพธิ์, 2544 : 49) โดยจะต้องคำนึงถึงความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวได้ของพื้นที่เป็นสำคัญ

เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว แนวความคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจึงได้รับความนิยมและแพร่หลายค่อนข้างมาก คณะกรรมาธิการการท่องเที่ยวและการกีฬา (2540 : 15) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่าหมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยที่มีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวที่มีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย ซึ่งประกอบด้วยหลักการดังต่อไปนี้

1. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using Resource Sustainable) ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญและเป็นแนวทางการทำธุรกิจในระยะยาว
2. การลดการบริโภคที่มากเกินไปและการลดของเสีย (Reducing Over-consumption and Waste) จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยวด้วย
3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintaining Diversity) มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาวและช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว

4. การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติและการพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว

5. การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น (Supporting Local Economics) โดยที่ได้พิจารณาด้านราคาและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัดแต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย

6. การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยว (Involving Local Communities) ซึ่งจะไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชากรและสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่ยังจะช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวด้วย

7. การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างผู้ประกอบการ ประชากรท้องถิ่น องค์กร และสถาบันที่เกี่ยวข้อง (Consulting Stakeholders and the Public) มีความจำเป็นในอันที่จะร่วมงานกันไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหาและลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

8. การฝึกอบรมบุคลากร (Training Staff) โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ จะช่วยยกระดับของการบริการทางการท่องเที่ยว

9. การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อมมูล (Marketing Tourism Responsibly) จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และจะช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย

10. การวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ (Undertaking Research) จำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และนักลงทุน

นอกจากนี้ พรหมเมธ นาดมทอง (2539 : 29-31) ได้กล่าวถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า มีหลักการเบื้องต้นเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างกรอบนโยบายและแนวทางการปฏิบัติ ดังนี้

1. มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศก่อน ส่วนการพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างประเทศนั้นจะต้องเหมาะสมกับระบบสาธารณูปโภคที่รองรับเป็นสำคัญ

2. ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ (Local Participation)

3. ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) ทุก ๆ ด้านของจำนวนนักท่องเที่ยว ตัวสถานที่ท่องเที่ยว ชุมชน และสภาพแวดล้อมโดยรวม

4. มุ่งใช้วัสดุและผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น (Local Products)

5. เน้นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น โดยมุ่งประโยชน์ในระยะยาวของชุมชน
6. คุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมนั้นเป็นคุณค่าที่มีอยู่ในตัวเอง (Intrinsic Value) จึงมีคุณค่ามากกว่าในฐานะเพียงเป็นแหล่งรองรับการท่องเที่ยวเท่านั้น ความอยู่รอดในระยะยาวจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจละเลยได้
7. การปรับตัวเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นสิ่งจำเป็น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดกับหลักการดังกล่าวข้างต้น
8. ภาครัฐกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และรัฐ มีหน้าที่จะต้องทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาค และวางอยู่บนหลักการข้างต้น

2.3.2 ความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่

แนวคิดเรื่องความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่ เป็นประเด็นหนึ่งที่ถูกนำมาคำนึงถึงในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งสู่ความยั่งยืน กล่าวคือ เป็นหลักการจัดการที่ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับได้ (Carrying Capacity) หรือขีดจำกัดที่ยอมรับได้เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมมากเกินไป

การจัดการตามขีดความสามารถในการรองรับได้ทางการท่องเที่ยว มีหลักการที่สำคัญดังนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2543 : 7)

1. ขีดจำกัดทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง การจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการรักษาสมดุลระหว่างสภาพแวดล้อมทางกายภาพกับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ดังนั้นในที่นี้จึงหมายถึงจำนวนคนที่มากที่สุดที่สามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยไม่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และไม่ทำให้ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับมีคุณภาพลดลงจนไม่อาจยอมรับได้

2. ขีดจำกัดทางการตลาด แนวทางนี้เสนอว่าขีดความสามารถในการรองรับตลาดการท่องเที่ยวจะถึงจุดวิกฤตเมื่อจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจนถึงระดับที่ไปขัดขวางความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวในการให้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว

3. ขีดจำกัดของชุมชน กล่าวได้ว่าเป็นขีดจำกัดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวที่ขึ้นอยู่กับความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวในการรองรับการท่องเที่ยว ก่อนที่ชุมชนบริเวณนั้นจะรู้สึกถึงผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้น

เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการดังกล่าว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในฐานะเป็นตัวแทนภาครัฐที่ทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลการท่องเที่ยวของประเทศโดยตรงได้กำหนดข้อกำหนดในการ

พัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวใดก็ตามจะต้องคำนึงถึง (มธุรส ปราบไพรี, 2544 : 27)

1. ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับสภาพทางกายภาพชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิต

2. ต้องก่อให้เกิดการกระจายรายได้ (ผลประโยชน์) อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ให้เกิดจากการกระจุกตัวเฉพาะผลประโยชน์ที่เป็นรายได้เพียงแก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเท่านั้น

3. ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับชุมชน วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิต

4. การจัดการพื้นที่ต้องเป็นไปด้วยความยินดียใจของประชาชนในชุมชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่นั้น

กล่าวได้ว่าในขณะที่การท่องเที่ยวได้พัฒนาและเกิดการขยายตัวค่อนข้างสูงเช่นในปัจจุบัน การจัดการการท่องเที่ยวควรจะทำให้เกิดการปฏิบัติต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ทั้งในด้านของการวางแผนและการเป็นตัวตั้งในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนของตน เนื่องจากประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวมีวิถีชีวิตอิงอาศัยอยู่กับทรัพยากรเหล่านั้นน่าจะเป็นผู้ที่เห็นความสำคัญของทรัพยากรได้มากที่สุด อีกทั้งยังรู้ดีมากที่สุดด้วยเช่นกันว่าตนต้องการสิ่งใด การพัฒนาควรจะมีทิศทางไปในทางใดจึงจะก่อให้เกิดความสมดุล โดยรัฐสามารถใช้ความพร้อมของคณสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพในเชิงการบริหารจัดการของท้องถิ่น เช่น การพัฒนาความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว รวมถึงการสนับสนุนงบประมาณการพัฒนา เพราะในท้ายที่สุดนอกจากท้องถิ่นจะได้รับประโยชน์จากการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและร่วมรับประโยชน์จากการท่องเที่ยวแล้ว แผนการจัดการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นจะทำให้รัฐได้รับประโยชน์ในแง่รายได้ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน

3. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

3.1 ความหมายของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

มีผู้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ไว้หลายความหมายซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันดังนี้

หน่วยงาน HOMESTAY WORLDWIDE : Sydney based agency ให้ความหมายโฮมสเตย์ไว้ว่า (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544 : 2)

“ Homestay is where you get to stay with families, in their homes, and experience the joy and richness of other cultures and customs different from your own.” หมายถึง การไปพักกับครอบครัวในบ้านของเขา และร่วมประสบการณ์อย่างมากทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างออกไปจากผู้เข้าไปพัก

รูปแบบการจัดการนี้เดิมนิยมใช้ในวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา โดยเฉพาะผู้ที่ต้องการเรียนหรือฝึกฝนภาษาอังกฤษ ซึ่งพบมากในออสเตรเลีย และแถบแคลิฟอร์เนียในสหรัฐอเมริกา เมื่อนำมาใช้ด้านการท่องเที่ยวจึงเป็นรูปแบบการให้บริการที่พักที่แตกต่างไปจากการให้บริการที่พักรั่วไป โดยนำแบบแผนวิถีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างออกไปจากผู้เข้าพักมาเป็นจุดขายสำคัญ

ภราเดช พษ์มิเชียร (2544 : 1) กล่าวถึงการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ว่า เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ชุมชนยินดีให้นักท่องเที่ยวเข้าพักค้างแรมในบ้านของตนเอง เพื่อเรียนรู้แบบแผนวิถีชีวิต วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว และอาจมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่ต่างกันระหว่างนักท่องเที่ยว เจ้าของบ้าน และคนในท้องถิ่น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544 : 1) กล่าวถึงการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ว่าเป็นรูปแบบการจัดที่พักสัมผัสวัฒนธรรมชนบท ซึ่งหมายถึงบ้านพักประเภทหนึ่งที่นักท่องเที่ยวร่วมพักกับเจ้าของบ้านและมีวัตถุประสงค์ที่จะเรียนรู้วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของเจ้าของบ้าน ซึ่งเต็มใจที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งจัดที่พักและอาหารรวมถึงการให้บริการด้านอื่น ๆ อาทิ การนำเที่ยว การศึกษาวิถีชีวิตชุมชน เป็นต้น ให้แก่นักท่องเที่ยวโดยได้รับค่าตอบแทนตามความเหมาะสม

จากการบรรยายพิเศษเรื่องการท่องเที่ยวชนบทและการจัดโฮมสเตย์ (Homestay and Rural Tourism in other Countries) โดย Mr. Michael Macnulty ที่ปรึกษาองค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2544 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ว่า เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเข้าพักค้างแรมในชุมชน และสามารถสัมผัสกับชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวเจ้าของบ้านและชุมชนในพื้นที่ รวมทั้งวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่แตกต่าง ความเงียบสงบ ตลอดจนกิจกรรมเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งชุมชนมีเวลาที่จะเสนอสิ่งเหล่านี้ให้กับผู้มาพักได้ รวมทั้งความเป็นมิตรที่มีความพร้อมตลอดเวลา ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ นักท่องเที่ยวสามารถได้จากโฮมสเตย์เท่านั้น

จากความหมายการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่มีผู้ให้ไว้ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปความหมายเพื่อใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ว่า การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ หมายถึง การท่องเที่ยวแบบพักแรมอยู่กับชุมชนใดชุมชนหนึ่งของนักท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางด้านวิถีการดำเนินชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งชุมชนจะได้รับค่าตอบแทนจากการให้บริการที่พักแรมและอาหาร รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้นักท่องเที่ยวตามความเหมาะสม

3.2 ความเป็นมาของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

แนวความคิดของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ กำเนิดในทวีปยุโรปยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้คนเริ่มแสวงหาความสุขและการพักผ่อนที่เงียบสงบในพื้นที่ชนบทซึ่งห่างไกลจากชุมชนเมือง และความกดดันของสงครามที่เพิ่งผ่านพ้นมา อย่างไรก็ตามในยุคนั้นคนร่ำรวยเท่านั้นที่สามารถเข้าพักในโรงแรมที่หรูหรา ซึ่งตั้งอยู่ในชนบทที่มีวิวทัศนังงดงาม ดังนั้นแนวความคิดในการพักแรมกับเจ้าของบ้านในพื้นที่ชนบทและเพลิดเพลินกับสภาพธรรมชาติเริ่มก่อตัวขึ้น และได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก ประเทศออสเตรเลียเป็นประเทศแรกในภูมิภาคยุโรปที่มีการเที่ยวและพักแรมลักษณะเช่นนี้ ก่อนจะแพร่หลายไปยังประเทศต่าง ๆ อาทิ อังกฤษ เยอรมนี ไอร์แลนด์ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น มาเลเซีย และไทย เป็นต้น โดยมีลักษณะการดำเนินงานที่แตกต่างกันออกไปตามแบบแผนวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละประเทศ

การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในประเทศไทยเกิดขึ้นมานาน แต่รูปแบบและกิจกรรมอาจแตกต่างหลากหลายหากจะวิเคราะห์จากอดีตที่ผ่านมาสามารถสรุปได้ตามยุคสมัย ดังนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544 : 14-15)

1) ยุคเริ่มต้น (พ.ศ. 2503 – 2525)

- กระจายอยู่ในกลุ่มนิสิตนักศึกษา กลุ่มออกค่ายอาสาพัฒนาชนบท ต้องเรียนรู้วิถีชีวิต รับทราบปัญหาในชนบทเพื่อนำมาพัฒนาสังคมตามอุดมคติ
- กระจายอยู่ในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่นิยมทัวร์ป่าโดยเฉพาะในแถบภาคเหนือของประเทศไทย นักท่องเที่ยวจะพักตามบ้านชาวเขา โดยจุดพักนั้นจะขึ้นอยู่กับเส้นทางเดินป่า

2) ยุคกลาง (พ.ศ. 2526 – 2536)

- กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่นิยมทัวร์ป่า เริ่มได้รับความนิยมนมากขึ้น การพักค้างในรูปแบบโฮมสเตย์ได้รับการพัฒนารูปแบบและกิจกรรม โดยกระจายไปยังหมู่บ้านชาวเขาที่กว้างขวางมากขึ้น

- กลุ่มนักพัฒนา นักกิจกรรม ที่เติบโตมาจากการทำกิจกรรมในสมัยนักศึกษาเริ่มทำงานในรูปแบบขององค์กรพัฒนาเอกชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม มีรูปแบบการเดินทางเพื่อศึกษาดูงานด้านการพัฒนา นับเป็นลักษณะหนึ่งของโฮมสเตย์ แต่ยังคงเผยแพร่ในคนเฉพาะกลุ่มเท่านั้น

3) ยุคตั้งแต่ พ.ศ. 2537 – ปัจจุบัน

- ยุคนี้เป็นยุคที่เน้นกระแสการพัฒนาสังคม สิ่งแวดล้อม ดังนั้นจะพบได้ว่า การท่องเที่ยวจะมีแนวโน้มที่จะเป็นการท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์

- ในระยะประมาณปี พ.ศ. 2537 – 2539 ในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยเริ่มมีการท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ โดยกลุ่มนำร่องก็คือกลุ่มที่เป็นนักกิจกรรมสังคมทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ พื้นที่ที่ดำเนินการเรื่องโฮมสเตย์จะเป็นพื้นที่ที่องค์กรพัฒนาเอกชนไทยเข้าไปดำเนินการ เช่น เกาะยาว จังหวัดพังงา (กลุ่มปัญหาประมงชายฝั่ง / อวนลาก อวนรุน) หมู่บ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช บ้านแม่ทา จังหวัดเชียงใหม่ (กลุ่มเกษตรทางเลือก) ผู้ใหญ่วิบูลย์ เซยเฉลิม (เกษตรยั่งยืน)

- จากปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมาได้มีการเคลื่อนไหวขึ้นในกลุ่มนักธุรกิจผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว โดยนำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวผสมผสาน ระหว่างการท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure Ecotourism) และโฮมสเตย์ (Homestay) กลุ่มภาครัฐก็เริ่มมุ่งให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวมากขึ้น โดยพยายามแสวงหารูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นไปได้ในการสร้างสมดุลระหว่างประโยชน์ทางเศรษฐกิจ กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ต่อการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนของคน

3.3 หลักการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544 : 1-2) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ และข้อควรปฏิบัติระหว่างท่องเที่ยวไว้ดังนี้

ประเทศไทยประกอบด้วยผู้คนหลายเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ วิถีชีวิตที่ดำรงอยู่บนพื้นฐานของความศรัทธา เป็นแนวทางในการปฏิบัติที่สืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมที่แสดงออกในรูปแบบของพิธีกรรมและพิธีการ รวมไปถึงการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การแต่งกาย การรับประทานอาหาร ภาษาพูด และการประกอบอาชีพที่ส่วนหนึ่งแสดงความสามารถในเชิงช่าง สร้างงานฝีมือที่งดงามคือหนึ่งในทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าของประเทศ ในอดีตการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศเป็นเพียงการเดินทางไปในที่ต่าง ๆ เพื่อชมธรรมชาติที่บริสุทธิ์สวยงาม เป็นการพักผ่อน

ห่อใจเท่านั้น แต่ปัจจุบันทิศทางการท่องเที่ยวเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในเส้นทางของการศึกษาและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกันควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ รูปแบบหนึ่งที่ได้รับค่านิยม คือ การท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ที่ให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเข้าไปใช้ชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกับคนในท้องถิ่น ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น ที่หมู่บ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช บ้านปราสาท จังหวัดนครราชสีมา หมู่บ้านไทยทรงดำ จังหวัดเพชรบุรี ชุมชนเกาะยาว จังหวัดพังงา และหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นต้น

การท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ นักท่องเที่ยวจะได้ปฏิบัติตนเหมือนกับชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เช่น เข้าชั้นทำอาหาร เตรียมใส่บาตร สายหน่อยออกไปทำไร่นา ปลูกผัก ผู้หญิงอาจอยู่บ้านทำงานฝีมือ ทอผ้า จักสาน ได้รับประทานอาหารท้องถิ่น ซึ่งอาจเก็บผัก ตกปลาตนเอง ได้เรียนรู้วิถีชีวิตของผู้คนที่ต่างไปจากที่เราเป็นอยู่

อย่างไรก็ตามในการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์นั้นนักท่องเที่ยวควรปฏิบัติตนดังนี้คือ

1. หากเลือกเดินทางไปท่องเที่ยวในหมู่บ้านที่มีรูปแบบโฮมสเตย์ คือไปพักอาศัยอยู่กับชาวบ้านเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ควรฝึกตนให้เป็นคนอยู่ง่าย รับประทานง่าย ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของหมู่บ้าน เคารพในสิทธิของเจ้าของพื้นที่ และไม่ทำในสิ่งที่ขัดแย้งกับข้อปฏิบัติของชุมชน ไม่ลบหลู่ความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่น
2. อาหารของบางท้องถิ่นอาจไม่เหมือนที่เราคุ้นเคย ขอให้เข้าใจว่าเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมอย่างหนึ่ง อย่าพยายามฝืนให้เจ้าของสถานที่ปรุงแต่งเปลี่ยนรูปแบบเป็นรสชาติสากล เพราะจะไม่หลงเหลือความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น
3. การเข้าไปในแหล่งหัตถกรรมหมู่บ้านที่ผลิตงานหัตถกรรมต่าง ๆ ควรสนใจที่จะเรียนรู้ขั้นตอนการทำงานฝีมือนั้นด้วย เพื่อจะได้ทราบว่างานฝีมือแต่ละชิ้นกว่าจะสำเร็จต้องใช้ความเพียรพยายามเพียงใด เพื่อความภาคภูมิใจที่จะได้เป็นเจ้าของชิ้นงานสักชิ้นหนึ่ง
4. ศึกษาและเรียนรู้เรื่องราวที่พบเห็น เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ภาษาถิ่น การแต่งกาย ซึ่งเป็นความแตกต่างของผู้คนแต่ละเผ่าพันธุ์ เพื่อการท่องเที่ยวจะได้มีคุณค่ามากขึ้น
5. สิ่งของอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไม่ควรนำมาครอบครองเป็นสมบัติส่วนตัว ควรเก็บไว้ในที่เดิมเพื่อให้เป็นสมบัติของส่วนรวมตลอดไป
6. ช่วยกันรักษาวัฒนธรรมอันดีงามของคนในชนบท ด้วยการปฏิบัติตนตามคำแนะนำต่าง ๆ ที่ได้ศึกษามา อย่าส่งเสริมให้มีการยึดถือวัตถุมากกว่าน้ำใจเพื่อความมีน้ำใจและความเอื้ออาทรยังคงอยู่เป็นเสน่ห์ของสังคมไทยตลอดไป

นอกจากนี้ยังได้สรุปแนวทางการดำเนินการโฮมสเตย์สำหรับชุมชนไว้ดังนี้

1. ชุมชนที่ต้องการดำเนินการต้องมีความพร้อม มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ

2. มีการดำเนินงานกระจายแบบรากลอกแขนงเป็นโครงข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ระหว่างท้องถิ่น องค์กร บริษัท ห้างร้าน โรงแรม ฯลฯ ที่มีความสามารถด้านการบริหารและยินดีที่จะเข้ามาช่วยเหลือชุมชน เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเข้ามาส่งเสริมให้ความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่ถูกต้องแก่ชุมชน เป็นต้น

3. เน้นจุดขายที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ ซึ่งจะให้ผลได้ในระยะยาวมากกว่าการแก้ไขคัดแปลงวัฒนธรรม หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของวัฒนธรรมเพื่อเอานักท่องเที่ยวหรือเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ

4. ชุมชนต้องมีความเข้มแข็ง รู้เท่าทันการไหลบ่าของวัฒนธรรมและเทคโนโลยี เนื่องจากพื้นฐานของความต่างทางวัฒนธรรมเป็นจุดที่อ่อนไหวที่สุดของโฮมสเตย์ ยิ่งนักท่องเที่ยวและชาวบ้านมีความต่างทางวัฒนธรรมมากเท่าใด โอกาสของผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมจะยิ่งมีมากขึ้น ชุมชนต้องมีภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งเพียงพอที่จะไม่ให้วัฒนธรรมต่างถิ่นมากลืนแนวคิด วิถีชีวิตที่สืบเนื่องกันมาและดำรงอยู่ให้เปลี่ยนไป

5. รู้จักการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ทั้งทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นและทรัพยากรที่มุ่งเน้นดำเนินการ

6. ชุมชนต้องตระหนักว่า การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์จะเป็นเพียงรายได้เสริมมิใช่รายได้หลักของชุมชน มิฉะนั้นจะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย อาทิ มีการเปลี่ยนแปลงและบิดเบือนขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมบางอย่างของท้องถิ่น เพียงเพื่อวัตถุประสงค์ในการรองรับนักท่องเที่ยว หรือการแก่งแย่งผลประโยชน์ของผู้ประกอบการในพื้นที่ เป็นต้น

ภราเดช พัทฒวิเชียร (2544 : 1) ได้กล่าวถึงการดำเนินการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ โดยสรุปดังนี้

การท่องเที่ยวเปรียบเสมือนดาบสองคม คือมีทั้งคุณและโทษ ชุมชนควรระลึกเสมอว่า อาชีพหลักของชุมชนคือการกสิกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เป็นเสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวในชุมชน ส่วนการท่องเที่ยวเป็นแค่เสริมรายได้เท่านั้น เมื่อการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนมากขึ้นก็จะถึงจุดที่รายได้เสริมช่วยทำให้มาตรฐานการดำรงชีวิตดีขึ้น หากเกินจุดพอดีนั้นไป การท่องเที่ยวก็จะไม่ได้ช่วยทำให้การดำเนินชีวิตดีขึ้น ตัวอย่างเช่นกรุงเทพมหานคร เมื่อบ้านเมืองขยายตัวมากขึ้น มีนักท่องเที่ยวเข้ามาปีละหลายล้านคน รัฐบาลได้สร้างถนน สะพาน ไฟฟ้า น้ำ

ประปา สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งในระยะยาวแล้วก็ไม่ได้ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นแต่กลับ
แย่ลง เช่น รถติด เกิดมลภาวะ สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ฯลฯ

ทฤษฎีการขายสมัยใหม่ที่ให้ถือลูกค้าเป็นพระเจ้า คือ ลูกค้าถูกเสมอ ทำทุกอย่างให้ลูกค้า
พอใจ แต่การขายบริการที่หักโหมสเตรียมีไซ้เช่นนั้น เพราะชุมชนต้องมั่นใจว่ามีจุดขายที่น่าสนใจ
สำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความสวยงามของธรรมชาติ อากาศที่บริสุทธิ์
โดยชุมชนต้องมีภูมิคุ้มกันเข้มแข็งพอเพียงที่จะมีให้วัฒนธรรมต่างถิ่นมากเกินแนวคิดวิถีชีวิตที่สืบ
เนื่องกันมาและดำรงอยู่ให้เปลี่ยนไป

เมื่อชุมชนต้องการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ต้องคำนึงถึงประเด็นต่าง ๆ ที่
สำคัญดังนี้

1. การกำหนดพื้นที่ใช้สอย หมายถึง ทำอย่างไรที่จะไม่ให้นักท่องเที่ยวและกิจกรรม การ
ท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชุมชน เปรียบเสมือนบ้านของเราก็ต้องมีพื้นที่ใช้รับ
แขกและส่วนหวงห้ามเป็นส่วนตัว ซึ่งสามารถกำหนดพื้นที่ใช้สอยได้ดังนี้ พื้นที่สาธารณะ ได้แก่
พื้นที่ทางหลวงผ่านหมู่บ้าน พื้นที่กึ่งสาธารณะ เช่น โรงเรียน หรือวัดประจำหมู่บ้าน หรือพื้นที่หมู่
บ้านจัดเป็นศูนย์ข่าวสาร ขายผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น พื้นที่กึ่งส่วนตัว คือ ถนนทางเดินภายในหมู่
บ้าน หรือพื้นที่ทำกินเรือกสวนไร่นาของชาวบ้าน และพื้นที่ส่วนตัว คือ อาคารบ้านเรือน ที่อยู่
อาศัย

2. พันธมิตรทางธุรกิจ การทำการค้าขณะนี้จำเป็นต้องมีเพื่อนร่วมทางหรือที่เรียกว่า
พันธมิตรทางธุรกิจ ได้แก่ องค์กร บริษัท ห้างร้าน โรงแรม ฯลฯ ที่ดำเนินธุรกิจอยู่แล้ว มีชื่อเสียง
มีความสามารถด้านการบริหาร ยินดีที่จะช่วยเหลือสังคม หรือชุมชน ตัวอย่างเช่น การท่องเที่ยว
แห่งประเทศไทยยินดีที่จะให้ธุรกิจนำทัวร์ร้อนสันกำแพงที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยดำเนินการอยู่
เป็นโครงข่ายพันธมิตรทางธุรกิจของชุมชนใกล้เคียงเช่นบ้านแม่กำปอง เป็นต้น

3. หลักการขาย ต้องหาจุดขายโดยการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค
ของชุมชน เพื่อวางจุดขาย พัฒนาสินค้า แก้ปัญหาอุปสรรค ตัวอย่างเช่น หมู่บ้านแม่กำปอง มี
จุดแข็งคือ อากาศดี หนาวเย็นสบายตลอดทั้งปี ชาวบ้านมีความตั้งใจและร่วมมือกันดี จุดอ่อนคือ
บุคลากรขาดการจัดการที่ดี ขาดความชำนาญ ห้องพักไม่เพียงพอ โอกาส คือมีโอกาสดี เพราะอยู่
ในจังหวัดเชียงใหม่ อยู่ใกล้น้ำพุร้อน เป็นพันธมิตรทางธุรกิจกับหลายแห่ง อุปสรรค คือชุมชนมี
การศึกษาน้อย ซึ่งจำเป็นต้องพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไป

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2540 : 19-20) ได้กล่าวถึงทรัพยากรของการ
ท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ โดยสรุปดังนี้

1. ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น

- ด้านการตลาด ได้แก่ ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน หรือหมู่บ้านที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

- สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่

ที่พักและอาหาร จะจัดให้นักท่องเที่ยวได้พักค้างคืนในสถานที่ที่จัดไว้ในหมู่บ้านหรือภายในบ้านของชาวบ้าน โดยนักท่องเที่ยวจะร่วมกิจกรรมและวิถีชีวิตเดียวกับชาวบ้าน ตั้งแต่วัฒนธรรมการบริโภคอาหาร การพักผ่อนนอนหลับ จนถึงการทำมาหากิน

ศูนย์ข่าวสารการท่องเที่ยว จะมีการจัดการผ่านผู้ประกอบการ ที่สามารถอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวได้

ยานพาหนะ นักท่องเที่ยวจะใช้ยานพาหนะต่าง ๆ เช่นเดียวกับชาวบ้านยกเว้นกรณีจำเป็น เช่น การเดินทางมาและจากไปอาจจะจำเป็นต้องใช้ยานพาหนะที่รวดเร็วและสะดวกสบายมากกว่า

- สิ่งดึงดูดเชิงจิตวิทยา ได้แก่ อธิษาศัยไมตรี การต้อนรับอย่างอบอุ่นตามแบบชนบทประเพณีของไทย

2. ทรัพยากรที่มุ่งเน้นการดำเนินการ

- การวางแผน และกำหนดกิจกรรม เช่น การเรียนรู้การทำอาหารไทย การเรียนรู้การทำเกษตรผสมผสาน การเรียนรู้วิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้าน

- ระบบขนส่ง เช่น การปรับสภาพภูมิทัศน์ภายในหมู่บ้านให้มีความงามอย่างธรรมชาติ ดูแลรักษาความสะอาดของถนนหนทางในหมู่บ้าน จัดระบบการคมนาคมระหว่างตัวเมืองกับหมู่บ้าน

- ระบบสนับสนุนอุตสาหกรรม เช่น ศูนย์อนามัยมีระบบรักษาความปลอดภัย มีแหล่งผลิตอาหาร ตามธรรมชาติของหมู่บ้าน

- ระบบแรงงาน เช่น การฝึกอบรม และฝึกทักษะการบริการเท่าที่จำเป็น

- เงินทุน การจัดการของโฮมสเตย์ไม่จำเป็นต้องใช้เงินทุนในการดำเนินการมากนัก การจัดหาหรือสร้างสิ่งแปลกปลอมในวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งที่ไม่พึงกระทำในการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

Mr. Michael Macnulty ที่ปรึกษาองค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้กล่าวถึงหลักการสำหรับการพัฒนาโฮมสเตย์ของประเทศไทยไว้ในการบรรยายพิเศษเรื่องการท่องเที่ยวชนบทและการจัดโฮมสเตย์ (Homestay and Rural Tourism in other Countries) เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2544 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร ดังนี้

1) การดำเนินการโฮมสเตย์ จะต้องเป็นไปภายใต้กรอบการพัฒนาการท่องเที่ยวชนบท (Rural Tourism Development) ทั้งนี้ รัฐบาลจะต้องมีนโยบายการพัฒนาที่ชัดเจน อันจะนำไปสู่ การสร้างงานและการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาโฮมสเตย์แต่ เพียงลำพังโดยไม่พัฒนาการท่องเที่ยวชนบท จะไม่สามารถทำให้การพัฒนาโฮมสเตย์ประสบผล สำเร็จได้เลย

2) การดำเนินการโฮมสเตย์มิได้หมายความว่า จะกระทำได้ในทุกพื้นที่ ทั้งนี้เนื่องจาก แต่ละพื้นที่มีความพร้อมและศักยภาพไม่เท่าเทียมกัน จำเป็นต้องมีการเลือกศึกษาพื้นที่และกำหนด เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ดำเนินการ หากปล่อยให้มีการขยายตัวแพร่หลายอย่างรวดเร็วอาจจะนำมา ซึ่งความล้มเหลวและหายนะทางเศรษฐกิจ รวมทั้งปัญหาด้านสังคมที่จะตามมาอย่างมีอากาหลึกเลี้ยว ได้

3) การพัฒนาโฮมสเตย์จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบด้านพื้นที่ทั้ง 3 องค์ประกอบทุก กรณียคือ (1) พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ (2) พื้นที่หลักหรือพื้นที่ชนบท อันเป็นที่ตั้งของ โฮมสเตย์มีกิจกรรมพื้นบ้านของชุมชน ประเพณีและขนบธรรมเนียมอันเก่าแก่ สวนผลไม้ สวน เกษตร เป็นต้น และ (3) พื้นที่สนับสนุน อันประกอบด้วยสาธารณูปโภค และสาธารณูปการที่จำ เป็น

4) ต้องตระหนักอยู่เสมอว่า การท่องเที่ยวเป็นธุรกิจในอนาคตที่ใหญ่ที่สุดและ สำคัญที่สุดของโลก ดังนั้น เจ้าบ้านหรือเจ้าของโฮมสเตย์จำเป็นต้องได้รับการอบรม เพิ่มพูนความรู้ และฝึกฝนทักษะการให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างมืออาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง การดูแลนักท่องเที่ยว และคุณภาพการบริการที่สามารถสร้างพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวหรือแขกผู้มา พัก

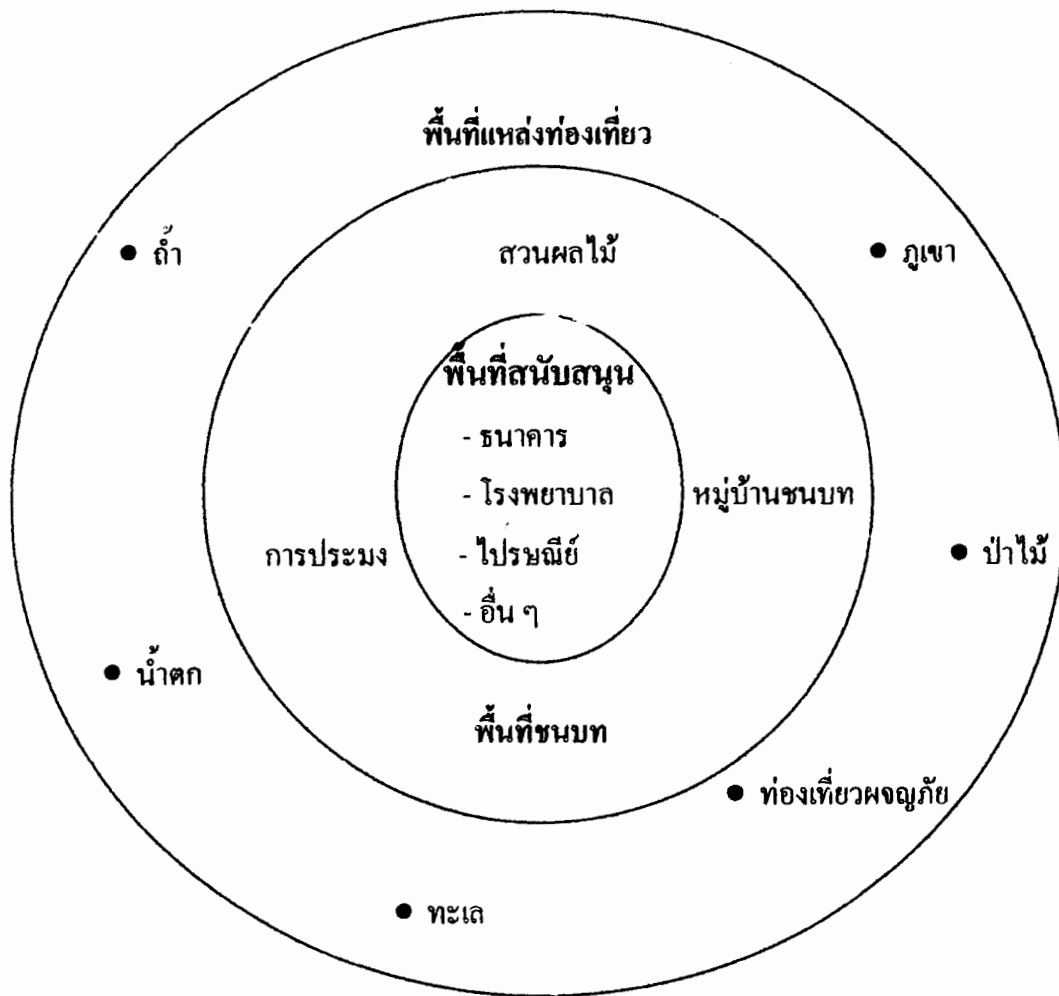
5) การดำเนินการโฮมสเตย์และการท่องเที่ยวใด ๆ จะต้องคำนึงถึงกฎสากลของความ ต้องการพื้นฐานของนักท่องเที่ยว 10 ประการ ดังนี้

1. เตียงนอนที่สบายในราคาสมเหตุสมผล
2. ห้องอาบน้ำและส้วมที่สะอาด
3. อาหารพื้นบ้านง่าย ๆ แต่ปรุงมาอย่างดี
4. ทิวทัศน์และธรรมชาติของชนบทที่สวยงาม
5. ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่น
6. กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่
7. ร้านค้าทั่วไปและร้านจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก
8. ความบันเทิง

9. ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

10. ความเป็นมิตรและรอยยิ้มของเจ้าบ้าน

6) ในการจัดโฮมสเตย์ในพื้นที่ใด ๆ ชุมชนท้องถิ่นควรจะเป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการเอง ภายใต้แนวคิด Bottom up Community Basis มิใช่เกิดจากการสั่งการจากหน่วยงานของรัฐ หรือ Top Down Basis อย่างไรก็ตามหน่วยงานภาครัฐจะต้องให้ความช่วยเหลือสนับสนุนและให้คำแนะนำที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะด้านการตลาดสำหรับเจ้าของโฮมสเตย์

ภาพภูมิ 1 แสดงองค์ประกอบด้านพื้นที่ของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

7) รัฐบาลจะต้องให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแก่เจ้าของโฮมสเตย์ในการปรับปรุงบ้านหรือที่พักแรมให้ได้มาตรฐานและเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยว

8) การจัดการชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในการจัดโฮมสเตย์ของพื้นที่ ทั้งนี้ชุมชนจะต้องมีความเข้มแข็งและสามารถจัดการชุมชนได้เสียก่อน ทั้งนี้ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการทำโฮมสเตย์ควรจะเกิดแก่สมาชิกชุมชนทุกคนอย่างทั่วถึง มิใช่เกิดแก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น นอกจากนี้การจัดการชุมชนต้องคำนึงถึงความเหมาะสมที่สุดทั้งต่อพื้นที่ สภาพแวดล้อม นักท่องเที่ยว แขกผู้พักแรม และชุมชนเอง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544 : 1) สรุปแนวทางการดำเนินการโฮมสเตย์ไว้ดังนี้

1) ชุมชนที่ต้องการดำเนินการต้องมีความพร้อม มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ

2) มีการดำเนินงานกระจายแบบรากแขนงเป็นโครงข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ระหว่างท้องถิ่น องค์กร บริษัท ห้างร้าน โรงแรม ฯลฯ ที่มีความสามารถด้านการบริหารและยินดีที่จะเข้ามาช่วยเหลือชุมชน เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเข้ามาส่งเสริมให้ความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่ถูกต้องแก่ชุมชน เป็นต้น

3) เน้นจุดขายที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจซึ่งจะให้ผลได้ในระยะยาวมากกว่าการแก้ไขคัดแปลงวัฒนธรรม หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของวัฒนธรรมเพื่อเอาใจนักท่องเที่ยวหรือเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ

4) ชุมชนต้องมีความเข้มแข็งรู้เท่าทันการไหลบ่าของวัฒนธรรมและเทคโนโลยี เนื่องจากพื้นฐานของความต่างทางวัฒนธรรมเป็นจุดที่อ่อนไหวที่สุดของโฮมสเตย์ ยิ่งนักท่องเที่ยวและชาวบ้านมีความต่างทางวัฒนธรรมมากเท่าใด โอกาสของผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมจะยิ่งมีมากขึ้น ชุมชนต้องมีภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งเพียงพอที่จะไม่ให้วัฒนธรรมต่างถิ่นมากลืนแนวคิด วิถีชีวิตที่สืบเนื่องกันมาและดำรงอยู่ให้เปลี่ยนไป

5) รู้จักการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ทั้งทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นและทรัพยากรที่มุ่งเน้นดำเนินการ

6) ชุมชนต้องตระหนักว่าการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์จะเป็นเพียงรายได้เสริม มิใช่รายได้หลักของชุมชน มิฉะนั้นจะก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมาย อาทิ มีการเปลี่ยนแปลงและบิดเบือนขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมบางอย่างของท้องถิ่น เพียงเพื่อวัตถุประสงค์ในการรองรับนักท่องเที่ยว หรือการแก่งแย่งผลประโยชน์ของผู้ประกอบการในพื้นที่ เป็นต้น

กล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ดำเนินการบนแนวคิดของการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ (Ecotourism) เพื่อมุ่งสู่ความยั่งยืนทางการท่องเที่ยว เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ ให้คุณค่าแก่วัฒนธรรมและระบบนิเวศในชุมชน

ชน โดยชุมชนจะมีบทบาทเกี่ยวข้องกับอย่างชัดเจนตั้งแต่การกำหนดกิจกรรม การควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว การเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวจนถึงการพัฒนาชุมชนในที่สุด

4. แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการ หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมซึ่งมีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

4.1 ความหมายของการอนุรักษ์

นิวัติ เรืองพานิช (2537 : 45) กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด ใช้ได้นานและต้องกระจายการใช้ประโยชน์ให้ทั่วถึงกัน โดยถูกต้องตามกาลเทศะด้วย

เสรีวัฒน์ สมินทร์ปัญญา (2539 : 164) กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซมปรับปรุง และใช้ประโยชน์ตามความต้องการอย่างมีเหตุผลต่อสิ่งแวดล้อม เพื่ออำนวยให้เกิดคุณภาพสูงสุดในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างถาวรต่อไป

เมื่อพิจารณาความหมายของการอนุรักษ์ที่กล่าวข้างต้น จะเห็นว่าในปัจจุบันเป็นยุคแห่งการพัฒนาประเทศให้เจริญแต่สิ่งสำคัญที่ควรคำนึงถึงเป็นหลักคือในการพัฒนาจะต้องไม่ทำลายแต่ต้องพยายามที่จะรักษาคุณภาพระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาให้เหมาะสม โดยเราต้องเข้าใจในหลักการที่ว่า การอนุรักษ์กับการพัฒนานั้นไม่ใช่สิ่งที่จะต้องแยกออกจากกัน หากแต่ต้องถือว่าการอนุรักษ์กับการพัฒนาเป็นส่วนที่ต้องประสานกันเหมือนเกลียวเชือก ซึ่งหากยอมรับในข้อนี้ได้ย่อมสามารถสรุปเป็นหลักการได้ดังนี้ (นิจ หิณฐิระนันท์ อ่างในชนรรค์ แดงแสง, 2539 : 24)

- 1) พึงจัดความเชื่ออย่างผิดที่ว่าการพัฒนากับการอนุรักษ์เป็นสิ่งขัดกัน
- 2) พึงเข้าใจให้ถูกต้องว่า แท้จริงการพัฒนากับการอนุรักษ์นั้นเป็นส่วนประกอบของกันและกัน
- 3) พึงกำหนดว่าไม่มีขบวนการพัฒนาใดที่ถือว่าสมบูรณ์ หากขาดการพิจารณาในด้าน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมด้วย

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันมิใช่การอนุรักษ์ในลักษณะที่ตะต้องไม่ได้ หากแต่เป็นการอนุรักษ์ในแนวใหม่ที่เป็นการอนุรักษ์ในลักษณะที่ต้องผสมกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมอันก่อให้เกิดคุณภาพระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนา

4.2 ความหมายของสิ่งแวดล้อม

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 (มาตรา 4) ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมว่า “สิ่งแวดล้อม” หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพมีอยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ทำขึ้น

นิวัติ เรื่องพานิช (2537 : 5) อธิบายว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง วัตถุ พุทธิกรรม และสภาพการต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัวเรา เช่น สภาพดินฟ้าอากาศ ดิน และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้จะทำปฏิกริยาร่วมกัน ซึ่งที่สุดสิ่งแวดล้อมเหล่านี้จะมีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดรูปร่าง ความเป็นอยู่ รวมทั้งการอยู่รอบของแต่ละชนิดหรือสังคมของสิ่งมีชีวิตนั้น แบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อมเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (Natural Environment) ซึ่งแบ่งย่อยออกเป็น 2 ชนิดได้แก่ สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิต ได้แก่ พืช สัตว์ และมนุษย์ สิ่งแวดล้อมไม่มีชีวิตหรือสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ ลมฟ้าอากาศ ดิน ภูมิประเทศ เป็นต้น

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made Environment) ส่วนใหญ่เป็นแบบแผนหรือวิธีการดำเนินชีวิตของสังคมมนุษย์ ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม สิ่งก่อสร้าง ศาสนา ระบบเศรษฐกิจ เป็นต้น

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2537 : 15) สรุปความหมายของสิ่งแวดล้อมว่า สิ่งแวดล้อม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมจับต้องมองเห็นได้และนามธรรม (วัฒนธรรม แบบแผนประเพณี ความเชื่อ) มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกันเป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งจะมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายอีกส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งแวดล้อมเป็นวงจร และวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันไปทั้งระบบ

ประเภทของสิ่งแวดล้อมที่ควรอนุรักษ์แยกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

1. ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ ป่าไม้ ทุ่งหญ้า สัตว์ป่า น้ำ ดิน อากาศ มนุษย์ และพื้นที่ธรรมชาติต่าง ๆ เป็นต้น จำแนกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ดังนี้

1.1 ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ไม่รู้จักหมด เป็นทรัพยากรที่มีอยู่มากมายบนพื้นโลก ได้แก่ อากาศ น้ำในวัฏจักร

1.2 ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วนำกลับมาใช้ใหม่ได้ เช่น พื้นที่อยู่ตามแหล่งต่าง ๆ ดิน ป่าไม้ สัตว์ป่า ทุ่งหญ้า ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้เมื่อใช้แล้วเกิดการเสื่อมสภาพไป แต่สามารถที่จะนำมาปรับปรุงให้ดีขึ้นแล้วนำกลับมาใช้ใหม่ได้

1.3 ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วหมดไป เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้หมดเปลืองไป ไม่สามารถพัฒนานำมาปรับปรุงแก้ไขใหม่ได้อีก ได้แก่ แร่ธาตุ สัตว์ป่าชนิดที่สูญพันธุ์ไปแล้ว

2. ธรรมชาติที่ควรอนุรักษ์ ธรรมชาติในที่นี้หมายถึง ธรรมชาติที่มีคุณค่าทางวิชาการ และสุนทรียภาพที่เกี่ยวข้องเป็นฐานที่สำคัญทางธรณีวิทยาและภูมิศาสตร์ อันเป็นเอกลักษณ์ หรือสัญลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ มีลักษณะพิเศษเฉพาะคือ เมื่อถูกทำลายก็จะหมดสภาพไปไม่ฟื้นฟูคืนกลับสู่สภาพเดิมเหมือนธรรมชาติอื่น ซึ่งจำแนกลักษณะได้ดังนี้

2.1 เกาะและแก่ง

2.2 ภูเขา ถ้ำ น้ำตก และน้ำพุร้อน

2.3 ทะเลสาบ หนองบึง

2.4 หาดทราย และหาดหิน

2.5 แหล่งที่มีซากดึกดำบรรพ์ (พืชและสัตว์) เช่น สุสานหอย 75 ล้านปี

2.6 ฐานอื่น ๆ ที่มีความสำคัญทางธรณีวิทยา ฐานวิทยา

3. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปกรรม ประเพณี และระบบสังคมต่าง ๆ เป็นต้น

เกษม จันทร์แก้ว (2542 : 27) ได้สรุปว่า สิ่งแวดล้อม (Environmental) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต เห็นได้ด้วยตาเปล่าและไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาเปล่า เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น อาจเป็นรูปธรรมและนามธรรม ตลอดจนสิ่งที่เป็นทั้งคุณและโทษ

4.3 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

เกษม จันทร์แก้ว (2542 : 86) ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ว่า การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Environmental Conservation) หมายถึง การใช้สิ่งแวดล้อมอย่างมีเหตุผลเพื่อที่จะอำนวยความสะดวกของการมีชีวิตอยู่อย่างดีตลอดไปสำหรับมนุษย์ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีความหมายรวมไปถึงการใช้ทรัพยากรทั้งหลายอย่างมีเหตุผล และเป็นไปตามหลักอนุรักษ์วิทยา ทั้งนี้เพื่อจะทำให้สิ่งแวดล้อมอยู่ในลักษณะที่ดี มนุษย์ที่อยู่อาศัยจะมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพที่ดีตลอดไป เพราะสิ่งแวดล้อมนั้นมีผลต่อสุขภาพและพลานามัยของมนุษย์ ทั้งนี้หลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีหลักการดังนี้

1. ในการที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติในสิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จะให้ผลต่อมนุษย์ทุกแห่งทุกมุม กล่าวคือ ต้องมีความรู้เกี่ยวกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จะมีผลต่อสิ่งแวดล้อม และจะให้ประโยชน์และโทษต่อ

มนุษย์ ซึ่งอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ อย่างน้อยที่สุดต้องคำนึงถึงการสูญเสียเปล่าอันอาจเกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

2. รักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นและหายากด้วยความระมัดระวัง รวมทั้งต้องใช้ให้เป็นประโยชน์และการทำให้อยู่ในสภาพที่เพิ่มพูนทั้งด้านกายภาพและเศรษฐกิจเท่าที่จะทำได้ รวมทั้งต้องตระหนักเสมอว่าการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มากเกินไปจะไม่เป็นการปลอดภัยต่อภาวะแวดล้อม

3. ต้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่ทดแทนได้นั้นให้มีอัตราผลิต (เพิ่มพูน) เท่ากับอัตราใช้หรืออัตราเกิดเท่ากับอัตราตายเป็นอย่างน้อย

4. ประชากรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประมาณอัตราเกิดและการเปลี่ยนแปลงของพลเมืองตลอดเวลา โดยพิจารณาจากความต้องการในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสำคัญ

5. หาทางปรับปรุงวิธีการใหม่ ๆ ในการที่จะผลิตและการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งพยายามค้นคว้าสิ่งใหม่ ๆ เพื่อให้ประชากรได้มีใช้อย่างพอเพียง

6. ให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญในการรักษาความสมดุลตามธรรมชาติ ซึ่งจะมีผลต่อการทำให้สิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาพที่ดี การให้การศึกษาอาจเป็นทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ซึ่งการให้การศึกษาแก่บุคคลเฉพาะท้องถิ่น วัย และคุณวุฒินั้น ต้องอยู่ในสภาพที่เหมาะสม เพื่อจะให้ประชาชนเข้าใจในหลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ และผลการเรียนรู้จะเป็นหนทางนำไปสู่ความหวังในอนาคตว่าสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่จะสวยสดและน่าอยู่มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ราตรี ภารา (2540 : 18) ได้กล่าวถึงการดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมจะสำเร็จเมื่อทุกฝ่ายร่วมมือกันทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน โดยมีแนวทางในการดำเนินงานดังนี้

1. ออกกฎหมายควบคุม เป็นเครื่องมือของรัฐในการนำมาปฏิบัติและจัดการกับผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ

2. การให้การศึกษาแก่ประชาชน ซึ่งกระทำได้ในระบบโดยสอดแทรกการสอนหรือหลักสูตรเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในการเรียน และนอกระบบจัดให้มีการอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ในรูปแบบการประชาสัมพันธ์เป็นเอกสารเผยแพร่ แนะนำชี้แจงประชาชน และจัดโครงการให้ประชาชนเข้าร่วม

3. การใช้สื่อมวลชนเป็นสื่อกลาง เป็นสิ่งที่ช่วยให้การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันประสบผลสำเร็จ

4. การจัดตั้งเป็นกลุ่มหรือชมรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากความหมายของการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งมีนักวิชาการ หน่วยงานหรือองค์กรได้ให้ความหมายดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปความหมายของการอนุรักษ์หมายถึง การใช้ด้วยความชาญฉลาด ถูกวิธี และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติให้มากที่สุดโดยมีระยะเวลาในการใช้งานให้นานที่สุด ส่วนสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งโดยธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ซึ่งอยู่รอบตัวเรา ดังนั้นการที่จะช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประชาชนทุกคนหรือชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมโดยต้องเข้าใจถึงหลักการและวิธีการอนุรักษ์ เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้คำจำกัดความการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนเกาะขาวน้อย หมายถึง การรู้จักใช้ป่าชายเลน สัตว์น้ำ ภูมิทัศน์ชายฝั่งอย่างเหมาะสม อย่างถูกวิธี ก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและยาวนานที่สุด

5. แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตชุมชน

5.1 วิถีชีวิตชุมชนในภาพรวม

พวงเพชร สุรัตน์กุล (2542 : 50-51) กล่าวว่า วิถีชีวิตชุมชนเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม หมายถึงวัฒนธรรมในทางสังคมศาสตร์นั่นเอง ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ตั้งแต่ตื่นนอนจนเข้านอน พฤติกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์กระทำไม่ว่าจะเป็นการแปร่งฟัน สวมใส่เสื้อผ้าเครื่องประดับตลอดจนการเล่นกีฬา คูโทรทัศน์ ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมทั้งสิ้น วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษา ศาสนา เป็นต้น วัฒนธรรมจะกำหนดว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด รวมทั้งเป้าหมายในชีวิตว่าควรเป็นอย่างไร ฉะนั้น กิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการกิน การดื่ม การพูด การอ่าน การเขียน การคิด การทำงาน การเล่น การติดต่อสัมพันธ์กัน ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมทั้งสิ้น วัฒนธรรมจึงเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม

สังคมหนึ่งหรือชุมชนหนึ่ง ๆ ก็จะต้องมีวิถีการดำเนินชีวิตเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมนั้น วิถีชีวิตจึงเป็นเสมือนเอกลักษณ์หรือตราประจำสังคม ซึ่งมีความแตกต่างกันไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสาเหตุดังนี้ (พวงเพชร สุรัตน์กุล (2542 : 53-54)

1. ความคิดเห็นและการมองโลกต่างกัน

ความคิดเห็นและการมองโลกต่างกันจะทำให้วิถีชีวิตแตกต่างกันไป ในเรื่องนี้จะเห็นได้ว่า

มนุษย์ทุกแห่งของโลกต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ ความเชื่อ ศาสนา การปกครอง เศรษฐกิจ การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนการคบเพื่อนเหมือน ๆ กัน แต่รูปแบบของสิ่งเหล่านี้จะแตกต่างกันไป ตามความคิดเห็นและค่านิยมของแต่ละสังคม

2. สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ต่างกัน

สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ต่างกันทำให้พบปัญหาแตกต่างกัน เช่น มนุษย์ที่อยู่ในเขตหนาวก็ต้องพบปัญหาต่างกับมนุษย์ที่อยู่ในเขตร้อน มนุษย์ที่อยู่บนภูเขาย่อมมีปัญหาดังจากมนุษย์ที่อยู่ในที่ลุ่ม ด้วยเหตุนี้แต่ละสังคมจึงต้องคิดหาวิธีการแก้ปัญหาให้เหมาะกับสภาพแวดล้อม ในบางกรณีจะพบว่ามนุษย์ที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่คล้ายกัน แต่มีวิถีชีวิตต่างกัน ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่าการที่วิถีชีวิตจะมีลักษณะอย่างไรนั้น นอกจากจะขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม ความคิดเห็น การมองโลกแล้ว ยังขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาของแต่ละสังคม ซึ่งจะมีส่วนสำคัญในการกำหนดลักษณะของวิถีชีวิตดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

เอกวิทย์ ฌ กลาง (2539 : 16) กล่าวถึงวิถีชีวิตชุมชนว่า วิถีชีวิตชุมชนเกิดจากการที่มนุษย์ต้องเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดและการดำรงเผ่าพันธุ์ กลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาบริเวณที่มีสภาพภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติแตกต่างกันก็ย่อมมีวิถีชีวิตในลักษณะที่แตกต่างหลากหลาย ในขณะเดียวกัน โดยธรรมชาติแห่งความเป็นมนุษย์ ธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตก็ทำให้มีลักษณะพื้นฐานร่วมกันด้วย เพราะมนุษย์มีการติดต่อสังสรรค์กันระหว่างกลุ่มชนต่างวัฒนธรรมซึ่งย่อมถ่ายทอดลักษณะคล้ายคลึงกันได้เช่นกันจึงอนุมานได้ว่าวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นหรือในชุมชนต่าง ๆ ย่อมมีทั้งความแตกต่างและคล้ายคลึงระคนกัน

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544 : 163-164) กล่าวว่า ชุมชนแต่ละชุมชนต่างเป็นที่รวมคนที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกันมีความปรารถนาความสำเร็จในเป้าหมายของชุมชนร่วมกัน ชุมชนที่มีวิถีชีวิตในตนเองจะช่วยทำให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกแน่นแฟ้น มีความตื่นตัวในการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเสมอ

เสนห์ จามริก (2542 : 178) กล่าวว่า วิถีชีวิตชุมชนมีความเป็นมายาวนานในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ เปรียบเสมือนแผนภาพความเป็นจริงของสัมพันธ์ภาพเชื่อมโยง และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม เป็นความรู้ในลักษณะขององค์รวมที่ค่อย ๆ สะสมประสบการณ์ และก่อร่างสร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้และการคิดร่วมกันขึ้นเป็นแบบแผนความรู้ และสังคมวัฒนธรรมอันหลากหลาย

5.2 วิถีชีวิตชุมชนประมงพื้นบ้าน

ภาคใต้ของประเทศไทยมีสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นคาบสมุทรแหลมทอง มีทะเลกว้างใหญ่ วนาบอยู่สองข้างคือ ทะเลอันดามันอันเป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทรอินโดจีน และอ่าวไทยอันเป็นส่วนหนึ่งของมหาสมุทรแปซิฟิก ขณะเดียวกันก็มีที่ราบชายฝั่งที่กว้างขวาง ส่งผลให้ลักษณะการตั้งชุมชนและถิ่นฐานมีความหลากหลายกว่าภาคอื่น ๆ ของประเทศ

ชุมชนประมงทะเลเป็นลักษณะหนึ่งของการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนของภาคใต้ แบบแผนการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปอยู่ภายใต้บริบทของอาชีพประมง โดยเฉพาะประมงพื้นบ้าน ซึ่งเป็นชุมชนที่มีอายุเก่าแก่ยาวนานมาหลายร้อยปี ดังที่ ชลิตา บัณจุวงศ์ (2543 : 9) กล่าวถึงชุมชนประมงพื้นบ้านเป็นชุมชนที่มีอายุเก่าแก่มาหลายร้อยปี มีวิถีชีวิตและดำรงชีวิตอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง เป็นชุมชนแบบพึ่งตนเอง โดยยังคงทำมาหากิน มีความสัมพันธ์กับทะเล และมีวิถีชีวิตในแบบเดิมอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ ยังผลิตโดยพึ่งแรงงานภายในครัวเรือนเป็นหลัก มีการแบ่งงานกันทำน้อยมาก ใช้ระบบการแบ่งปันผลผลิตกัน ไม่ใช้การจ้างงาน ผลิตตามความต้องการของตนเองไม่ใช่ตลาดบังคับ สัตว์น้ำที่ได้นอกเหนือจากการนำมาบริโภคแล้วก็นำไปขายเพื่อนำเงินมาซื้อข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวันเท่านั้น ไม่ได้ทำการประมงเพื่อมุ่งแสวงหากำไร แต่เพื่อการพอมิพอกิน และไม่สัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจภายนอก เพราะผูกพันพึ่งพากับระบบสินค้าของเค้าแก่ภายในชุมชน/หมู่บ้านแทน

ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านมีวิถีชีวิตและมีความผูกพันกับทะเลที่ต่อเนื่องยาวนานมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดจิตสำนึกหรือระบบคิดร่วมกันที่สืบทอดกันมาเป็นบรรทัดฐานให้คนในชุมชนยึดถือปฏิบัติ เช่น การยึดถือว่าทะเลเป็นสมบัติของทุกคนในชุมชนที่จะต้องช่วยกันรักษา การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การไม่ใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายล้างเพราะเกรงว่าจะสร้างความเดือดร้อนให้แก่คนอื่น ๆ ความกลมเกลียวสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พึ่งพากันทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน ไม่หวงพื้นที่ทะเลหน้าบ้านของตน ฯลฯ ทั้งนี้ วิถีคิดเหล่านี้ถูกตกย้ำ สืบทอด และผูกพันอยู่มากกับศาสนาอิสลามซึ่งเป็นศาสนาที่สนับสนุนวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ความไม่โลภ ไม่สะสม ไม่เป็นหนี้ การช่วยเหลือผู้อื่น การไม่ทำลายธรรมชาติ โดยจิตสำนึกและระบบคิดเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานของชุมชนแทนกฎหมายของรัฐ

อย่างไรก็ตาม ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและแบบแผนการดำเนินชีวิตของประเทศดังเช่นในปัจจุบัน พบว่าได้ส่งผลให้เกิดภาวะความสูญเสียและอ่อนแอของชุมชนหลายด้านคือ การสูญเสียความเป็นปึกแผ่น และความเข้มแข็ง การไหลออกของทรัพยากรมนุษย์ การถูกคุกคามทรัพยากร และการสูญเสียอำนาจในการจัดการทรัพยากร ก่อให้เกิดภาวะการแตกกระจายของชุมชน การให้ความสำคัญต่อปัจจัยการใช้วิถีชีวิตแบบเดิมที่พึ่งพาทะเลเพื่อแก้ปัญหาการ

ทั้งนี้ การส่งเสริมให้ยึดหลักปฏิบัติทางศาสนา การสร้างเอกลักษณ์และกฎเกณฑ์กติกาสังคม และการคืนเวทีการดำรงชีวิตให้อยู่ในบทบาทของชุมชนมากกว่าการที่รัฐจะใช้อำนาจของรัฐเกินจำเป็น เป็นวิธีแก้ปัญหของชุมชนได้อย่างชัดเจน (พิทยา บุขรรัตน์ และคณะ, 2543 : ข-ค)

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยให้คำจำกัดความของวิถีชีวิตชุมชนเพื่อใช้ในการศึกษาว่า วิถีชีวิตชุมชน หมายถึง พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามภูมิปัญญาที่สั่งสมผ่านการเรียนรู้และผลิตซ้ำ เช่น การประกอบอาชีพ อาหาร กิจกรรมทางศาสนา การสร้างที่อยู่อาศัย การแต่งกาย ลักษณะนิสัยใจคอ ความเชื่อ

บทที่ 3

บริบทชุมชนเกาะยวน้อย

ชุมชนเกาะยวน้อยแม้จะเป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่มีสภาพเป็นเพียงหนึ่งในสามตำบลของอำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา แต่ด้วยลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเกาะตั้งอยู่ใจกลางอ่าวพังงาทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลอุดมสมบูรณ์ ผู้คนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่บนเกาะยวน้อยได้อาศัยทำการประมงเลี้ยงชีพตลอดมา จนกระทั่งมีความเปลี่ยนแปลงในการจัดการทรัพยากรเกิดขึ้นเมื่อจำนวนประชากรที่ใช้ทรัพยากรร่วมกันนั้นมีมากขึ้น ส่งผลให้มีการแข่งขันแย่งชิงในผลประโยชน์ของทรัพยากรหลากหลายรูปแบบ และการเข้ามามีบทบาทของภาครัฐโดยการออกนโยบายส่งเสริมให้มีการเพิ่มผลผลิตทางการประมงเพื่อการบริโภคภายในประเทศและเพื่อการส่งออก ทำให้ชุมชนเกาะยวน้อยต้องประสบกับปัญหาหลายประการส่งผลให้ชุมชนต้องหาทางออกและปรับตัวให้สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงนั้น ในบทนี้จะเสนอเนื้อหาเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นภาพความเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยหลักอันสำคัญให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ขึ้นในชุมชนในเวลาต่อมา โดยแบ่งเป็นประเด็น ดังนี้

1. บริบททั่วไปของชุมชนเกาะยวน้อย
2. ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกาะยวน้อย
3. การปรับตัวของชุมชนเกาะยวน้อย

1. บริบททั่วไปของชุมชนเกาะยวน้อย

1.1 ประวัติการก่อตั้งชุมชน

ประวัติการตั้งถิ่นฐานของผู้คนบนเกาะยวน้อยนั้นไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าเริ่มขึ้นเมื่อใด ข้อสันนิษฐานทางวิชาการระบุว่า การก่อตั้งชุมชนแรกเริ่มนั้นมาจากกลุ่มชาวไทยมุสลิมจากชายฝั่งเมืองตรัง เมืองสตูล และเมืองอื่น ๆ ที่อยู่ชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกของภาคใต้ในแถบทะเลอันดามันที่อพยพหนีภัยสงครามมาทางเรือใบเมื่อสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์คร่าวๆมาอยู่ที่พม่าตีหัวเมืองต่าง ๆ ทางภาคใต้ของประเทศไทยราวปี พ.ศ. 2328 ผู้อพยพได้ร่อนเร่มาจนพบเกาะยวน้อยและเกาะยาวใหญ่จึงได้เลือกเป็นที่ตั้งถิ่นฐาน ด้วยเหตุผลที่พื้นที่ดังกล่าวมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์และสามารถใช้กำบังภัยธรรมชาติจากฤดูลมมรสุมได้ โดยเรียกชื่อเกาะที่ตนพบตามลักษณะภูมิประเทศและรูปร่างที่แลเห็น กลุ่มผู้อพยพได้ยึดการทำประมงชายฝั่งเป็นอาชีพสืบทอดกันมาจนพัฒนาเป็นชุมชนใหญ่เช่นในปัจจุบัน จากสำเนียงเสียงที่ใช้พูดสันนิษฐานได้ว่าชาวเกาะยวน้อยสืบเชื้อสายมาจาก

ชาวเมืองศรีลังกา และชาวเกาะยาวใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวเมืองสตูล เนื่องจากสำเนียงเสียงที่ใช้พูดของชาวเกาะยาวน้อยค่อนข้างห้วนกระชับต่างจากชาวเกาะยาวใหญ่ที่ทอดหางเสียงทุ้มยาวมากกว่า

ส่วนข้อสันนิษฐานของชาวบ้านเกี่ยวกับบรรพบุรุษของพวกตนนั้นต่างไปจากนักวิชาการ โดยเชื่อว่าการตั้งถิ่นฐานบนเกาะยาวน้อยน่าจะมีมาก่อนปี พ.ศ. 2328 เนื่องจากมีตำนานเล่าสืบต่อกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษว่ามีชาวมุสลิม 2 ครอบครัวจากจังหวัดศรีสะเกษหนีการบังคับจัดเก็บเบี้ยภานิชัยของรัฐ ซึ่งตามหลักของศาสนาอิสลามแล้วถือว่าแผ่นดินนี้เป็นของพระเจ้า ทุกคนมีสิทธิดำรงอยู่ได้ ทั้ง 2 ครอบครัวอพยพมาพบเกาะยาวน้อยจึงเลือกเอาเป็นที่ตั้งถิ่นฐาน ครอบครัวแรกประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกชาย เลือกตั้งบ้านอยู่ทางฝั่งตะวันตกของเกาะ อีกครอบครัวหนึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกสาว ตั้งบ้านอยู่ทางฝั่งตะวันออกของเกาะ ต่อมาลูกชายและลูกสาวของทั้ง 2 ครอบครัวเกิดรักใคร่ชอบพอกัน พ่อแม่ฝ่ายชายจึงทำการขอร้องฝ่ายหญิงให้แต่งงานเป็นภรรยาลูกชายตนตามประเพณี ในวันแต่งงานนั้นญาติพี่น้องจากที่ต่าง ๆ บนแผ่นดินใหญ่ทราบข่าวก็เดินทางมาร่วมในพิธีแต่งงานด้วย ระหว่างที่ทานเลี้ยงงานแต่งงานกันอยู่นั้นร้านนั่งเกิดรับน้ำหนักไม่ไหวได้พังลงมา ทุกคนจึงเรียกสถานที่แห่งนี้ว่า “ลำโ๊ะ๊ะ” แต่ฝ่ายชายเกรงว่าจะถูกล้อเลียนให้ได้รับความอับอายในภายหลังจึงเรียกกลับเสียใหม่ว่า “โ๊ะ๊ะฮ้า” และเรียกสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ ปัจจุบันสถานที่แห่งนี้ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 4 บ้านท่าเขา จากนั้นกลุ่มผู้อพยพหนีภัยสงครามคราวพม่าบุกตีเมืองถลางและหัวเมืองฝ่ายใต้ของไทยสมัยปี พ.ศ. 2328 จึงอพยพมาสมทบในภายหลัง (มา เหริน อุหลัง, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545)

ผู้อพยพมาตั้งถิ่นฐานรุ่นแรก ๆ ของเกาะยาวน้อยนั้นชาวบ้านสันนิษฐานว่าคงมีทั้งผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและอิสลาม ทั้งนี้จากหลักฐานซากปรักหักพังของสิ่งก่อสร้างคล้ายวัดที่พบในบริเวณหมู่ 1 บ้านท่าค่า (ชำนาญ ราชเดช, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545)

บรรพบุรุษรุ่นแรก ๆ ของเกาะยาวน้อยได้อาศัยความรู้ด้านประมงช่วยในการดำรงชีพ สัตว์น้ำที่จับได้นั้นเริ่มแรกใช้เป็นเพียงอาหารบริโภคกันในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนสิ่งของอื่นกับเพื่อนบ้านใกล้เคียง ต่อมาเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้สิ่งของอื่นที่ไม่สามารถหาหรือผลิตได้เองในชุมชน อาทิ เกลือ น้ำตาล เข็ม ค้าย ยารักษาโรค เสื้อผ้า ฯลฯ จึงเกิดระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างชุมชนขึ้น เมื่อชุมชนมีการขยายตัวจากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น กลุ่มผู้อพยพที่เลือกตั้งถิ่นฐานอยู่ทางด้านตะวันตกซึ่งโดยสภาพพื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขาเหมาะแก่การทำเกษตร ได้อาศัยความรู้ที่ถ่ายทอดมาพร้อมกับระบบการแลกเปลี่ยนทดลองปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือนและชุมชนขึ้น ปรากฏว่าข้าวให้ผลผลิตเป็นที่น่าพอใจจึงมีผู้หันมาทำนาข้าวเพิ่มมากขึ้นพร้อมทั้ง

* ลำโ๊ะ๊ะ เป็นภาษาถิ่นภาคใต้ หมายถึง ร้านนั่งที่พังลงมา, ลำ หมายถึง ร้านนั่ง, โ๊ะ๊ะ หมายถึง ผุ, พัง

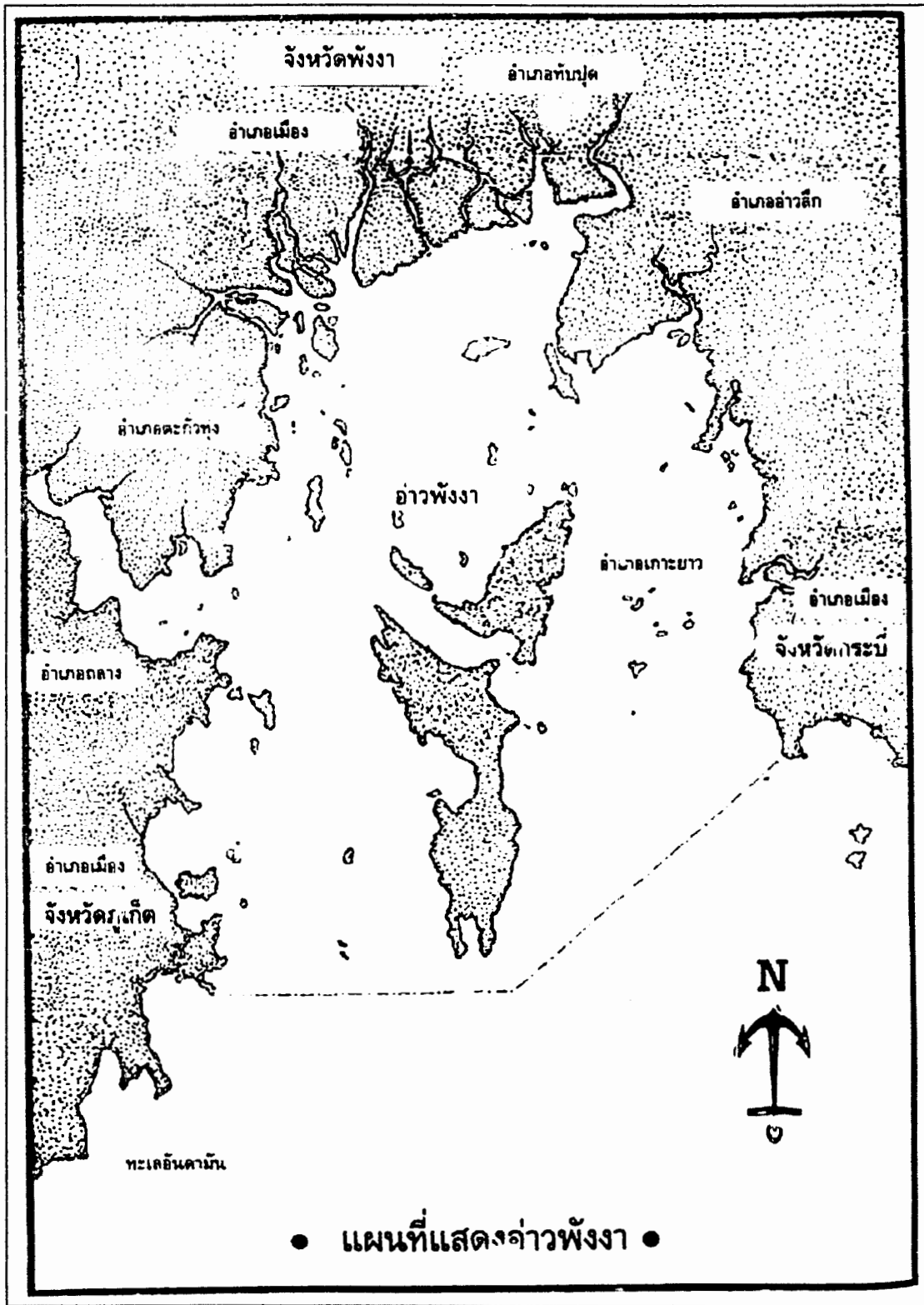
ทดลองปลูกไม้ผลอื่น ๆ เช่น มะพร้าว มะม่วงหิมพานต์ สะตอ เพิ่มขึ้นด้วย เมื่อชุมชนมีผลผลิตส่วนเกินทั้งสัตว์น้ำและพืชผลทางการเกษตร ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่เคยทำกันอยู่ในชุมชนและระหว่างชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงก็ค่อย ๆ ขยายตัวเป็นระหว่างชุมชนกับแผ่นดินใหญ่ และชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ห่างไกลออกไปที่มีความต้องการผลิตผลจากเกาะขาวน้อย ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของแต่เดิมจึงพัฒนากลายเป็นระบบการค้าขายในที่สุด

1.2 ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

เกาะขาวน้อย เป็นเกาะที่ตั้งอยู่ในอ่าวพังงาฝั่งทะเลอันดามันหรือคาบสมุทรฝั่งตะวันตกของประเทศไทย โดยตั้งอยู่บริเวณทางทิศใต้ของจังหวัดพังงา มีระยะทางห่างจากตัวจังหวัด 42 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 46.4 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดอ่าวพังงาและฝั่งทะเลจังหวัดกระบี่
ทิศใต้	ติดเกาะขาวใหญ่และทะเลอันดามัน
ทิศตะวันออก	ติดหมู่เกาะและฝั่งทะเลของจังหวัดกระบี่
ทิศตะวันตก	ติดฝั่งทะเลจังหวัดภูเก็ต

นอกจากนั้นยังมีหมู่เกาะเล็กเกาะน้อยตั้งอยู่รายรอบอีกหลายสิบเกาะ ลักษณะภูมิประเทศของเกาะขาวน้อยนั้นพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทิวเขาทอดยาวตามแนวจากด้านเหนือจรดด้านใต้ของเกาะ มีที่ราบเหมาะแก่การทำเกษตรกรรมอยู่ทางด้านตะวันตกซึ่งประชาชนส่วนใหญ่อยู่อาศัยและใช้พื้นที่ทำการเกษตร อาทิ สวนยางพารา สวนมะพร้าว สวนปาล์ม สวนสะตอ สวนมะม่วงหิมพานต์ ส่วนทางด้านตะวันออกเป็นหุบเขาและมีที่ราบชายฝั่ง หาดทราย และธรรมชาติที่สวยงามเหมาะแก่การท่องเที่ยวและพักผ่อนทั่วไป อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากสภาพที่ตั้งของเกาะขาวน้อยที่ตั้งอยู่ในอ่าวพังงาแล้ว กล่าวได้ว่าภูมิประเทศชายฝั่งรอบเกาะมีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง (ประมงพื้นบ้าน) เนื่องจากอ่าวพังงาเป็นอ่าวที่มีขนาดใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่น่านน้ำ ป่าชายเลน และเกาะแก่งต่าง ๆ ในเขตท้องที่ถึง 3 จังหวัดคือ พังงา กระบี่ และภูเก็ต ทำให้บริเวณอ่าวพังงาอุดมไปด้วยสัตว์น้ำน้อยใหญ่นานาชนิด โดยเฉพาะบริเวณปากอ่าวซึ่งเป็นที่ตั้งของเกาะขาวน้อย เนื่องจากกระแสน้ำและคลื่นลมจะพัดพาสัตว์น้ำและและความสมบูรณ์จากท้องทะเลใหญ่เข้าสู่อ่าว เกาะขาวน้อยที่ตั้งอยู่บริเวณปากอ่าวจึงกลายเป็นแหล่งอยู่อาศัยของสัตว์น้ำและทรัพยากรจากท้องทะเลไปโดยปริยาย

ภาพที่ 4 แผนที่แสดงขอบเขตของอ่าวพังงา

สภาพภูมิอากาศของเกาะขาวน้อยโดยทั่วไปมีฝนตกในปริมาณปานกลาง เฉลี่ยประมาณ 2,379.3 มิลลิเมตรต่อปี ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้มี 2 ฤดูคือ

- ฤดูร้อน เริ่มต้นประมาณเดือนมกราคม-เมษายน เป็นช่วงที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งพัดผ่านอ่าวไทยมาสู่ชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกทำให้มีฝนตกน้อย
- ฤดูฝน เริ่มต้นประมาณเดือนพฤษภาคม-ธันวาคม โดยช่วงนี้ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่านทะเลตลอดแนว ทำให้อากาศมีความชื้นสูง เกิดฝนตกชุก

1.3 ลักษณะทางประชากร

ข้อมูลประชากรตามสถิติการทะเบียนราษฎร ปี พ.ศ. 2544 ดำรวจพบว่าชุมชนเกาะขาวน้อยมีจำนวนครัวเรือน 1,198 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 4,509 คน แยกเป็นชาย 1,207 คน หญิง 2,302 คน ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่เฉลี่ย 98.92 คน / ตารางกิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม โดยคิดเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 98.10 นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 1.90 ภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารเป็นภาษาถิ่นภาคใต้ โดยมีสำเนียงพูดหัวนกระจับคล้ายชาวจังหวัดศรีลังกา

ตาราง 1 แสดงจำนวนประชากรของตำบลเกาะขาวน้อย

ชื่อหมู่บ้าน	ชาย		หญิง		รวม		จำนวนครัวเรือน
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
หมู่ 1 บ้านท่าค่าย	393	42.30	536	57.70	929	100	381
หมู่ 2 บ้านใหญ่	238	50.00	238	50.00	476	100	118
หมู่ 3 บ้านน้ำจืด	380	51.00	365	49.00	745	100	177
หมู่ 4 บ้านท่าเขา	227	49.67	230	50.33	457	100	96
หมู่ 5 บ้านริมทะเล	444	72.17	407	47.83	851	100	198
หมู่ 6 บ้านแหลมยาง	355	49.24	366	50.76	721	100	152
หมู่ 7 บ้านอันเก่า	170	51.52	160	48.48	330	100	76
รวม	2,207	48.90	2,302	51.05	4,509	100	1,198

ที่มา : แผนพัฒนาตำบลเกาะขาวน้อย ประจำปี 2545, องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะขาวน้อย

จากตาราง 1 แสดงจำนวนประชากรทั้งหมดของเกาะขาวน้อยแยกตามหมู่บ้าน จะเห็นได้ว่า ในเขตพื้นที่หมู่ 1 บ้านท่าค่าย มีคนอยู่อาศัยหนาแน่นที่สุด คือ 929 คน ในขณะที่เดียวกัน หมู่ 7 บ้านอันเป่า เป็นพื้นที่ที่มีคนอยู่อาศัยน้อยที่สุด คือ 330 คน ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ เนื่องจากบ้านท่าค่ายเป็นสถานที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอและหน่วยงานราชการสำคัญ ๆ อาทิ สถานีตำรวจ โรงพยาบาล โรงเรียน อีกทั้งยังเป็นหมู่บ้านเดียวที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล พื้นที่จึงมีความเจริญมากกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ ย่อมมีผู้เข้ามาตั้งรกรากอยู่อาศัยอย่างหนาแน่น ทั้งคนดั้งเดิมบนเกาะ เจ้าหน้าที่รัฐที่เข้ามาปฏิบัติงาน พ่อค้านักธุรกิจที่เข้ามาลงทุนค้าขายหรือประกอบอาชีพตามความถนัดของตน

ส่วนหมู่บ้านอันเป่า เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ปลายสุดด้านตะวันตกของเกาะ ซึ่งพื้นที่มีลักษณะเป็นป่าเขาสูงชันสลับกับที่ราบชายฝั่งและป่าชายเลน โดยลักษณะทางกายภาพมีความคล้ายคลึงกับหมู่บ้านท่าเขา แต่ด้วยเหตุที่หมู่บ้านท่าเขามีการสร้างท่าเรือเพื่ออำนวยความสะดวกในการคมนาคมจากเกาะขาวน้อยสู่จังหวัดพังงา จึงมีผู้คนเข้ามาตั้งรกรากอยู่อาศัยมากกว่าบ้านอันเป่า เนื่องจากมีช่องทางในการประกอบอาชีพและหารายได้ดีกว่านั่นเอง

นอกจากจำนวนประชากรตามสถิติในทะเบียนราษฎรแล้ว เกาะขาวน้อยยังมีประชากรแอบแฝงอีกจำนวนหนึ่งเข้ามาใช้แรงงานอยู่ด้วย ซึ่งเป็นคนต่างด้าวเชื้อสายพม่าและคนไทยจากภาคอีสาน ส่วนใหญ่ชาวพม่านิยมเข้ามารับจ้างกรีดยางตามสวนยางทั่ว ๆ ไปบนเกาะ แต่มีจำนวนมากที่สุดแถวหมู่บ้านท่าเขา ส่วนชาวอีสานนิยมเข้ามารับจ้างเป็นลูกเรือประมงออกหาปลากลางทะเล (มาห์เร็น อุหลัง, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545) ดังคำกล่าวของชาวเกาะที่ว่า “ขึ้นเขาก็เจอพม่า ลงเลหาปูปลาก็เจอคนอีสาน”

1.4 โครงสร้างพื้นฐานของชุมชน

การปกครอง

เกาะขาวน้อย เป็นตำบลที่อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ก่อนปี พ.ศ. 2446 เกาะขาวน้อยขึ้นตรงต่ออำเภอเมืองพังงามีนายบ้านเป็นผู้ดูแล จากนั้นในปี พ.ศ. 2446 ทางราชการได้ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอเกาะยาว ประกอบด้วยเกาะ 2 เกาะ ได้แก่ เกาะขาวน้อย (ตำบลเกาะขาวน้อย) และเกาะยาวใหญ่ (ประกอบด้วย 2 ตำบล คือ เกาะยาวใหญ่และตำบลพรุโน) โดยเลือกเกาะขาวน้อยเป็นสถานที่ตั้งที่ว่าการอำเภอด้วยเหตุผลหลักทางการคมนาคม เนื่องจากเกาะขาวน้อยมีระยะทางใกล้จังหวัดพังงามากกว่าเกาะยาวใหญ่ อีกทั้งการคมนาคมสู่แผ่นดินใหญ่ก็มีความพร้อมมากกว่าทั้งท่าเทียบเรือและเรือโดยสาร (ชำนาญ ราเขต, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545) “สมัยก่อนการติดต่อ การเดินทางขึ้นกับพังงาเป็นหลัก เกาะขาวน้อยเลยดูใกล้กว่า ถ้าเป็น

เดี๋ยวนี้เขาคิดถูกก็คเป็นหลัก เกาะขาวใหญ่จะใกล้กว่าเรา” (หรณ ปานะ, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545) กิ่งอำเภอเกาะขาวขึ้นการปกครองกับอำเภอเมืองพังงา และสร้างที่ว่าการกิ่งอำเภอหลังแรกขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2463 และสร้างหลังที่สองขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2500 ซึ่งใช้เป็นที่ทำการมาจนถึงปัจจุบัน มีปลัดอำเภอเป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอรวมทั้งสิ้นจำนวน 29 นาย

บรรดาข้าราชการ และประชาชนชาวกิ่งอำเภอเกาะขาว ตลอดจนทางจังหวัดพังงา ได้มีความเพียรพยายามที่จะให้ทางราชการยกฐานะจากกิ่งอำเภอขึ้นเป็นอำเภอตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา และด้วยการสนับสนุนผลักดันจากหลาย ๆ ฝ่าย ในที่สุดกิ่งอำเภอเกาะขาวก็ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอ เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2531 รวมระยะเวลาที่ดำรงสภาพเป็นกิ่งอำเภอนานถึง 85 ปี นับว่านานที่สุดในประเทศไทย มีนายอำเภอทั้งสิ้น 7 นาย โดยมี ว่าที่ ร.ต.รัฐวัฒน์ เชาวลิข เป็นนายอำเภอคนแรก และนายศุภชัย โพรหมกุล เป็นนายอำเภอคนปัจจุบัน

ตำบลเกาะขาวน้อยแบ่งการปกครองออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ เทศบาลตำบลเกาะขาวน้อย มีนายก้องสิน กิจประสาน เป็นนายกเทศมนตรี และองค์การบริหารส่วนตำบล มีนายมงคล เปกมะล เป็นประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล และนายบัญญัติ ศรีสมุทร เป็นกำนันตำบลเกาะขาวน้อย ซึ่งประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน ดังแสดงในตาราง 4.2

ตาราง 2 แสดงการแบ่งขอบเขตการปกครองของตำบลเกาะขาวน้อย

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ชื่อผู้ใหญ่บ้าน		หมายเหตุ
1	บ้านท่าค่าย	นายเหม	ถิ่นทะเล	กำนัน
2	บ้านใหญ่	นายเคชา	เริงสมุทร	
3	บ้านน้ำจืด	นายบัญญัติ	ศรีสมุทร	
4	บ้านท่าเขา	นายประพันธ์	เบ็ญอำหามาด	
5	บ้านริมทะเล	นายเคน	แสวงผล	
6	บ้านแหลมยาง	นายศุภกิจ	ดาวเรือง	
7	บ้านอันเป้า	นายชัยยุทธ์	หวังจิต	

ที่มา : แผนพัฒนาตำบลเกาะขาวน้อยประจำปี 2545, องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะขาวน้อย

การคมนาคม

โดยลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเกาะ การคมนาคมระหว่างเกาะน้อยกับเกาะอื่น ๆ และแผ่นดินใหญ่ต้องใช้เรือเป็นพาหนะ สามารถจำแนกลักษณะการคมนาคมได้ 3 ลักษณะดังนี้

1) การคมนาคมภายในเกาะ

การคมนาคมภายในเกาะ จะใช้รถจักรยานยนต์เป็นพาหนะหลักในการเดินทางติดต่อกันระหว่างหมู่บ้าน และใช้รถจักรยานยนต์ดัดแปลงเป็นรถสามล้อพ่วงข้าง และรถสี่ล้อเล็กหรือที่ชาวบ้านเรียกกันทั่วไปว่ารถสองแถวเล็ก สำหรับขนผลผลิตหรือสิ่งของจากทุกส่วนของเกาะไปยังท่าเรือหรือขนส่งสินค้าที่จัดซื้อจากตัวตลาดและจากท่าเรือไปยังส่วนต่าง ๆ ของเกาะ นอกจากพาหนะหลักเหล่านี้แล้ว ยังมีผู้ใช้รถจักรยานและรถกระบะในการเดินทางและบรรทุกสินค้าด้วย แต่มีเป็นส่วนน้อย ทั้งนี้ผู้ใช้รถจักรยานมักจำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มของผู้สูงอายุ ส่วนรถกระบะมีผู้ใช้ประมาณ 5-6 รายซึ่งเป็นของส่วนราชการ ผู้มีตำแหน่งทางสังคม และผู้ที่มีฐานะดี ได้แก่ นายกเทศมนตรี สมาชิกเทศบาลตำบล เจ้าแก้วแปปลา และเจ้าของธุรกิจบังกะโล

เส้นทางที่ใช้คมนาคมภายในเกาะ ได้แก่

- ถนนสายท่ามาเนาะ – เทศบาลตำบลเกาะขาวน้อย ระยะทาง 1 กิโลเมตร สภาพเป็นถนนแอสฟัลต์และคอนกรีต
- ถนนสายท่ามาเนาะ – บ้านทอนคลอง ระยะทาง 3 กิโลเมตร สภาพเป็นถนนคอนกรีตและลูกรังบางส่วน
- ถนนสายเทศบาล – บ้านริมทะเล ระยะทาง 1.5 กิโลเมตร สภาพเป็นถนนคอนกรีตและลูกรังบางส่วน
- ถนนสายสามแยกเทศบาล – บ้านท่าเขา ระยะทาง 7 กิโลเมตร สภาพเป็นถนนคอนกรีตและลูกรังบางส่วน
- ถนนสายสามแยกเทศบาล – บ้านป่าทราย ระยะทาง 3.5 กิโลเมตร สภาพเป็นถนนคอนกรีต
- ถนนสายบ้านท่าค่าย – ท่าตันโค ระยะทาง 3 กิโลเมตร สภาพเป็นถนนคอนกรีต
- ถนนสายสามแยกนายชู – บ้านอันเป้า ระยะทาง 4 กิโลเมตร สภาพเป็นถนนคอนกรีตและลูกรังบางส่วน
- ถนนสายบ้านท่าเขา – ป่าทราย ระยะทาง 4 กิโลเมตร สภาพเป็นถนนลูกรังทั้งหมด

2) การคมนาคมระหว่างเกาะยวน้อยและเกาะยวใหญ่

ระหว่างเกาะยวน้อยและเกาะยวใหญ่ มีช่องแคบเรียกว่า “ช่องหลาด” คั่นกลางอยู่ มีความกว้างประมาณ 2 กิโลเมตร การเดินทางติดต่อกันใช้เรือหางยาวเป็นพาหนะหลักโดยใช้เวลาเดินทางประมาณ 10-15 นาทีตามแต่ความแรงของคลื่น มีท่าเทียบเรือที่เกาะยวน้อยคือ “ท่ามานะ” และท่าเทียบเรือที่เกาะยวใหญ่คือ “ท่าช่องหลาด” และ “ท่าคลองเหียบ” หากใช้บริการเรือโดยสารค่าโดยสารอัตราปกติ 10 บาทต่อคน ทั้งนี้ผู้โดยสารสามารถนำรถจักรยานยนต์ลงเรือข้ามฟากไปด้วยได้โดยเสียค่าธรรมเนียม 20 บาท

ตามลักษณะการปกครองของอำเภอเกาะยว ที่ว่าการอำเภอและสถานที่ราชการอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะอยู่ที่เกาะยวน้อย ประชาชนจากเกาะยวใหญ่ และพรุใน ต้องเดินทางมาติดต่อราชการ เยี่ยมญาติ และประกอบอาชีพยังเกาะยวน้อยทุกวัน ในทางกลับกันประชาชนจากเกาะยวน้อยเป็นจำนวนมากก็ต้องเดินทางไปเกาะยวใหญ่ และพรุใน เพื่อภารกิจอันเดียวกัน ท่าเทียบเรือของทั้ง 2 เกาะ จึงเป็นเส้นทางคมนาคมที่รองรับการสัญจรไปมาของประชาชนเป็นอย่างดี

3) การคมนาคมระหว่างเกาะยวน้อยกับแผ่นดินใหญ่

คนในชุมชนเกาะยวน้อยสามารถเดินทางจากเกาะไปสู่ 3 จังหวัดคือ จังหวัดพังงา ภูเก็ต และภูเก็ตโดยเรือโดยสารประจำเส้นทาง ดังนี้

- เกาะยวน้อย – ท่าเรือบางโรง จังหวัดภูเก็ต เรือออกจากท่ามานะและท่าสุขาภิบาล ซึ่งตั้งอยู่ในเขตหมู่ 1 บ้านท่าค่าย ทุกวัน ๆ ละ 5 เที่ยว โดยเรือเที่ยวแรกออกเวลา 07.00 น. จากนั้นจะทยอยออกในช่วงเวลา 07.30 น., 10.00 น., 14.00 น. และเที่ยวสุดท้ายในเวลา 15.00 น. ใช้เวลาเดินทาง 1 ชั่วโมง ค่าโดยสารอัตราปกติคนละ 50 บาท

ทั้งนี้การใช้ท่าเรือทั้ง 2 แห่งขึ้นอยู่กับสภาพน้ำเป็นหลัก หากเป็นช่วงน้ำลงจะใช้ท่ามานะ แต่ถ้าเป็นช่วงน้ำขึ้นจะใช้ท่าสุขาภิบาล เนื่องจากท่าสุขาภิบาลนั้นจะมีร่องน้ำแยกจากทะเลเข้าสู่ท่าเรืออีกทอดหนึ่ง ในช่วงน้ำลงน้ำในร่องน้ำจะมีอยู่น้อยทำให้เรือไม่สามารถแล่นเข้าไปถึงท่าได้ (มติ ราชเขต, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545)

- เกาะยวน้อย – ท่าเรือท่าด่านศุลกากร จังหวัดพังงา มีเรือโดยสารไป-กลับ วันละ 1 เที่ยว เรือออกจากท่าสุขาภิบาลเวลา 07.00 น. และกลับในเวลา 12.00 น. ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1.30 ชั่วโมง ค่าโดยสารอัตราปกติคนละ 100 บาท

การเดินทางเรือโดยสารจากท่าสุขาภิบาลขึ้นอยู่กับสภาพน้ำเป็นหลักเช่นกัน “ช่วงน้ำใหญ่ 3-5 คำ เรือจะเปลี่ยนไปใช้ท่ามานะแทนเพราะน้ำแห่งเรือเข้าไม่รอด (เข้าไม่ได้) ถ้าคนน้อยมีไม่ถึง

8 คน เรือจะไม่วิ่งเหมือนกันเพราะไม่คุ้มค่าน้ำมัน ส่วนใหญ่ช่วงที่คนน้อย ๆ มักจะเป็นวันเสาร์กับวันอาทิตย์” (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545)

- เกาะขาวน้อย – ทำเรือแหลมสัก จังหวัดกระบี่ มีเรือโดยสาร ไป-กลับ วันละ 1 เที่ยว จากท่าเรือท่าเขา ซึ่งตั้งอยู่ในเขตหมู่ 4 บ้านท่าเขา ในเวลา 07.00 น. ของทุกวัน ใช้เวลาเดินทาง 1 ชั่วโมง ค่าโดยสารอัตราปกติคนละ 50 บาท

สำหรับการคมนาคมระหว่างเกาะขาวน้อยกับชุมชนอื่น ๆ และแผ่นดินใหญ่นั้น ชาวบ้านเล่าว่าในสมัยที่ยังไม่มีรถยนต์ใช้นั้นการเดินทางติดต่อกันใช้เรือแจวหางใบเป็นพาหนะหลัก ใบเรื่อนั้นทำด้วยผ้าขาวดิบชนิดเดียวกับที่ใช้เขียนป้ายผ้าในปัจจุบัน โดยจะนำผ้ามาข้อมกับไม้บูนซึ่งเป็นไม้ประจำท้องถิ่นหรือไม้โกงกางจะทำให้ได้ผ้าสีออกน้ำตาลหรือน้ำตาลแดง ทั้งนี้เพื่อยืดอกายการใช้ งานของผ้าตนเอง ในการกางใบเรื่อนั้นต้องอาศัยเทคนิคเฉพาะคือกางใบให้ก่อนมาทางท้ายเรือจะทำให้ได้แรงลมมากกว่าปกติช่วยส่งให้เรือแล่นไปได้เร็ว ส่วนระยะเวลาในการเดินทางนั้นขึ้นอยู่กับความใกล้ไกลของสถานที่และกระแสคลื่นลม ตัวอย่างเช่น การเดินทางสู่จังหวัดภูเก็ตปัจจุบันใช้เวลาเดินทางเพียง 1 ชั่วโมงแต่ในสมัยเรือหางใบใช้เวลาเดินทางประมาณ 5-10 วัน (ทวีป หงษ์ทะเล, สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2545)

รถยนต์เข้ามามีบทบาทในการคมนาคมของเกาะราวปี พ.ศ. 2500 เมื่อมีการคิดแปลงนำเครื่องยนตร์ขนาดเล็ก ๆ ยี่ห้อคูเลอร์จากอเมริกาซึ่งเดิมใช้สำหรับการปั่นไฟใช้มาติดตั้งบนเรือพร้อมหางแจวช่วยอำนวยความสะดวกขณะระยะเวลาเดินทางจาก 5-10 วันลงเหลือ 4-5 ชั่วโมงแทน หางแจวเรือในสมัยก่อนนั้นต้องสั่งทำจากจังหวัดกระบี่ ซึ่งมีคนรับทำอยู่เพียงไม่กี่ราย ต้องเสียเวลาสั่งทำและเสียเวลาคอยกันเป็นเดือน ๆ จึงจะได้ ในช่วงแรก ๆ ชาวประมงนำรถยนต์มาใช้สำหรับการขนส่งสินค้าจำพวกอาหารทะเล และมะพร้าวแห้ง ไปค้าขายกับพ่อค้าแม่ค้าบนฝั่งเกาะภูเก็ตเป็นหลัก ส่วนเครื่องยนตร์ก็ได้พัฒนาจากยี่ห้อคูเลอร์เป็น แรบบิน คาวา และฮันมาร์ ตามลำดับ เรือยนต์สำหรับบรรทุกผู้โดยสารประจำเส้นทางเริ่มเข้ามามีบทบาทประมาณ พ.ศ. 2530 (มาห์เร็น อุหลัง, สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2545) ปัจจุบันนอกจากบรรทุกผู้โดยสารแล้วยังสามารถบรรทุกจักรยานยนต์ให้กับผู้โดยสารที่มีความประสงค์จะนำรถข้ามฝั่งด้วย

การศึกษา

ชาวเกาะขาวน้อยมีทัศนคติที่คิดต่อการศึกษา พวกเขาเชื่อว่าการศึกษสามารถทำให้คนมีโอกาสที่คิดว่า รุ่นพ่อแม่จึงพยายามส่งเสริมให้ลูกได้เรียนสูง ๆ ทั้งสถาบันการศึกษาของรัฐและเอกชนตามกำลังความสามารถของแต่ละคน ในชุมชนเองมีโรงเรียนประถมศึกษาอยู่ 4 แห่ง ได้แก่

- 1) โรงเรียนเกาะขาว ตั้งอยู่ที่หมู่ 1 บ้านท่าค่าย มีนายสัมพันธ์ ไอยรา เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน

เป็นโรงเรียนเพียงแห่งเดียวที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล อีกทั้งยังมีการเปิดสอนทั้งระดับก่อนประถมศึกษาและระดับประถมศึกษา ทำให้ชาวเกาะขาวน้อยนิยมส่งบุตรหลานมาเข้าเรียนเป็นจำนวนมาก รวมทั้งบุตรหลานของเจ้าหน้าที่และข้าราชการประจำอำเภอที่ย้ายเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ ทำให้มีจำนวนนักเรียนมากถึง 375 คน ซึ่งมากที่สุดในปีบรรดาโรงเรียนทั้ง 4 แห่ง 2) โรงเรียนบ้านริมทะเล ตั้งอยู่ที่หมู่ 5 บ้านริมทะเล มีนายศุภกิจ ทศพงษ์ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน มีนักเรียนทั้งหมด 230 คน เนื่องจากโรงเรียนตั้งอยู่ไม่ไกลจากย่านชุมชนมากนักทำให้มีเด็กบางส่วนจากบ้านท่าค่าย บ้านใหญ่ และบ้านแหลมยาง มาเข้าเรียนอยู่ด้วยนอกเหนือจากเด็กที่อยู่ในพื้นที่บ้านริมทะเล ทำให้มีจำนวนนักเรียนมากเป็นอันดับสองรองจากโรงเรียนเกาะขาว 3) โรงเรียนบ้านน้ำจืด ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 บ้านน้ำจืด มีนายวิชาญ เก็บทรัพย์ เป็นครูใหญ่ มีนักเรียน จำนวน 185 คน เด็กที่เข้าเรียนส่วนใหญ่เป็นเด็กที่อยู่ในหมู่บ้านน้ำจืดและหมู่บ้านอันเป้า และ 4) โรงเรียนบ้านท่าเขา ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 บ้านท่าเขา มีนายถนอม เริงกิจ เป็นครูใหญ่ มีนักเรียนจำนวน 84 คน ซึ่งถือว่านักเรียนเรียนอยู่น้อยที่สุดในบรรดาโรงเรียนทั้งหมด ทั้งนี้จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของบ้านท่าเขาที่ตั้งอยู่ห่างไกลออกไปสุดปลายทางตอนเหนือของเกาะ ทำให้เด็กที่มาเข้าเรียนเป็นเด็กที่อยู่ในหมู่บ้านท่าเขาโดยเฉพาะ

นอกจากโรงเรียนระดับประถมศึกษาทั้ง 4 แห่งแล้ว เกาะขาวน้อยยังมีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำอำเภออีก 1 แห่ง คือ โรงเรียนเกาะขาววิทยา ทำการเปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 9 ห้องเรียน และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายอีก 6 ห้องเรียน มีนายสมบัติ เปกะมล เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน ปัจจุบันมีอาจารย์ จำนวน 19 คน นักการ จำนวน 2 คน และนักเรียนจำนวน 432 คน ซึ่งเด็กที่มาเข้าเรียนนอกจากจะเป็นเด็กในเกาะขาวน้อยแล้ว ยังมีเด็กจากเกาะขาวใหญ่และพุนในข้ามฝั่งมาเรียนอยู่ด้วยเช่นกัน

โดยปกติค่านิยมด้านการศึกษาของชาวเกาะขาวน้อยนั้น พ่อแม่มักจะให้ลูกเรียนระดับเบื้องต้นในโรงเรียนของเกาะก่อน หลังจากนั้นจึงจะส่งไปเรียนนอกเกาะในการศึกษาขั้นสูงต่อไป แต่ก็มีพ่อแม่บางรายส่งลูกไปเรียนนอกเกาะตั้งแต่ต้นเนื่องจากเชื่อมั่นว่าคุณภาพด้านการศึกษาของโรงเรียนนอกเกาะมีมากกว่า อย่างไรก็ตามนอกจากวิชาความรู้ที่พ่อแม่ส่งลูกไปแสวงหาจากโรงเรียนแล้ว แต่ละครอบครัวยังมีการถ่ายทอดความรู้ในการประกอบอาชีพแก่ลูก ๆ ของตนด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับการประมงและทะเล เพื่อให้ลูกได้สืบทอดอาชีพที่เป็นมรดกตกทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษต่อไป แต่คนรุ่นใหม่ที่มีโอกาสออกไปศึกษาหาความรู้นอกเกาะ หรือมีโอกาสได้รับการศึกษาขั้นสูงนิยมประกอบอาชีพอื่นนอกเกาะมากกว่าจะกลับมาทำงานอยู่ภายในชุมชนของตน (คูตีต บุตรี, สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2545)

การศาสนา

ชาวเกาะยวน้อยนับถือศาสนาอิสลามเป็นศาสนาหลัก คิดเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 98.10 ส่วนอีกร้อยละ 1.90 เป็นชาวไทยพุทธ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการที่ย้ายเข้ามาปฏิบัติงาน และครอบครัวคนไทยเชื้อสายจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่มาแล้ว ชาวไทยมุสลิมในเกาะยวน้อยก็เหมือนกับชาวมุสลิมโดยทั่วไปที่มีความเคร่งครัดต่อคำสอนและหลักปฏิบัติทางศาสนา คนรุ่นพ่อแม่ก็มีความพยายามที่จะปลูกฝังความรู้ทางศาสนาให้แก่รุ่นลูกหลานด้วยเช่นกัน โดยในช่วงปิดภาคเรียน แต่ละครอบครัวมักจะส่งลูกหลานของตนเข้าเรียนรับบทบัญญัติของอิสลามในโรงเรียนสอนศาสนาที่เรียกว่า “ปอเนาะว์” ซึ่งในเกาะยวน้อยมีปอเนาะว์อยู่ 1 แห่ง คือ “ปอเนาะว์สันติสุข” ตั้งอยู่ที่ หมู่ 1 บ้านท่าค่าย มีโต๊ะครูทำหน้าที่ให้การอบรมสั่งสอน จำนวน 3 คน ได้แก่ โต๊ะครูหลิ รล มินทร์ โต๊ะครูอับดุล กุลคุส และโต๊ะครูอิชิ ดินะ โดยมีโต๊ะครูหลิ รล มินทร์ เป็นครูใหญ่ของปอเนาะว์ ปัจจุบันมีนักเรียนเข้ามาศึกษาอยู่จำนวน 115 คน

ปอเนาะว์สันติสุข ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าเริ่มตั้งขึ้นและเปิดทำการสอนตั้งแต่เมื่อใด มีแต่เพียงคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมาซึ่งกลายมาเป็นข้อสันนิษฐานในปัจจุบันว่าปอเนาะว์แห่งนี้ น่าจะสร้างขึ้นเมื่อร้อยกว่าปีมาแล้วโดยกำลังศรัทธาของคนบนเกาะ ที่มีความประสงค์จะให้บุตรหลานของตนได้ศึกษาหาความรู้ทางศาสนา ลักษณะของปอเนาะว์ประกอบด้วยพื้นที่ 2 ส่วน ได้แก่ พื้นที่ส่วนที่เป็นอาคารหลัก ลักษณะเป็นเรือนไม้ยกพื้น สูงจากพื้นดินประมาณ 2 เมตร พื้นปูด้วยฟากไม้ไผ่ ไม้กั้นฝา หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา มีเนื้อที่ประมาณ 6 x 10 เมตร ซึ่งอาคารหลังดังกล่าวนอกจากใช้เป็นที่พักแล้ว ยังใช้เป็นที่พักผ่อนอีกด้วย ถัดมาทางด้านทิศเหนือคือส่วนที่เป็นบ้านพักของผู้เข้าศึกษา โดยก่อสร้างอย่างง่าย ๆ ด้วยวัสดุในท้องถิ่น คือ หลังคามุงด้วยจาก ฝา กั้นด้วยไม้ไผ่ขัดแตะ พื้นปูด้วยฟากไม้ไผ่ แยกเป็นหลังเล็ก ๆ ประมาณ 60 หลัง ซึ่งตลอดระยะเวลาการศึกษาผู้เรียนจะต้องอยู่ประจำที่บ้านพักเหล่านี้

ลักษณะการเรียนการสอนในปอเนาะว์นั้นไม่มีการแบ่งแยกชั้นเรียน และอายุของผู้เรียนเหมือนโรงเรียนทั่ว ๆ ไป การผ่านเลื่อนชั้นเป็นไปตามลำดับชั้นความรู้จากพระคัมภีร์อัลกุรอาน เมื่อความรู้ในเรื่องนั้น ๆ หรือบทบัญญัตินั้น ๆ แรกจน โต๊ะครูจะอนุญาตให้เรียนรู้ในระดับสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ โดยไม่มีการจำกัดเวลาของการเรียนรู้แต่อย่างใด ทั้งนี้โต๊ะครูทั้งสามคนปฏิบัติหน้าที่โดยไม่ได้รับเงินเดือนหรือค่าตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น เงินทุนสนับสนุนการเรียนการสอนส่วนใหญ่ได้มาจากเงินบริจาคของผู้ปกครองที่ส่งลูกหลานมาเข้าเรียน และจากเงินช่วยเหลือของชาวบ้านทั่วไป ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยวน้อยเข้ามาช่วยเหลือบางส่วนเกี่ยวกับค่าน้ำค่าไฟฟ้า และการสร้างบ่อน้ำบาดาลให้ (โต๊ะครูหลิ รล มินทร์, สัมภาษณ์ 28 พฤศจิกายน 2545)

นอกจากปอเนาะแล้ว มัสยิดยังเป็นสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในการเรียนรู้คำสั่งสอนของพระศาสดาและการปฏิบัติศาสนกิจของอิสลามิกชน ในเกาะขาวน้อยมีมัสยิดอยู่ทั้งสิ้น 6 แห่ง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่หมู่ 2 บ้านใหญ่ จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ มัสยิดคาทรนกาเบตร ถือเป็นมัสยิดกลางของเกาะขาวน้อย มีขนาดใหญ่ที่สุดในบรรดามัสยิดทั้ง 6 แห่ง มีนายโอบ อุปมา เป็นอิหม่าม และมัสยิดเอ็ยะรุลซุนนะะ มีนายเดิม กานเรียบ เป็นอิหม่าม ในพื้นที่หมู่ 4 บ้านท่าเขา มีมัสยิด 1 แห่ง คือ มัสยิดบ้านท่าเขา มีนายรอศักดิ์ สงวนสิน เป็นอิหม่าม ในเขตพื้นที่หมู่ 5 บ้านริมทะเล มีมัสยิดบ้านริมทะเลตั้งอยู่ มีนายโกบ ทองชัย เป็นอิหม่าม ในอีก 2 แห่งตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ 6 บ้านแหลมยาง ประกอบด้วย มัสยิดริยาตุลมุญมิน มีนายฮาโหรน ช่างเหล็ก เป็นอิหม่าม และมัสยิดบ้านแหลมยาง มีนายคำหมัน คงรักษ์ เป็นอิหม่าม

โดยธรรมชาติของชุมชนมุสลิม อิหม่ามและโต๊ะครูถือเป็นผู้นำทางธรรมชาติที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ และมักมีบทบาทในการเข้ามาช่วยไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน นอกเหนือจากภารกิจทางศาสนา เช่นกรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเกาะขาวน้อยระหว่างกลุ่มชาวประมงที่ใช้เรืออวนลากอวนรุนและกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน อิหม่ามฮาโหรน ช่างเหล็ก เข้ามีบทบาทสำคัญในการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และช่วยประนีประนอมปัญหาโดยหาข้อตกลงร่วมกันในการแบ่งเขตจำเพาะสำหรับการใช้เครื่องมือประมงของแต่ละฝ่าย พร้อมกันนี้ยังได้เข้าร่วมเป็นแกนนำคนหนึ่งของชมรมประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย เพื่อร่วมฟื้นฟูความเสื่อมโทรมและอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในอ่าวพังงา

การสาธารณสุข

ระบบสาธารณสุขของเกาะขาวน้อย มีโรงพยาบาลของรัฐขนาด 10 เตียงอยู่ 1 แห่ง คือ โรงพยาบาลเกาะขาว เป็นโรงพยาบาลประจำอำเภอ ตั้งอยู่ในเขตบ้านท่าค่าย สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2532 มีแพทย์ประจำการ 1 คน คือ นายแพทย์มณฑิต พูลสงวน มีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาล มีนางพยาบาลทั้งหมด 21 คน

โรงพยาบาลเกาะขาว ถือเป็นที่พึ่งสำคัญยามเจ็บป่วยของชาวเกาะขาวน้อย เนื่องจากเป็นสถานพยาบาลเพียงแห่งเดียวบนเกาะ อีกทั้งลักษณะการเดินทางที่ต้องพึ่งเรือโดยสารประจำเส้นทางซึ่งให้บริการเป็นช่วงเวลา และวิงเฉพาเวลากลางวันเท่านั้น กลายเป็นข้อจำกัดทำให้ชาวเกาะนิยมเข้ารับการรักษาพยาบาลจากโรงพยาบาลเกาะขาวก่อนเป็นเบื้องต้น หากอาการเจ็บป่วยรุนแรงจึงจะส่งตัวไปเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลวิระภูเก็ต ซึ่งเป็นโรงพยาบาลประจำจังหวัดภูเก็ตเป็นลำดับต่อไป สำหรับชาวเกาะที่มีฐานะดีส่วนใหญ่จะเลี่ยงไปใช้บริการของโรงพยาบาลเอกชนหรือคลินิกในตัวจังหวัดพังงาหรือภูเก็ตมากกว่า ทั้งนี้อาจเป็นด้วยเหตุผลของความรวดเร็วในการให้บริการ

ความทันสมัยของเครื่องมือทางการแพทย์ และความเชื่อมั่นส่วนบุคคลที่มั่นใจว่าโรงพยาบาลเอกชนหรือคลินิกมีแพทย์วินิจฉัยโรคหรือให้การรักษาที่เก่งกว่าโรงพยาบาลในท้องถิ่น (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 27 พฤษภาคม 2545)

สำหรับการเจ็บป่วยที่ชาวบ้านเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลเกาะยาวมากเป็นอันดับหนึ่งคือ ไข้หวัด รองลงมาคือโรคกระเพาะอาหาร และท้องเสีย (สำนักงานเทศบาลตำบลเกาะยาว, 2545 : 6)

ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

ไฟฟ้า

ก่อนวันที่ 18 มกราคม 2545 ชาวเกาะยาวน้อยได้รับกระแสไฟฟ้าจากโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าดีเซล ตั้งอยู่ที่บ้านท่าค่าย ให้บริการไฟฟ้าในวันธรรมดา ตั้งแต่เวลา 18.00 – 06.00 น. ของวันรุ่งขึ้น ส่วนวันเสาร์, วันอาทิตย์ และวันหยุดราชการอื่น ๆ ให้บริการตลอดวัน ปัจจุบันชาวเกาะยาวน้อยสามารถใช้ไฟฟ้าได้ตลอดวันโดยทางสายเคเบิลเชื่อมโยงจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดภูเก็ต ทอดสายเคเบิลจากบริเวณหาดอ่าวปอ ตำบลปากคลอง และมาขึ้นที่บริเวณหาดแหลมสน ตำบลเกาะยาวใหญ่ และแยกมาตำบลเกาะยาวน้อยอีกทอดหนึ่ง ตั้งแต่วันที่ 18 มกราคม 2545 เป็นต้นมา

น้ำประปา

ในอดีตนั้น ชาวเกาะยาวน้อยเฉพาะที่อยู่ในเขตเทศบาลเท่านั้นจึงจะมีน้ำประปาใช้ ส่วนชาวบ้านในเขตพื้นที่อื่น ๆ จะใช้วิธีลงขันกันเพื่อขุดบ่อน้ำบาดาลของหมู่บ้านขึ้น จากนั้นก็จะจัดระบบการจ่ายน้ำสู่ครัวเรือนตามความเหมาะสมของแต่ละหมู่บ้าน ชาวบ้านบางรายที่มีฐานะดีจะทำการขุดบ่อน้ำบาดาลไว้ใช้เอง จนกระทั่งเดือนมกราคม พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา ระบบน้ำประปบบนเกาะยาวน้อยจึงเข้าถึงครอบคลุมทุกหมู่บ้าน แม้กระนั้นการจ่ายน้ำประปบบนเกาะก็ยังมีการกำหนดจ่ายเป็นเวลา คือ ในช่วงเช้า จะจ่ายน้ำในเวลา 05.00 – 09.00 น. และจ่ายอีกครั้งในช่วงเย็น ตั้งแต่เวลา 16.00 – 20.00 น. ทำให้ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนมักจะนิยมขุดบ่อน้ำบาดาลไว้ใช้เอง อีกทั้งชาวบ้านยังยึดติดกับความคิดที่ว่า การใช้น้ำประปาเป็นเรื่องค่อนข้างสิ้นเปลือง ชาวเกาะบางส่วนที่มีฐานะยากจนจะใช้วิธีลงขันกันกับเพื่อนบ้านที่อยู่ในละแวกเดียวกัน 2-3 บ้าน เพื่อขุดบ่อน้ำไว้ใช้เอง (ต่อเหลบ ศรีเหมา, สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2545)

แหล่งน้ำที่สำคัญของชุมชนมาจากลำห้วย 3 แห่ง ในหมู่บ้านน้ำจืด บ้านท่าเขา และบ้านอันเป้า ตามลักษณะทางกายภาพของทั้ง 3 หมู่บ้าน ที่ตั้งอยู่ทางตะวันตกของเกาะซึ่งเป็ป่าเขา

สูงชัน ทำให้เกิดแหล่งต้นน้ำสำคัญของชุมชนขึ้น และเพื่อให้มีน้ำใช้ทางการเกษตรได้ตลอดปีชาวบ้านจึงร่วมกันสร้างฝายกั้นน้ำขึ้นอีก 2 แห่งในหมู่บ้าน

การสื่อสาร

ระบบการติดต่อสื่อสารของเกาะฆาวัน้อยนั้น มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข 1 แห่ง ตั้งอยู่ที่บ้านท่าค่าย มีชุมสายโทรศัพท์ 1 แห่งตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านท่าค่ายเช่นกัน จำนวนเลขหมายที่เปิดให้บริการแล้วรวม 140 เลขหมาย ในปัจจุบันระบบการสื่อสารแบบไร้สายประเภทมือถือได้เข้ามามีอิทธิพลต่อชุมชนสูงพอสมควร โดยนิยมใช้กันอยู่ในหน่วยงานราชการ ผู้ประกอบการ และกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งกลุ่มหลังนี้ซื้อโทรศัพท์มือถือใช้ตามกระแสแฟชั่นที่รับมาจากสื่อโฆษณา และค่านิยมจากแผ่นคินโหลโดยเฉพาะจากจังหวัดภูเก็ต มากกว่าความจำเป็นในการใช้งานจริง ๆ

การรักษาความปลอดภัย

ระบบการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนนั้น สถานีตำรวจภูธรอำเภอเกาะฆาวันเป็นหน่วยงานหลักในการรักษาความปลอดภัย ตำรวจที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่บนโรงพักนั้นส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของคนเกาะฆาวันที่ขอโอนย้ายกลับมาทำงานที่บ้านเกิด (บัตติ ราเชต สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545) ด้วยลักษณะของชุมชนมุสลิมที่เคร่งครัดต่อหลักปฏิบัติทางศาสนาทำให้สติการเกิดคดีมีน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ดังตัวอย่างสติการเกิดและจับกุมคดีของเกาะฆาวัน้อยตั้งแต่เดือนมกราคม - มิถุนายน 2545 (สำนักงานเทศบาลตำบลเกาะฆาวัน้อย, 2545 : 6)

- คดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ ไม่มีเกิดขึ้นในเกาะฆาวัน้อยในรอบปีที่ผ่านมา
- คดีที่รัฐเป็นผู้เสียหาย
  - 1) ไม่ไปแสดงตนเพื่อรับหมายเรียกที่อำเภอท้องที่ซึ่งเป็นภูมิลำเนาหนาทหารของตนภายในกำหนด มีเกิดขึ้น 1 ราย จับกุม 1 ราย ผู้ต้องหา 1 คน
  - 2) การพนันทั่วไปมีเกิดขึ้น 2 ราย จับกุม 2 ราย ผู้ต้องหา 8 คน
  - 3) การพนันทั่วไปมีเกิดขึ้น 2 ราย จับกุม 1 ราย ผู้ต้องหา 1 คน
  - 4) พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษมีเกิดขึ้น 1 ราย จับกุม 1 ราย ผู้ต้องหา 1 คน

1.5 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

วิถีชีวิต

วิถีชีวิตอันโดดเด่นของชาวเกาะฆาวัน้อยแสดงออกใน 2 ลักษณะใหญ่คือ วิถีชีวิตของผู้นับถือศาสนาอิสลามหรือไทยมุสลิมที่มีความเคร่งครัดต่อหลักปฏิบัติทางศาสนา มัถยัคเป็นสถานที่หลักสำหรับการพบปะและปฏิบัติศาสนกิจทางศาสนาร่วมกัน นับตั้งแต่การละหมาด การฟังเทศน์

พิธีกรรม หรือวัตรปฏิบัติอื่น ๆ โดยปกติของชาวมุสลิมนั้นจะต้องทำการละหมาดวันละ 5 เวลา คือ 1) เวลาอรุณ ประมาณ 04.30 น. เรียกว่า ละหมาดซุหฺ 2) เวลากลางวัน ประมาณ 13.00 น. เรียกว่า ละหมาดคฺฮฺริอฺ 3) เวลาเย็น ประมาณ 16.00 น. เรียกว่า ละหมาดอัศริอฺ 4) เวลาพลบค่ำ ประมาณ 19.00 น. เรียกว่า ละหมาดมักริบ และ 5) เวลากลางคืน ประมาณ 19.30 เรียกว่า ละหมาดอิชา ในการละหมาดทั้ง 5 เวลา หากมุสลิมคนใดละหมาดไม่ครบจะต้องทำการละหมาดชดเชย ในบางรายที่เคร่งมากมักจะนิยมไปละหมาดที่มีสยิดครบทั้ง 5 เวลา นอกจากการละหมาดทั้ง 5 เวลาแล้ว การทำละหมาดร่วมกันที่มีสยิดในตอนบ่ายของทุกวันศุกร์ ซึ่งเรียกว่า “การละหมาดญุมอะฮฺ” เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่ออัลเลาะห์ ถือเป็นข้อบังคับสำคัญที่ผู้ชายมุสลิมต้องปฏิบัติ ซึ่งในวันนี้จะไม่อนุญาตให้ผู้หญิงเข้าร่วมการละหมาดด้วย แต่ถ้าหากเป็นการละหมาดในวันธรรมดาผู้หญิงสามารถเข้าร่วมการละหมาดที่มีสยิดด้วยได้ แต่ต้องชิงผ้ามาพันกันแยกไว้เป็นสัดส่วนต่างหาก (ฮาโหรน ช่างเหล็ก, สัมภาษณ์ 25 มีนาคม 2545) ส่วนการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ไม่ได้เป็นข้อบังคับ ถือเป็นบุญกุศลอันยิ่งใหญ่สำหรับมุสลิมที่มีความสามารถเดินทางไปร่วมพิธีได้ ทั้งนี้พิธีฮัจญ์กำหนดมีขึ้นในช่วงคืนเดือนที่ 12 ของศักราชอิสลาม

การละหมาดในวันศุกร์นั้นมีลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งคือ ทุกคนจะมีโอกาสได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ นอกเหนือจากเรื่องทางศาสนา เช่น ปัญหาเกี่ยวกับการทำมาหากิน การเมือง เหตุบ้านการเมืองที่เกิดขึ้น อาจกล่าวได้ว่ามีสยิดเป็นอีกสถานที่หนึ่งในการสร้างสัมพันธภาพร่วมกันระหว่างผู้คนบนเกาะ

ผู้ชายชาวเกาะชวน้อยค่อนข้างให้ความสนใจในเหตุบ้านการเมืองที่เกิดขึ้น นอกเหนือจากเรื่องปากท้อง การทำมาหากินของตน โดยจะพบเห็นการจับกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์บ้านเมืองได้ทั่วไปตามร้านน้ำชา โดยเฉพาะช่วงเช้าจะมีความคับคั่งของผู้คนมากที่สุด ซึ่งร้านเหล่านี้จะกลายเป็น “สภากาแฟ” สำหรับ “คอการเมือง” ได้เป็นอย่างดี แต่ละกลุ่มต่างก็จะมีร้านเจ้าประจำของตัวเอง เช่น กลุ่มวินรรับจ้างแถวท่าเรือก็จะเป็นลูกค้าประจำของร้านน้ำชาแถวท่าเรือต่าง ๆ กลุ่มคนทำงานบนอำเภอก็จะเป็นขาประจำของร้านน้ำชาแถวหน้าอำเภอ กลุ่มชมรมชาวประมงพื้นบ้านก็จะเป็นขาประจำของร้านน้ำชาของสมาชิกชมรมที่อยู่ใกล้บ้าน เช่น บ้านบังหมีบ้านจ๊ะส้าว ประเด็นในการสนทนาในแต่ละวันนั้นส่วนใหญ่มักหยิบยกมาจากหัวข้อข่าวในหนังสือ

---

* ชาวเกาะชวน้อยไม่เรียกร้านขายกาแฟว่าร้านกาแฟ แต่จะเรียกว่าร้านน้ำชา สาเหตุที่เป็นเช่นนี้สันนิษฐานว่า อาจจะเป็นเพราะชาวเกาะชวน้อยนิยมดื่มน้ำชากันมาก เนื่องจากเกาะชวน้อยเป็นชุมชนมุสลิม ในการจัดงานเลี้ยงรื่นเริงหรือกิจกรรมต่าง ๆ จะดื่มน้ำชาแทนเหล้า อีกทั้งยังสามารถดื่มได้ทุกเพศ วัย และทุกโอกาส แม้ผู้ที่ดื่มกาแฟก็มักจะดื่มน้ำชาคู่กันด้วยเสมอ

พิมพ์รายวันซึ่งร้านน้ำชาจะมีไว้ให้ลูกค้าอ่านแทบทุกร้าน หรืออาจเป็นสถานการณ์โลกปัจจุบันที่ชาวเกาะเห็นว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับหรืออาจส่งผลกระทบต่อตน วิธีชีวิตเหล่านี้หล่อหลอมให้ชุมชนเป็นนักคิด นักวิเคราะห์ จนกลายเป็นพลังในการขับเคลื่อนแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่นในเวลาต่อมา

ด้วยความที่ท่าประมงเป็นอาชีพหลัก วิธีชีวิตอีกลักษณะหนึ่งที่มีความโดดเด่นได้แก่วิถีชีวิตแบบชาวประมงพื้นบ้านซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ชาวประมงเกาะขาวน้อยก็เหมือนกับชาวประมงทั่วไปที่ต้องทำความเข้าใจในความสลับซับซ้อนของสภาพแวดล้อม และลักษณะภูมิประเทศที่ตนอาศัยอยู่ แม้ว่าตลอดชั่วชีวิตจะไม่เคยได้เรียนรู้วิชาเกี่ยวกับแผนที่เลยก็ตาม แต่ชาวประมงสามารถใช้ชีวิตอยู่กลางทะเลได้โดยไม่หลงทาง พวกเขารู้ว่าที่ใดควรจะมีสัตว์น้ำให้จับ ที่ใดมีปลาชุกชุม พฤติกรรมสัตว์น้ำแต่ละชนิด ความตื้นลึกของทะเล แนวปะการัง หินโสโครก หรือความแรงของคลื่นลม ความรู้เหล่านี้นับเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการประกอบอาชีพ ความรอบรู้และประสบการณ์เหล่านี้จะส่งผ่านสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นเสมอ ชาวประมงที่เก่งคือชาวประมงที่รู้ทั้งวิธีจับสัตว์น้ำและสภาพแวดล้อม เช่น รู้ว่าคลื่นลมแบบใดอันตรายต้องรีบนำเรือกลับเข้าฝั่งหรือหาที่หลบกำบังภัย รู้ว่าสภาพน้ำแต่ละลักษณะมีความต่างกันอย่างไร สัตว์น้ำประเภทใดอาศัยอยู่ เป็นต้น เครื่องยนต์ที่ใช้เป็นเครื่องยนต์ขนาดเล็ก เครื่องมือที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือจับสัตว์น้ำชายฝั่งประเภทอวนลอยกึ่ง อวนลอยปู หรืออวนลอยปลา ลักษณะของอวนลอยกึ่งนั้นเป็นตาข่ายไนลอนสีขาว มีความยาวตั้งแต่ 200 เมตรขึ้นไป ในการวางอวนแต่ละครั้งชาวประมงจะค่อย ๆ ปล่อยอวนให้ลอยไปตามกระแสน้ำจนหมดความยาวของอวน หลังจากนั้นจะทิ้งช่วงเวลาประมาณ 2-3 ชั่วโมง ก่อนจะกู้อวนและหาแหล่งใหม่ในการวางครั้งต่อไป ส่วนอวนลอยปูและอวนลอยปลามีลักษณะและการวางเช่นเดียวกับอวนลอยกึ่ง เพียงแต่วัสดุที่ใช้ต่างกันเท่านั้นเอง กล่าวคือ อวนลอยปูและปลาจะใช้ตาข่ายเส้นเอ็นเป็นหลัก

ระบบเครือญาติและความสัมพันธ์ทางสังคม

ด้วยความที่สืบเชื้อสายมาแต่บรรพบุรุษร่วมกัน ผู้คนบนเกาะจึงเป็นเครือญาติโยงถึงกันได้เกือบทั้งหมด ในอดีตนั้นคนในชุมชนนิยมแต่งงานกับคนภายในชุมชนด้วยกันเอง หรือกับคนในเกาะใกล้เคียง นามสกุลของคนบนเกาะสามารถบ่งบอกความเป็นมาและลักษณะของตระกูลนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี เช่น ตระกูลของคนเกาะขาวน้อยมักจะเกี่ยวข้องกับทะเล ซึ่งสอดคล้องกับบรรพบุรุษรุ่นแรก ๆ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานและทำการประมงเป็นอาชีพหลัก ได้แก่ ตระกูลเริงสมุทร ตระกูลกล้าสมุทร และตระกูลศรีสมุทร ส่วนนามสกุลที่บ่งบอกอาชีพด้านการเกษตรได้แก่ ราเขต ทำนาดี ไถ

นาเพียว วางไถดล่อง กองข้าวเรียบ ส่วนอาชีพด้านการต่อเรือปรากฏนามสกุลนาวิว่องไว้เป็นหลัก
ฐาน (คู่มือ บุตรี, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2545)

ในปัจจุบันแม้เศรษฐกิจทุนนิยมจะเข้ามามีอิทธิพลในชุมชนอยู่บ้าง แต่วัฒนธรรมแบบ
เครือญาติหรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบ “การเอาแรง” หรือการแลกเปลี่ยนการใช้แรงงาน
ระหว่างกันในการทำงาน เช่น การสร้างบ้าน เกษะข้าว สร้างโป๊ะปลา ก็ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่
และถือเป็นจุดแข็งของเกาะขาวน้อยประการหนึ่งที่ช่วยลดความรุนแรงของปัญหาต่าง ๆ ลง นอก
เหนือจากความเป็นชาวไทยมุสลิมที่มีความเคร่งครัดตามหลักปฏิบัติทางศาสนา ทวีป หยั่งทะเล
(สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2545) เล่าว่าตนประกอบอาชีพทำนาควบคู่กับการทำประมงมาแต่ครั้งสมัย
บรรพบุรุษ เอาแรงทำงานกับเพื่อนบ้านมาตลอด เวลาค่ำก็ไปเอาแรงช่วยเพื่อนเกี่ยวข้าว
ถึงคราวตนทำโป๊ะปลาเพื่อนก็มาใช้แรงคืน ควายของพวกตนไม่เคยต้องทำคอกขังเลยเมื่อเสร็จฤดู
เก็บเกี่ยวก็ปล่อยให้ฝูงควายและเล็มหาหญ้า หาอาหารอยู่กลางทุ่ง เมื่อถึงฤดูทำนาครั้งต่อไปจึงจะทำ
การค้อนฝูงควายไปทำงานใหม่ อีกสิ่งหนึ่งที่เป็นประจักษ์พยานยืนยันคำบอกเล่าของชาวบ้านได้
เป็นอย่างดีก็คือพฤติกรรมในการใช้รถของชาวเกาะ ไม่ว่าจะอยู่ในสภาพเก่าหรือใหม่เจ้าของมักจะ
ดับเครื่องและทิ้งกุญแจไว้ที่รถเช่นนั้นไม่ว่าการทำธุระครั้งนั้น ๆ จะใช้เวลานานเท่าใด ทำธุระอยู่
ภายในเกาะหรือนอกเกาะ ครั้นเมื่อทำธุระเสร็จหรือกลับจากแผ่นดินใหญ่จึงค่อยกลับมาที่รถของตน

ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญของชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม อันได้
แก่ (พิทยา บุญขำรัตน์, 2544 : 96-99)

- วันอิดิลฟิตรี หรือวันฮารีรยอ เป็นวันทำบุญรื่นเริงเนื่องในวาระการเลิกถือศีลอด ตรง
กับวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนเซาวัดตามปฏิทินศาสนาอิสลาม ชาวบ้านทั่วไปจะเรียกกันว่า “วันออกบวช”
หมายถึงเป็นวันหลังจากที่ชาวมุสลิมได้ถือศีลอดหรือถือบวชมาครบแล้วในเดือนรอมฎอน ในวันนี้
จะมีการบริจาคทาน หรือ “ซากาตฟิตเราะฮ” แก่บุคคลที่ด้อยโอกาสกว่าแล้วไปละหมาดร่วมกันที่
มัสยิดและเยี่ยมสุสาน หรือ “กูโบร์” กิจกรรมต่อจากนั้นคือการสนุกสนานและรับประทานอาหาร
ร่วมกันระหว่างญาติพี่น้องที่มากันพร้อมหน้าพร้อมตา

- วันเมาลิด เป็นวันที่รำลึกถึงวันประสูติของท่านนบีมุฮัมมัด (ซอลซ์) ตรงกับวันที่ 12
เดือน รอบิอุลเอาวัต หรือเดือนที่ 3 ตามปฏิทินของศาสนาอิสลาม คนในชุมชนจะร่วมแรงร่วมใจ
กันจัดงานพิธีขึ้น ณ มัสยิดประจำหมู่บ้าน ในขณะที่บางครอบครัวอาจจะจัดงานฉลองขึ้นที่บ้าน
เรียกว่า “เมาโหลด” มีการเชิญเพื่อนบ้านไปร่วมฟังการอ่านคูอา เพื่อสรรเสริญและรำลึกคุณของ
ท่านนบีมุฮัมมัด (ซอลซ์) และสวดขอพร แล้วรับประทานอาหารร่วมกัน

- วันอิดีลฮัจญ์ หรือ “รายฮัจญ์” ถือเป็นวันออกบวชใหญ่ โดยจะนับต่อเนื่องจากวันอิดีลฟิตรีไป 70 วัน หรือประมาณช่วงเดือน 3 ถึงเดือน 4 ซึ่งจะเป็นเวลาเดียวกับที่ชาวเซิมทั่วโลกจะไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่นครเมกกะ กิจกรรมในวันนี้จะมีลักษณะคล้าย ๆ กับวันอิดีลฟิตรี แต่จะมีการกินเลี้ยงที่ใหญ่โตกว่า และมีการเชือดสัตว์พลีเป็นอาหาร และแจกจ่ายให้คนยากจนอนาถาค้ำว

- วันอะสุเราะห์ หรือ “วันอาซุรอ” ตรงกับวันที่ 10 เดือนมุฮัรรัม ซึ่งเป็นเดือนแรกทางศักราชอิสลาม เป็นวันที่พระเจ้าได้ประทานสิ่งต่าง ๆ ให้แก่ชาวโลกหลายประการ โดยเฉพาะในวันนี้ประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่าเป็นวันที่เรือของศาสดานูห์ ซึ่งบรรทุกประชาชนของท่านจำนวนหนึ่งได้มาจอด ณ ที่แห่งหนึ่ง ขณะที่มหาอุทกภัยถึงวาระที่สุดและต่างก็พินภัย เสบียงอาหารที่เหลืออยู่นั้น พระศาสดานูห์ได้นำมาปรุงอาหารรับประทาน ดังนั้นมุสลิมจึงรำลึกถึงเหตุการณ์นั้น และได้ปฏิบัติตามอย่าง โดยชาวบ้านนิยมกวนขนมชนิดหนึ่งซึ่งได้มาจากการนำเอาอาหารหลาย ๆ อย่างมารวมกัน แล้วกวนให้เป็นเนื้อเดียวกันคล้ายขนมเปียกปูน เมื่อสุกแล้วก็แจกจ่ายรับประทานกันในหมู่เพื่อนบ้าน แต่ก่อนจะรับประทานเจ้าภาพจะเชิญบุคคลที่เป็นที่นับถือขึ้นมากล่าวขอพร (ดูอา) จากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ซึ่งปฏิบัติกันเป็นประเพณีในทุก ๆ ปี

- การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน คือในเดือนที่ 9 ของฮิจเราะฮ์ศักราช หรือประมาณเดือนพฤศจิกายน-เดือนมกราคม มุสลิมทุกคนจะต้องงดเว้นจากการบริโภคอาหาร เครื่องดื่ม หรือการสังวาส รวมทั้งต้องรักษาอวัยวะส่วนให้พ้นจากการทำชั่ว ไม่ว่าจะผ่านทางกาย วาจา หรือใจ เริ่มตั้งแต่เห็นแสงอรุณแรกจนกระทั่งหมดแสงอรุณ เป็นเวลา 1 เดือน ทั้งนี้ปฏิทินของศาสนาอิสลามจะนับตามจันทร์คติ ซึ่งจะยังผลให้เดือนรอมฎอนของมุสลิมทั่วโลกหมุนเวียนไปตามฤดูกาลครบทั้ง 3 ฤดู มุสลิมทุกคนจึงมีโอกาสฝึกความอดทนในทุกสภาพการณ์ของแต่ละฤดู (อนุสรณ์ อุณโณ, 2544 : 27)

นอกเหนือจากประเพณีที่เกี่ยวเนื่องกับวันสำคัญทางศาสนาแล้ว งานเลี้ยงและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงวัยชีวิตของแต่ละครัวเรือนก็ถือเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อชุมชนเช่นเดียวกัน เช่น พิธีขึ้นแปลเด็กเกิดใหม่ งานเข้าสู่สูนัตของเด็กชาย งานแต่งงาน และงานศพ ซึ่งจะเป็นโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้าร่วมในกิจกรรมเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ “งานเลี้ยงน้ำชา” ยังถือเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อ...เยาวชนน้อย และถือเป็นงานประจำปีที่เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนได้เข้าร่วมนอกเหนือจากกิจกรรมทางศาสนา วัตถุประสงค์หลักของการจัดงานก็คล้ายคลึงกับการ “ลงแขกทำงาน” เพียงแต่เปลี่ยนจาก “ลงแรง” เป็น “ลงเงิน” แทน เพื่อหาเงินมาเป็นทุนสำรองใช้จ่ายในโครงการสาธารณะประโยชน์ต่าง ๆ รูปแบบการจัดเลี้ยงคล้ายเหมือนกับการเลี้ยงโต๊ะจีนทั่ว ๆ ไปแต่มีการเปลี่ยนแปลงรายการ

อาหารบางอย่างที่เป็นข้อห้ามของอิสลาม เช่น ใช้น้ำชาแทนเหล้า กินกับขนมพื้นบ้าน จำพวก ข้าวต้มมัด ขนมกล้วย ข้าวเหนียวสังขยา ข้าวเหนียวปิ้ง จะโก้ย (ปาทองโก้ย) เป็นต้น

ปัญหาของชุมชน

ปัญหาหลักของเกาะยวน้อยในปัจจุบันจำแนกออกได้ 2 ประการ ดังนี้

1) ปัญหาการลดน้อยลงของทรัพยากรสัตว์น้ำ อันเกิดจากภาวะความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นในอ่าวพังงาซึ่งถือเป็น “อู่ข้าวอู่น้ำ” หรือ “เส้นเลือดใหญ่” หล่อเลี้ยงชีวิตของชาวเกาะยวน้อยมาช้านาน อาจกล่าวได้ว่าสาเหตุหลักของปัญหาเป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายของรัฐในการสนับสนุนส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตทางการประมงเพื่อส่งเป็นสินค้าออกสร้างรายได้ให้ประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา (แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1) ทั้งด้วยการแนะนำวิธีการทำประมงสมัยใหม่ การสำรวจค้นคว้าแหล่งประมง การจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกและโครงสร้างพื้นฐาน การให้สิทธิทางการลงทุน จนอุตสาหกรรมประมงทะเลไทยขยายตัวอย่างรวดเร็ว (ชลิตา บัณฑิตวงศ์, 2543 : 25-35) เมื่อเรือประมงมีจำนวนมากล้นขึ้น แต่ละลำต่างก็แข่งขันกันเพื่อจับสัตว์น้ำให้ได้มากที่สุดโดยไม่คำนึงถึงความสมดุลของธรรมชาติ เมื่อความเสื่อมโทรมเกิดขึ้นปริมาณสัตว์น้ำจึงค่อย ๆ ลดจำนวนลงเป็นลำดับ แม้ต่อมาชาวประมงพื้นบ้านจะรวมกลุ่มกันเพื่อทำการอนุรักษ์และฟื้นฟูอ่าว แต่ก็ต้องใช้เวลานานพอสมควรกว่าธรรมชาติที่เสียไปจะกลับคืนสู่สมดุล

2) ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มประมงพื้นบ้านและกลุ่มประมงเรืออวนลากอวนรุน เป็นปัญหาสืบเนื่องมาจากปัญหาแรกเพราะเมื่อปริมาณสัตว์น้ำลดน้อยลงแต่คนกลับมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น การแย่งชิงทรัพยากรจึงเกิดขึ้นโดยปริยาย ยังผลให้ชาวประมงในเกาะยวน้อยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มประมงพื้นบ้านที่ยังคงใช้เครื่องมือประมงขนาดเล็กจับสัตว์น้ำอยู่ในรัศมี 3,000 เมตรจากชายฝั่ง และกลุ่มประมงเรืออวนลากอวนรุนที่จับสัตว์น้ำช้อนทับอยู่ในเขตเดียวกัน โดยทั่วไปแล้วชาวประมงพื้นบ้านเห็นว่าเรืออวนลากอวนรุนเป็นเครื่องมือประมงแบบทำลายล้าง เพราะถ้าเข้ามาทำใกล้ชายฝั่งแนวเขตหญ้าทะเลและปะการังซึ่งถือเป็นแหล่งเพาะพันธุ์และอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนจะถูกคราดเสียหายไปด้วย ถือเป็นการทำลายพันธุ์สัตว์น้ำอย่างร้ายแรง นอกจากนี้เครื่องมือประมงของชาวประมงพื้นบ้านมักจะถูกกวาดต้อนติดอวนไปด้วย หรือไม่ก็เสียหายจนใช้การไม่ได้ ชาวประมงพื้นบ้านจึงไม่พอใจการให้กลุ่มอวนลากอวนรุนเข้ามาทำการประมงในเขต 3,000 เมตรอีก แต่กลุ่มอวนลากอวนรุนถือว่าคนก็มีสิทธิอันชอบธรรมในการทำมาหากินในเขตน่านน้ำของชุมชน ความไม่พอใจของทั้ง 2 ฝ่ายจึงถูกกลืนเป็นความขัดแย้งระดับชุมชน ในอดีตนั้นปัญหาความขัดแย้งนี้ได้ทวีความรุนแรงมากขึ้นเมื่อมีเรืออวนลากอวนรุนขนาดใหญ่ของนายทุนต่างถิ่นบุก

รุกเข้ามาจับสัตว์น้ำในเขตหวงห้าม เนื่องจาก “ทะเลนอกนั้นกุ้งปลาเหลือน้อยแล้ว” (มาห์เร็น อุ หลัง, วงสนทนากลุ่มย่อย 25 กันยายน 2545) จนถึงขั้นเกิดการปะทะชิงต่อสู้กันกลางทะเลมาแล้ว

เพื่อหาทางออกจากปัญหาเหล่านี้ชาวประมงพื้นบ้านจึงรวมกลุ่มกันตั้ง “ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย” ขึ้นในปี พ.ศ. 2538 โดยได้ส่งตัวแทนเข้าไปพูดคุยทำความเข้าใจกับกลุ่มเรืออวนลากอวนรุนให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ เพื่อให้มีทรัพยากรสัตว์น้ำใช้ไปจนถึงรุ่นลูกหลานของชุมชน จนเรืออวนลากอวนรุนลดน้อยลงและเหลือเพียงไม่กี่รายในปัจจุบัน ส่วนปัญหาระหว่างกลุ่มนายทุนกับชมรมนั้นรัฐบาลได้เข้ามาเป็นตัวกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อหาข้อยุติร่วมกันในการกำหนดเขตน่านน้ำการทำประมงของทั้ง 2 ฝ่าย (ทวีป หยั่งทะเล, สัมภาษณ์ 25 มีนาคม 2545)

1.6 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพของชาวเกาะขาวน้อยในอดีตนั้น มีเพียงการทำประมง การทำนาข้าว และนำผลผลิตที่ได้ไปค้าขายกับชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง แต่เมื่อเวลาผ่านไปผู้คนมีมากขึ้นแค่ทรัพยากรมีน้อยลง ทางเลือกในการประกอบอาชีพจึงมีความหลากหลายขึ้นตามช่องทางและโอกาสที่เอื้ออำนวยของแต่ละคน อย่างไรก็ตามสามารถจำแนกลักษณะการประกอบอาชีพของชาวเกาะขาวน้อยออกได้ ดังนี้

1) การประมง

เป็นอาชีพดั้งเดิมที่สืบต่อมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ลักษณะการทำประมงเป็นประมงขนาดเล็กชายฝั่งหรือที่เรียกว่าประมงพื้นบ้าน ส่วนใหญ่ใช้เรือหางยาวที่ชาวประมงพื้นบ้านฝั่งอันดามันเรียกว่า “เรือหัวโทง” มีความยาวประมาณ 8 เมตร ติดเครื่องยนต์ยี่ห้อฮอนด้า ยามาฮ่าหรือคูโบต้าเป็นหลัก กำลัง 10-15 แรงม้า ในการออกทะเลจับสัตว์น้ำปกติกระทำอยู่ในรัศมี 3 กิโลเมตรจากชายฝั่ง ความลึกของทะเลประมาณ 35 เมตร

ชาวประมงเล่าว่าการทำประมงพื้นบ้านเช่นพวกคนนั้นต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ค่อนข้างมาก นับตั้งแต่ความรู้เกี่ยวกับสภาพและลักษณะของน้ำทะเลเนื่องจากสภาพของน้ำทะเลในแต่ละบริเวณ แต่ละช่วงเวลามีความแตกต่างกัน สภาพน้ำทะเลแต่ละแบบจะมีชนิดและปริมาณสัตว์น้ำอยู่อาศัยไม่เหมือนหรือไม่เท่ากัน การใช้เครื่องมือประมงก็จะต่างแบบกันออกไป เช่น น้ำทะเลที่นิ่งและเย็นจะไม่มีปลาหรือมีอยู่น้อยมาก หากต้องการวางอวนปลาหรือตกเบ็ดต้องทำในบริเวณที่น้ำค่อนข้างอุ่น ส่วนช่วงที่น้ำทะเลมีสีขุ่นจะมีปลาจำพวกปลากะบอกมาก เพราะปลาเหล่านี้จะมากินโคลนและดีโคลนจนน้ำขุ่น ถ้าหากน้ำทะเลใสสัตว์น้ำจะมองเห็นเบ็ดอวนได้ง่ายทำให้จับได้น้อย นอกจากนั้นการขึ้นลงของดวงจันทร์ก็มีความสัมพันธ์กับกระแส

ขึ้น-ลงของน้ำทะเลด้วย ชาวประมงจะต้องรู้ช่วงน้ำหรือช่วงคำในรอบ 15 วันอีกด้วย ซึ่งช่วง “น้ำ” ในที่นี้หมายถึงการขึ้นและการไหลของน้ำทะเลซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะคือ “น้ำใหญ่” (น้ำเป็น) หมายถึง ช่วงระยะเวลาข้างขึ้นและข้างแรมใน 1 รอบ 15 วัน ที่กระแสน้ำไหลเชี่ยว ความแตกต่างของน้ำทะเลขึ้น-ลงสูงและต่ำมีมาก ได้แก่วง 12-15 คำ และ 1-5 คำ (ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม) “น้ำตาย” หมายถึงช่วงระยะเวลา 15 วันเดียวกันกับน้ำใหญ่แต่ กระแสน้ำไหลไม่เชี่ยว ความแตกต่างของน้ำทะเลขึ้น-ลงไม่มากนัก ได้แก่วง 6-11 คำ (ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม) โดยในรอบ 1 เดือน จะมีน้ำใหญ่ 2 รอบ น้ำตาย 2 รอบ หรือใน 1 เดือนเท่ากับ 2 น้ำ ซึ่งในช่วงน้ำตายชาวประมงมักจะหยุดออกทะเลเนื่องจากจับสัตว์น้ำได้น้อย นอกจากนี้การขึ้นลงของกระแสน้ำยังมีความสัมพันธ์กับปริมาณและแหล่งที่อยู่ของสัตว์น้ำอีกด้วย เช่น ปลาบางชนิดจะมีมากในช่วงเวลาน้ำลง หมึกและกุ้งมีมากในช่วงเวลาน้ำขึ้น เป็นต้น

ความรู้ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ความรู้เกี่ยวกับลักษณะภูมิประเทศหรือสภาพของท้องทะเล เนื่องจากสภาพท้องทะเลแต่ละลักษณะจะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำที่แตกต่างกัน เช่น บริเวณพื้นทะเลที่มีปะการังและหินกองใต้ทะเลจะเป็นแหล่งที่อยู่ของปลาจำพวกปลาเก๋า ปลาจาระเม็ด ปลากะพงแดง และหมึก ชาวประมงต้องอาศัยการสังเกตและจดจำบริเวณที่เคยจับปลาและหมึกเหล่านี้ให้ได้ ชาวประมงเล่าว่าส่วนใหญ่มักจะจำกันโดยใช้วิธีหมายเกาะหรือสังเกตจากลักษณะของภูมิประเทศบริเวณนั้นนั่นเอง ส่วนท้องทะเลบริเวณที่เป็นร่องน้ำจะมีกุ้งอยู่ชุกชุม การจดจำร่องน้ำได้เป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ทำอวนกุ้ง

นอกจากนั้น ยังมีความรู้เกี่ยวกับกระแสน้ำซึ่งมีความสำคัญต่อทั้งการทำประมงและความปลอดภัยขณะออกเรือ เนื่องจากกระแสน้ำมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของสัตว์น้ำและสภาพของท้องทะเล เช่น ในช่วงเดือนกันยายนจะมีลมที่เรียกว่า “ลมพ็ลยา” ทำให้น้ำทะเลใสและสัตว์น้ำกระจัดกระจายไปอยู่ทะเลนอกอ่าว ส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำน้อยลงและไม่เอื้อต่อการทำประมง ในช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์จะมีลมที่เรียกว่า “ลมราง” กระแสน้ำแรงทำให้ชาวประมงออกทะเลลำบากไปบ้างแต่ก็ทำให้น้ำทะเลขุ่นและมีสัตว์น้ำมาก

ความรู้เกี่ยวกับกระแสน้ำที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ความรู้เกี่ยวกับสัญญาณอันตรายต่าง ๆ ที่ทำให้ทราบล่วงหน้าได้ว่ากำลังจะเกิดพายุหรือกระแสน้ำแรงที่ชาวบ้านเรียกว่า “ลมแข็ง” หรือ “คลื่นใหญ่” ขึ้นหรือไม่ เพื่อที่จะตัดสินใจว่าควรนำเรือออกจากฝั่งหรือไม่ หรือหากกำลังทำประมงอยู่กลางทะเลการสังเกตรู้กระแสน้ำล่วงหน้าจะช่วยให้เรือกลับเข้าฝั่งหรือหาที่กำบังได้ทันทั่วทั้งซึ่งจะทำให้เกิดความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน

องค์ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ชาวประมงจะต้องเรียนรู้ และส่งผ่านสืบทอดสู่รุ่นลูกหลานต่อไป

2) การทำเกษตรกรรม

ชุมชนได้อาศัยพื้นที่ราบเชิงเขาด้านตะวันตกของเกาะทำการเกษตรควบคู่กับอาชีพประมงมาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งสามารถจำแนกลักษณะการทำเกษตรกรรมได้ ดังนี้

การทำนาข้าว

การทำนาข้าวของเกาะยวน้อยกระทำในลักษณะ “น่าน้ำฟ้า” ซึ่งก็คือนาที่อาศัยน้ำฝนแต่เพียงอย่างเดียว ด้วยสภาพพื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขา บางตอนค่อนข้างสูงชันการทำแปลงนาจึงปรากฏภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เห็นในลักษณะนาแบบขั้นบันไดเพื่อชะลอการไหลของน้ำฝน แปลงนาแต่ละแปลงมีขนาดเล็กเพื่อให้น้ำกระจายได้ทั่วทุกแปลง การไถนายังคงใช้แรงงานควายเหมือนสมัยบรรพบุรุษ งานในนาส่วนใหญ่ในช่วงนั้นชาวบ้านมักจะ “เอาแรง” กันนับตั้งแต่การไถหว่าน ปักดำ เก็บเกี่ยว นวดข้าว จนกระทั่งนำข้าวขึ้นยุ้งฉาง

การทำสวน

ในอดีตชาวเกาะใช้พื้นที่เพื่อการทำนาปลูกข้าวแต่เพียงอย่างเดียว ครั้นเมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2460 เป็นต้นมา (มาเหริน อุหลัง, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545) เกิดระบบการค้าขาย ชุมชนมีการขยายตัว ทำให้มีการริเริ่มทดลองปลูกพืชประเภทอื่น ๆ นอกเหนือไปจากข้าว เช่น มะพร้าว ยางพารา มะม่วงหิมพานต์ ปาล์มน้ำมัน เป็นต้น ซึ่งแต่เดิมคนในครอบครัวนั้น ๆ จะช่วยกันทำงานในสวนเองทุกอย่าง แต่ในปัจจุบันมีการจ้างแรงงานคนจากนอกเกาะเข้ามาทำงานตามกำลังทุนทรัพย์ของเจ้าของสวน ผลผลิตที่ได้นั้นคนในชุมชนจะเก็บไว้กินไว้ใช้ในครัวเรือนเป็นหลัก ที่เหลือจึงจะส่งขายในชุมชน และขนส่งไปขายบนแผ่นดินใหญ่ต่อไป

ตาราง 3 แสดงการใช้ประโยชน์พื้นที่ทำเกษตรกรรมในตำบลเกาะยวน้อย

รูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่	จำนวน (ไร่)	ร้อยละ
1. นาข้าว	1,954	14.45
2. สวนมะพร้าว	1,422	10.52
3. สวนยางพารา	8,331	61.60
4. สวนมะม่วงหิมพานต์	1,616	11.95
5. สวนปาล์มน้ำมัน, สะตอ และอื่น ๆ	200	1.48
รวม	13,523	100

ที่มา : แผนพัฒนาตำบลเกาะยวน้อยประจำปี 2545, องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยวน้อย

3) การเลี้ยงสัตว์ ยังไม่มีการเลี้ยงสัตว์เป็นการแพร่หลายมากนัก ส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงควาย แพะ เป็ด ไก่ เพื่อไว้ใช้งานและเป็นอาหารในครัวเรือนเท่านั้น

4) อาชีพการค้าขาย

ลักษณะการประกอบอาชีพค้าขายของชุมชนเกาะยาวน้อย สามารถจำแนกได้ดังนี้

- ร้านขายของชำ สินค้าที่นำมาจำหน่ายส่วนใหญ่ผู้ขายจะซื้อมาจากจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ โดยบวกเพิ่มราคาขนส่งเข้าไปด้วย

- ร้านน้ำชาหรือสภากาแฟ ร้านลักษณะนี้มักจะเป็นที่พบปะสนทนาของผู้คนในชุมชน โดยเฉพาะช่วงเช้าลูกค้าจะคับคั่งมากที่สุด ทั้งนี้ก่อนจะไปทำงาน เดินทาง หรือออกทะเล ชาวบ้านมักจะแวะกินกาแฟ หรืออาหารเช้าในร้านเช่นนี้ก่อนเสมอ ซึ่งชาวบ้านแต่ละกลุ่มต่างก็จะมีร้านประจำของตน ในทางกลับกันร้านค้าต่างก็จะมีขาประจำของคนเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่านอกจากมัสยิดแล้วร้านลักษณะนี้เป็นอีกสถานที่หนึ่งในการสร้างสัมพันธไมตรีระหว่างกันของผู้คนบนเกาะ ร้านแต่ละร้านมักจะมีรายการอาหารลักษณะเดียวกัน ได้แก่ ข้าวยา ข้าวมันไก่ ข้าวหมกไก่ ขนมจีน ห่อหมกปลา เป็นต้น นอกจากนี้แทบทุกร้านจะมีขนมที่ทำเองตามฤดูกาลนอกเหนือจากปาท่องโก๋ไว้บริการลูกค้าด้วย

- ร้านขายอาหารสด ผัก และผลไม้ สำหรับอาหารสดนั้นได้แก่สัตว์น้ำที่ซื้อต่อมาจากชาวประมงหรือจากแพปลาในชุมชน ส่วนผักและผลไม้ขนส่งมาจากจังหวัดภูเก็ต พังงาและกระบี่ ส่วนใหญ่ร้านค้ามักจะนำไปส่งให้บังกะโลอีกต่อหนึ่ง

- ร้านขายของที่ระลึก สินค้าที่นำมาจำหน่ายมีทั้งสินค้าพื้นเมืองและขนส่งมาจากแผ่นดินใหญ่ เช่น ผ้าบาติก ดอกไม้เกล็ดปลา เสื้อผ้า เป็นต้น

- แพปลา การประกอบแพปลาในชุมชนเกาะยาวน้อยมีอยู่ 2 ลักษณะคือ แพปลาที่บทบาทในการรับซื้อสัตว์น้ำจากชาวประมงแต่เพียงอย่างเดียว กับแพปลาที่มีลักษณะเป็นเต้าแก่คือออกทะเลในด้านปัจจัยการผลิต อาทิ เครื่องมือจับสัตว์น้ำ เครื่องยนต์ น้ำมัน หรือเงินทุนให้แก่ผู้ที่ต้องการประกอบอาชีพประมง หรือชาวประมงที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ ผู้รับทุนจากแพถือเป็นลูกน้องของแพมีหน้าที่นำสัตว์น้ำที่จับได้มาขายให้แก่แพ หากจะนำไปขายให้แก่แพอื่น ๆ ต้องได้รับอนุญาตจากแพที่ตนเป็นลูกน้องอยู่เสียก่อน โดยแพจะจดบัญชีไว้และจ่ายเงินให้เมื่อหมดน้ำ และจะทยอยหักหนี้ไปในแต่ละน้ำ จำนวนเงินที่หักในแต่ละครั้งนั้นขึ้นอยู่กับราคากลางกันระหว่างแพปลากับลูกน้อง

นอกจากการค้าขายในลักษณะดังกล่าวแล้วยังมีบางรายเปิดร้านให้บริการซ่อมรถจักรยานยนต์ บริการเช่าวิดีโอ จำหน่ายโทรศัพท์มือถือ จำหน่ายสินค้าราคาถูกประเภทเครื่องใช้พลาสติก แต่มีจำนวนไม่มกรายนัก ส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในเขตบ้านท่าค่ายซึ่งถือเป็นย่านชุมชนของเกาะ

5) ธุรกิจบังกะโล

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เข้ามากระตุ้นระบบเศรษฐกิจของเกาะชวน้อย มีผู้ประกอบการเอกชนทั้งในและนอกชุมชนเข้ามาลงทุนสร้างบังกะโล โดยเลือกทำเลหาดทรายด้านตะวันออกของเกาะไว้รองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ซึ่งได้แก่

ท่าเขา บังกะโล	ตั้งอยู่ที่ หมู่ 4 บ้านท่าเขา
ลองบีช บังกะโล	ตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 บ้านริมทะเล
สบายคอนเนอร์ บังกะโล	ตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 บ้านริมทะเล
โลโคนด์ บังกะโล	ตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 บ้านริมทะเล
ป่าทรายคอกทเทจน์	ตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 บ้านริมทะเล
ลม 'เล บังกะโล	ตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 บ้านริมทะเล
เกาะขาวไอร์แลนด์	ตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 บ้านริมทะเล

นอกจากนี้ยังมีเกสเฮาส์อีก 1 แห่งตั้งอยู่ที่หมู่ 1 บ้านท่าค่าย คือ วิลเลจเฮาส์ ซึ่งนักท่องเที่ยวที่ใช้บริการของบังกะโลเหล่านี้มักจะซื้อรายการทัวร์ล่วงหน้ามาจากบริษัทนำเที่ยวในจังหวัดภูเก็ต กระบี่ หรือพังงา นักท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งคือนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ซึ่งมักจะพักค้างคืนและเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนอยู่กับชาวบ้าน การดำเนินงานท่องเที่ยวของเกาะชวน้อยในปัจจุบันจึงสามารถจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะคือ การท่องเที่ยวที่ดำเนินงานโดยเอกชน และการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่ดำเนินงานโดยชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะชวน้อยซึ่งทำหน้าที่เสมือนเป็นตัวแทนของชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวทั้ง 2 รูปแบบต่างถูกควบคุมโดยวัฒนธรรมหลักแบบชุมชนมุสลิม ที่มีข้อปฏิบัติและพึงระวังที่นักท่องเที่ยวต้องปฏิบัติตาม

1.7 ทรัพยากรธรรมชาติ

ด้วยสภาพที่ตั้งเป็นเกาะอยู่กลางอ่าวพังงาหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าทะเลใน ทำให้เกาะชวน้อยมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเป็นอันมาก ด้านป่าไม้นั้นเกาะชวน้อยมีป่าไม้และป่าชายเลนโดยเฉพาะป่าเสมและป่าโกงกางซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย ขยายพันธุ์ เพาะฟักและเป็นแหล่งอนุบาลของสัตว์น้ำนานาชนิดถึง 1,300 ไร่ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ของเกาะชวน้อยมีหลักฐานแสดงจากอดีตถึงปัจจุบันประการหนึ่งคือการปลูกสร้างบ้านเรือนของชาวเกาะป็นหยี หมู่บ้านประมงกลางน้ำนั้นได้ขนส่งไม้จากเกาะชวน้อยไปใช้เป็นส่วนใหญ่ (ชานาญ ราชต, สัมภาษณ์ 27 มีนาคม 2545) ชาวบ้านเล่าว่าเมื่อ 70 กว่าปีก่อนป่าไม้และต้นไม้ในป่าชายเลนนั้นหนาแน่นมาก หลายต้นมีขนาดใหญ่ราว 3-4 คนโอบ ชาวเกาะเองก็ได้อาศัยไม้เหล่านี้ในการสร้าง

บ้านพักอาศัยและทำเครื่องมือเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ตอนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นยังคงได้เลือกเกาะชวายน้อยเป็นสถานที่ขังพลขึ้นบกและตั้งค่ายบัญชาการรบมาแล้วเช่นกัน ซึ่งต่อมาชาวบ้านได้เรียกสถานที่ตั้งศูนย์บัญชาการของญี่ปุ่นนั้นว่าบ้านท่าค่ายสืบมาจนถึงปัจจุบัน (คูตินบุตร, สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2545) นอกจากนี้ยังมีพื้นที่หญ้าทะเลถึง 1,360 ไร่ และปะการังอีก 1,400 ไร่ ส่วนทรัพยากรในท้องทะเลนั้นอุดมด้วยสัตว์น้ำนานาพันธุ์โดยเฉพาะสัตว์น้ำเศรษฐกิจจำพวก กุ้ง หอย ปู ปลา

อย่างไรก็ตามแม้ว่าเกาะชวายน้อยจะมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ แต่ความอุดมสมบูรณ์ในปัจจุบันลดลงมากเมื่อเปรียบเทียบกับสมัยอดีต โดยมีสาเหตุมาจากปัจจัยหลายประการ เช่น จำนวนประชากรของเกาะที่เพิ่มสูงขึ้นทำให้ต้องใช้ทรัพยากรเพิ่มมากขึ้น การขาดจิตสำนึกในการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากร รวมทั้งการเข้าสู่วงวนแห่งกระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ทำให้ทุกชีวิตต่างแข่งขันเพื่อพุงฐานะทางเศรษฐกิจของตน ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอเป็นลำดับต่อไป

2. ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกาะชวายน้อย

2.1 พัฒนาการของชุมชนช่วงเริ่มต้น

ชุมชนเกาะชวายน้อยเริ่มต้นจากการอพยพมาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาวไทยมุสลิมแถบจังหวัดตรังเมื่อราว 200 กว่าปีก่อน ช่วงเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐานนั้นผู้อพยพได้ยึดการทำประมงชายฝั่งเป็นอาชีพหลัก ด้วยความที่ทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์สูง ประกอบกับผู้คนมีอยู่เพียงไม่กี่ครัวเรือนทำให้ชุมชนมีผลิตผลบริโภคอย่างเพียงพอ อีกทั้งยังมีผลิตผลส่วนเกินที่สามารถนำไปแลกเปลี่ยนเป็นอาหาร หรือสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ไม่สามารถผลิตได้เองกับชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง อาทิ เกาะยาวใหญ่ เกาะปันหยี และชุมชนบนแผ่นดินใหญ่แถบจังหวัดภูเก็ต กระบี่ และพังงา เป็นต้น การจับสัตว์น้ำในช่วงนี้ชาวประมงใช้วิธีการและเครื่องมือที่ไม่สลับซับซ้อนมากนัก ชาวประมงเล่าว่าการจับสัตว์น้ำสมัยก่อนนั้นอาศัยภูมิปัญญามากกว่าเทคโนโลยี ชาวประมงที่เก่งคือชาวประมงที่มีความรอบรู้ทั้งวิธีการจับสัตว์น้ำและความเข้าใจในความสลับซับซ้อนของสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะท้องทะเลซึ่งเปรียบเสมือนบ้านหลังที่สองของพวกเขา เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำอาศัยการดัดแปลงหรือประดิษฐ์ขึ้นเองเป็นหลัก เช่น เบ็ดตกปลาในอดีตชาวประมงได้จากการนำลวดขนาดต่าง ๆ มาขดให้เป็นรูปตะขอ จากนั้นใช้ตะไบดูแต่งเหลี่ยมคมตามลักษณะการใช้งาน คันเบ็ดได้จากไม้ไผ่ที่อาศัยตัดเอาจากท้องถื่น ส่วนแหและอวนนั้นแต่ละครอบครัวจะถักกันขึ้นเองจากป่านศรนารายณ์ซึ่งมีคุณสมบัติความเหนียวตามธรรมชาติ นำมาอบความร้อนด้วยไฟขาวเพื่อให้มีความแข็งแรงทนทาน ยึดอายุการใช้งาน จากนั้นนำมาหมักด้วยยางจิ้งซึ่งเป็นไม้ประจำท้องถิ่นคุณสมบัติคล้ายคลึงกับยางของต้นสลักไค้ที่ทำให้ปลาหรือสัตว์น้ำที่ติดแห อวน เกิด

อาการมีนเมาจะได้ไม่คืนมากมีจะนั้นจะทำให้แ อวนขาดได้ง่าย ครั้นพอมีผู้คนเพิ่มมากขึ้นจึงได้เริ่มทดลองทำการปลูกข้าวเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนนอกเหนือจากการทำประมง ซึ่งก็ให้ผลผลิตได้ดีทำให้ชุมชนมีผลิตผลในการบริโภคและการแลกเปลี่ยนเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามรูปแบบการผลิตส่วนใหญ่ยังคงเป็นไปเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและชุมชนเป็นหลัก

ช่วงปี พ.ศ. 2460 ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ชุมชนคุ้นเคยเริ่มค่อย ๆ เปลี่ยนสู่ระบบการค้าขาย เมื่อผลิตผลจากเกาะยวน้อยทั้งในส่วนของการประมงและเกษตรกรรมเริ่มเป็นที่ต้องการของชุมชนอื่น ๆ มากขึ้นโดยเฉพาะจากพ่อค้าแม่ค้าบนแผ่นดินใหญ่ เงินที่ได้จากขายผลผลิตถูกนำมาใช้ซื้ออาหาร สิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนและเครื่องใช้อื่น ๆ ที่จำเป็นซึ่งไม่สามารถทำการแลกเปลี่ยนกันดังเช่นในอดีตได้อีก อาทิ เกลือ น้ำมันตะเกียง เข็มเย็บผ้า เสื้อผ้า ยารักษาโรค เป็นต้น ถือเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญในการเปิดตัวสู่โลกภายนอกของชุมชนเกาะยวน้อย อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมหลักแบบมุสลิมของชุมชนก็ยังคงดำรงอยู่ แม้จะมีความต้องการในสินค้าต่างชุมชนอยู่บ้างแต่ก็อยู่ในระดับต่ำ อีกทั้งทรัพยากรธรรมชาติก็ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์และมีมากเพียงพอสำหรับความต้องการของทุกคนในชุมชน

ช่วงปี พ.ศ. 2472 จำนวนประชากรของเกาะยวน้อยเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากปัจจัยหลัก 2 ประการ คือ ประการแรกมีผู้อพยพจากชุมชนอื่นมาตั้งหลักแหล่งสมทบอีกเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุผลความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรนั่นเอง ประการที่สองการเพิ่มขึ้นตามธรรมชาติเนื่องจากการคุมกำเนิดประชากรยังไม่เป็นที่นิยมในเกาะยวน้อยด้วยเหตุปัจจัยหลักจากความล่าช้าทางเทคโนโลยีและการให้ข้อมูลจากภาครัฐ ประกอบกับหลักปฏิบัติทางศาสนาของชาวมุสลิมที่ถือว่าการคุมกำเนิดมิให้ชีวิตหนึ่งชีวิตใดอุบัติขึ้นเป็นบาป เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นความต้องการใช้ทรัพยากรและสินค้าต่างชุมชนก็เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย เป็นเหตุให้มีความพยายามหลายประการของแต่ละครัวเรือนที่จะทำให้จำนวนผลผลิตของตนเพิ่มสูงขึ้น อาทิ การนำเทคนิคใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในการจับสัตว์น้ำ การพัฒนารูปแบบการติดต่อคมนาคมให้สะดวกรวดเร็วขึ้น เป็นต้น

ราวปี พ.ศ. 2500 เรือยนต์เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อชุมชน นอกจากจะช่วยอำนวยความสะดวกในการออกทะเลจับสัตว์น้ำแล้ว ยังช่วยอำนวยความสะดวกในการขนส่งสินค้าและการติดต่อค้าขายกับชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ห่างไกลออกไปมากขึ้น โดยเฉพาะจังหวัดภูเก็ต พังงาและกระบี่ เมื่อการขนส่งสินค้าทำได้สะดวกความต้องการบริโภคสินค้าจากแผ่นดินใหญ่ก็เพิ่มมากขึ้นไปด้วย อย่างไรก็ตามแม้ว่าในภาพรวมแล้วเรือยนต์จะเข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกในการติดต่อค้าขายและสร้างโอกาสในการจับสัตว์น้ำให้กับชาวประมง แต่เรือยนต์ก็ยังถูกมองว่ามีต้นทุนในการใช้สูงเช่นกัน โดยเฉพาะน้ำมันและเครื่องยนต์ที่มีราคานำเข้าสูงมาก

2.2 ความเปลี่ยนแปลงช่วงการทำลายทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวพังงา

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา มีความเปลี่ยนแปลงหลายประการเกิดขึ้นในชุมชนเกาะยาวน้อย ไม่ว่าจะเป็นจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ความสะดวกรวดเร็วในการติดต่อคมนาคม ระบบการค้าเชิงพาณิชย์ที่เข้ามาแทนที่การผลิตเพื่อยังชีพที่เคยเป็นมาแต่ครั้งอดีตของชุมชน ความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล เมื่อระบบการผลิตเพื่อยังชีพเปลี่ยนเป็นระบบการผลิตเพื่อการค้า ผลผลิตที่มีมากขึ้นย่อมหมายถึงโอกาสในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจที่แต่ละครัวเรือนจะได้รับมีมากขึ้นด้วย การคิดค้นพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในการจับสัตว์น้ำนอกเหนือจากเรือยนต์จึงมีมากขึ้นไปด้วยโดยปริยาย เช่น แหและอวนที่ทำจากไนลอนเข้ามาแทนที่แหและอวนที่ถักจากป่านศรนารายณ์ เพราะมีความแข็งแรงและมีอายุการใช้งานยาวนานมากกว่า อีกทั้งสะดวกในการซื้อหาไม่ต้องเสียเวลาถักขึ้นเอง มีการใช้เบ็ดราวสำเร็จรูปในการตกปลาแทนที่เบ็ดจากลวดขด รวมทั้งเทคนิคใหม่ ๆ เช่น ใช้ไฟล่อจับหมึก เป็นต้น โดยภาพรวมแล้วแนวโน้มความต้องการใช้ทรัพยากรเพิ่มสูงขึ้นในขณะที่ทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด

ปัญหาความสมดุลระหว่างความต้องการและปริมาณทรัพยากรที่มีอยู่เกิดขึ้นอย่างเด่นชัดเมื่อรัฐบาลต้องการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญทัดเทียมนานาชาติโดยเน้นความเติบโตในโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นหลัก มีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ขึ้นเพื่อใช้เป็นกรอบในการพัฒนาประเทศ ผลผลิตภาคการประมงเป็นประเด็นหนึ่งที่รัฐบาลนำมาบรรจุลงในแผนพัฒนาดังกล่าวเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการเพิ่ม ผลผลิตเพื่อใช้บริโภคภายในประเทศและเพื่อการส่งออก ซึ่งเท่ากับเป็นการสนับสนุนให้มีการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลเพิ่มจากเดิมมากขึ้นในฐานะเป็นปัจจัยหนึ่งของภาคการผลิต นายทุนเริ่มนำเรืออวนลากขนาดใหญ่เข้ามาใช้ในการจับสัตว์น้ำเนื่องจากสามารถจับได้ในปริมาณคราวละเป็นจำนวนมาก ในบริเวณอ่าวพังงาซึ่งทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์สูงก็เริ่มมีนายทุนคนจีนจากจังหวัดภูเก็ตนำเรืออวนลากเข้ามาจับสัตว์น้ำด้วยเช่นกัน แม้เรืออวนลากจะสามารถจับสัตว์น้ำได้ในปริมาณคราวละเป็นจำนวนมากแต่ก็ถือว่าเป็นเครื่องมือที่มีการทำลายล้างสูงเช่นกัน เพราะสามารถกวาด ลาก และทำลายแนวปะการัง หินกองใต้ทะเลอีกด้วย ยิ่งถ้ามีการใช้อวนตาถี่มากเท่าใดสัตว์น้ำวัยอ่อนก็มีโอกาสที่จะถูกทำลายมากขึ้นเท่านั้น เมื่อปริมาณเรืออวนลากมีมากขึ้นแต่ปริมาณสัตว์น้ำในเขตน้ำลึกลดลงเรืออวนลากเหล่านี้ก็จะทำการลักลอบเข้ามาทำการประมงอย่างผิดกฎหมายในเขต 3,000 เมตรจากชายฝั่ง ซึ่งถือเป็นเขตที่ทรัพยากรยังคงมีความอุดมสมบูรณ์สูงและเป็นเขตทำการประมงของชาวประมงพื้นบ้าน פרםทั้งมีการนำเรืออวนรุนซึ่งอาศัยการรุนเครื่องมือครูดไปกับพื้นดินใต้ท้องทะเลเข้ามาใช้เพื่อเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้อีกด้วย เป็นเหตุให้สัตว์น้ำวัยอ่อน แนว

ปะการัง หินกอง และแนวหญ้าทะเล ซึ่งเป็นที่เพาะพันธุ์ตามธรรมชาติของสัตว์น้ำถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นเครื่องมือประมงของชาวประมงพื้นบ้านยังถูกทำลายหรือถูกกวาดต้อนเข้าอุทกจนลากไปเป็นจำนวนมาก การที่ชาวประมงพื้นบ้านจะสามารถซื้อหาเครื่องมือประมงใหม่มาแทนก็ทำได้ลำบากยิ่งเนื่องจากความจำกัดด้านทุนทรัพย์ เมื่อเป็นดังนี้ทางออกของชาวประมงพื้นบ้านก็คือการหาวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในการจับสัตว์น้ำแข่งขันกับกลุ่มนายทุนเรืออวนลากอวนรุน ซึ่งมีแนวโน้มที่จะดำเนินถึงสิ่งแวดล้อมน้อยลง เช่น เพิ่มขนาดและกำลังของเรือยนต์ การใช้ยาเบื่อและระเบิด เป็นต้น ทำให้เกิดสภาพปัญหาการทำประมงแบบทำลายล้างในอ่าวพังงาอย่างแพร่หลาย ส่งผลให้ความอุดมสมบูรณ์ลดลงอย่างรวดเร็ว และนำไปสู่ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อมในอ่าวพังงาอย่างรุนแรง

ในขณะเดียวกัน การแข่งขันระหว่างผู้ซื้อสัตว์น้ำมีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน พ่อค้าคนกลางใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ชาวประมงนำสินค้ามาขายให้ตน เช่น ออกทุนให้ชาวประมงกู้ยืมไปซื้อเรือ เครื่องยนต์ น้ำมันเรือ หรือเครื่องมือประมงที่ต้องการ เป็นต้น เมื่อชาวประมงจับสัตว์น้ำได้ต้องนำมาขายให้พ่อค้าคนกลางที่ตนกู้ยืมเงินไปในราคาที่ต่ำกว่าท้องตลาด หรือใช้วิธีตกลงหักลบหนี้สินกันเป็นงวด ๆ ไป ชาวประมงในชุมชนเกาะยวน้อยเป็นจำนวนมากที่ต้องเข้าสู่วังวนของหนี้สินนี้โดยไม่มีทางเลือก

2.3 เกาะยวน้อยกับภาวะวิกฤติความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ

การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในการจับสัตว์น้ำเพื่อตอบสนองต่อนโยบายภาครัฐด้านการเพิ่มผลผลิตภาคการประมงนั้นส่งผลกระทบต่อชุมชนเกาะยวน้อย 2 ประการสำคัญคือ

ประการแรก เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยเพิ่มโอกาสในการจับสัตว์น้ำให้มากยิ่งขึ้น แต่ในขณะเดียวกันเทคโนโลยีสมัยใหม่เหล่านั้นมักอยู่ในมือของกลุ่มนายทุนซึ่งมีความได้เปรียบด้านกำลังทุนทรัพย์มากกว่าชาวประมงพื้นบ้าน นายทุนเหล่านี้ทำการประมงด้วยวัตถุประสงค์หลักเพื่อการพาณิชย์จึงเลือกที่จะเพิ่มปริมาณในการจับสัตว์น้ำให้ได้คราวละมาก ๆ เพื่อให้คุ้มต้นทุนโดยการใช้อวนลากและอวนรุนซึ่งชาวประมงพื้นบ้านถือว่าเป็นเครื่องมือประมงแบบทำลายล้าง เพราะเมื่อเรืออวนลาก อวนรุน ลักลอบเข้ามาทำการประมงในเขตชายฝั่งไม่เพียงแต่สัตว์น้ำโตเต็มวัยเท่านั้นที่จะถูกกวาดจับ แนวปะการังและหญ้าทะเลซึ่งเป็นแหล่งหากินและเพาะพันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน หรือแม้แต่เครื่องมือประมงของชาวประมงพื้นบ้านก็ถูกทำลายไปพร้อมด้วย เมื่อโอกาสในการได้มาซึ่งทรัพยากรต่างกันผู้เสียเปรียบจำเป็นต้องสรรหาวิธีการต่าง ๆ มาใช้แข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งปริมาณทรัพยากรที่ตนต้องการ เมื่อการแข่งขันช่วงชิงผลประโยชน์จากทรัพยากรอยู่ในอัตราที่สูงความหวังโยในสภาพแวดล้อมก็จะต่ำลงไปโดยปริยาย ชาวประมงบางคนแสดงความคิดเห็นในการจับสัตว์น้ำ

ว่าถ้าเราไม่จับกลุ่มอวนลาก อวนรุนก็จะจับไปหมดไม่เว้นแม้แต่ตัวเล็กตัวน้อย ถึงเราจะไม่ใช้ยาเบื่อหรือระเบิด ทรัพยากรก็เสียหายจากกลุ่มนายทุนอยู่ดี เพราะฉะนั้นพวกเราทำเองเสียยังดีกว่า บ้านเราเราทำเสียหายเองจะได้ไม่เจ็บใจ

ประการที่สอง เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทด้านการอำนวยความสะดวกใน การเดินทางติดต่อคมนาคม การค้าและการขนส่งระหว่างชุมชนกับแผ่นดินใหญ่ให้มีความรวดเร็วขึ้น ทำให้ระบบบริโภคนิยมถาโถมเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว ราวปี พ.ศ.2504 เริ่มมีการซื้อรถจักรยานยนต์เข้ามาใช้ในชุมชนเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นค่านิยมในการเลียนแบบก็เกิดขึ้นเมื่อทุกครัวเรือนต่างพยายามแสดงศักยภาพทางเศรษฐกิจโดยการซื้อรถจักรยานยนต์มาใช้งานบ้าง แม้นปัจจุบันแต่ละครัวเรือนก็ยังคงมีความพยายามที่จะซื้อรถจักรยานยนต์มาใช้งานไม่ต่ำกว่าบ้านละ 1 คัน จากนั้นราวปี พ.ศ. 2528 สิ่งอำนวยความสะดวกจากแผ่นดินใหญ่ประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าก็เข้ามา มีบทบาทในชุมชน เงินที่ได้จากการขายสัตว์น้ำชาวประมงส่วนใหญ่นำมาซื้อโทรทัศน์ ตู้เย็น เครื่องเสียง โดยเฉพาะโทรทัศน์ซึ่งถือเป็นเครื่องใช้ไฟฟ้าที่จำเป็นสำหรับทุกบ้านหากมีเงินไม่พอชาวประมงมักใช้วิธีกู้ยืมจากนายทุนเป็นอันดับแรก ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้ภาระหนี้สินของชาวประมงเพิ่มพูนขึ้น

นอกจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้ง 2 ประการแล้ว ชุมชนเกาะชวน้อยยังมีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันอีกประการหนึ่งคือ ในช่วงปี พ.ศ. 2522 รัฐได้ส่งเจ้าหน้าที่ออกทำการสำรวจพื้นที่เพื่อออกเอกสารสิทธิ นส. 3 ก ในการครอบครองและทำกินแก่ประชาชนทั่วประเทศ เท่ากับเป็นการสนับสนุนให้ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนถูกรุกอย่างถูกกฎหมาย มีนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดินล่วงหน้าจากชาวบ้านเพื่อขอรับเอกสารสิทธิ ชาวบ้านเล่าว่าการออก นส. 3 ก ของเกาะชวน้อยในอดีตนั้นเจ้าหน้าที่ไม่ได้เข้มงวดเท่าใดนัก การระบุสิทธิอาศัยแต่เพียงชาวบ้านแต่ละคนมาชี้เขตแดนครอบครองของตน หากไม่มีชาวบ้านรายอื่นออกมาโต้แย้งก็ถือว่าเขตครอบครองของชาวบ้านรายนั้นถูกต้อง จากนั้นเจ้าหน้าที่จะทำการรวบรวมข้อมูลและนำเสนอรายชื่อขอรับเอกสารสิทธิต่อไป ด้วยเหตุนี้ที่ดินบางส่วนที่เป็นป่าชายเลน ป่าโกงกาง และป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์ของชุมชนจึงถูกทั้งชาวบ้านและนายทุนบุกรุกแสดงสิทธิครอบครอง รวมทั้งมีการเปลี่ยนมือเป็นของคนนอกชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา

การช่วงชิงและแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเ้าวพังงาที่มากเกินไปจนขนาดกลายมาเป็นปัญหาวิกฤตของชุมชน เมื่อทรัพยากรเสื่อมโทรมปริมาณสัตว์น้ำก็ลดลง ปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวประมงพื้นบ้านเคยจับได้ก็ลดลงเช่นกันส่งผลกระทบต่อภาวะทางเศรษฐกิจทั่วทั้งชุมชน แม้ชาวประมงบางส่วนจะหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจประเภทอื่นนอกเหนือจากการปลูกข้าว เช่นมะพร้าว ปาล์ม น้ำมัน สะตอ มะม่วงหิมพานต์ ฯลฯ ควบคู่ไปกับการออกเรือเพื่อเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่งแต่

ฐานะทางเศรษฐกิจก็ยังไม่ดีขึ้น ชาวประมงเล่าว่าในสมัยที่ทะเลยังมีสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์นั้นอยากได้ สัตว์น้ำประเภทใดก็สามารถเลือกได้ ประเภทใดไม่อยากจะหากคิดแห อวน ขึ้นมาก็โยนทิ้งคืนทะเล ไปเดี๋ยวนี้หากมีแต่เลือกอยู่แบบนั้นก็อดตาย สัตว์น้ำบางประเภท เช่น กุ้งมังกร ในอดีตนั้นไม่มี ราคาแพงอะไรแต่เดี๋ยวนี้ใครได้มาแต่ละตัวต้องประคบประหงม ทะนุถนอมกันอย่างดี เพราะ ราคาตกก็โลกรัมละ 200 กว่าบาทแล้ว ชาวประมงพื้นบ้านบางคนแก้ปัญหาความเดือดร้อนทาง เศรษฐกิจด้วยการหันไปทำเรืออวนลากอวนรุนเสียเอง บางส่วนขายเรือทิ้งหันไปรับจ้างเป็นลูกเรือ อวนลาก อวนรุนแทนเนื่องจากมีรายได้ดีกว่านำเรือออกทะเลเอง บางส่วนละทิ้งอาชีพดั้งเดิมของตน หันไปทำงานรับจ้างเป็นคนงานเหมืองแร่ในอำเภอโคกกลอยและอำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา มี ชาวประมงพื้นบ้านอยู่เพียงบางส่วนที่ยังคงออกเรือจับสัตว์น้ำตามปกติแต่ก็เป็นไปตามฤดูกาลรวม บางคนขอมกู้ยืมเงินโดยเสียดอกเบี้ยถึงร้อยละ 20 จากนายทุนเพื่อนำเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในครัว เรือน นำมาซื้อน้ำมันเชื้อเพลิง จ่ายค่าเครื่องใช้ไฟฟ้า ผ่อนรถจักรยานยนต์ เป็นต้น ชาวประมงที่ ประสบปัญหาหนี้สินทับถมหันมาตัดไม้ในป่าโกงกางและป่าชายเลนนำไปเผาถ่านส่งขาย โดยภาพ รวมแล้วทรัพยากรทั้งทางทะเลและบนฝั่งของเกาะชวน้อยถูกทำลายอย่างกว้างขวางทั้งจากคนภายในชุมชนและนอกชุมชน แต่ชุมชนเกาะชวน้อยคือผู้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรงและไม่สามารถ หลีกเลียขงได้เลย

ด้วยความตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ชาวประมงพื้นบ้านกลุ่มหนึ่งเริ่มรวมตัวกันเพื่อหา ทางออกจากภาวะวิกฤตนี้ ซึ่งพวกเขามองว่าต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งหมดมาจากการทำลายทรัพยากร ธรรมชาติจนเกิดความเสื่อมโทรมนั่นเอง ชุมชนต้องมีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตให้มี ความตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และหันมาร่วมมือกันปก ปองฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งที่เสื่อมโทรมรวมทั้งกอบกู้อาชีพดั้งเดิมของพวกเขา โดยได้รวมตัวกันจัด ตั้งเป็นชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะชวน้อยขึ้นในปี พ.ศ. 2537 เพื่อเป็นแกนนำในการ ดำเนินงานดังกล่าว

3. การปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านชุมชนเกาะชวน้อย

ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะทรัพยากรทางทะเลในอ่าวพังงา เป็น ปัจจัยสำคัญทำให้เกิดการรวมตัวกันของชาวประมงพื้นบ้านในตำบลเกาะชวน้อย ชาวประมงเหล่านี้ต่างได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่ง ทำให้ประสบ ปัญหาความเดือดร้อนหลายประการ โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิตต่ำลงตามลำดับ ชาว ประมงหลายครอบครัวไม่สามารถส่งบุตรหลานเข้าเรียนตามเกณฑ์บังคับได้ และอีกหลายครอบครัว

ครัวที่ต้องให้บุตรหลานของตนออกจากโรงเรียนกลางคัน แม้จะกู้ยืมเงินจากนายทุนมาลงทุนฐานะทางเศรษฐกิจของตนก็ไม่ได้ช่วยอะไรให้ดีขึ้นมากนัก ตรงข้ามกลับทำให้ภาระหนี้สินเพิ่มพูนทับถมขึ้นทุกขณะ เท่ากับชุมชนอยู่ในสภาพสิ้นไร้ความหวังผู้คนดำรงชีวิตกันไปตามยถากรรม

ขณะที่กำลังเผชิญกับภาวะวิกฤตของชุมชนอยู่นั้น ข้าราชการรวมกลุ่มดำเนินงานอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนแหลมสัก ตำบลแหลมสัก อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ซึ่งเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ประสบปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติได้แพร่กระจายมาสู่ชุมชนเกาะยาวน้อย ชาวประมงพื้นบ้านจำนวน 5 คน ได้แก่ ชำนาญ ราชเขต (บังอ้อ), สำเร็จ ราชเขต (บังหมี), สำราญ ราชเขต (บังหลี่), พิน เริงกิจ และวีระชัย ชำนินา จึงทำหน้าที่เป็นตัวแทนไปศึกษางานอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรกับชุมชนแหลมสัก เพื่อจะได้นำข้อมูลมาประยุกต์หาแนวทางในการจัดการและดูแลทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งพลิกฟื้นชะตากรรมของทุกคนในชุมชนจากภาวะวิกฤติ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการศึกษาดูงานจากชุมชนดังกล่าวก็ได้ถูกนำกลับมาทำให้งังเกิดผลในรูปของการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม โดยเริ่มจากการรวมกลุ่มสมาชิกในครอบครัวของตัวแทนที่ไปศึกษางานทั้ง 5 คนเป็นเบื้องต้น จากนั้นจึงขยายกลุ่มด้วยการรับสมัครจากครอบครัวที่เป็นเครือญาติ และครอบครัวชาวประมงพื้นบ้านคนอื่น ๆ ในชุมชนที่ประสบปัญหาและต้องการเข้าร่วมเป็นสมาชิก ทั้งนี้ด้วยความช่วยเหลือจากมูลนิธิธาดาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีหน้าที่หลักในการดูแลการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อ่าวพังงาเข้ามาให้คำปรึกษากลุ่มที่รวมตัวกันแต่แรกจึงได้ก่อตั้งเป็น “ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อย” ขึ้นในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2537 โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการก่อตั้งชมรมดังนี้ (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545)

- 1) เพื่อการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรในอ่าวพังงาอย่างยั่งยืน
- 2) เพื่อสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจของชุมชน และ
- 3) เพื่ออนุรักษ์วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านของชุมชน

ในช่วงเริ่มต้นก่อตั้งชมรมนั้น การดำเนินงานฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามปณิธานที่ตั้งไว้แต่แรกทำได้ค่อนข้างลำบาก ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากปัจจัยหลายประการทั้งภายในและภายนอก ได้แก่

- 1) ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวประมงพื้นบ้านที่ใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำต่างชนิดกัน ในชุมชน ดังได้กล่าวแล้วว่าภายหลังจากทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวพังงาเสื่อมโทรมลงเป็นเหตุให้ปริมาณสัตว์น้ำลดน้อยลงตามลำดับ ชาวประมงพื้นบ้านบางกลุ่มต้องหันไปใช้เครื่องมือประเภทอวนลาก อวนรุน หรือเครื่องมือประมงประเภทอื่น ๆ ที่ชาวประมงส่วนที่เหลือถือว่าเป็นเครื่องมือ

ประมงแบบทำลายล้าง ทำให้ภายในชุมชนเกิดปัญหาการแบ่งแยกกันของชาวประมงออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือกลุ่มชาวประมงพาณิชย์ซึ่งใช้เรืออวนลาก อวนรุน ในการจับสัตว์น้ำและกลุ่มของ ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านที่เน้นการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากร รวมถึงการต่อต้านการใช้เครื่องมือ ประมงประเภทผิดกฎหมายหรือทำลายล้างในการจับสัตว์น้ำ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชาว ประมงทั้งสองกลุ่มค่อนข้างรุนแรงและส่งผลกระทบต่อความสามัคคีของคนในชุมชน นอกจากนี้ ยังมีการถ่ายทอดความขัดแย้งนั้นสู่รุ่นลูกหลานด้วย ซึ่งเด็ก ๆ จะถูกแบ่งแยกออกเป็น 2 ฝ่ายเช่น เดียวกับผู้ใหญ่ เด็ก ๆ จะไม่พูดคุย ทักทาย หรือเล่นกันตามปกติวิสัยทั้งที่บ้านหรือที่โรงเรียน

ภายหลังความขัดแย้งนี้ได้คลี่คลายลงเมื่อชมรมได้ส่งตัวแทน โดยเฉพาะโต๊ะอิหม่ามฮา โทรน ช่างเหล็ก หนึ่งในแกนนำสำคัญที่ชาวเกาะให้ความเคารพนับถือ เข้าไปช่วยเจรจาไกล่เกลี่ย ให้ทุกคนเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องร่วมมือกันในการพลิกฟื้นความวิฤติของทะเลให้กลับคืน ความสมบูรณ์ ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพื่อประโยชน์ของชาวเกาะทุกคนที่จะได้มีทรัพยากรใช้กันต่อไปทั้งใน รุ่นปัจจุบันและอนาคต

2) ปัญหาความขัดแย้งกับหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ภาครัฐทั้งในและนอกชุมชน

ชาวประมงพื้นบ้านมองว่าเจ้าหน้าที่รัฐส่วนใหญ่ที่มาปฏิบัติหน้าที่อยู่ที่ชุมชนเกาะชวน้อยมี อยู่ 3 ประเภทคือ 1. ข้าราชการที่เพิ่งจะบรรจุใหม่ ยังไม่สามารถเลือกสถานที่ที่จะไปปฏิบัติงาน ได้ เมื่อได้รับคำสั่งให้ไปบรรจุที่ใดก็ต้องไปลงบรรจุยังสถานที่แห่งนั้นและรอโอกาสที่จะขอย้ายไป ลงพื้นที่ใหม่ที่คิดว่า 2. ข้าราชการที่กำลังจะเกษียณหรือเหลืออายุราชการปีถึงสองปีจึงจะเกษียณ ข้าราชการในกลุ่มนี้มักจะขอย้ายตัวเองมาเกษียณที่บ้านเกิด หรือในพื้นที่ที่ใกล้ภูมิลำเนาของตน และ 3. ข้าราชการที่ถูกคำสั่งย้ายมาปฏิบัติงานจากการกระทำความผิด หรือผิดระเบียบวินัย กฎ เกณฑ์ข้อบังคับของหน่วยงาน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ตำรวจ นอกจากนี้เจ้าหน้าที่รัฐเหล่านี้ยังมึ ความคิดค่อนข้างยึดติดอยู่กับระบบขนานในสังคมส่งผลให้เกิดความแปลกแยกระหว่างชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่รัฐเป็นอย่างมาก มีเจ้าหน้าที่รัฐเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานพัฒนาท้องถิ่นและสามารถเข้ากับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี การทำงานในภาพรวมของหน่วยงาน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐจึงดูคือยประสิทธิภาพและเป็นไปแบบลอยตัวอยู่เหนือปัญหาในความคิดของ ชุมชนชาวประมง นอกจากนี้การที่มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมไทย ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนเข้า มาทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา และให้งบประมาณสนับสนุนในกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากร นั้น ทำให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐค่อนข้างมีอคติกับชมรมชาวประมงว่าหัวแข็ง ชอบใช้กำลังในการตัดสิน ปัญหา และชอบเรียกร้องมากกว่าช่วยเหลือตัวเอง ทำให้ความร่วมมือกันในการทำงานไม่เกิดขึ้น เท่าที่ควร

นโยบายของรัฐบางนโยบายยังก่อให้เกิดกระแสความขัดแย้งระหว่างชมรมชาวประมงพื้นบ้านกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย เช่น นโยบายการเพิ่มผลผลิตทางการประมงที่สนับสนุนการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ เท่ากับเป็นการสนับสนุนให้มีการทำลายทรัพยากรทางทะเลอย่างรวดเร็ว หรือนโยบายสิทธิและอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ชมรมชาวประมงพื้นบ้านในฐานะเป็นตัวแทนของชุมชนพยายามเรียกร้องสิทธินี้มาโดยตลอด เนื่องจากพวกเขามองว่าหากทรัพยากรในชุมชนถูกบุกรุกทำลายจากบุคคลภายนอก พวกตนก็น่าจะมีสิทธิในการดูแลและยับยั้งการบุกรุกเหล่านั้น แต่ก็ไม่ได้รับการสนองตอบจากภาครัฐเท่าที่ควร ไม่ว่าจะเป็นในอดีตที่ผ่านมาหรือแม้กระทั่งในปัจจุบัน

3) ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวประมงพื้นบ้านและกลุ่มนายทุน

ชาวประมงพื้นบ้านมีทัศนคติต่อเรื่องนี้ว่า กลุ่มนายทุนเกือบทั้งหมดรู้จักมักคุ้นกับเจ้าหน้าที่รัฐเป็นอย่างดี บางคนมีความสนิทสนมเป็นการส่วนตัว ทำให้มีการเอื้อผลประโยชน์ระหว่างกันเกิดขึ้น กลุ่มนายทุนโดยเฉพาะนายทุนอวนลาก อวนรุน สามารถแล่นเรือเข้ามาจับสัตว์น้ำในอ่าวพังงา หรือในระยะ 3,000 เมตรจากชายฝั่งซึ่งถือเป็นเขตกำหนดสำหรับการทำประมงพื้นบ้านได้โดยไม่ถูกจับกุม แกนนำชมรมชาวประมงพื้นบ้านคนหนึ่งเล่าว่าชมรมเคยยึดเรือและเครื่องมือของนายทุนอวนลากที่ลักลอบเข้ามาจับสัตว์น้ำในเขตห้ามจับได้และส่งเรื่องให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการต่อ แต่วันต่อมานายทุนก็ได้ของกลางเหล่านั้นคืนโดยไม่มีอะไรเกิดขึ้น ทำให้ชาวประมงรวมตัวกันไปล้อมโรงพักและขอคำตอบต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จนเจ้าหน้าที่ระดับสูงต้องเข้ามาคลี่คลายปัญหาให้ (หรณ ปานะ, สันทนากรกลุ่มย่อย 27 กรกฎาคม 2545) ความขัดแย้งระหว่างชมรมและกลุ่มนายทุนจึงเป็นไปในลักษณะรุนแรงจนถึงขั้นมีการปะทะและยิงต่อสู้กันกลางทะเลมาแล้ว ในปี พ.ศ. 2541 ชาวประมงพื้นบ้านจากเกาะขาวน้อยและจากชุมชนอื่นในกลุ่มสมัชชาอันดามันที่ประสบปัญหาเรื่องเรืออวนลากอวนรุนเข้ามาลักลอบกวาดจับสัตว์น้ำและทำลายเครื่องมือประมงได้รวมตัวกันไปชุมนุมเรียกร้องให้ภาครัฐเข้ามาดำเนินการจัดการแก้ไขปัญหาี้ โดยการออกนโยบายมาตรการ หรือกฎหมายที่เหมาะสมออกมาควบคุมดูแล โดยเฉพาะการกำหนดเขตสงวนในการทำประมงที่หน้าศาลากลางจังหวัดพังงาและจังหวัดกระบี่ แม้ภายหลังจะมีการออกข้อกำหนดหรือมาตรการต่าง ๆ ออกมาแต่ชมรมมีความเห็นว่านโยบายหรือมาตรการต่าง ๆ เหล่านั้นแก้ไขปัญหาได้ไม่ตรงจุดนัก ทั้งนี้เป็นผลจากการที่รัฐไม่ได้ให้ชาวบ้านซึ่งเป็นเจ้าของปัญหาเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางด้วย

โต๊ะอิหม่ามฮาโหรน ช่างเหล็ก (สันทนากรกลุ่มย่อย 27 กรกฎาคม 2545) แกนนำชมรมเล่าว่า รัฐบาลเคยเชิญพวกคนไปให้ข้อมูลและร่วมประชุมในการกำหนดร่างนโยบายด้านการประมงด้วยก็จริง แต่ก็เป็นไปในลักษณะผู้เข้าฟังการประชุม เพราะรัฐบาลมีนโยบายสำเร็จรูปที่ทำไว้แล้ว

ล่วงหน้า จากนั้นก็ให้พวกคนลงลายเซ็นรับทราบ เมื่อปิดการประชุมก็ถือเป็นอันเสร็จสิ้นการมีส่วนร่วมของชาวประมง จากนั้นเป็นต้นมาพวกคนก็ไม่เคยเดินทางข้ามน้ำข้ามทะเลไปลงลายเซ็นรับทราบ เพื่อให้ใครนำไปอ้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายนั้น ๆ ของพวกคนอีกเลย

ในอดีตที่ผ่านมาชมรมค่อนข้างใช้ความรุนแรงเข้าช่วยในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ด้วยหวังจะทำให้ปัญหาต่าง ๆ คลี่คลายลง แต่ดูเหมือนจะได้ผลในทางตรงกันข้ามเพราะยังใช้ความรุนแรงความขัดแย้งที่ตามมาที่ยิ่งทวีมากขึ้น การเลือกที่จะเผชิญหน้าโดยการลงพื้นที่เพื่อให้ข้อมูลและทำความเข้าใจถึงแนวทางการทำงานของชมรมในความต้องการที่จะฟื้นฟูทรัพยากรที่เสื่อมโทรมซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดน้อยลง และอนุรักษ์ดูแลให้คงอยู่ถึงรุ่นลูกหลานจะเป็นทางเลือกที่ค่อนข้างประสบความสำเร็จมากกว่าวิธีการใช้ความรุนแรงที่เป็นมาในอดีตอาศัยความเป็นเครือข่ายที่นับสวาทถึงกันได้ ประกอบกับผู้อาวุโสและผู้นำทางศาสนาเช่น โค๊ะอิหม่ามที่ชุมชนให้ความเคารพศรัทธามาร่วมปรึกษาหารือด้วย ทำให้ความขัดแย้งภายในชุมชนเริ่มลดลง นอกจากนี้การทำงานที่เป็นไปเพื่อชุมชน โดยไม่ได้มีการแสวงหาผลประโยชน์ หรือหาความดีความชอบใส่ตนของชมรมช่วยให้ทั้งสองฝ่ายมีความรอมรอมกันมากขึ้น แม้กลุ่มประมงพาณิชย์จะยังไม่เลิกทำทั้งหมดแต่ก็เหลืออยู่เพียงส่วนน้อยเท่านั้น มีชาวประมงเข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อยเพิ่มมากขึ้น จนถึงปัจจุบันชมรมมีสมาชิกอยู่ทั้งสิ้นจำนวน 500 คน โดยทางชมรมจะจัดทำทะเบียนประวัติและออกบัตรสมาชิกให้แก่ทุกคน

กิจกรรมของชมรม

ปัจจุบันกิจกรรมหลักของชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อย ที่ได้ดำเนินการอยู่มีทั้งสิ้น 5 กิจกรรม ดังนี้

1) กิจกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง

เป็นกิจกรรมที่ให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง เช่น ป่าชายเลน หญ้าทะเล แหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ เป็นต้น โดยชมรมจะมีการปรึกษาหารือและนัดประชุมวางแผนร่วมกันกับชาวบ้านในแต่ละชุมชนเพื่อกำหนดแนวเขตพื้นที่ที่ต้องการอนุรักษ์ จากนั้นจะมีการปักป้ายชื่อเป็นการประกาศให้ทราบทั่วกันว่าเขตดังกล่าวได้รับการดูแลจากกลุ่มหรือชุมชนใด ซึ่งจะเรียกชื่อต่างกันไปตามประเภทของทรัพยากรชายฝั่งที่ได้รับการกำหนดเขตอนุรักษ์นั้น เช่น เขตอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชน เขตอนุรักษ์แหล่งหญ้าทะเล เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ เขตทะเลชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ก็จะมีการร่วมกันฟื้นฟูทรัพยากรในแต่ละชุมชนด้วย เช่น การปลูกป่าชายเลน การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ เป็นต้น

2) กิจกรรมลาดตระเวนตรวจการณ์และเฝ้าระวังชายฝั่ง

กิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวพังงา จากการใช้เครื่องมือประมงประเภททำลายล้าง ที่เข้ามาทำการลักลอบนำเรืออวนลาก อวนรุน หรือเครื่องมือประมงประเภททำลายล้างผิดกฎหมายเข้ามาจับสัตว์น้ำในอ่าวพังงาอยู่อย่างเสรี ทั้ง ๆ ที่อ่าวพังงาได้รับการประกาศให้เป็นเขตอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงไม่สามารถจัดการปัญหาเหล่านี้ได้สัมฤทธิ์ผลเท่าใดนัก ทั้งนี้ด้วยเหตุผลหลายประการ อาทิ ขาดเรือที่จะใช้เป็นพาหนะในการออกตรวจการณ์ ไม่มีงบประมาณสนับสนุนที่จะนำมาซื้อน้ำมันเรือในการออกลาดตระเวน หรือพวกคนไม่มีอำนาจเพียงพอที่จะเข้ามาจัดการปัญหาเหล่านี้ได้ ชุมชนจึงคิดจัดการและพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนด้วยตนเองโดยการออกลาดตระเวนตรวจการณ์ และเฝ้าระวังชายฝั่งเพื่อป้องกันการลักลอบเข้ามาจับสัตว์น้ำของเรืออวนลาก อวนรุน โดยชมรมมีเรือชื่อ “พะยูนทอง” ไว้ใช้ในกิจกรรม โดยกำหนดวัตถุประสงค์หลักในการใช้ไว้เพื่อ

1) ลาดตระเวนและตรวจการณ์การลักลอบใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายหรือทำลายล้างในอ่าวพังงา

2) ช่วยเหลือผู้ที่เกิดอุบัติเหตุในทะเล

3) นำคนป่วยส่งโรงพยาบาลในกรณีฉุกเฉิน

4) นำนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ท่องเที่ยว

ผลการดำเนินงานจากกิจกรรมนี้ สามารถลดปริมาณเครื่องมือประมงผิดกฎหมายในอ่าวพังงาลงได้ แต่ก็ได้สร้างความไม่พอใจและต่อต้านจากกลุ่มนายทุนประมงพาณิชย์นอกชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มนายทุนอวนลาก อวนรุนที่สูญเสียผลประโยชน์ อีกทั้งในอดีตรวมชาวประมงพื้นบ้านได้ใช้มาตรการที่เข้มงวดในการจัดการปัญหา มีการยึดเรือและเครื่องมือทำการประมงของผู้ลักลอบไว้ยังสร้างความไม่พอใจให้แก่กลุ่มนายทุนมากยิ่งขึ้น จนบานปลายถึงขั้นมีการปะทะและยิงต่อ

---

* เรือ “พะยูนทอง” เป็นเรือที่ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อย ร่วมกันผลักดันให้จัดซื้อจากงบประมาณของ ส.ศ. และงบประมาณของสภาตำบล หลังจากสภาตำบลเปลี่ยนรูปแบบการบริหารมาเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ชมรมประมงพื้นบ้านมีมติไม่ยกเรือพะยูนทองไว้เป็นสมบัติของ อบต. แม้จะได้งบประมาณสนับสนุนค่าน้ำมัน ค่าซ่อมบำรุง จาก อบต. ก็ตาม เพราะเห็นว่าจะทำให้ชมรมขาดความคล่องตัวในการทำงาน เนื่องจากการจะนำเรือออกไปลาดตระเวนตรวจการณ์ในแต่ละครั้งจะต้องให้กำนันหรือคณะกรรมการเซ็นค่อนุมัติเสียก่อน ในขณะที่ อบต. ก็กล่าวหาชมรมว่าที่ไม่ยอมยกเรือให้เพร ะกลัวรายได้จากการทำทัวร์ซึ่งต้องใช้เรือพะยูนทองเป็นพาหนะรับนักท่องเที่ยวจะตกเป็นของ อบต. ต่อมาความขัดแย้งในเรื่องนี้กลายเป็นข้ออ้างให้ อบต. ไม่จัดสรรงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานของชมรม (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545)

ผู้กันของทั้ง 2 ฝ่ายกลางอ่าวพังงา แม้เหตุการณ์ในการครั้งนั้นจะไม่มี การเสียชีวิตเกิดขึ้นแต่ต่อมา ในวันที่ 20 เดือนพฤษภาคม 2540 ผู้ใหญ่บ้านท่าเขาสมาชิกคนสำคัญของชมรมได้ถูกลอบยิงเสียชีวิต จากนั้นในวันที่ 9 มีนาคม 2543 เรือพะยูนทองของชมรมถูกลอบนำไปเผาทั้งกลางทะเล จนถึงปัจจุบันเจ้าหน้าที่ตำรวจก็ยังไม่สามารถหาตัวผู้กระทำความผิดทั้งสองเหตุการณ์มาดำเนินคดีได้

ปัจจุบันชมรมได้จัดซื้อเรือลำใหม่มาใช้ในกิจกรรมแทนเรือพะยูนทองแล้ว โดยรวบรวมเงินจากสมาชิกชมรม และเงินช่วยเหลือจากโครงการความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน (DANCED : Danish Cooperation for Environment and Development) และโครงการลงทุนเพื่อสังคม (SIP : Social Investment Project)

3) กิจกรรมรวมกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน

กระทำใน 4 ลักษณะได้แก่

3.1) การจัดตั้งกองทุนน้ำมัน

กิจกรรมนี้ เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาในชุมชนภายใต้ความคิดอันยาวไกลของ ป๊ะเคาะห์ (มาเหริน อุหลิง) ผู้อาวุโสที่ดีเป็นปราชญ์คนหนึ่งของชุมชนและเป็นที่ปรึกษาอาวุโสของชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ทั้งนี้เนื่องมาจากเกาะขาวน้อยได้นำเข้าน้ำมันเชื้อเพลิงจากแผ่นดินใหญ่โดยเฉพาะจากจังหวัดภูเก็ตผ่านพ่อค้าคนกลางในราคาแพงมาเป็นเวลานาน และมีแนวโน้มว่าพ่อค้าคนกลางจะขึ้นราคาน้ำมันตามค่าขนส่งที่แพงขึ้นเรื่อย ๆ จนในที่สุดก็จะกลายเป็นปัญหาที่กระทบถึงความเป็นอยู่ของชาวประมงอีกปัญหาหนึ่งในไม่ช้า ความตระหนักรู้ถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นทำให้ป๊ะเคาะห์เสนอให้ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตั้งกองทุนน้ำมันขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เป็นคนกลางในการขายน้ำมันแก่สมาชิกเสียเอง นอกจากนี้ยังสามารถช่วยคานพ่อค้าคนกลางไม่ให้ขึ้นราคาน้ำมันได้ตามใจชอบอีกด้วย โดยป๊ะเคาะห์ได้บริจาคเงินส่วนตัวจำนวน 1,000 บาท เป็นทุนในการจัดตั้งและต่อมาชมรมได้นำเงินจำนวน 5,000 บาท มาสมทบจัดตั้งเป็นกองทุนน้ำมันขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ 2542 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) แก้ไขปัญหาน้ำมันราคาแพง และเพิ่มความสามารถในการต่อรองราคาน้ำมันในชุมชนกับพ่อค้าคนกลาง และ 2) เพื่อหาเงินทุนไว้ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชมรม ในการให้บริการนั้นกองทุนน้ำมันให้บริการทั้งสมาชิกชมรมและชาวบ้านคนอื่น ๆ ในชุมชน โดยมีกฎว่ากองทุนน้ำมันจะให้สมาชิกเขื่อน้ำมันไปใช้ได้ 1 ถึง / 10 วัน ถ้าสมาชิกคนใดต้องการจะเขื่อน้ำมันดังต่อไปนี้ต้องชำระหนี้เก่าให้หมดเสียก่อนกองทุนจึงจะอนุญาตให้เชื่อใหม่ได้

3.2) กลุ่มออมทรัพย์

กิจกรรมนี้เกิดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อ 1. ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 2. เพื่อเป็นการพึ่งตนเอง และ 3. เพื่อให้สมาชิกได้ออมเงิน โดยจะมอบหมายให้ในแต่ละชุมชนคัดเลือกบุคคลเข้ามาเป็นคณะกรรมการควบคุมดูแลกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนคน ซึ่งกฎระเบียบการบริหารงานจะอยู่ในรูปแบบเดียวกัน เช่น สมาชิกจะต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ ไม่เป็นผู้ทำการประมงแบบทำลายล้าง ราคาหุ้น ๆ ละ 10 บาท สมาชิกแต่ละคนลงหุ้นได้ไม่ต่ำกว่า 1 หุ้นแต่ไม่เกิน 10 หุ้น การกู้ยืมเงินสมาชิกเก่ากู้ได้ 6,000 บาท สมาชิกใหม่กู้ได้ 4,000 บาท การหมดสภาพจากการเป็นสมาชิกคือตาย ลาออก หรือกรรมการพิจารณาให้ออก เป็นต้น

3.3) กองทุนอวน

กองทุนอวน เกิดขึ้นจากวัตถุประสงค์ที่ชมรมชาวประมงพื้นบ้านต้องการให้สมาชิกซื้ออวนจับสัตว์น้ำได้ในราคาถูก ซึ่งแต่เดิมการซื้ออวนของชาวประมงกระทำโดยผ่านกลุ่มพ่อค้าคนกลางทำให้อวนมีราคาแพง ยิ่งเมื่อชมรมสามารถควบคุมปัญหาการลักลอบเข้ามาจับสัตว์น้ำของกลุ่มอวนลาก อวนรุนลงได้ ทรัพยากรในอ่างพังงาที่เคยเสื่อมโทรมได้รับการฟื้นฟูดูแล สัตว์น้ำวัยอ่อนมีโอกาสได้เจริญพันธุ์ตามวงจรชีวิต ทำให้ชาวประมงสามารถจับสัตว์น้ำได้มากขึ้นและต้องการเครื่องมือประมงโดยเฉพาะอวนเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน เมื่อชาวประมงต้องการอวนมากกลุ่มพ่อค้าคนกลางที่ทำหน้าที่ซื้ออวนจึงได้รับผลประโยชน์จากกลไกตลาดเป็นอันมาก ชมรมจึงเข้ามาทำหน้าที่คนกลางในการซื้ออวนแก่สมาชิกเพื่อตัดปัญหาพ่อค้าคนกลาง โดยจัดตั้งเป็นกองทุนอวนขึ้นและได้รับงบประมาณสนับสนุนในการจัดตั้งกองทุนอวนจาก 2 แหล่งใหญ่ คือ 1. การจำหน่ายหุ้นแก่สมาชิกในอัตราหุ้นละ 10 บาท ทั้งนี้สมาชิกแต่ละคนเข้าหุ้นได้ไม่เกินคนละ 10 หุ้น และ 2. เงินสนับสนุนจากโครงการความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน ซึ่งจัดสรรให้จำนวน 30,000 บาท

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน กิจกรรมนี้ประสบปัญหาจนต้องหยุดกิจกรรมไว้ชั่วคราว เนื่องจากสมาชิกที่ซื้ออวนไปไม่นำเงินมาชำระตามกำหนด จากจำนวนผู้ซื้ออวนไป 30 รายมีเพียง 3 รายเท่านั้นที่ชำระเงินเรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการกองทุนอวนเองก็ไม่สามารถติดตามลูกหนี้ที่เหลือให้มาชำระหนี้ได้ จากปัญหานี้ทำให้สมาชิกและคนนอกที่จับดาสุความโปร่งใสในการะบวนการทำงานของชมรมมีทัศนคติไปในแง่ลบ แม้แต่โครงการความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือในการจัดตั้งกองทุนตั้งแต่แรกก็ไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้และต้องการคำอธิบายจากชมรมด้วยเช่นกัน

3.4) กองทุนกึ่ง

เนื่องจากปริมาณกึ่งที่ชาวประมงจับได้ในแต่ละวันนั้นมีจำนวนมาก ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจึงคิดตั้งกองทุนกึ่งขึ้นมาโดยขอรับบริจาคกึ่งจากชาวประมงคนละ 1 ตัวในแต่ละวัน กึ่งที่ได้รับในแต่ละวันนั้นชมรมจะขายให้แก่พ่อค้าแม่ค้าหรือเพปลาในชุมชนเพื่อหาทุนไว้ดำเนินงานในกิจกรรมอื่น ๆ ในอนาคตต่อไป ปัจจุบันกิจกรรมนี้ได้ล้มเลิกไปแล้วทั้งนี้สาเหตุหลักมาจากปริมาณกึ่งที่ชาวประมงจับได้เริ่มน้อยลง ชมรมจึงคิดโครงการที่จะทำการเพาะเลี้ยงปลาเก่าในกระชังขึ้นมาแทนกองทุนกึ่ง

4) กิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชนและสตรี

การปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกโดยเฉพาะแกนนำของชมรมนั้น ต้องอาศัยการทุ่มเทและอุทิศตนมากพอสมควร ทั้งร่างกาย แรงใจและกำลังทุนทรัพย์ เนื่องจากชมรมชาวประมงพื้นบ้านเป็นองค์กรที่ตั้งขึ้นมาเพื่อทำประโยชน์แก่ชุมชนเป็นหลัก งบประมาณได้จากการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานภาครัฐ ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เงินส่วนหนึ่งจึงต้องเก็บสมทบจากสมาชิกอยู่เสมอ นอกจากนี้การเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ นั้นทำให้สมาชิกไม่มีเวลาออกเรือจับสัตว์น้ำได้ตามปกติส่งผลกระทบต่อรายได้ประจำที่จะนำมาใช้จ่าย เพราะชาวประมงถือว่าเงินของพวกเขาอยู่ในทะเลถ้าไม่ออกเรือก็ไม่ได้เงินมา บางครั้งสมาชิกต้องมีการเดินทางไปสัมมนาหรือศึกษาดูงานเครือข่ายนอกชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ใกล้เคียงไกลบ้างตามแต่กำหนดการ อาจทำให้ภรรยาเกิดความระแวงสงสัยจนถึงขั้นทะเลาะเบาะแว้งกลายเป็นปัญหาครอบครัวในที่สุด ชมรมจึงมีแนวคิดที่จะเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชมรมทั้งในและนอกพื้นที่เพื่อลดปัญหาความไม่เข้าใจกันในครอบครัว อีกทั้งยังเป็นการขยายแนวร่วมในการทำงานเพิ่มมากขึ้นด้วย

นอกจากนี้ ชมรมยังคิดที่จะทำการปลูกฝังเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และให้ความสำคัญต่อทรัพยากรธรรมชาติด้วยการดึงเยาวชนในชุมชนให้เข้าร่วมทำกิจกรรมและเรียนรู้กระบวนการทำงานของชมรมด้วย เช่น กิจกรรมการศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน การปลูกป่าชายเลน การกำหนดแนวเขตการอนุรักษ์ทรัพยากร การสำรวจทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวพังงา การให้เข้าร่วมฟังการประชุมใหญ่ของชมรม เป็นต้น เพื่อให้เยาวชนเหล่านี้เข้ามาสืบทอดสานเจตนารมณ์การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรในอ่าวพังงาในอนาคตต่อไป

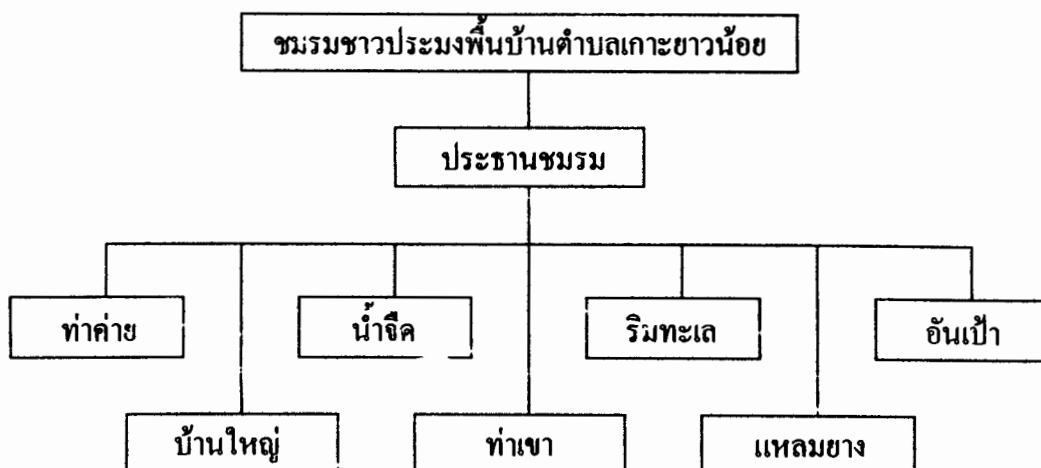
5) กิจกรรมรณรงค์เผยแพร่

การดำเนินงานของชมรมต้องผจญกับปัญหาและอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน แต่ในบางครั้งปัญหานี้ก็ไม่ได้ได้รับความใส่ใจจากเจ้าหน้าที่รัฐเท่าที่ควรเพราะมองเหมือนว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความขัดแย้งที่มาจากการแข่งขันผลประโยชน์กันของคนสองกลุ่ม หากคนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอาจจะถูกมองว่าเป็นการเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือมีผลประโยชน์ต่างตอบแทนซึ่งกันและกันฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งชาวประมงมองว่าเจ้าหน้าที่รัฐเหล่านี้ทำงานแบบลอยตัวอยู่เหนือปัญหา ทางออกที่ดีคือการพูดคุยและกำหนดแนวการใช้ทรัพยากรร่วมกัน การให้ข้อมูลถึงเจตนารมณ์และกระบวนการทำงานของชมรม รณรงค์ให้ทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะช่วยลดการทำลายล้างทรัพยากรลงได้ ด้วยเหตุนี้ชมรมจึงจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชนขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกได้เข้ามาเรียนรู้การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ ชุมชนเองก็จะได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านต่างๆ ที่เป็นประโยชน์จากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักในชุมชนด้วย

การสร้างเครือข่ายของชมรม

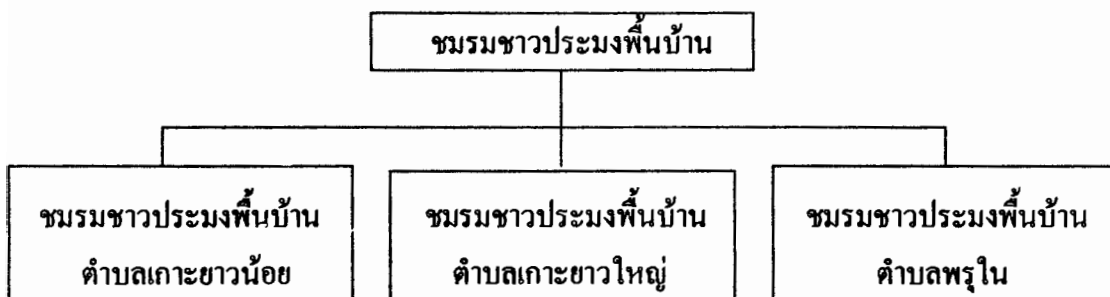
การดำเนินงานต่างๆ ของชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อยกระทำภายใต้การตัดสินใจของคณะกรรมการซึ่งคัดเลือกจากสมาชิกชมรมทั้ง 7 หมู่บ้าน ๆ ละ 5 คน เข้ามาเป็นตัวแทนในการดำเนินงาน จากนั้นตัวแทนทั้ง 35 คนจะทำการเลือกบุคคลที่จะมาทำหน้าที่ประธานชมรมต่อไป

แผนภูมิ 2 โครงสร้างคณะกรรมการของชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย

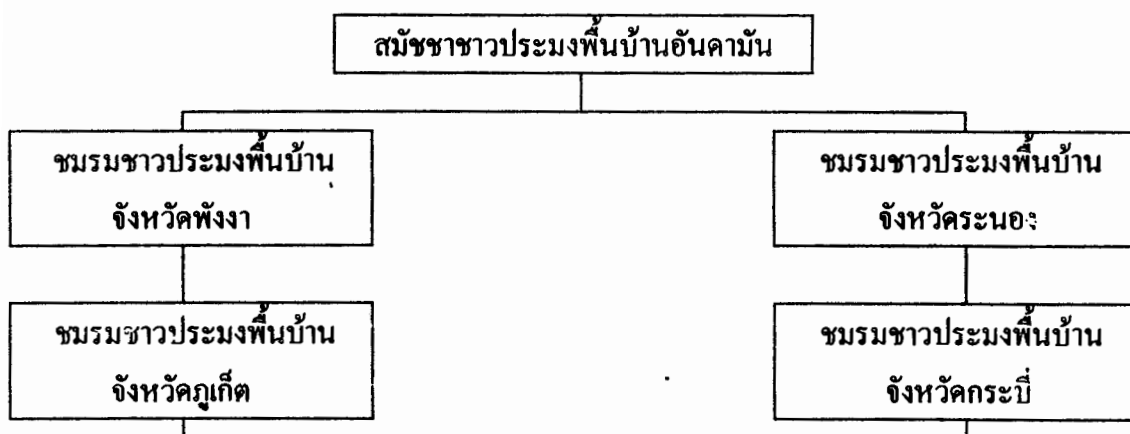

เพื่อให้การดำเนินงานของชมรมมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ทั้งทางด้านนโยบายและการปฏิบัติ ชมรมจึงได้เข้าร่วมเครือข่ายกับองค์กรอื่น ๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งนี้ถือเป็นการเพิ่มพลังในการต่อรณรงค์ขจัดปัญหาความเดือดร้อนอีกด้วย โดยเริ่มจากระดับชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด จนถึงระดับภาค

แผนภูมิ 3 เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านในอำเภอเกาะยาว

แผนภูมิ 4 เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน

ในระดับภาคนั้น ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อยสามารถสร้างเครือข่ายได้ในรูปของสมัชชาชาวประมงพื้นบ้านอันดามันซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นตัวแทนชาวประมงพื้นบ้านจาก 4 จังหวัดฝั่งทะเลอันดามัน ได้แก่ จังหวัดพังงา ภูเก็ต กระบี่ และระนอง โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแก้ไขปัญหาการรุกล้ำเข้ามาทำประมงอย่างผิดกฎหมายของเรือประมงที่ใช้เครื่องมือทำลายล้าง โดยเฉพาะกลุ่มอวนลาก อวนรุนให้หมดหรือออกไปจากเขตกำหนด

นอกจากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสมัชชาชาวประมงพื้นบ้านอันค้ำมนแล้ว ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อยยังเข้าร่วมเครือข่ายเป็นสมาชิกสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของชาวประมงพื้นบ้าน 13 จังหวัดภาคใต้ทั้งฝั่งอันค้ำมนและฝั่งอ่าวไทย ได้แก่ จังหวัดพังงา ตรัง ภูเก็ต สตูล กระบี่ ระนอง ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา นราธิวาส ปัตตานี และพัทลุง เพื่อรวมกลุ่มรณรงค์และผลักดันเชิงนโยบาย / กฎหมายเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของชาวประมงพื้นบ้าน

นอกจากนี้ ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อยยังได้เข้าร่วมเครือข่ายกับองค์กรอื่น ๆ อีก เช่น สมัชชาคนจน กลุ่มเกษตรกรทางเลือกใหม่ภาคใต้ กลุ่มชาวเขา สมัชชาแรงงาน ในการเป็นแนวร่วมเรียกร้องให้ภาครัฐบาลลงมาช่วยแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน โดยเฉพาะปัญหาความยากจน ทั้งนี้ในแต่ละปีกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ เหล่านี้จะมีการสัญจรไปเยี่ยมชมเยือนเพื่อปรึกษาหารือ ศึกษาดูงาน และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของแต่ละกลุ่มอยู่เสมอ

โดยภาพรวมแล้ว ชุมชนเกาะขาวน้อยก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับชุมชนประมงพื้นบ้านในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของประเทศไทย ที่ต้องประสบกับปัญหาความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจอันมีสาเหตุหลักมาจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรทางทะเลซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการดำรงชีพของชุมชนชาวประมงทั่วไป ซึ่งมีสาเหตุหลักมาจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นนโยบายของภาครัฐ การเข้ามาแย่งชิงทรัพยากรของกลุ่มนายทุนและชาวประมงนอกพื้นที่ ตลอดจนการแข่งขันของชาวประมงในชุมชนด้วยกันเองที่เพิ่มสูงขึ้นตามจำนวนประชากร แต่สิ่งที่น่าสนใจคือพัฒนาการการปรับตัวเพื่อต่อสู้และหาทางออกจากปัญหาของชุมชนเกาะขาวน้อยที่สังเกตเห็นว่าการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมคือทางออกจากปัญหาที่สำคัญที่สุด การรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรท้องถิ่นของตนเป็นชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อยแสดงให้เห็นถึงพลังและความตั้งใจในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามการรณรงค์ให้คนทั่วไปมีจิตสำนึกรัก ห่วงใย และเห็นคุณค่าในความสำคัญของสิ่งแวดล้อมก็ถือเป็นปัจจัยหลักประการหนึ่งที่จะช่วยลดปัญหาการทำลายล้างทรัพยากรในพื้นที่อื่น ๆ ได้ด้วยเช่นเดียวกัน การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์และเรียนรู้บทเรียนจากชุมชนในรูปแบบของโฮมสเตย์จึงเกิดขึ้นในเวลาต่อมา ซึ่งจะได้กล่าวถึงโดยละเอียดในบทต่อไป

บทที่ 4

การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย

กิจกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทยเป็นกระแสที่ได้รับความนิยมอย่างสูง มีการดำเนินงานหลากหลายรูปแบบ ได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางทั้งจากภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้ด้วยเหตุผลหลักในการสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นเงินจำนวนมากในแต่ละปี จนการท่องเที่ยวกระจายครอบคลุมลงสู่ทุกพื้นที่ ส่งผลกระทบให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งสิ่งแวดล้อมและสังคมวัฒนธรรมในพื้นที่ท่องเที่ยวที่ขาดการจัดการที่ดี จนกลายเป็นปัญหาเรื้อรังที่รัฐและเอกชนต้องคืนเงินรายได้จำนวนมากที่ได้มานั้นลงมาจัดการแก้ไขปัญหา แต่จากการที่ต้องเผชิญกับภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนในอดีตที่ผ่านมา ถือเป็นบทเรียนล้ำค่าที่ชุมชนเกาะยวน้อยนำมาปรับใช้เป็นแนวทางสำคัญในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ในบทนี้จะนำเสนอรายละเอียดด้านการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนโดยแยกเป็นประเด็น ดังนี้

1. ความเป็นมาของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย
2. การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย
3. วิเคราะห์ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย
4. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และแนวทางในการดำเนินการแก้ไข
5. ผลของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนของเกาะยวน้อย

1. ความเป็นมาของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย

การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะยวน้อย มีพัฒนาการมาจากการก่อตั้ง “ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อย” ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันของชาวประมงพื้นบ้านเพื่อปรับตัวต่อปัญหาความวิกฤติเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวพังงา ที่มีลักษณะเป็นปัญหาลูกโซ่ต่อเนื่องกันมานับแต่รัฐออกนโยบายส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตทางการประมง เพื่อตอบสนองนโยบายในแผนพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก จนทำให้อุตสาหกรรมประมงทะเลขยายตัวอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อทรัพยากรทะเลและทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างกว้างขวาง นำมาซึ่งการรวมกลุ่มกันในลักษณะต่าง ๆ ของชาวประมงพื้นบ้าน เพื่อทำการอนุรักษ์และหาทางฟื้นฟูความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดังเช่นที่ชาวประมงพื้นบ้านในเกาะยวน้อยกระทำอยู่ ซึ่งเมื่อ

ก่อตั้งชมรมขึ้นแล้ว ชาวประมงพื้นบ้านเหล่านี้ต้องการให้การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมในการรณรงค์ให้คนทั่วไปมีจิตสำนึกรักและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นพื้นฐานสำคัญนำไปสู่การช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรในอนาคต โดยเริ่มจัดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2538 จากคำแนะนำของเจ้าหน้าที่มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนอีกองค์กรหนึ่งที่เข้ามาทำหน้าที่ให้คำปรึกษาในการดำเนินงานของชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ได้เห็นศักยภาพของทรัพยากรท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชน อันประกอบด้วยวัฒนธรรมหลักแบบชาวไทยมุสลิม และการประกอบอาชีพแบบชาวประมงพื้นบ้าน ที่ถือเป็นเสน่ห์ดึงดูดใจสำคัญทางการท่องเที่ยวจึงเสนอแนะให้จัดกิจกรรมท่องเที่ยวขึ้น ทั้งนี้โดยความเห็นพ้องต้องกันของสมาชิกชมรมและชาวบ้านในชุมชนจึงได้ลงมติจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบของโฮมสเตย์ขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าไปใช้ชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกับคนในชุมชน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ปฏิบัติตนเป็นส่วนหนึ่งของคนในท้องถิ่น เช่น เข้าชั้นทำอาหาร ออกไปปลูกผัก ทำสวน ทำนาตามฤดูกาล ออกเรือจับสัตว์น้ำ ทำงาเนฝีมือ จัดสวน ซ่อมเครื่องมือประมง แปรรูปอาหารทะเล ร่วมกิจกรรมทางสังคมของชุมชน ท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยว ตลอดจนเรียนรู้กิจกรรมพิทักษ์ ป่าไม้ สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรชายฝั่ง เป็นต้น

ชำนาญ ราเขต (สัมภาษณ์ 27 พฤษภาคม 2545) ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้าน กล่าวถึงแนวคิดเริ่มต้นที่ชมรมหันมาทำการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ว่า “เมื่อก่อนเราเสี่ยงตายสู้รบดบมือกับอวนลากอวนรุนมานานแล้ว ตอนนี้ให้ตำรวจกับประมงเขารับช่วงต่อ เราหันมารณรงค์เรื่องการอนุรักษ์แทน ใช้ประสบการณ์จริงของพวกบั้งนี้แหละเป็นบทเรียนบอกต่อ จากหนึ่งเป็นสอง เป็นสี่ เป็นแปดไปเรื่อย ๆ ยากให้คนที่เข้ามาเที่ยวที่เราช่วยเขาไปบอกต่อกันเยอะ ๆ ว่าเราอนุรักษ์กันยังไง อนุรักษ์อะไรกันมั่ง อีกหน่อยพอคนเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ ปัญหาทำลายทรัพยากรจะได้ลด ๆ ลง” “ถึงจะทำท่องเที่ยวเราก็อยู่กันไม่บายนักหรอก ต้องจัดการให้ดีเพราะถ้าจัดการไม่ดี กลุ่มไม่เข้มแข็ง เห็นแก่ธุรกิจ เห็นแก่เม็ดเงิน อีกหน่อยเราก็คงเป็นแบบภูเก็ต สมุย นั่นแหละ” (มาเหรินทร์ อุหลัง, สัมภาษณ์ 27 พฤษภาคม 2545)

2. การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อย

ในการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อยนั้น จำแนกการศึกษาเป็น 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

2.1 การวางแผนงาน

แม้การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะยวน้อยจะเริ่มดำเนินการมาเพียง 7 ปี แต่ก็เป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเชิงวัฒนธรรมทั้งในและต่างประเทศในแง่ของการจัดการ

ท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการให้ความสำคัญต่อทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งในการดำเนินงานนั้นชุมชนวางกรอบเป็นแนวทางไว้ดังนี้

นโยบายการดำเนินงาน

- 1) เผยแพร่กิจกรรมการปกป้อง พิทักษ์ รักษา และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งของชุมชน เกาะขาวน้อย
- 2) สร้างแนวร่วมและผูกมิตรสร้างสัมพันธ์อันดีกับคนต่างถิ่น ต่างสาขา และอาชีพ ทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ซึ่งกันและกัน
- 3) พัฒนาชมรมประมงพื้นบ้านเกาะขาวน้อยในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรชายฝั่ง
- 4) บูรณาการการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์เข้าด้วยกัน เพื่อให้การท่องเที่ยวและทรัพยากรธรรมชาติเดินไปด้วยกันได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์หลักในการดำเนินงาน

- 1) เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่คนในชุมชน และบุคคลภายนอกที่เดินทางเข้าท่องเที่ยวในเกาะขาวน้อย
- 2) เพื่อให้ชาวประมงพื้นบ้านมีรายได้เสริมนอกเหนือจากการทำประมง
- 3) เพื่อให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของตน
- 4) เพื่อให้ชุมชนสามารถสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับบุคคล องค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อประสิทธิผลของการอนุรักษ์

หลักการในการทำงาน

บริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ให้เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นให้นักท่องเที่ยว และคนในท้องถิ่น ช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มุ่งเน้นไปที่การเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งชาวบ้าน หน่วยงานรัฐ นักท่องเที่ยว และองค์กรอิสระ เพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีหลักการสำคัญเพื่อให้บรรลุสู่เป้าหมายดังกล่าว 4 ประการ ดังนี้

- 1) ต้องถือว่าการท่องเที่ยวไม่ควรมุ่งหวังรายได้เป็นหลัก แต่ควรเป็นกิจกรรมที่สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- 2) ควรมีการคัดสรรนักท่องเที่ยวที่เคารพต่อธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชน
- 3) ผสานให้การประกอบอาชีพ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเป็นเรื่องเดียวกัน

4) มีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม
การเตรียมความพร้อมของชุมชน

เพื่อให้การดำเนินงานมีความคล่องตัว ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อยจึงรับ
 หน้าที่เป็นตัวแทนของคนในชุมชนบริหารจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวที่จัดตั้งขึ้นมา ซึ่งชุมชนชาว
 ประมงได้วางแผนเตรียมความพร้อมของชุมชนในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย

1. ความพร้อมด้านพื้นที่ดำเนินการ
2. ความพร้อมด้านบุคลากร
3. ความพร้อมด้านการตลาด
- 1) ความพร้อมด้านพื้นที่ดำเนินการ

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบด้านความพร้อมของพื้นที่แล้ว ชาวเกาะยวน้อยเห็นว่าไม่มี
 ความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงและแก้ไขตรงจุดใด เพราะชุมชนต้องการนำเสนอความเป็นธรรม
 ชาติที่มีอยู่ ทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีแบบวัฒนธรรมมุสลิม วิธีการประกอบอาชีพทั้งด้านการ
 ประมงและการเกษตร หาดทราย ทะเล ชายหาด ความเป็นสังคมชนบทที่มีวิถีชีวิตเป็นของตนเอง
 แบบเรียบง่าย เหล่านี้คือเสน่ห์ตามธรรมชาติที่เป็นจุดดึงดูดสำคัญโดยไม่ต้องจัดฉากมานำเสนอ ดัง
 เช่นที่สำเร็จ ราชเขต (สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2545) กล่าวถึงไว้ว่า “กิจกรรมท่องเที่ยวก็คือวิถีการยัง
 ชีพของชาวเกาะยวน้อยทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นการทำประมงวางอวนปู อวนกุ้ง จับปลาจิ้งจ้าง กรีด
 ยาง ทำนา เกี่ยวข้าว เลี้ยงควาย สถานที่ท่องเที่ยวที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นหาดท่าเขา
 หาดป่าทราย หาดคลองจาก เกาะไข่ เกาะรังนก”

หากพิจารณาจากหลักการสำหรับการพัฒนาโฮมสเตย์ของประเทศไทย ซึ่ง Mr. Michael
 Macnulty ที่ปรึกษาองค์การท่งเทียวโลก (WTO) ได้ให้ไว้ในการบรรยายพิเศษเรื่องการค้าท่องเที่ยว
 ชนบทและการจัดโฮมสเตย์ (Homestay and Rural Tourism in other Countries) เมื่อวันที่ 6
 สิงหาคม 2544 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร กล่าวถึงองค์ประกอบด้านพื้นที่ไว้ว่า
 “การพัฒนาโฮมสเตย์จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบด้านพื้นที่ 3 องค์ประกอบ คือ 1) พื้นที่แหล่ง
 ท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ 2) พื้นที่หลักหรือพื้นที่ชนบทอันเป็นที่ตั้งของโฮมสเตย์ มีกิจกรรมพื้นบ้าน
 ของชุมชน และ 3) พื้นที่สนับสนุนอันประกอบด้วยสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่จำเป็น”
 เราจะพบข้อได้เปรียบอย่างเด่นชัดของเกาะยวน้อยว่า แม้ชุมชนไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงเสริมแต่ง
 สิ่งใด ๆ ขึ้นมาจัดฉากต้อนรับนักท่องเที่ยวก็ตาม แต่ความได้เปรียบด้านพื้นที่ก็ยังปรากฏอยู่เนื่อง
 จากมีความครอบคลุมหลักการทั้ง 3 ประการที่ Mr. Michael Macnulty ได้ให้ไว้ ซึ่งหากแยก
 พิจารณาแต่ละองค์ประกอบแล้วจะพบว่า ประการแรก ศักยภาพของพื้นที่แสดงออกในความเป็น
 ธรรมชาติของสถานที่ท่องเที่ยวทั้งหาดทราย เกาะน้อยใหญ่รอบเกาะ ที่ชุมชนยังคงรักษาสมดุลทาง

สิ่งแวดล้อมไว้ได้ ปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขประการหนึ่งเป็นเพราะชุมชนประสบกับมรสุมความวิกฤตเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติจนทำให้คุณภาพชีวิตตกต่ำในครั้งอดีตมาแล้ว เงื่อนไขประการที่สอง คือความเข้มแข็งของกลุ่มผู้นำชุมชนที่สามารถปลุกเร้าความกล้า แม้คือน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และกระตุ้นจิตสำนึกคนในชุมชนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการอนุรักษ์ได้เป็นผลสำเร็จ ซึ่งถือเป็นจุดแข็งประการหนึ่งของชุมชนที่ทำให้สมดุลทางธรรมชาติยังคงดำเนินอยู่ ดังคำกล่าวของสำเร็จ ราเชต (สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2545) “เราจะทำให้ธรรมชาติกับการท่องเที่ยวเดินไปด้วยกันให้ได้”

ประการที่สอง ความเป็นชุมชนมุสลิมของเกาะชวน้อยถือเป็นความต่างทางวัฒนธรรมที่คนต่างถิ่น ต่างชาติ ต่างศาสนา ใคร่เรียนรู้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกัน อีกทั้งวิถีชีวิตความเป็นชาวประมงพื้นบ้านที่อาศัยภูมิปัญญามากกว่าเทคโนโลยี และการประกอบอาชีพทางการเกษตร โดยเฉพาะสวนยางพาราซึ่งเป็นเอกลักษณ์บ่งบอกอาชีพของคนใต้ เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวโฮมสเตย์สามารถเรียนรู้ได้นอกเหนือจากขนบธรรมเนียมปฏิบัติทางศาสนา

ประการที่สาม แม้เกาะชวน้อยจะเป็นเกาะตั้งอยู่ห่างไกลจากแผ่นดินใหญ่แต่โครงสร้างพื้นฐานทางการท่องเที่ยวถือว่าได้รับการพัฒนาจนสามารถตอบสนองกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ในระดับหนึ่ง นับตั้งแต่การเดินทางที่มีเรือโดยสารประจำเส้นทางแล่นสู่เกาะชวน้อยได้ทั้งจากจังหวัดพังงา กระบี่ และภูเก็ต ระบบไฟฟ้า น้ำประปา สถานพยาบาล สถานีตำรวจ ระบบการติดต่อสื่อสาร ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนช่วยสนับสนุนให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเพิ่มมากยิ่งขึ้น

2) ความพร้อมด้านบุคลากร

บุคลากรถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถส่งผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการจัดการท่องเที่ยว การสร้างความพร้อมในการดำเนินงานแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องถือเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะในส่วนของคณะกรรมการและผู้ประกอบการบ้านพักโฮมสเตย์ ที่จะต้องมีจุดยืนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานเดียวกันในการจัดการให้การท่องเที่ยวนั้นไม่ทำลายทรัพยากรสภาพแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สั่งสมเป็นวิถีชีวิตชุมชนสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน หากมุ่งเน้นแต่เฉพาะรายได้ทางเศรษฐกิจผู้ดำเนินงานอาจใช้วิธีการหลากหลายรูปแบบเพียงเพื่อดึงนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน การจัดการเพื่อกระตุ้นกระแสการท่องเที่ยวก็จะเกิดตามมา แนวทางการดำเนินงานอาจไม่เป็นไปตามที่เคยตั้งปณิธานไว้ ท้ายที่สุดความล่มสลายทางสังคมรอบใหม่ก็จะหวนกลับมาอีกครั้งหนึ่ง หลังจากชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤตด้านคุณภาพชีวิตจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวพังงามาแล้วในอดีต

การเตรียมความพร้อมของบุคลากรกระทำผ่านกิจกรรม 2 ลักษณะ ได้แก่ การประชุม กำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน และการเข้ารับการอบรมจากวิทยากร หรือสัญจรไปศึกษาดูงานจาก

ชุมชนอื่น ๆ ซึ่งในส่วนของการประชุมนั้นมีทั้งการประชุมแบบเป็นทางการได้แก่การประชุมใหญ่ สมาชิกของชมรมชาวประมงพื้นบ้านทั้งหมด และการประชุมแบบไม่เป็นทางการได้แก่การประชุม กลุ่มย่อยในระดับแกนนำ การประชุมใหญ่สมาชิกทั้งหมดนั้นกำหนดจัดขึ้นเดือนละ 2 ครั้ง ในช่วงขึ้นและแรม 9 ค่ำ ซึ่งเป็นช่วงที่คลื่นลมสงบไม่เหมาะแก่การออกเรือ ชาวประมงเรียกช่วงนี้ว่า “ช่วงน้ำตาย” หากจะออกเรือก็สามารถทำได้แต่ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้จะมีน้อย ไม่คุ้มกับเวลา และน้ำมันเรือที่ใช้ไป ชาวประมงส่วนใหญ่ถือโอกาสหยุดพักก่อนทำการซ่อมแซมเครื่องมือประมง หรือตกแต่งเครื่องยนต์เรือ สมาชิกจึงมีมติให้ถือเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการจัดประชุมใหญ่ เพราะสมาชิกสามารถมาเข้าร่วมประชุมได้โดยไม่ต้องทิ้งรายได้ของแต่ละคนไปนั่นเอง โดยปกติ มักเริ่มต้นการประชุมในเวลา 2 ทุ่มถึงเที่ยงคืน หัวข้อการประชุมจะเป็นการปรึกษาหารือ และตัดสินใจร่วมกันเกี่ยวกับการกำหนดแผนงานต่าง ๆ ทั้งการอนุรักษ์ พื้นฟูทรัพยากร การท่องเที่ยว รวมถึงการวิเคราะห์ปัญหาในการดำเนินงานของชมรมและการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ส่วนการประชุมกลุ่มย่อยของแกนนำนั้นมักจะรวมกลุ่มมาประชุมกันที่บ้านชำนาญ ราชเขต ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้านคนปัจจุบันและกำกับดูแลการจัดการท่องเที่ยวของชมรมโดยตำแหน่ง ชำนาญเล่าว่าตั้งแต่ตั้งชมรมมาแปดปีสมาชิกรวมตัวมาจังกาบ (พูดคุยสนทนา) กันที่บ้าน คนทุกวันเช้าบ้างเร็วบ้างแล้วแต่ว่าใครจะมีภาระมากน้อยแค่ไหน บางวันคนก็มามากบางวันก็มาน้อยแล้วแต่จะว่างกันแต่มาทุกวันไม่เคยขาด ส่วนใหญ่จะจังกาบกันตั้งแต่ 2 ทุ่มจนถึงเที่ยงคืน พยายามจะไม่ให้ดึกกว่านี้เพราะหลายคนต้องไปออกเรือคอนหัวรุ่ง (คอนเช้ามีด) เรื่องที่พูดคุยกันมีทั้งในส่วนที่เป็นการทำงานของชมรม เช่น หลักการและทิศทางการทำงาน ปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงาน และวิธีการแก้ไข เรื่องใดต้องให้สมาชิกร่วมตัดสินใจก็จะนำเสนอเข้าเป็นวาระในที่ประชุมใหญ่ต่อไป รวมถึงเหตุบ้านการเมืองทั่ว ๆ ไปที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกชุมชนที่อาจส่งผลกระทบต่อการทำงานของชมรมและความเป็นอยู่ของคนเกาะชวน้อย เพื่อตั้งรับและหาแนวทางแก้ไขไว้ล่วงหน้า เช่น ภาวะเศรษฐกิจของประเทศ ปัญหาสุขภาพจิต นโยบายของรัฐบาล เป็นต้น (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 27 มีนาคม 2545)

การสร้างความพร้อมให้บุคลากรอีกประการหนึ่งก็คือการส่งเข้ารับการอบรมหรือประชุม สัมมนาที่จัดขึ้นในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ซึ่งส่วนใหญ่แล้วได้แก่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานการท่องเที่ยวภาคใต้ เขต 4 ที่คูแลรับผิดชอบการจัดการท่องเที่ยวในเขต จังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ หรือในสถาบันการศึกษาอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีการส่งไปศึกษาทำงานในพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีการจัดการท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน และนำ

ประสบการณ์ที่ได้ มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานท่องเที่ยวในชุมชนของคนให้มีประสิทธิภาพ เช่น ชุมชนบ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

3) ความพร้อมด้านการตลาด

การตลาดของธุรกิจใด ๆ ก็ตาม คือการทำให้สินค้าของคนเป็นที่นิยมของผู้บริโภค เพราะเมื่อสินค้าเป็นที่นิยมการซื้อหาและอัตราส่วนครองตลาดก็จะเพิ่มสูงตามมา เราจึงมักพบเห็นหลากหลายวิธีการที่ธุรกิจนำมาใช้เพื่อกระจายสินค้าของตนไปสู่ผู้บริโภค หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การทำให้สินค้าของคนเดินทางไปหาผู้ซื้อให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ แต่ธุรกิจท่องเที่ยวมีลักษณะพิเศษตรงกันข้ามกับธุรกิจประเภทอื่น ๆ ตรงที่ผู้ซื้อจะต้องเดินทางมาหาสินค้าหรือมาซื้อสินค้า ณ แหล่งกำเนิดด้วยตัวของผู้ซื้อเอง สินค้าของธุรกิจท่องเที่ยวก็คือทรัพยากรท่องเที่ยว ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน พิพิธภัณฑสถาน กิจกรรม วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ส่วนผู้ซื้อก็คือนักท่องเที่ยวนั่นเอง

แกนนำชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อย ให้ทัศนะต่อประเด็นการเตรียมความพร้อมด้านการตลาดของการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวว่า “กลุ่มไม่ได้คำนึงถึงการตลาดมากนัก เพราะไม่ได้ทำท่องเที่ยวเป็นธุรกิจหลัก เราเปิดกว้างให้ทุกคนเข้ามาศึกษาเรียนรู้ เพียงแต่ต้องทำตามกฎ กติกา ของชุมชนด้วย เช่น เราเป็นมุสลิมคุณก็ควรเคารพวัฒนธรรมมุสลิมของเรา ไม่มาเรียกร้องโวยวายให้เราหาเหล่า หาเบียร์ให้กิน นักท่องเที่ยวผู้หญิงก็ควรแต่งตัวมิดชิดหน่อย จะมานุ่งเกาะอก สายเดี่ยว เดินเที่ยวทั่วหมู่บ้านมันก็ไม่งาม เพราะฉะนั้นกติกาสังคมของชุมชนจะเป็นเหมือนกลไกช่วยคัดสรรนักท่องเที่ยวให้เราได้ระดับหนึ่ง เพราะคนที่ต้องการความสุขสบายก็คงไม่ชอบใจเราก็จะได้นักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพเข้ามา” (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 27 พฤษภาคม 2545) “เจตนาหลักของเราที่ทำท่องเที่ยวก็คือ หนึ่ง : อยากให้นักท่องเที่ยวเข้ามาดู เข้ามาเห็นงานอนุรักษ์ของเรา อย่างน้อยถึงไม่ไปบอกต่อกลับออกไปเขาไปเริ่มที่บ้านของเขาก่อนเราก็ดีใจแล้ว มากันหลาย ๆ คนกลับไปทำกันหลาย ๆ คน เครื่องขายก็จะเกิด สอง : จะได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน บางทีนักท่องเที่ยวอาจจะมีประสบการณ์ดี ๆ มาเล่าสู่กันฟังจะได้มีแนวทางใหม่ ๆ มาปรับใช้กับงานของเรา ส่วนเรื่องรายได้จากทัวร์ตกลงกันไว้ว่าจะให้เป็นรายได้เสริมเวลา “น้ำตาย” ออกเรือไม่ได้กัน” (มาห์เร็น อุหลง, สัมภาษณ์ 26 พฤษภาคม 2545) เราตั้งเป้าไว้เดือนแรกว่าเดือนหนึ่ง ๆ จะจำกัดนักท่องเที่ยวเข้ามาโฮมสเตย์กันสัก 20 คนต่อเดือน ไม่มากไม่น้อยเกินไป ส่วนใหญ่เป็นคนที่ยากเรียนรู้จริง ๆ เท่านั้นแหละที่เข้ามา อย่างในอดีตฝรั่งคิดต่อว่าจะมาเที่ยวกันกลุ่มหนึ่ง 10 คน แต่ถึงเวลาจริง ๆ มากัน 7 คน เพราะอีก 3 คนที่เหลือติดเหล้าลึคเบียร์เลยไม่เข้ามา เราก็ไม่ได้เสียขายรายได้อะไรเพราะไม่ได้ทำธุรกิจ ถ้าทำทัวร์แล้วเราต้องเปลี่ยนวิถีชีวิต เปลี่ยนวัฒนธรรม ต้องลุกขึ้นมากรีดขางกันวันละหลาย ๆ รอบ เอาเรือออกเลจับปลาทุกวัน

เวลาที่นักท่องเที่ยวอยากดูก็ผิดเป้าหมายของเราแล้ว” (โตะอิหม่ามฮาโอรน ช่างเหล็ก, สัมภาษณ์ 26 พฤษภาคม 2545)

อย่างไรก็ตาม แม้ชุมชนจะไม่ได้วางแผนพัฒนาด้านการตลาดไว้เป็นรูปธรรมชัดเจน เช่น การทำธุรกิจโดยทั่ว ๆ ไป แต่ถือถือว่าเป็นจุดแข็งอีกประการหนึ่งของเกาะฆวนน้อยเพราะการที่นักท่องเที่ยวคนใดจะเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนต้องพร้อมที่จะยอมรับความต่างทางวัฒนธรรม และพร้อมที่จะปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับที่ชุมชนมี ซึ่งเท่ากับเป็นกลไกทางธรรมชาติในการคัดสรรนักท่องเที่ยวที่ดีเข้ามา

ถึงกระนั้นก็ตาม เกาะฆวนน้อยก็ไม่ได้เป็นชุมชนปิดจากสังคมภายนอก เนื่องจากชุมชนมีแกนนำคนสำคัญคือ สำเร็จ ราเขต ซึ่งปัจจุบันมีตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนทั้งกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ การประมง และการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เป็นวิทยากรรับเชิญในการบรรยายเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งให้กับหลายหน่วยงาน เช่น สถาบันการศึกษา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นต้น เท่ากับทำหน้าที่เป็นฝ่ายการตลาดเผยแพร่ข้อมูลกิจกรรมไฮมสเตย์ของชุมชนไปโดยปริยาย นอกจากนั้นมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) ซึ่งเข้ามามีส่วนช่วยเหลือผลักดันให้ชุมชนจัดกิจกรรมไฮมสเตย์มาตั้งแต่ต้นก็ได้ช่วยติดต่อบริษัทต่าง ๆ นำนักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาดูงานในรูปแบบไฮมสเตย์ด้วยอีกทางหนึ่ง จากการศึกษาพบว่านักท่องเที่ยวที่ผ่านการประสานงานจากมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมส่วนใหญ่เป็นนักเรียน นักศึกษา นักอนุรักษ์ กลุ่มอาสาสมัครเพื่อการพัฒนาชนบทจากมหาวิทยาลัยต่างประเทศ หรือนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชาวต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากเครือข่ายการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่อยู่ในต่างประเทศนั่นเอง “นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่รู้จักไฮมสเตย์ของเกาะฆวนน้อยผ่านการบอกเล่าปากต่อปากมากที่สุด รองลงมาคือข่าวสารจากหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย บริษัทนำเที่ยว” (บุษบา บุตรี, สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2545)

ชมรมชาวประมงพื้นบ้านได้กำหนดค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาพักไฮมสเตย์ไว้ดังนี้

- ค่าที่พัก	100 บาท / คน / คืน
- ค่าอาหาร	70 บาท / คน / คืน
- ค่ากิจกรรม	200 บาท / คน
- ค่าประสานงานและวิทยากรชาวบ้าน	500 บาท
- บริจาคสมทบของค์กรชาวบ้าน	100 บาท / คน

2.2 การจัดสายงาน

การจัดสายงาน ก็คือการกำหนดโครงสร้างให้คนหรือกลุ่มคนหลาย ๆ ฝ่ายทำงานร่วมกัน ซึ่งจะต้องประกอบด้วยอำนาจหน้าที่ ขอบข่ายความรับผิดชอบ รวมทั้งความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่ทำงานร่วมกันเหล่านั้นเพื่อให้เอื้อต่อการดำเนินงานและบรรลุสู่เป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ ในการดำเนินงานท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะยาวน้อยนั้นดำเนินงานโดยชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ดังนั้น เพื่อให้มีความคล่องตัวจึงใช้คณะกรรมการชุดเดียวกันดำเนินงาน

1) บทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการดำเนินงาน

การเลือกคณะกรรมการเข้ามาทำงานนั้น ชำนาญ ราเชต (สัมภาษณ์ 27 มีนาคม 2545) ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้านและกำกับดูแลกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะยาวน้อย ในปัจจุบัน ให้รายละเอียดว่า “ก่อนหน้าที่เราจะเริ่มลงมือทำทัวร์ จะให้สมาชิกทุกคนช่วยกันคิดก่อนว่าในการทำโฮมสเตย์นั้นมีงานอะไรบ้างที่จะต้องทำ โดยให้ช่วยกันเสนอในที่ประชุมใหญ่ จากนั้นจะนำงานมาแบ่งหมวดหมู่เพื่อกำหนดหน้าที่หรือตำแหน่ง พร้อมทั้งช่วยกันคิดว่าหน้าที่นั้น ๆ มีขอบเขตทำงานมากน้อยแค่ไหน จะต้องทำอะไรบ้าง มีคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่งยังไง พอถึงขั้นตอนสุดท้ายจะให้สมาชิกทุกคนช่วยกันเสนอชื่อสมาชิกที่คิดว่ามีคุณสมบัติเหมือนหรือใกล้เคียงกับหน้าที่งานหรือตำแหน่งนั้น ๆ ส่วนการคัดเลือกก็จะใช้วิธีการมือนับคะแนนเป็นรายคนไป” ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่หรือตำแหน่งต่อไปนี้

1) ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้าน / การท่องเที่ยว

คุณสมบัติ : เป็นตัวของตัวเอง มีประสบการณ์ มีความจริงจังต่อการบริหารงาน มีความคิดสร้างสรรค์ ทนต่อเหตุการณ์ พุดจริงทำจริง ไม่ทิ้งสมาชิก มีสัจจะ เสียสละ ไม่มีปัญหาครอบครัว อดทน มีความรับผิดชอบ

หน้าที่ : กำกับดูแลงานทั้งหมดของชมรม ติดตามแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

2) รองประธาน

คุณสมบัติ : ไม่ขี้โมโห ไม่เรื่องมาก มีประสบการณ์ มีความพร้อม เป็นคนใจเย็น สุขุม รอบคอบ มีมนุษยสัมพันธ์ดี ทำงานแทนประธานได้ คิดต่อประสานงานได้

หน้าที่ : ช่วยกำกับดูแลงานของชมรม รับผิดชอบงานตามที่ประธานมอบหมายให้ และทำหน้าที่กำกับดูแลงานทั้งหมดของชมรมแทนเมื่อประธานไม่อยู่

3) เลขานุการ

คุณสมบัติ : ขยันหาข้อมูล ใฝ่รู้ ช่วยประธานได้ เขียนหนังสือสวยเข้าใจง่าย จดและเขียนเก่ง เสียสละได้ เข้าใจคำและความหมาย เขียนหนังสือคล่อง

หน้าที่ : จัดเตรียมงานด้านเอกสารทั้งหมด เช่น จดและจัดทำบันทึกการประชุมทุกครั้ง ทำเอกสารติดต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ ภายนอก รวมทั้งการประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ

4) ฝ่ายการเงินและบัญชี

คุณสมบัติ : มีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถตรวจสอบงานได้ ใฝ่ใจได้ มีความรู้เรื่องบัญชี เขียนหนังสือสวย ชัดตรง ไม่บิดพลิ้ว โปร่งใส รับผิดชอบต่อหน้าที่

หน้าที่ : ควบคุมด้านการเงินที่เกิดขึ้นทั้งหมดของชมรมทั้งรายรับ-รายจ่าย จัดทำระบบบัญชี

5) ฝ่ายประชาสัมพันธ์

คุณสมบัติ : พูดโน้มน้าวคนได้ดี อารมณ์ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นคนมีอารมณ์ขัน กล้าพูด ปฏิภาณไหวพริบดี แคล่องมาก (คุยเก่ง) แต่มีข้อมูลเชื่อถือได้

หน้าที่ : จัดทำข้อมูลและเอกสารเผยแพร่ เช่น บอร์ดประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ของชมรม ถ่ายภาพ รวมทั้งให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกิจกรรมของชมรม

6) ฝ่ายต้อนรับ

คุณสมบัติ : ยิ้มแย้ม คุยเก่ง มีมนุษยสัมพันธ์ บุคลิกภาพดี เข้าใจงานของชมรม กิริยามารยาทดี

หน้าที่ : ต้อนรับนักท่องเที่ยว ประสานงานกับบ้านพักโฮมสเตย์ นำนักท่องเที่ยวไปส่งยังบ้านพัก

7) ฝ่ายประสานงาน

คุณสมบัติ : ยิ้มแย้ม มีมนุษยสัมพันธ์ดี บุคลิกดี ขยันใฝ่รู้ ค้นคว้าหาข้อมูล มีความคล่องแคล่วกระฉับกระเฉง มีปฏิภาณไหวพริบดี

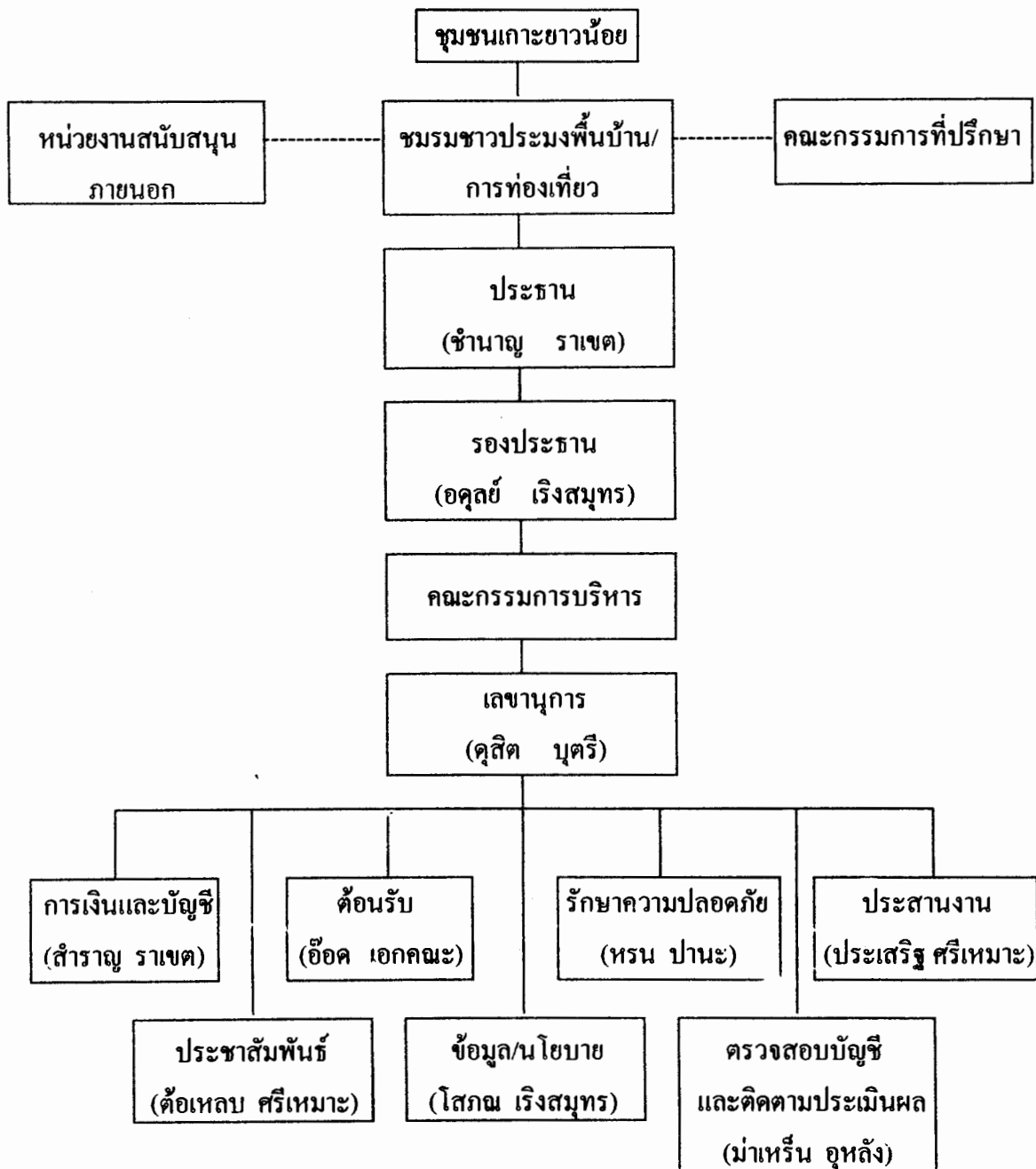
หน้าที่ : ประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ ทั้งภายในและหน่วยงานภายนอกชมรม ติดต่อกับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของชมรม

8) ฝ่ายข้อมูลและติดตามนโยบาย

คุณสมบัติ : ซื่อสัตย์ รอบคอบ เป็นกลาง ใจกว้าง เข้าได้กับทุกชนชั้น ไม่หวั่นไหวในการทำงาน ขยันหาข้อมูล

หน้าที่ : เก็บรวบรวมข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อันจะเกิดประโยชน์แก่สมาชิกและชมรมในด้านต่าง ๆ รวมทั้งติดตามสถานการณ์ภายนอกเพื่อปรับนโยบายการทำงานของชมรมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์นั้น ๆ

แผนภูมิ 5 แสดงโครงสร้างการจัดสายงานดำเนินงานท่องเที่ยวของชมรมชาวประมงพื้นบ้าน
เกาะขาวน้อย

9) ฝ่ายปราบปราม / รักษาความปลอดภัย

คุณสมบัติ : ใจถึง ไม่กลัวตาย คุณัน ตั้งใจทำงาน ทำงานจริงไม่รับสินบน ยังไม่มี
ครอบครัว อดทน

หน้าที่ : ดูแลรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว และเฝ้าระวังสถานการณ์การจับสัตว์น้ำโดยเครื่องมือประมงผิดกฎหมาย

10) ฝ่ายตรวจสอบบัญชีและติดตามประเมินผล

คุณสมบัติ : มีความรอบรู้ พุคเก่ง มีมนุษยสัมพันธ์ บุคลิกภาพดี เข้าใจงานของชมรม กิริยามารยาทดี

หน้าที่ : ตรวจสอบด้านการเงินที่เป็นรายรับ-รายจ่ายของชมรม การจัดสรรผลประโยชน์จากรายได้แก่สมาชิก ประเมินสถานการณ์ด้านการเงินโดยรวมของชมรม รวมถึงการติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวของบ้านพักโฮมสเตย์และของชมรม

11) ฝ่ายกิจกรรม สมาชิกทุกคนร่วมกันปฏิบัติ

2) จรรยาบรรณในการทำงานของคณะกรรมการ

1) ไม่มีการแบ่งพรรค แบ่งพวก ทุกคนจะต้องทำงานภายใต้ข้อตกลงร่วมกันของกลุ่ม และเคารพในข้อตกลงนั้นเพื่อความสำเร็จในงาน

2) ไม่นำผลงานของผู้อื่นมาแอบอ้างหาความดีความชอบใส่ตัว

3) ไม่ใช่อำนาจบังคับ ช่มชู้ให้ผู้อื่นทำงานให้ตน

4) ไม่มีใครคนหนึ่งคนใดมีอภิสิทธิ์เหนือผู้อื่น

5) ไม่สร้างความขุ่นข้องหมองใจ หรือทะเลาะทู่ตีบุตรและภรรยา

6) ไม่หยิ่งยโส จองหอง

7) ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน

8) ไม่ให้อารมณ์อยู่เหนือเหตุผล

9) ไม่ก้าวร้าวต่อผู้อื่น

10) มีความโปร่งใสในการทำงาน สามารถตรวจสอบได้

3) การจัดคนเข้าทำงาน

บุคคลที่สมาชิกคัดเลือกให้เข้ามาทำหน้าที่คณะกรรมการเพื่อเป็นตัวแทนในการดำเนินงาน มีดังนี้ (ชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะขาวน้อย, 2540 : 16-17)

คณะกรรมการที่ปรึกษา

นายมาเหรินทร์ อุหลัง

ที่ปรึกษาอาวุโส / ตรวจสอบบัญชีและติดตามประเมินผล

โต๊ะอิหม่ามฮาโหรน	ช่างเหล็ก	กรรมการที่ปรึกษา / ตรวจสอบบัญชีและติดตามประเมินผล
นายทวีป	หยังทะเล	กรรมการที่ปรึกษา / ตรวจสอบบัญชีและประเมินผล
นายไข่	อุปมา	กรรมการที่ปรึกษา / ตรวจสอบบัญชีและประเมินผล
นายสำเร็จ	ราเขต	กรรมการที่ปรึกษา (ที่ปรึกษาสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้)
นายวิเชียร	กาญจวงศ์	กรรมการที่ปรึกษา
นายศุภกิจ	ทศพงษ์	กรรมการที่ปรึกษา
นายวิษณุ	สุวรรณปิยะพงษ์	กรรมการที่ปรึกษา (อาจารย์ใหญ่โรงเรียนเกาะยาว)
นายเดชา	เรืองสมุทร	กรรมการที่ปรึกษา (กำนันตำบลเกาะยาวน้อย)
นายนิเวศน์	กล้าสมุทร	กรรมการที่ปรึกษา
นายสมาน	เรืองสมุทร	กรรมการที่ปรึกษา
นายประเวศน์	กล้าสมุทร	กรรมการที่ปรึกษา

คณะกรรมการดำเนินงาน

นายชำนาญ	ราเขต	ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อย/ การท่องเที่ยว
นายอคุลย์	เรืองสมุทร	รองประธาน
นายคูสิต	บุตรี	เลขานุการ
นายอาหมีด	บ้านนบ	ผู้ช่วยเลขานุการ
นายสารานู	ราเขต	ฝ่ายการเงินและบัญชี
นายถนัด	ศรีสมุทร	ฝ่ายประชาสัมพันธ์
นายด้อเหลบ	ศรีเหมาะ	ฝ่ายประชาสัมพันธ์
นายอ็อค	เอกคณะ	ฝ่ายต้อนรับ
นายอาร์ตันขามา	เรืองสมุทร	ฝ่ายต้อนรับ
นางจันจิรา	ราเขต	ฝ่ายต้อนรับ
นายโสภณ	เรืองสมุทร	ฝ่ายข้อมูลและติดตามนโยบาย
นายไสว	กล้าสมุทร	ฝ่ายข้อมูลและติดตามนโยบาย
นายประเสริฐ	ศรีเหมาะ	ฝ่ายข้อมูลและติดตามนโยบาย / ประสานงาน
นายหรน	ปานะ	ฝ่ายปราบปราม / รักษาความปลอดภัย

นายพิน	เริงกิจ	ฝ่ายปราบปราม / รักษาความปลอดภัย
นายจำรัส	หยั่งทะเล	กรรมการดำเนินงาน
นางบุษบา	บุตรี	กรรมการดำเนินงาน
นางสุจิตรา	ราเขต	กรรมการดำเนินงาน
นางวรรณัตร	วิยวุฒิ	กรรมการดำเนินงาน
นางฮับชะ	ราเขต	กรรมการดำเนินงาน
นางวิมล	ราเขต	กรรมการดำเนินงาน
นายรุณี	อุหลัง	กรรมการดำเนินงาน
นายอำนาจ	ภัทรกมลสุรกุล	กรรมการดำเนินงาน
นางมลชยา	หยั่งทะเล	กรรมการดำเนินงาน
นายจำรูญ	หยั่งทะเล	กรรมการดำเนินงาน
นายจรูญ	เริงสมุทร	กรรมการดำเนินงาน
นายชุมพล	ราชรักษ์	กรรมการดำเนินงาน
นายณรงค์	ควาเวือง	กรรมการดำเนินงาน

จากโครงสร้างการทำงานดังกล่าว จะเห็นว่ามีการจัดตั้งคณะกรรมการ 2 ชุด ได้แก่ คณะกรรมการที่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและคณะกรรมการดำเนินงาน โดยการทำงานของคณะกรรมการทั้งหมดนั้นเน้นความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้เป็นหลัก เนื่องจากจะทำให้ได้รับความไว้วางใจจากสมาชิก ส่วนการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการไม่ได้กำหนดวาระไว้แน่นอน ขึ้นอยู่กับความเห็นชอบของสมาชิกในที่ประชุมใหญ่ว่าจะมีมติให้สรรหาผู้มาทำหน้าที่ในตำแหน่งนั้น ๆ ใหม่หรือไม่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความค้ำยประสิทธิภาพในการทำงาน ความไม่โปร่งใส หรือความบกพร่องอื่น ๆ หรือกรรมการแต่ละคนมีความประสงค์จะให้มีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งของตัวเอง อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นสิ่งสำคัญที่ชมรมคำนึงถึงจึงเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนมีสิทธิที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน อาทิ ร่วมปฏิบัติกิจกรรม ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่ความรักความสามัคคี ความร่วมมือร่วมใจกันส่งผลให้เกิดความสำเร็จในที่สุด

2.3 การดำเนินงานท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

การดำเนินงานท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะยวน้อย มีขั้นตอนดังนี้

1) การรับนักท่องเที่ยว

- หลักการในการรับนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวโฮมสเตย์ของเกาะยวน้อยมี 2 ลักษณะ คือ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเพียงเพื่อหาสถานที่อันเงียบสงบในการพักผ่อน ครั้นพอเห็นวิถีชีวิตของชุมชนเข้าจึงเกิดความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้จึงเข้าร่วมโฮมสเตย์ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นนักท่องเที่ยวที่ตั้งใจไว้ล่วงหน้าแล้วว่าจะมาโฮมสเตย์ จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่านักท่องเที่ยวในกลุ่มแรกมักเป็นคนไทย ส่วนกลุ่มที่สองเป็นชาวต่างประเทศมากกว่า นักท่องเที่ยวรุ่นแรก ๆ ที่เดินทางเข้ามาเกาะยวน้อยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนิสิต นักศึกษา กลุ่มออกค่ายอาสาพัฒนาชนบททั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ที่เข้ามาเรียนรู้ปัญหาของชุมชนและศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ปัจจุบันชุมชนยังต้องการที่จะรักษาเอกลักษณ์เช่นนี้ไว้เนื่องจากไม่ต้องการให้การท่องเที่ยวจากภายนอกเข้าทำลายชุมชนดั้งที่กำลังเกิดขึ้นในพื้นที่ท่องเที่ยวเกาะต่าง ๆ ที่รัฐสนับสนุนให้เป็นพื้นที่เป้าหมายปลายทางของการท่องเที่ยว เช่น เกาะสมุย เกาะเต่า เกาะช้าง หรือเกาะปันหยี ชมรมจึงกำหนดหลักการไว้สำหรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ จะต้องปฏิบัติดังนี้

- 1) นักท่องเที่ยวต้องแจ้งการเดินทางล่วงหน้า 1 สัปดาห์
- 2) นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากกรุงเทพฯ จะต้องผ่านการประสานงานจากมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) หรือติดต่อกับชมรมประมงพื้นบ้านได้โดยตรง
- 3) การติดต่อเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวนั้น ทางชมรมชาวประมงพื้นบ้านมีสิทธิที่จะต้อนรับหรือปฏิเสธให้เข้ามาเที่ยวหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญว่าตรงตามหลักการการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนหรือไม่
- 4) นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนควรสวมใส่ชุดที่สุภาพ เช่น ไม่ควรสวมกางเกงขาสั้นเหนือเข่า หรือไม่ควรสวมเสื้อเปิดไหล่ เป็นต้น
- 5) ห้ามนักท่องเที่ยวนำสุราหรือของมีเมาและอาหารประเภทหมูเข้ามาในชุมชน เนื่องจากเกาะยวน้อยเป็นชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลาม
- 6) ห้ามนักท่องเที่ยวเก็บเปลือกหอย และหินสีบริเวณชายหาดกลับไปเป็นสมบัติส่วนตัว เพื่อสร้างจิตสำนึกสาธารณะ

จากหลักการข้างต้นแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของชุมชนที่ต้องการคัดสรรนักท่องเที่ยวที่มีลักษณะเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมซึ่งถือเป็นประเด็นที่สำคัญสำหรับชุมชน เพราะการหลั่งไหลเข้ามาของนักท่องเที่ยวในปริมาณมาก ๆ แต่ไร้คุณภาพจะทำให้อัตราการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติ

แบบสูญเปล่ามีมากขึ้นอีกทั้งยังอาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอีกไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องขยะ น้ำเสีย หรือการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนบนเกาะ แต่ด้วยบทเรียนจากความวิกฤติของสิ่งแวดล้อมในอดีตและบทเรียนจากเกาะต่าง ๆ ที่มีปัญหาแผนการท่องเที่ยวเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทำให้เกาะขนาดเล็กไม่เลือกแนวทางที่จะได้เงินมาก ๆ แต่เลือกทรัพยากรให้มีความสมบูรณ์เอาไว้ก่อนเพราะเงินจำนวนมากไม่อาจซื้อทรัพยากรที่เสียหายให้กลับคืนมาได้ดังเดิม นักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาที่เกาะขนาดเล็กจึงต้องยอมรับข้อตกลงของคนท้องถิ่นเรื่องพฤติกรรมแห่งการอนุรักษ์ธรรมชาติให้ได้เสียก่อนเป็นเบื้องต้นตามหลักการและข้อควรปฏิบัติที่กำหนดไว้ เช่น ห้ามเก็บเปลือกหอยหรือหิน สิบบริเวณชายหาดติดตัวกลับออกมา ต้องหลบ ศรีเหมา (สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2545) แสดงทัศนะว่า ถ้านักท่องเที่ยวเก็บเปลือกหอยกันคนละไม่กี่ชิ้นอีกไม่นานชายหาดก็จะมีสภาพผิดธรรมชาติคือมีแต่ทรายหรือโคลนเลน ไม่มีซากเปลือกหอยที่ถูกคลื่นซัดมาตามธรรมชาติระดับหาดอีกต่อไป นอกจากนั้นการเก็บเปลือกหอยยังถือเป็นการทำร้ายอีกชีวิตหนึ่งที่ใช้เปลือกหอยเป็นบ้าน ซึ่งได้แก่ปูเสฉวนนั่นเองเพราะถ้าหาบ้านอยู่ไม่ได้ไม่นานก็ต้องตายตามวัฏจักรไป

- การเดินทางสู่เกาะขนาดเล็กของนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวสามารถเลือกเส้นทางเดินทางสู่เกาะขนาดเล็ก ได้ 3 เส้นทาง ดังนี้

- 1) เดินทางจากจังหวัดภูเก็ตโดยใช้ท่าเรือบางโรง ซึ่งตั้งอยู่ในเขตตำบลป่าคลอก อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต - ท่าเรือมานะ / ท่าเรือสุขาภิบาล เกาะขนาดเล็ก ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง ค่าโดยสารคนละ 50 บาท
- 2) เดินทางจากจังหวัดพังงาโดยใช้ท่าเรือท่าด่านศุลกากร - ท่าเรือมานะ / ท่าเรือสุขาภิบาล เกาะขนาดเล็ก ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1.30 ชั่วโมง ค่าโดยสารคนละ 100 บาท
- 3) เดินทางจากจังหวัดกระบี่ โดยใช้ท่าเรือแหลมสัก อำเภอคลองลึก จังหวัดกระบี่ - ท่าเรือท่าเขา เกาะขนาดเล็ก ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง ค่าโดยสารคนละ 50 บาท

จากการศึกษาพบว่า โดยทั่วไปแล้วนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางสู่เกาะขนาดเล็กโดยใช้เส้นทางเดินทางจากฝั่งจังหวัดภูเก็ตมากกว่าฝั่งของจังหวัดพังงาและกระบี่ ด้วยเหตุผลประการแรก การเดินทางจากฝั่งภูเก็ตมีความสะดวกมากกว่า ด้วยจำนวนของเที่ยวเรือโดยสารที่มีถึงวันละ 5 เที่ยว คือเที่ยวแรกตั้งแต่เวลาเจ็ดโมงเช้า เจ็ดโมงครึ่ง สิบโมงเช้า บ่ายสองโมง และเที่ยวสุดท้ายในเวลา บ่ายสามโมง เมื่อเปรียบเทียบกับการเดินทางจากท่าเรือท่าด่านศุลกากร จังหวัดพังงา และท่าเรือแหลมสัก จังหวัดกระบี่ ที่มีเรือโดยสารแล่นเพียงวันละหนึ่งเที่ยวในเวลาเจ็ดโมงเช้า นอกจากนี้ในกรณีที่มีผู้โดยสารน้อยคน เรือโดยสารอาจจะหยุดให้บริการเนื่องจากไม่คุ้มต้นทุน โดยเฉพาะค่าน้ำมันที่ถีบราคาสูงขึ้นทุกวัน หากต้องการเดินทางจริง ๆ นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปเกาะขนาดเล็กได้แต่ต้องใช้วิธีเช่าเหมาลำแทน ซึ่งจะทำให้เสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นกว่าเดิมหลายเท่าตัว ประการที่

สอง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ถือโอกาสท่องเที่ยวและพักผ่อนอยู่ในตัวจังหวัดภูเก็ตซึ่งถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญภาคใต้ก่อนหน้าที่จะเดินทางเข้าไปโฮมสเตย์ที่เกาะฆวน้อยแล้ว นักท่องเที่ยวประเภทนี้มักมีวันหยุดระยะยาว และใช้วันหยุดของตนท่องเที่ยวแบบหลากหลายรายการทั้งเที่ยวชมสถานที่ ศึกษาวิถีชีวิตชุมชน หรือแม้แต่การผจญภัยแบบเดินป่า พายเรือแคนู และเมื่อกลับออกมาจากชุมชนก็ยังสามารถท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ ตลอดช่วงวันหยุดของตนอีกด้วย และประการสุดท้าย จังหวัดภูเก็ตถือเป็นศูนย์กลางทางการคมนาคมจังหวัดหนึ่งของภาคใต้ โดยเฉพาะการคมนาคมทางอากาศที่มีท่าอากาศยานนานาชาติรองรับทำให้การเดินทางมีความสะดวกรวดเร็ว นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะจากต่างประเทศจึงนิยมเดินทางเข้าและออกทางจังหวัดภูเก็ตมากกว่าฝั่งจังหวัดกระบี่และพังงา

- การต้อนรับนักท่องเที่ยว

ในกรณีที่นักท่องเที่ยวคิดต่อประสานงานแจ้งกำหนดการเดินทางของตน ให้ชมรมชาวประมงพื้นบ้านรู้ล่วงหน้าแล้วว่าจะเดินทางมาเกาะฆวน้อยในวันเวลาใด และจากฝั่งจังหวัดใด เมื่อเดินทางมาถึงเกาะฆวน้อยจะมีตัวแทนของชมรมมารอรับอยู่ที่ท่าเรือที่โดยสารมา ก่อนจะเดินทางไปยังศูนย์ประสานงานต้อนรับนักท่องเที่ยวเพื่อประสานเรื่องบ้านพักที่จะโฮมสเตย์ต่อไป ซึ่งแม้จะมีการตั้งฝ่ายต้อนรับไว้ทำหน้าที่นี้โดยเฉพาะแล้วก็ตาม แต่ทุกคนในชมรมก็สามารถทำหน้าที่แทนกันได้หากใครไม่อยู่หรือติดธุระ “ถ้าบังวางบังก็จะไปปรับด้วย ถ้าไม่ได้ไปปรับก็ต้องไปเยี่ยมในตอนเย็นรวมทั้งแกนนำคนอื่น ๆ ด้วย” (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 27 มีนาคม 2546) ส่วนนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้แจ้งกำหนดการเดินทางไว้ล่วงหน้าสามารถใช้บริการรถ 2 แถวเล็กรับจ้างหรือมอเตอร์ไซด์รับจ้างจากท่าเรือไปยังศูนย์ประสานงานได้เช่นกัน โดยชมรมชาวประมงพื้นบ้านมีมติเลือกบ้านของสำโรง ราชเขต เป็นที่ทำการ ซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ 1 บ้านท่าค่าย ด้วยเหตุผลที่บ้านตั้งอยู่ใกล้ท่าเรือถึง 2 ท่า ได้แก่ ท่าเรือมานะ และท่าเรือสุขาภิบาล นอกจากนั้นบ้านของสำโรงยังเปิดเป็นร้านอาหารของชำ ขายอาหาร และเครื่องคั้ม นักท่องเที่ยวสามารถซื้อของใช้ส่วนตัวเพิ่มเติม หรือสั่งอาหารเครื่องคั้มรับประทานได้ตามอัธยาศัย และประการสำคัญที่นี้ยังถือเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารด้านงานวิชาการของชมรมชาวประมงพื้นบ้านอีกด้วย เนื่องจากสำโรงทำหน้าที่ด้านงานวิชาการต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกให้แก่ชมรมนั่นเอง นักท่องเที่ยวจะได้รับรู้ถึงหลักการ ข้อควรปฏิบัติ กิจกรรมการท่องเที่ยวระหว่างโฮมสเตย์ ค่าใช้จ่าย และข้อมูลอื่น ๆ เป็นเบื้องต้น นักท่องเที่ยวที่แจ้งการเดินทางไว้ล่วงหน้าแล้วศูนย์ประสานงานสามารถแจ้งให้เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ที่มีหน้าที่จะต้องรับนักท่องเที่ยวกลุ่มหรือคณะนั้น ๆ ทราบ และมารับเข้าบ้านพักได้เลย แต่ถ้าไม่ได้แจ้งไว้ล่วงหน้านักท่องเที่ยวอาจต้องเสียเวลารอและอาจถูกปฏิเสธให้เข้าพักได้ เนื่องจากบ้านพักเต็มหรือไม่พร้อมที่จะให้บริการ “ที่กำหนดให้นักท่องเที่ยวบอกล่วงหน้าว่าจะมาพักเมื่อไหร่ เพราะ

เราจะได้เตรียมบ้านพักไว้ให้ ถ้าเป็นช่วงน้ำเป็นบ้านพักจะไม่ค่อยพร้อม ส่วนใหญ่จะเอาเรือออกแลกัน” (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2545) “นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเกาะยาวก็จะมาพักกับชมรมหรือพักกับบังกะโลกก็ได้ เพราะธุรกิจบังกะโลกเขาก็มีอยู่ เราไม่ได้ปิดกัน แต่ถ้าอยากดูว่าชาวประมงอยู่กันยังไง หาปลาวิธีไหน เอาเรือออกแลเมื่อไหร่ก็ต้องมาพักอยู่กับเรา อยากได้ข้อมูลอยากเรียนรู้ชีวิตชาวประมงแต่กลับไปนอนสบายอยู่ในบังกะโลกมันจะขัด ๆ กัน อยากรู้จักชาวประมงต้องใช้ชีวิตกินนอนอยู่กับชาวประมงถึงจะรู้ซึ่ง” (มาห์เร็น อุห์ลิ่ง, สัมภาษณ์ 27 มีนาคม 2545) ทั้งนี้ จากข้อเท็จจริงของการศึกษาพบว่า หากเป็นช่วงน้ำเป็นบ้านพักโฮมสเตย์มักปฏิเสธไม่รับนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้แจ้งกำหนดการเดินทางล่วงหน้าไว้ก่อน เนื่องจากเป็นช่วงที่สามารถสร้างรายได้จากการนำเรือออกทะเลมากกว่ารายรับจากการท่องเที่ยว

2) การจัดบ้านพักและอาหาร

- การจัดบ้านพัก

บ้านพักที่จะให้บริการ โฮมสเตย์แก่นักท่องเที่ยว นั้น มีการกำหนดข้อตกลงเป็นหลักการร่วมกันไว้ว่า “บ้านพักแต่ละหลังจะต้องมีความพร้อมสำหรับการให้บริการ” ซึ่ง “ความพร้อม” ในที่นี้ประกอบด้วยความสะดวกทั้งภายในบ้านและบริเวณรอบนอก ความสะดวกของกรรมวิธีในการประกอบอาหาร ความเป็นมิตรไมตรีกับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้เจ้าของบ้านพักจะต้องยอมรับความรู้สึกที่เกิดขึ้นว่าในบ้านของตนจะมีคนแปลกหน้ามาร่วมพักอาศัยใช้ชีวิตประจำวันร่วมกันอยู่ด้วยให้ได้เสียก่อน สิ่งสำคัญคือเจ้าของบ้านพักจะต้องไม่จัดการการดำรงชีวิตประจำวันเพื่อเอาใจให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ แต่ควรเป็นไปในลักษณะการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งข้อตกลงดังกล่าวกำหนดไว้ร่วมกันดังนี้

- 1) เจ้าของบ้านที่รับลูกค้าควรต้องเป็นสมาชิกชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อย และผู้มีอาชีพประมงพื้นบ้าน
- 2) เจ้าของบ้านที่รับลูกค้าควรต้องสามารถบอกเล่าถึงกิจกรรมการปกป้อง ฟื้นฟู และการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของชมรม ตลอดจนแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในอ่าวพังงาได้
- 3) บ้านของสมาชิกที่จะรับลูกค้าควรต้องมีความพร้อม ความสะดวก และความปลอดภัยในเรื่องของที่พัก เช่น ห้องน้ำ ที่นอน การพาไปเที่ยวยังสถานที่ต่าง ๆ

“เราจะให้บ้านหลังที่ต้องการเป็นบ้านพักโฮมสเตย์มาแจ้งชื่อกับคณะกรรมการก่อน จากนั้นคณะกรรมการจะพิจารณาความเหมาะสม โดยดูจากความพร้อมของบ้านและความสามารถในการดูแลนักท่องเที่ยวของเจ้าของบ้านเป็นหลัก เจ้าของบ้านควรจะต้องบอกเล่าประวัติความเป็นมาของชุมชน ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยว การประกอบอาชีพ การก่อตั้งชมรมชาวประมงพื้นบ้าน โดยเฉพาะ

ความสำคัญของงานอนุรักษ์ทรัพยากรได้ ตอนแรกมีคนสนใจกันเยอะมากเอาเข้าจริงบางคนบ้านพร้อมแต่สมาชิกคนอื่น ๆ ในบ้านทำใจรับไม่ได้ที่จะมีคนแปลกหน้าเข้ามากินอยู่อาศัยหลับนอนร่วมชายคาเดียวกัน เจ้าของบ้านบางคนแน่นข้อมูลมาก ความรู้รอบตัวสูงแต่มีปัญหาเรื่องบ้าน เช่น มีสมาชิกอยู่ในบ้านกันหลายคนแต่บ้านมีพื้นที่จำกัด ไม่สะดวกที่จะให้นักท่องเที่ยวเข้าพักด้วย บางบ้านห้องน้ำห้องส้วมไม่ถูกสุขลักษณะมีปัญหาเรื่องความสะอาด หรือบางบ้านเสียค่ารายได้ที่ตนจะต้องทิ้งไปหากถึงคิวบ้านตัวเองต้องรับนักท่องเที่ยวเข้าพัก เพราะกลัวเอาเรือออกหาปลาได้ไม่เต็มที่ แต่เราก็ไม่ได้ตัดโอกาสเขาเสียทีเดียว หากใครพร้อมเมื่อไหร่ก็สามารถมาเช่าเรือใหม่ได้อีก” (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 27 มีนาคม 2544)

ปัจจุบันบ้านพักที่พร้อมให้บริการนักท่องเที่ยวมีอยู่ทั้งหมด 26 หลัง กระจายอยู่ในทุกหมู่บ้านยกเว้นหมู่ที่ 4 บ้านท่าเขา ที่คณะกรรมการตกลงร่วมกับสมาชิกว่าจะไม่ให้นักท่องเที่ยวเข้าพัก เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นป่ามีหุบเขาสูงชัน การคมนาคมไม่ค่อยสะดวก การดูแลความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวทำได้ลำบาก สำหรับการจัดนักท่องเที่ยวเข้าพักนั้นกำหนดให้บ้านพัก 1 หลัง รับนักท่องเที่ยวได้ไม่เกิน 4 คน ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการดูแลนักท่องเที่ยวของเจ้าของบ้านนั่นเอง โดยมีระบบการจัดคนเข้าพักอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) ใช้ระบบคิวหมุนเวียนกันไปจนครบทั้ง 26 หลัง จากนั้นก็จะกลับมาเริ่มที่บ้านหลังแรกใหม่ในรอบถัดไป และ 2) ในกรณีที่นักท่องเที่ยวมาเป็นหมู่คณะ หรือกรุ๊ปทัวร์ที่มีจำนวนคนมาก ๆ จะมีการจัดบ้านพักในละแวกเดียวกันให้นักท่องเที่ยวเข้าพัก ซึ่งอาจจะมีการข้ามคิวเกิดขึ้นบ้างแต่ก็ถือเป็นข้อตกลงร่วมกันในเบื้องต้นเพื่อที่หัวหน้ากลุ่มหรือมัคคุเทศก์จะสามารถดูแลลูกค้าหรือรวมกลุ่มทำกิจกรรมกันได้ง่ายกว่าการให้พักตามคิว

ตาราง 4 แสดงรายชื่อผู้ประกอบการบ้านพักโฮมสเตย์ของเกาะยาวน้อย

ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนคน	ชื่อผู้ประกอบการ
หมู่ 1 บ้านท่าค่าย	11	1. นายชำนาญ ราชเขต (บังอิว) 2. นางฮับชะ ราชเขต (จ๊ะสาว) 3. นายชุมพล ราชรักษ์ (บังเซะ) 4. นางวรรณิตร ไวยวุฒิ (จ๊ะเก) 5. นายจำรัส หยั่งทะเล (บังคล) 6. นายอำนาจ ภัทรกมลสุรกุล (บังฮับ)

ตาราง 4 แสดงรายชื่อผู้ประกอบการบ้านพักโฮมสเตย์ของเกาะฆวน้อย (ต่อ)

ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนคน	ชื่อผู้ประกอบการ
หมู่ 1 บ้านท่าค่าย		7. นายสำราญ ราชเขต (บังหลี) 8. นายรอนนี่ อุหลัง 9. นายคุดิต บุตรี (บังบ่าว) 10. นายสำเร็จ ราชเขต (บังหมี) 11. นายหรน ปานะ (บังหรน)
หมู่ 2 บ้านใหญ่	2	1. นางวิมล ดาวเรือง (จ๊ะไฝ) 2. นายประสิทธิ์ เก็บทรัพย์ (บังอิน)
หมู่ 3 บ้านน้ำจืด	3	1. นายสมพล เริงสมุทร 2. นายอนุชา ชำนินา (บังหมั่น) 3. นายโสภณ เริงสมุทร (บังฮีม)
หมู่ 4 บ้านท่าเขา	-	-
หมู่ 5 บ้านริมทะเล	5	1. นายอ็อค เอกคณะ (บังอ็อค) 2. นายด้อเหลบ ศรีเหมา (บังเหลบ) 3. นายถนัด ศรีเหมา 4. นายเค่น แสงผล 5. นายคด นิลสมุทร
หมู่ 6 บ้านแหลมยาง	3	1. นายอุหมาด ห้ามอาจ 2. นายคด เริงสมุทร 3. นายอาหมัด บ้านนบ
หมู่ 7 บ้านอันเป้า	2	1. นายอดุลย์ เริงสมุทร 2. นางอาร์ตนาชามา เริงสมุทร

ลักษณะของบ้านพักโฮมสเตย์ทั้ง 26 หลังแตกต่างกันไปตามฐานะทางเศรษฐกิจและลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ กล่าวคือ บ้านพักที่อยู่ในเขตเทศบาลจะมีความเป็นเมืองมากกว่าบ้านพักในบริเวณอื่น ๆ เพราะอยู่ใกล้ความเจริญมากกว่านั่นเอง ลักษณะของบ้านพักโดยทั่วไปเป็นบ้านชั้นเดียว หลังคามุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ ฝาผนังก่ออิฐฉาบปูน รั้วห้อง 2-3 ห้องตามความมากน้อยของจำนวนสมาชิกในครอบครัว โดยจะกันไว้หนึ่งห้องสำหรับให้นักท่องเที่ยวเข้าพัก ในเวลา

ปกติสมาชิกในบ้านอาจเข้ามาใช้ห้องพักอยู่อาศัยด้วยก็ได้ ต่อเมื่อมีนักท่องเที่ยวมาพักจึงค่อยเปลี่ยนย้ายที่อยู่ แต่โดยทั่วไปแล้วเจ้าของบ้านมักสงวนห้องพักนักท่องเที่ยวไว้เป็นการเฉพาะเพื่ออำนวยความสะดวก การจัดตกแต่งห้องนั้นเป็นไปอย่างง่าย ๆ มีชุดเครื่องนอนอันประกอบด้วยเสื่อลูกฟูกหรือเบาะนอน ผ้าห่ม หมอน มุ้ง มีชั้นเล็ก ๆ สำหรับให้นักท่องเที่ยววางของจุกจิก และราวแขวนผ้า ส่วนบ้านพักที่อยู่ในแนวป่าชายเลนติดกับทะเลจะมีความโดดเด่นและแสดงออกถึงแบบฉบับของชาวประมงพื้นบ้านมากที่สุด เนื่องจากอยู่ในพื้นที่น้ำทะเลขึ้นลงอยู่ตลอดเวลา พื้นบ้านจึงต้องยกสูงเหนือพื้นดินประมาณ 3-4 เมตร โดยใช้เสาไม้กลมทั้งคันทัน พื้นและฝาเรือนส่วนใหญ่ใช้วัสดุที่พอลาได้ในท้องถิ่น เช่น ไม้กระดาน ไม้ขัดตะ ฝาอกไม้ไผ่ หรือไม้ไผ่สานเป็นลวดลายตาหมากรุก เป็นต้น หลังคามุงด้วยหญ้าคาและสังกะสี ซึ่งแต่เดิมนั้น ฮับชะ ราเชต (สัมภานุ 30 เมษายน 2545) กล่าวว่า “ชาวเกาะใช้หญ้าคา มุงเพียงอย่างเดียวแต่ด้วยอายุการใช้งานที่สั้นต้องเปลี่ยนอยู่บ่อย ๆ จึงหันมาใช้สังกะสีมุงหลังคาแทน ส่วนคนที่พอมีเงินหน่อยก็จะมุงหลังคาด้วยกระเบื้อง” ส่วนบ้านพักที่อยู่นอกเขตเทศบาลออกไปไกล ๆ เช่น บ้านน้ำจืด บ้านอันเป่า จะสะท้อนความเป็นสังคมชนบทได้เป็นอย่างดี ด้วยลักษณะของบ้านเสาไม้กลมได้สูง ใช้น้ำโคลนลงแบบวางพาด 5-7 ชั้น โครงสร้างของบ้านส่วนใหญ่โดยเฉพาะฝ้ายบ้านและพื้นเรือนสร้างด้วยวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นเป็นหลัก เช่น ไม้มะพร้าว ไม้ไผ่ เหลาชะโอน ไม้แฝก ส่วนหลังคาแต่เดิมมุงด้วยหญ้าคาและเปลี่ยนมาเป็นสังกะสีและกระเบื้องด้วยเหตุผลเดียวกัน คืออายุการใช้งานสั้นต้องคอยเปลี่ยนอยู่บ่อย ๆ

อย่างไรก็ตาม แม้ลักษณะการก่อสร้างของบ้านพักโฮมสเตย์แต่ละหลังจะแตกต่างกันออกไป แต่ลักษณะการตกแต่งห้องพักนั้นอยู่ในรูปแบบเดียวกัน โดยบ้านพักทุกหลังจะต้องยึดถือข้อตกลงที่กำหนดเป็นหลักการร่วมกันดังกล่าวข้างต้นเป็นกรอบในการจัดการบ้านพักของตน ให้มีความพร้อมสำหรับการให้บริการ ทั้งในด้านของความสะอาดทั้งภายในบ้านและบริเวณรอบนอก ตั้งแต่ห้องนอน ห้องน้ำ ห้องครัว ส่วนต่าง ๆ ของบ้าน ความสะอาดของกรรมวิธีในการประกอบอาหาร ความเป็นมิตรไมตรีในฐานะเจ้าบ้าน รวมถึงบทบาทการเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ภารกิจของชมรมทั้งในด้านการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันก็ต้องพร้อมที่จะเป็นฝ่ายเรียนรู้และรับข้อมูลจากนักท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน เพื่อให้วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนบรรลุตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้

- การจัดอาหารบริการนักท่องเที่ยว

อาหารที่บ้านพักจัดบริการนักท่องเที่ยวนั้นเน้นผลผลิตภายในชุมชนเป็นหลัก โดยเฉพาะอาหารทะเลประเภทกุ้ง หอย ปู ปลา ซึ่งจะนำมาปรุงในลักษณะต่าง ๆ ตามความแตกต่างของชนิดอาหาร แต่ที่นิยมทำมากที่สุดคือการเผา ลวก ต้ม และแกงส้มที่ใช้เครื่องแกงทำเอง ส่วนการผัด

หรือทอดที่ต้องใช้ “น้ำมัน” นั้นชาวเกาะชวน้อยไม่ค่อยนิยมนัก และนับเป็นจุดหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตแบบสังคมชนบทที่รูปแบบการดำเนินชีวิตกินอยู่เป็นไปแบบเรียบง่าย อิงความเป็นธรรมชาติมากที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็สะท้อนให้เห็นถึงนิสัยแบบชาวปักษ์ใต้ที่นิยมปรุงและกินอาหารประเภทไขมัน ไร้กะทิ โดยเฉพาะแกงส้มหรือแกงเหลือง ซึ่งอาหารเหล่านี้ได้จากการออกรเรือเอง หรือซื้อจากแพปลาในหมู่บ้านในราคาที่ถูกกว่าท้องตลาดหลายเท่าตัว จึงไม่มีการจำกัดปริมาณอาหารที่จะให้บริการแก่นักท่องเที่ยวแต่อย่างใด ด้วยความเป็นชุมชนมุสลิม หมูและสุราจึงเป็นของต้องห้ามในชุมชน ไม่อนุญาตให้มีการซื้อและขายแม้แก่นักท่องเที่ยวจะขอนำมาเองก็ไม่ได้รับอนุญาตแต่อย่างใด “นักท่องเที่ยวที่เข้ามาโสมสเคย์อยากกินอะไรบอกเจ้าของบ้านได้เลย ยิ่งเป็นของทะเลยิ่งไม่มีปัญหาใหญ่ ถ้าไม่ได้เอาเรือออกเลยซื้อเอาที่แพปลาก็ได้ อย่างกั้งตลาดในภูเก็ตขายโลละ 200-300 บาท บั้งซื้อได้โลละ 60 บาทเอง” (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545) “มาทะเลก็ต้องกินของทะเล ขอย่างเดียวเราเป็นมุสลิมอย่าให้ทำอะไรที่ต้องผิดหลักปฏิบัติ อย่างที่ทำเรือบางโรงฝั่งภูเก็ตโน่นมีเบียร์ก่องอยู่หลายร้อยถังเลขเพราะมีนายทุนจะขนเข้ามาขายให้นักท่องเที่ยวฝรั่ง คนเรีเองก็ไม่ยอมชนให้ พวกเราก็ไม่ยอมให้เขาเข้ามาต้องค้ำคองอยู่ที่ท่าเรือเป็นเดือนแล้ว” (มาห์เรีน อุหลัง, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545)

ในการประกอบอาหารนั้น นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการทำด้วยได้ ซึ่งนอกจากนักท่องเที่ยวแล้ว พบว่า เจ้าของบ้านมักชวนเพื่อนบ้านบ้านใกล้เคียงหรือเพื่อนสนิทมาช่วยทำและอยู่ร่วมกินอาหารมือนั้น ๆ ที่บ้านพักด้วยซึ่งปกติแล้วมักจะเป็นมือเย็นมากกว่ามืออื่น ๆ เท่ากับว่านักท่องเที่ยวจะมีโอกาสทำความรู้จักแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ และสร้างความคุ้นเคยกับเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ นอกจากเข้าบ้านได้อีกทางหนึ่ง

นักท่องเที่ยวสามารถระบุมืออาหารได้ตามความต้องการ แต่โดยทั่วไปแล้วมือเข้านั้นเจ้าของบ้านมักจะให้นักท่องเที่ยวออกมาล้างจานน้ำชากินกาแฟร่วมกับชาวบ้านคนอื่น ๆ ตามร้านกาแฟประจำ เพื่อเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมการกินน้ำชาของชาวเกาะที่นิยมออกมานั่งในลักษณะสกากาแฟ จับกลุ่มพูดคุยสนทนา วิเคราะห์ข่าวสารบ้านเมืองกันก่อนจะแยกย้ายไปทำภารกิจของแต่ละคน ซึ่งมือเช้าของชาวเกาะโดยทั่ว ๆ ไปนอกจากน้ำชากาแฟ ปาท่องโก๋ แล้ว ส่วนใหญ่จะเป็นข้าวต้ม ข้าวมันไก่ ข้าวหมกไก่ หมี่ผัด ส่วนอาหารตามสั่งไม่เป็นที่นิยมนัก

* ข้าวต้ม เป็นอาหารพื้นบ้านของชาวไทยปักษ์ใต้ที่ได้รับความนิยมมาก มีส่วนผสมได้แก่ 1) ข้าวสวย 2) ส้มโอหรือมะม่วง 3) กุ้งแห้งป่น 4) ถั่วฝักยาวหั่นละเอียด 5) ใบพริกหอม (ผักเฉพาะถิ่นได้) 6) น้ำตาล 7) ใบขมิ้นหั่นฝอย 8) ใบมะกรูด 9) มะพร้าวหั่นฝอยคั่วไฟ 10) ตะไคร้ซอย 11) ถั่วลิสงคั่ว นอกจากส่วนผสมที่กล่าวมาแล้ว ผู้รับประทานอาจหาผักชนิดอื่นแถมด้วยก็ได้ เช่น แดงกวา ใบบัวบก กรรมวิธีการทำจะนำส่วนประกอบดังกล่าวมาคลุกเคล้าให้เข้ากันและรับประทานได้เลย

3) กิจกรรมการท่องเที่ยว

รูปแบบการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว กำหนดระยะเวลาเบื้องต้นที่นักท่องเที่ยวสามารถร่วมกิจกรรมกับชุมชนได้อย่างครอบคลุมไว้จำนวน 2 คืน 3 วัน โดยกิจกรรมที่จัดให้จะมีรูปแบบดังนี้

วันที่หนึ่ง : เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงเกาะยวน้อย ฝ่ายต้อนรับจะทำหน้าที่คอยต้อนรับอยู่ที่ท่าเรือ ก่อนจะนำนักท่องเที่ยวเดินทางมายังศูนย์ประสานงานเพื่อพูดคุยซักถามข้อมูล ทำความรู้จักกันเป็นเบื้องต้น ศูนย์ประสานงานจะประสานกับบ้านพักโฮมสเตย์ให้มารับนักท่องเที่ยวเข้าบ้านพัก จากนั้นจะให้อิสระแก่นักท่องเที่ยวในการเที่ยวชมสถานที่และสภาพภูมิประเทศรอบเกาะ โดยบ้านพักจะเตรียมพาหนะได้แก่รถจักรยาน และรถมอเตอร์ไซด์ไว้ให้ ส่วนการต้อนรับอย่างเป็นทางการจะเริ่มในช่วงอาหารมื้อค่ำ ซึ่งนอกจากนักท่องเที่ยว เจ้าของบ้านพักและสมาชิกในครอบครัวจะร่วมกินอาหารด้วยกันแล้ว แแกนนำชมรม คณะกรรมการดำเนินงาน และสมาชิกคนอื่น ๆ ที่ว่างจะมาร่วมวงกินอาหารด้วยเพื่อทำความรู้จักสร้างความคุ้นเคย พูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน โดยกิจกรรมในช่วงเย็นนี้จะเริ่มต้นเวลาประมาณหกโมงเย็น และสิ้นสุดประมาณตีทุ่มครึ่ง

วันที่สอง : ช่วงเช้า เจ้าของบ้านพักจะนำนักท่องเที่ยวออกทะเลเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตแบบชาวประมง นักท่องเที่ยวจะมีโอกาสได้ลองใช้เครื่องมือประมงในการจับสัตว์น้ำซึ่งส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นอวนลอยกุ้งหรืออวนลอยปลา ความยาวของอวนตั้งแต่ 200 เมตรขึ้นไป ใช้เวลาเล่นเรือออกไปจากฝั่งประมาณชั่วโมงครึ่งจึงจะเริ่มวางอวนให้ลอยไปตามกระแสน้ำจนหมดความยาวของอวน ปลายทั้งสองข้างจะผูกธงสีเป็นท่อนเล็ก ๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องหมายในการสังเกตขณะวนเรือกลับมาดู ซึ่งแต่ละคนต่างก็จะมีแหล่งวางอวนเฉพาะเป็นของตัวเอง จากนั้นจะทิ้งช่วงเวลาประมาณ 3-4 ชั่วโมงจึงกู้อวนขึ้น ในระหว่างนี้ถือเป็นช่วงพักผ่อนที่เจ้าของบ้านพักจะเล่นเรือพานักท่องเที่ยวเที่ยวชมสถานที่ หรือดำน้ำดูปะการังตามความใกล้ชิดไกลของแหล่งที่ใช้วางอวน

การจัดกิจกรรมเรียนรู้การประกอบอาชีพประมงกลางทะเลนี้ วันใดมีคลื่นแข็งแรง (คลื่นลมแรง) หรือมีฝนตกจะงดการจัดกิจกรรมเพื่อความปลอดภัยทั้งของนักท่องเที่ยวและเจ้าของเรือเอง อย่างไรก็ตามการออกเลวางอวนในแต่ละครั้งอาจกล่าวได้ว่ากระทำในลักษณะสาธิตให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สร้างประสบการณ์เป็นเบื้องต้น ดังคำกล่าวของแกนนำคนหนึ่งว่า “ปกติถ้าออกเลวางอวนก็จะกลับตอนเย็น ถ้าออกกลางคืนก็กลับตอนเช้าของอีกวัน วันหนึ่ง ๆ วางอวนกันประมาณ 2-3 รอบ แข่งกับเวลาด้วยแข่งกับเพื่อน ๆ ด้วย ถ้าเราช้าเพื่อนก็จะมาแย่งที่วางอวนไปหมด ถ้าทำเต็มทีแบบนั้นนักท่องเที่ยวไม่ไหวแน่ ๆ เขาพอประมาณให้ได้เห็นวิธีการทำและลองได้ทำก็พอแล้ว” (อุทิศ บุตรี, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2545) “ปกติเราไม่ค่อยให้นักท่องเที่ยวออกเลตอนกลางคืน แต่ถ้านักท่องเที่ยวไหวต้องการลองดูก็สามารถไปได้ แต่เราต้องดูสภาพ

คืนฟ้าอากาศประกอบด้วยถ้ำคลื่นแข็งลมแข็งถึงนักท่องเที่ยวยากออกเสเรากี่ไม่ให้ออก ให้ท่องเที่ยวยู่บนเกาะหรือไปดูงานอนุรักษ์แทน” (จีบัตติ ราเขต, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2545)

ช่วงบ่ายหลังกลับจากทะเล นักท่องเที่ยงจะมีโอกาสได้เรียนรู้งานอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนกระทำอยู่ อาทิ การเดินเท้าศึกษาระบบนิเวศน์ป่าชายเลน การกำหนดและแบ่งเขตป่าชายเลนชุมชน การเลี้ยงปลาเก่าและปูไข่ในกระชัง การทำเกษตรกรรมของชุมชน โดยเฉพาะการทำสวนยางพารา ซึ่งหากไม่เหนื่อยจนเกินไปนักท่องเที่ยงสามารถมีส่วนร่วมด้วยได้นับตั้งแต่การกรีดน้ำยางในตอนก่อนรุ่ง การเก็บน้ำยางและการรีดยางในตอนเช้า

ช่วงกลางคืน นักท่องเที่ยงจะมีโอกาสได้ร่วมประชุมกลุ่มย่อยกับคณะกรรมการหรือกลุ่มแกนนำชมรมประมงพื้นบ้านที่บ้านของชำนาญ ราเขต ประธานชมรมเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะต่องานอนุรักษ์และการจัดกิจกรรมโฮมสเตย์ทั้งสภาพของบ้านพัก อาหาร รวมถึงกิจกรรมท่องเที่ยวที่จัดให้เพื่อจะได้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป “ตอนคืนสุดท้ายก่อนที่นักท่องเที่ยงจะกลับเราจะมีประชุมกลุ่มย่อยร่วมกัน ที่บ้านบังอิ้วบ้าง บ้านหลังที่นักท่องเที่ยงพักบ้าง ถ้านักท่องเที่ยงหลายคนจะไปประชุมรวมกันที่ศาลาแปดเหลี่ยม* ถ้ามักท่องเที่ยงมากันหลาย ๆ คณะยิ่งสนุกใหญ่เพราะเราจะให้นักท่องเที่ยงมาประชุมร่วมกัน นอกจากเรากับนักท่องเที่ยงจะรู้จักกันแล้ว นักท่องเที่ยงกับนักท่องเที่ยงก็จะได้รู้จักกันด้วย บ้านพักแต่ละหลังที่นักท่องเที่ยงเข้าพักจะช่วยกันทำอาหารมาเลี้ยง ส่วนสมาชิกที่ว่างก็จะมาร่วมวงพูดคุยกันหลายสิบคนรวมทั้งเด็ก ๆ ที่เราอยากให้เขาซึมซับภาระกิจของการอนุรักษ์ด้วย” (มาเหรีณ อุหลัง, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545)

วันที่สาม บ้านพักแต่ละหลังนิยมนักท่องเที่ยงสร้างความคุ้นเคยกับคนในชุมชน โดยการร่วมวงพูดคุยสนทนากับสภากาแฟในช่วงเช้า ซึ่งถือเป็นสถานที่อีกแห่งหนึ่งนอกเหนือจากมัชยัคคีที่คนในชุมชนจะมีโอกาสได้มานั่งปรึกษาหารือหรือสนทนากันถึงเหตุบ้านการณเมืองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เป็นโอกาสอันดีที่นักท่องเที่ยงจะได้เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนอีกแง่มุมหนึ่งของพื้นที่ที่ตนเข้าไปท่องเที่ยว บ้านพักแต่ละหลังจึงไม่นิยมจัดอาหารเช้าไว้บริการนักท่องเที่ยงด้วยเหตุผลนี้เป็นหลัก หลังอาหารเช้าที่นักท่องเที่ยงจะมีอิสระในการทำกิจกรรมส่วนตัว เช่น พักผ่อน เที่ยวชมสถานที่ ชมและเลือกซื้อสินค้าของที่ระลึกจากชุมชน อาทิ ผ้าบาติก ดอกไม้เกลือปลา อาหารทะเลแปรรูปจำพวกปลาเค็ม ปลาตากแห้ง ซึ่งผลิตโดยกลุ่มแม่บ้านชาวประมงพื้นบ้าน หรือศึกษางาน

* ศาลาแปดเหลี่ยม เป็นศาลาเอนกประสงค์ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าทราย บ้านริมทะเล ก่อสร้างโดยงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยาวน้อย และด้วยสภาพพื้นที่โดยรอบเป็นชายหาด มีทิวทัศน์สวยงามชาวเกาะจึงกำหนดให้เป็นเขตสวนสาธารณะประจำเกาะ ซึ่งนอกจากจะใช้พักผ่อนหย่อนใจในช่วงกลางวันแล้ว ยังอนุญาตให้นักท่องเที่ยงเข้ามาทางเดินต้นอนพักค้างคืนได้อีกด้วย

อนุรักษ์เพิ่มเติมขึ้น รวมทั้งจัดกระเป๋าเตรียมตัวเดินทางกลับ เวลาว่างในช่วงนี้จะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับเที่ยวเรือที่นักท่องเที่ยวต้องการเดินทางกลับว่าอยู่ในช่วงเวลาใด

อย่างไรก็ตาม หากนักท่องเที่ยวมีวันหยุดมากขึ้นจะทำให้มีเวลาในการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้มากขึ้นด้วย เช่น เรียนรู้การทำเกษตรกรรมของชุมชนนอกเหนือจากการออกทะเลไปวางอวน การประดิษฐ์สินค้าที่ระลึก เช่น ดอกไม้เกี๊ยวปลา ผ้าบาติก เป็นต้น แม้บ้านพักที่นักท่องเที่ยวเข้าพักจะกระจายตัวอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งมีทำเลที่ตั้งต่างกันออกไป แต่ความแตกต่างที่เกิดขึ้นจะมีเพียงสภาพธรรมชาติของทำเลที่ตั้งเท่านั้น ส่วนรูปแบบการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวจะเป็นไปในลักษณะเดียวกันดังกล่าวข้างต้น ซึ่งถ้าหากมองในภาพรวมแล้วกล่าวได้ว่ากิจกรรมท่องเที่ยวที่ชมรมนำเสนอขึ้นเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตอันเป็นกิจวัตรปกติของผู้คนในชุมชน สิ่งเหล่านี้คือเสน่ห์ตามธรรมชาติที่นักท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ค้นหา และคาดหวังว่าจะพบเจอในทุกสถานที่ที่ตนเข้าไปพักค้างแรมอยู่ด้วย เท่ากับสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่แม้จะไม่ผ่านระบบการศึกษาตามหลักสูตรแต่ก็สามารถสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวที่ตรงกับหลักวิชาการได้ โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมา สังคมจนเกิดเป็นภูมิปัญญา ส่งผลให้นักวิชาการในปัจจุบันกลับต้องเป็นฝ่ายกลับเข้าไปศึกษาเรียนรู้เพื่อค้นหาวิถีชีวิตของชาวบ้านแทน

4) การให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

ข้อมูลที่นักท่องเที่ยวจะได้รับเมื่อเข้ามาโฮมสเตย์อยู่ในชุมชนนั้น แบ่งออกเป็น 4 ประเด็นได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และข้อมูลด้านการท่องเที่ยว

ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนนั้น หากจะจัดหมวดหมู่ให้เห็นภาพชัดเจน สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ ข้อมูลทั่วไปของชุมชน ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ อาทิ สถานที่ตั้ง ภูมิประเทศ สภาพดินฟ้าอากาศ การปกครอง โครงสร้างพื้นฐานของชุมชน เช่น การคมนาคม การติดต่อสื่อสาร การรักษาพยาบาล การรักษาความปลอดภัย เป็นต้น และข้อมูลเชิงวัฒนธรรมนับตั้งแต่ประวัติครั้งบรรพบุรุษอพยพเข้ามาบุกเบิกก่อร่างสร้างถิ่นฐาน ผ่านพัฒนาการเรื่อยมาจนขยายเป็นชุมชนใหญ่เช่นในปัจจุบัน การประกอบอาชีพของผู้คน โดยเฉพาะการทำประมงพื้นบ้านที่ผ่านการสั่งสมประสบการณ์จนก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้น และถือเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชนในสายตาของสังคมภายนอกด้วยเช่นกัน เนื่องจากในการทำประมงพื้นบ้านนั้น ชาวประมงต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ของชาวประมงมากกว่าเทคโนโลยี นับตั้งแต่ความรู้เกี่ยวกับสภาพและลักษณะของน้ำทะเลที่แตกต่างกัน เพราะความแตกต่างของสภาพและลักษณะของน้ำทะเลย่อมหมายถึงความแตกต่างในแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำแต่

ละประเภทด้วย ชาวประมงต้องเรียนรู้และจดจำเกี่ยวกับสัญญาณบอกเหตุต่าง ๆ ของท้องทะเล เช่น การแลบของฟ้า ลักษณะของเมฆ " พฤติกรรมของสัตว์ชนิดต่าง ๆ " เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับกระแสการขึ้นลงของน้ำทะเลที่สัมพันธ์อยู่กับการขึ้นลงของดวงจันทร์ เนื่องจากการขึ้นลงของน้ำทะเลส่งผลถึงปริมาณของสัตว์น้ำในแต่ละช่วงเวลานั้นเอง เราจึงมักพบว่า ชาวประมงโดยทั่วไปให้ความสำคัญกับข้างขึ้นข้างแรมมากกว่าวันที่ตามปฏิทิน ดังคำกล่าวของ ชำนาญ ราเขต (สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545) ที่กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า "ถามชาวประมงว่าวันนี้วันที่เท่าไรอาจไม่ได้คำตอบ แต่ถ้าถามว่าวันนี้กี่ค่ำ พรุ่งนี้กี่ค่ำจะได้คำตอบทันที"

นอกจากนี้ยังรวมถึงการนับถือศาสนาอิสลามของผู้คนส่วนใหญ่ในชุมชน อันส่งผลถึงแบบแผนทางวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตทางสังคมแบบชุมชนมุสลิมซึ่งถือเป็นเสน่ห์ทางวัฒนธรรมอีกด้านหนึ่งด้วยเช่นกัน

ข้อมูลเกี่ยวกับชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะยวน้อย นักท่องเที่ยวจะได้รับการบอกเล่าถึงตำนานการต่อสู้ในอดีตที่ผ่านมาของชาวประมงพื้นบ้านในท้องถิ่นที่ถูกขึ้นมาช่วยกันต่อต้านกลุ่มเรืออวนรุนอวนลากที่รุกล้ำเข้ามาแย่งชิงทรัพยากรสัตว์น้ำในเขตรัศมี 3,000 เมตรจากชายฝั่ง ซึ่งถือเป็นเขตหวงห้ามสำหรับการทำประมงขนาดเล็ก ด้วยขนาดของเรือที่ใหญ่กว่า มีทุนในการจัดหาอุปกรณ์และเทคโนโลยีในการจับสัตว์น้ำที่พร้อมกว่า ทำให้เรือเหล่านี้ได้เปรียบในการแข่งขัน อีกทั้งการเข้ามาของเรือขนาดใหญ่ยังทำลายเครื่องมือหากินของชาวประมงพื้นบ้านอีกด้วย ปัญหา

* ปกติแล้วฟ้าแลบมักเกิดล่วงหน้าก่อนกระแสดมแรงจะมา 1-2 วัน และลมมักมาทางเดียวกับที่มีฟ้าแลบ หากสายฟ้าแลบลงเป็นเส้นแนวตั้งแสดงว่าลมที่จะเกิดนั้นอาจเป็น "ลมพัด" ซึ่งมีความแรงจัด หากสายฟ้าแลบลงเป็นเส้นแนวขวางจะมีแต่ฝนตกไม่มีลม และถ้าฟ้าแลบเรียวยาวแสดงว่าลมจะมาถึงเร็ว แต่ถ้าแลบสูงจากผิวน้ำลมจะมาถึงช้า (ชลิตา บัณฑุงศ์, 2543 : 109)

** ทิศใดมีเมฆสีดำหรือสีขาวหม่นและมีรูปร่างเหมือนรากโสมแสดงว่าทางทิศนั้นกำลังมีพายุ แต่หากเมฆมีสีเหลืองแดงหรือที่เรียกกันว่า "อุกาฟ้าเหลือง" หมายถึงกำลังจะเกิดพายุที่รุนแรงมากแบบเดียวกับเหตุการณ์แหลมตะตุมทุก จังหวัดนครศรีธรรมราชและพายุเกย์ จังหวัดชุมพร ถ้าเมฆฝนดำเขียวติดกันเป็นพืดแสดงว่าลมไม่แรงมากนัก แต่หากมีเมฆฝนดำเขียวเป็นจุด ๆ แสดงว่าลมจะแรง และหากกำลังอยู่บนเรือท่ามกลางพายุก็ให้มองไปข้างหน้า ถ้าเห็นเมฆวางขวางอยู่ในทางใดแสดงว่าทางนั้นลมสงบ (เพ็งฮ้าง)

*** เช่น หากเหยี่ยวส่งเสียงร้องคังคัง ๆ กัน หมายความว่าอีก 5-6 วันจะเกิดลมแรง แต่หากมีเสียงร้องขณะที่กำลังเกิดลมแสดงว่าลมกำลังจะหยุด หรือหากนางนวลบินเข้าฝั่งและร้องเสียงคังคังทั้งฝูงแสดงว่าพายุฝนกำลังจะมา รวมทั้งการสังเกตจากฝูงปลา เช่น หากฝูงปลาวัวเข้าฝั่งแสดงว่ากำลังจะเกิดลมแรง เป็นต้น (ชลิตา บัณฑุงศ์, 2543 : 110)

เหล่านี้ กลายเป็นมูลเหตุสำคัญในการรวมตัวกันก่อตั้งชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะขาวน้อยในเวลาต่อมา เพื่อให้เป็นองค์กรหลักของชุมชนในการแก้ไขปัญหา รวมถึงต่อรองและเรียกร้องให้รัฐเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งข้อมูลในด้านนี้ยังครอบคลุมไปถึงภารกิจและการสร้างเครือข่ายของชมรมที่ได้ดำเนินการอยู่ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

ข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น เชื่อมโยงมาจากการก่อตั้งชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ที่นอกจากจะตั้งขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์หลักในการเข้ามาดูแลแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพแล้ว ยังถือเป็นองค์กรหลักในชุมชนในการทำหน้าที่พิทักษ์และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมในอ่าวพังงา อันถือเป็น “อู่ข้าวอู่น้ำ” สำคัญของคนเกาะขาวน้อย เพราะถ้าสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม สัตว์น้ำในอ่าวพังงาก็จะลดลง การดำรงอยู่ของชาวประมงก็จะพบกับวิกฤติทางเศรษฐกิจ ดังคำกล่าวของปิยะเศส เกษมสันต์ (พ.ศ. 2545) “ถ้าแลมีแต่น้ำ ชาวประมงจะทำหรือ (ทำอะไร-ผู้เขียน)” ซึ่งข้อมูลในส่วนนี้นักท่องเที่ยวจะได้รับรู้ภารกิจด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับงานอนุรักษ์ของชมรม เช่น การจัดการเขตป่าชายเลนชุมชน การเลี้ยงปูไข่น้ำในกระชัง การเฝ้าระวังตรวจการณ์ชายฝั่งป้องกันการรุกรานเข้ามาทำประมงในเขตหวงห้าม เป็นต้น

ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว ข้อมูลด้านนี้จะเกี่ยวข้องกับทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชน รวมถึงประวัติความเป็นมาของการจัดกิจกรรมโฮมสเตย์ที่ดำเนินการอยู่

ลักษณะของการให้ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนี้ นักท่องเที่ยวจะได้รับรู้ถึงเรื่องราวและข้อมูลนับตั้งแต่ก้าวแรกที่เดินทางเข้าสู่เกาะขาวน้อย ในเบื้องต้นคือการได้รับฟังจากฝ่ายต้อนรับที่ทำหน้าที่คอยต้อนรับอยู่ที่ท่าเรือ จากนั้นคือการได้รับฟังจากศูนย์ประสานงาน จากบ้านพักโฮมสเตย์ กลุ่มแกนนำ คณะกรรมการดำเนินงาน และสมาชิกของชมรม ซึ่งข้อมูลในบางส่วน เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน การประกอบอาชีพ การนับถือศาสนา หรือเรื่องทั่ว ๆ ไปของชุมชนนั้น ชาวเกาะที่ไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรมก็สามารถเป็นผู้ถ่ายทอดให้ข้อมูลเหล่านี้ได้ หากนักท่องเที่ยวรู้จักแสวงหาข้อมูลและชอบที่จะพูดคุยสนทนาผูกมิตรกับบุคคลรอบข้าง แต่บุคคลที่ดีว่ามีบทบาทสำคัญในการให้ข้อมูลที่ค่อนข้างจะครอบคลุมทุกประเด็นที่กล่าวถึง ได้แก่เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ เนื่องจากนักท่องเที่ยวต้องใช้เวลาส่วนใหญ่กินอยู่หลับนอนร่วมชายคาที่บ้านพักโฮมสเตย์นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ตามหลักการดำเนินงานแล้วบุคคลสำคัญที่ถือว่ามีหน้าที่หลักในการให้ข้อมูลเหล่านี้แก่นักท่องเที่ยวได้แก่

4.1) เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ ถือเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับนักท่องเที่ยวมากที่สุดระหว่างที่นักท่องเที่ยวพักอยู่บนเกาะขาวน้อย การอยู่ร่วมชายคาเดียวกัน ร่วมรับประทานอาหารด้วยกัน ย่อมสร้างความคุ้นเคยกับนักท่องเที่ยวได้มากกว่าคนอื่น ๆ คณะกรรมการจึงต้องคัดเลือกเจ้าของบ้านที่สามารถบอกเล่าให้ข้อมูลด้านต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยวได้ดีพอสมควร ซึ่งไม่ใช่แค่เพียงข้อมูลในการประกอบอาชีพประมงของคนและความรู้เกี่ยวกับงานของชมรมเท่านั้น นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นคนเมืองที่มีวิถีชีวิตแบบคนเมืองย่อมสนใจใคร่รู้ในทุกสิ่งทุกอย่างที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตน เจ้าของบ้านจึงต้องรอบรู้เพียงพอที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนของตน

4.2) ประธานชมรม โดยตำแหน่งแล้วประธานชมรมถือเป็นบุคคลอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทในการให้ความรู้และข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ทุกครั้งที่มียกนักท่องเที่ยวเข้ามาพักโฮมสเตย์ประธานจะมาร่วมพูดคุยสนทนากับนักท่องเที่ยวเสมอ หากประธานไม่อยู่ก็จะมีผู้รักษาการณ์มาทำหน้าที่นี้แทน

4.3) คณะกรรมการ/แกนนำ/สมาชิกเป็นอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทในการให้ความรู้และข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว แต่ด้วยความใกล้ชิดกับนักท่องเที่ยวที่ม้น้อยกว่าเจ้าของบ้านพัก การให้ข้อมูลอาจจะไม่มากนักและเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป

5) การรักษาความปลอดภัย

ตามโครงสร้างการทำงานแล้ว ผู้ที่มีหน้าที่หลักด้านการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยววนั้นได้แก่ หรน ปานะ และพิน เริงกิจ ซึ่งเดิมทีทั้ง 2 คนอยู่ฝ่ายปราบปรามและเฝ้าระวังชายฝั่ง ไม่ให้กลุ่มนายทุนเรือประมงพาณิชย์โดยเฉพาะเรืออวนลากอวนรุนลักลอบเข้ามาจับสัตว์น้ำในเขตหวงห้าม หรือในรัศมี 3,000 เมตรจากชายฝั่งซึ่งถือเป็นภารกิจอันหนักหน่วงและค่อนข้างเสี่ยงอันตราย เนื่องจากการออกตรวจการณ์ลาดตระเวนนั้นมีโอกาสที่จะปะทะกับผู้ลักลอบอยู่ตลอดเวลา “ปีสี่ศูนย์กลุ่มแกนนำออกเลลาดตระเวนกัน เจออวนรุนอวนลากเข้ามาจับปลาพอดี เรายิงปืนขึ้นฟ้าส่งสัญญาณให้ลอยออกไป เขาไม่ยอมยิงสวนกลับมา เราจะหลบก็หลบไม่ทันแล้วต้องยิงสู้อย่างเดียว เสี่ยงดั่งกันเลไปหมด โชคดีที่ฝ่ายโน้นยอมถอนสมอออกไปไม่ต้องเสียเลือดเสียเนื้อกัน” (หรน ปานะ, สนทนากลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545) “ช่วงปราบปรามใหม่ ๆ สถานการณ์ตึงเครียดมาก ต้องระวังตัวกันตลอดโดยเฉพาะกลุ่มแกนนำ กลางวันออกเฝ้าพยายามเกาะกลุ่มกันไว้ อย่างบั้งนี้กลางคืนไม่นอนเลย พยายามหลบ (กลับ-ผู้เขียน) แต่หัววัน (เร็ว-ผู้เขียน)” (ชำนาญ ราชเดช, สนทนากลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545)

จากเหตุการณ์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าในอดีตที่ผ่านมาชมรมได้ใช้ความรุนแรงเข้าแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนจากการลักลอบเข้ามาจับสัตว์น้ำของกลุ่มอวนรุนอวนลาก โดยเฉพาะมาตรการการออกตรวจตราลาดตระเวนชายฝั่งอย่างเข้มงวดกวาดขัน เท่ากับการเสี่ยงภัยของฝ่ายปราบปรามมีมากขึ้นเป็นทวีคูณ แต่เมื่อชมรมได้หันมาใช้วิธีการรณรงค์ให้คนเลิกทำอวนรุนอวนลากโดยเริ่มจากชุมชนของตนก่อนด้วยการเข้าไปพูดคุย ชักชวน ขอร้องให้เลิก ซึ่งก็ได้ผลเป็นที่น่าพอใจเนื่องจากจำนวนผู้ทำอวนรุนอวนลากลดลง จนเหลือเพียงไม่กี่รายในปัจจุบัน รวมทั้งการเข้าร่วมกับเครือข่ายประมงพื้นบ้านในพื้นที่อื่น ๆ เคลื่อนไหวผลักดันนโยบายและกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง การกำหนดเขตห้ามใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย และให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะตำรวจน้ำ เจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้ และกรมประมงรับช่วงภาระการลาดตระเวนตรวจการณ์ต่อจากชมรม เท่ากับว่าสถานการณ์ความรุนแรงต่าง ๆ ได้คลี่คลายลง แม้ฝ่ายปราบปรามจะยังคงร่วมมือกับเจ้าหน้าที่รัฐในการเฝ้าระวังชายฝั่งอยู่บ้างก็ตาม แต่ก็ไม่ต้องเสี่ยงภัยอันตรายเช่นในอดีต และเมื่อชมรมได้จัดกิจกรรมโฮมสเตย์ขึ้น ซึ่งโดยลักษณะทางสังคมของเกาะยาวนานที่อยู่ภายใต้รูปแบบวัฒนธรรมอิสลาม ที่มีข้อห้ามและบทลงโทษอันรุนแรงต่อกรณีการทำร้ายในชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น ทำให้อัตราการเกิดคดีความและปัญหาด้านอาชญากรรมมีน้อยมาก แต่เพื่อความไม่ประมาทเนื่องจากปัจจุบันมีคนต่างถิ่นเข้ามาพักอาศัยและทำงานอยู่ในชุมชนมากขึ้น ฝ่ายปราบปรามเดิมของชมรมจึงได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ในการรักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวอีกภาระงานหนึ่ง

โดยลักษณะของการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวเวลานั้น ฝ่ายรักษาความปลอดภัยได้ประสานงานกับสถานีตำรวจภูธรอำเภอเกาะยาว เพื่อขอความช่วยเหลือส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามาช่วยเหลือ เช่น จัดชุดสายตรวจออกตรวจพื้นที่ในแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งเป็นภาระกิจหลักของเจ้าหน้าที่ตำรวจอยู่แล้ว เพียงแต่อาจจะเพิ่มความถี่ในรอบตรวจมากขึ้น หรือขอกำลังเข้ามาช่วยเหลือในการทำกิจกรรมหรือร่วมออกทำกิจกรรมนอกพื้นที่ด้วย เป็นต้น นอกจากนี้ชมรมยังมีสมาชิกกว่าห้าร้อยคนกระจายอยู่ทั่วทุกหมู่บ้าน เท่ากับช่วยเป็นหูเป็นตาในการดูแลความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวอีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งจากการที่ชมรมได้ดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวมา 7 ปี ยังไม่เคยเกิดปัญหาอาชญากรรมหรือภัยร้ายแรงใด ๆ แก่นักท่องเที่ยวเลย

6) การจัดสรรผลประโยชน์แก่สมาชิก

การที่นักท่องเที่ยวเข้ามาโฮมสเตย์ในเกาะยาวนานนั้น จะมีค่าใช้จ่ายในกิจกรรมดังที่ชมรมกำหนดไว้ดังนี้

6.1) ค่าที่พัก 100 บาท/คืน

- 6.2) ค่าอาหาร 70 บาท/คน/มื้อ
  - 6.3) ค่ากิจกรรมในการออกทะเล 200 บาท/คน
  - 6.4) บริจาคให้องค์กรชาวบ้าน 100 บาท/คน
  - 6.5) ค่าประสานงานและวิทยากรชาวบ้าน (ถ้ามี) 500 บาท/ครั้ง
- รายได้ที่เกิดขึ้นจะมีการจัดสรรกันดังนี้

1) เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ จะได้รับรายได้ในส่วนที่เป็นค่าที่พัก ค่าอาหาร และค่ากิจกรรมในการออกทะเลทั้งหมด ซึ่งรายได้ในส่วนนี้บ้านพักแต่ละหลังจะได้รับมาน้อยเพียงได้นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เป็นตัวแปรต่อไปนี้ ได้แก่ จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าพัก จำนวนวันพัก จำนวนมื้ออาหารที่นักท่องเที่ยวให้บ้านพักจัดให้ จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรมในการออกทะเล รวมถึงความสามารถในการดำเนินกิจกรรมทางทะเลในครั้งนั้น ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศเป็นหลัก

2) ชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน จะได้รับรายได้ในส่วนที่นักท่องเที่ยวบริจาคให้องค์กรชาวบ้าน ซึ่งถือเป็นรายรับที่แน่นอนตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรม รายรับในส่วนนี้จะป็นรายได้ที่นำเข้ามาสมทบเป็นเงินทุนสำรองในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนต่อไป

3) ในส่วนของค่าประสานงานและวิทยากรชาวบ้านนั้น จะจัดสรรให้แก่สมาชิกอื่น ๆ หรือชาวบ้านทั่วไปในชุมชนที่เข้ามาช่วยเป็นล่ามในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับชุมชนในกรณีที่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาโฮมสเตย์ในครั้งนั้น ๆ เป็นชาวต่างชาติ ซึ่งในปัจจุบันชุมชนมีแนวคิดที่จะร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเพื่อจัดทำโครงการสอนภาษาต่างประเทศแก่สมาชิกเพื่อกระจายโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมกับชาวต่างชาติเพิ่มมากขึ้น

ในการจ่ายเงินค่ากิจกรรมโฮมสเตย์นั้น นักท่องเที่ยวสามารถจ่ายได้ 3 แห่งคือ 1) จ่ายที่เจ้าของบ้านพักโดยตรง 2) จ่ายที่ประธานชุมชน และ 3) ศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว

จากลักษณะการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น จะเห็นว่ารายได้ส่วนใหญ่ถูกจัดสรรให้แก่บ้านพักโฮมสเตย์ ซึ่งเป็นไปตามปณิธานในการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนที่นอกเหนือจากการสร้างเครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแล้ว ยังต้องการให้สมาชิกมีรายได้เสริมนอกเหนือจากการทำประมง ส่วนชุมชนนั้นได้รับผลประโยชน์เฉพาะเงินบริจาคที่กำหนดไว้ โดยรายได้ในส่วนนี้ชุมชนจะมอบหมายให้ฝ่ายบัญชีทำการจดบันทึกเป็นหลักฐานให้สมาชิกได้ตรวจสอบต่อไป

จากรูปแบบการดำเนินงานท่องเที่ยวโฮมสเตย์ของเกาะยาวน้อย ไม่ว่าจะเป็น 1) การรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน 2) การจัดบ้านพักและอาหาร 3) กิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดให้นักท่องเที่ยว 4) การให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว 5) การรักษาความปลอดภัย และ 6) การจัดสรรผลประโยชน์แก่สมาชิก ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น จะเห็นว่ามีความสอดคล้องกับแนวทางการดำเนินการโฮมสเตย์ที่ Mr. Michael Macnulty ที่ปรึกษาองค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้ให้ไว้แก่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในการบรรยายพิเศษเรื่องการท่องเที่ยวชนบทและการจัดโฮมสเตย์ (Home-stay and Rural Tourism in other Countries) เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2544 ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัลด์ กรุงเทพมหานคร ว่าการดำเนินการ โฮมสเตย์และการท่องเที่ยวใด ๆ จะต้องคำนึงถึงกฎสากลของความต้อการพื้นฐานของนักท่องเที่ยว 10 ประการ ดังนี้

- 1) เติงนอนที่สบายในราคาสมเหตุสมผล
- 2) ห้องอาบน้ําและส้วมที่สะอาด
- 3) อาหารพื้นบ้านง่าย ๆ แต่ปรุงมาอย่างดี
- 4) ทิวทัศน์และธรรมชาติของชนบทที่สวยงาม
- 5) ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- 6) กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่
- 7) ร้านค้าทั่วไปและร้านจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก
- 8) ความบันเทิง
- 9) ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว
- 10) ความเป็นมิตรและรอยยิ้มของเจ้าบ้าน

ตาราง 5 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ของความต้อการพื้นฐานของนักท่องเที่ยวกับรูปแบบการดำเนินงานท่องเที่ยวของเกาะยาวน้อย

ภูมิลักษณ์ความต้อการพื้นฐานของนักท่องเที่ยว	รูปแบบการดำเนินงานท่องเที่ยวของเกาะยาวน้อย
1. เติงนอนที่สบายในราคาสมเหตุสมผล	- ขั้นตอนการจัดบ้านพักและอาหาร
2. ห้องอาบน้ําและส้วมที่สะอาด	- ขั้นตอนการจัดบ้านพักและอาหาร
3. อาหารพื้นบ้านง่าย ๆ แต่ปรุงมาอย่างดี	- ขั้นตอนการจัดบ้านพักและอาหาร
4. ทิวทัศน์และธรรมชาติของชนบทที่สวยงาม	- ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
5. ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่น	- ขั้นตอนการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว
6. กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่	- ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
7. ร้านค้าทั่วไปและร้านจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก	- ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
8. ความบันเทิง	- ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
9. ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว	- ขั้นตอนการรักษาความปลอดภัย
10. ความเป็นมิตรและรอยยิ้มของเจ้าบ้าน	- ขั้นตอนการต้อนรับนักท่องเที่ยว

2.4 การควบคุมการดำเนินงาน

การควบคุมการดำเนินงานโฮมสเตย์ที่ชมรมดำเนินการอยู่นั้น แบ่งออกได้ 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

1) การติดตามตรวจสอบการดำเนินงาน

โดยลักษณะการดำเนินงานแล้ว การตรวจสอบการดำเนินงานโฮมสเตย์เกิดขึ้นตลอดเวลาทั้งโดยธรรมชาติและแบบเป็นทางการ นับตั้งแต่ก้าวแรกจนกระทั่งก้าวสุดท้ายที่เดินทางออกจากเกาะยาวน้อยของนักท่องเที่ยว โดยการตรวจสอบนั้นเป็นไปทั้งภายในชมรมและภายนอกจากสํงคมนตรีเกาะ การตรวจสอบภายในนั้นตามโครงสร้างการทำงานผู้ที่ทำหน้าที่นี้ได้แก่ปราชญ์อาวุโสของชมรมทั้ง 4 อันประกอบด้วย มาเหรีน อุหลัง โต๊ะอิหม่ามฮาโหรน ช่างเหล็ก ทวีปหยั่งทะเล และไข อุปมา ซึ่งจะมีการประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับคณะกรรมการแกนนำคนอื่น ๆ รวมถึงเจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ ซึ่งโดยปกติจะจัดขึ้นที่บ้านพักประธานชมรมทุกคืน เพื่อรับฟังความคิดเห็นและรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวและกิจกรรมที่จะจัดให้แก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้แกนนำและคณะกรรมการจะหาโอกาสพบปะพูดคุยกับนักท่องเที่ยวด้วยตัวเอง เพื่อรับฟังและ

ประมวลข้อมูลว่า สิ่งที่นักทอเทียวยได้รับนั้นตรงตามรูปแบบการทำงานที่ได้วางหลักการไว้หรือไม่ อีกทั้งการพูดคุยสนทนาดังกล่าวยังจะได้เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันไปด้วยในตัว

นอกจากนั้น การติดตามผลภายในอย่างเป็นทางการยังกำหนดให้มีขึ้นในคืนสุดท้ายของการพักโฮมสเตย์ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโฮมสเตย์ทั้งหมด อันได้แก่ คณะกรรมการดำเนินงาน กลุ่มแกนนำ เจ้าของบ้านพัก นักทอเทียวย ตลอดจนผู้สนใจร่วมสังเกตการณ์จะไปรวมตัวกันที่ศาลาแปดเหลี่ยม ซึ่งตั้งอยู่ริมชายทะเลในเขตพื้นที่หมู่ 5 บ้านริมทะเล การประชุมดังกล่าวโดยทั่วไปจะเริ่มขึ้นตั้งแต่เวลาหกโมงเย็น โดยทุกคนจะร่วมรับประทานอาหารมื้อเย็นด้วยกันก่อน หลังมื้อเย็นผ่านไปประธานชมรมจะกล่าวต้อนรับนักทอเทียวยทุกคนอย่างเป็นทางการ ต่อด้วยการให้สมาชิกชมรมที่มาพร้อมประชุมในครั้งนั้น ๆ แนะนำตัวเองให้นักทอเทียวยรู้จักทีละคน สลับด้วยการให้นักทอเทียวยแนะนำตัวเองให้ชมรมรู้จักด้วยเช่นกัน หลังการแนะนำตัวประธานจะบอกกล่าวประวัติความเป็นมา ภารกิจของชมรม และวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรมโฮมสเตย์โดยย่อให้นักทอเทียวยรับฟังอีกครั้งหนึ่ง ก่อนที่จะเปิดเวทีให้ทุกคนมีโอกาสดำเนินกิจกรรมโฮมสเตย์อย่างเสรี จากการลงพื้นที่ศึกษา พบว่า สมาชิกชมรมจะให้ความสำคัญต่อการประชุมที่ศาลาแปดเหลี่ยมมากพอสมควร จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นนัดหมายหนึ่งที่ทุกคนรอคอย เนื่องจากถือว่าการประชุมในคืนสุดท้ายนั้นพรมแดนความต่างทางวัฒนธรรมจะถูกละลาย ความต่างทั้งในด้านพื้นฐานทางสังคม ความรู้ ความคิด ประสบการณ์ ระหว่างนักทอเทียวยกับเจ้าบ้าน และระหว่างนักทอเทียวยกับนักทอเทียวยต่างคณะด้วยกันเองก็จะถูกนำมาเล่าสู่กันฟัง ชมรมอาจจะได้แนวทางใหม่ ๆ มาปรับใช้ในการทำงาน นักทอเทียวยเองก็จะได้รับความรู้ใหม่ ๆ ติดตัวกลับออกไป

จุดเด่นอีกประการหนึ่ง ในการประชุมที่ศาลาแปดเหลี่ยมในคืนสุดท้ายที่นักทอเทียวยจะพักอยู่กับชุมชน คือการที่ชมรมจะเปิดโอกาสให้เยาวชนรุ่นใหม่เข้าร่วมประชุมด้วย ซึ่งไม่เพียงแต่การนั่งฟังสังเกตการณ์เฉย ๆ เท่านั้น แต่เยาวชนเหล่านั้นยังมีโอกาสได้พูดคุยซักถาม และแสดงความคิดเห็นของคนใหญ่โตได้รับรู้ อันถือเป็นแนวทางสำคัญในการเพาะเชิดความเป็นนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และผู้ที่จะสานต่อภารกิจของชมรมต่อไปในอนาคต ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ ที่ชมรมได้รับจากวงประชุมนั้น หากมีข้อบกพร่องที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขในส่วนการดำเนินงานของบ้านพัก บ้านพักหลังนั้น ๆ จะต้องนำไปปรับปรุงเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามรูปแบบที่วางไว้ แต่ถ้าหากเป็นข้อบกพร่องในส่วนที่เป็นกระบวนการดำเนินงานของชมรม จะนำเข้าที่ประชุมใหญ่สมาชิกทั้งหมดเพื่อพิจารณาแก้ไขร่วมกัน ซึ่งการประชุมใหญ่สมาชิกทั้งหมดดังกล่าวกำหนดจัดขึ้นเดือนละ 2 ครั้ง คือในช่วงข้างขึ้นและข้างแรม 9 ค่ำ ซึ่งเป็นช่วง “น้ำตาย” ด้วน้ำมีให้จับน้อย

และร่วมกันพิจารณาหาทางออกในกรณีที่มีการดำเนินงานมีปัญหา มีข้อบกพร่องต้องแก้ไข แต่ถ้าผลการประเมินนั้นเป็นที่น่าพอใจก็จะเป็นการยินดีร่วมกัน

จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่า ชุมชนไม่ได้ยัดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียว เนื่องจากชุมชนเองก็มีจุดยืนในการดำเนินกิจกรรมโฮมสเตย์เป็นของตัวเองเช่นเดียวกันดังได้กล่าวรายละเอียดไปแล้วในข้างต้น “อนาคตโฮมสเตย์เกาะขาวน้อยคงไม่เกินอีก 2-3 ปีข้างหน้าถ้าเราเห็นแก่เงินเห็นแก่ธุรกิจ เพราะธุรกิจทัวร์จะเป็นตัวเร่งให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวกันมากขึ้น ถึงเวลานั้นคำว่า “คุณภาพ” ก็คงไม่ต้องพูดถึงแล้ว นักท่องเที่ยวที่เข้ามาก็จะไปนอนแต่บังกะโลนอนแต่โรงแรมกันหมด มีเวลาว่างค่อยออกมาเดินแล่วิวัดชีวิตรชาวบ้านเอา รายได้ที่ชาวบ้านอยากได้นักท่องเที่ยวได้หากงเป็นแค่เงินค่าหัวรับจ้างเล่นเรือออกเลสองร้อยบาทเท่านั้นแหละ” (โตะอิหม่ามฮาโหรน ช่างเหล็ก, สนทนากลุ่มย่อย 1 มิถุนายน 2545)

3. วิเคราะห์ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะขาวน้อย

หากจะมองในภาพรวมแล้ว ถือได้ว่าเกาะขาวน้อยมีปัจจัยอยู่หลายประการที่เอื้อให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์จนประสบความสำเร็จ กลายเป็นชุมชนแบบอย่างที่สามารถผสมผสานความสมดุลระหว่างการท่องเที่ยว การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และความต่างทางวัฒนธรรมระหว่างเจ้าบ้านและนักท่องเที่ยวเข้าไว้ด้วยกัน จนได้รับการยอมรับจากนักท่องเที่ยวและสังคมภายนอกอย่างกว้างขวาง¹ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวประกอบด้วย

1) ผู้นำ

ผู้นำเป็นหัวใจหลักของกลุ่มชนใด ๆ ก็ตามที่รวมตัวกันขึ้นเป็นองค์การ เป็นชุมชน หรือกลุ่มสังคม การนำพาให้ชุมชนของตนอยู่รอดปลอดภัย มีความแข็งแกร่ง และมีความเจริญเติบโตถือเป็นภาระหน้าที่สำคัญ หากได้ผู้นำที่มีความรู้ความสามารถโอกาสในการเจริญเติบโตของชุมชนก็มีอยู่สูงตามไปด้วย ชุมชนเกาะขาวน้อยมีผู้นำชุมชนที่มีความรู้และมากด้วยประสบการณ์ทั้งผู้

¹ การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะขาวน้อย ได้รับรางวัลแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดีเด่น (Destination Stewardship Award) ประจำปี 2002 1 ใน 3 แห่งของโลก จากนิตยสารเนชั่นแนลจีโอกราฟิก แทรฟเวลเลอร์ ในฐานะที่สามารถสร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมและธุรกิจ พร้อมกับแหล่งท่องเที่ยวอีก 2 แห่ง คือโครงการอนุรักษ์ป่าซาฟารีแห่งริเวเนียบของแอฟริกาใต้ ที่ได้รับรางวัลแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติยอดเยี่ยม (Nature Travel Award) และเอทีจี อีคอฟอร์ด ของประเทศอังกฤษ ได้รับรางวัลท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ดีเด่น (Heritage Tourism Award) มติชน, ศุกร์ที่ 24 มกราคม 2546 ปีที่ 26 ฉบับที่ 9086 หน้า 16)

นำแบบเป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติ เช่น ชำนาญ ราเขต ซึ่งดำรงตำแหน่งประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อยคนปัจจุบัน ด้วยความสามารถ ซื่อสัตย์ และเสียสละ ทำให้ชำนาญได้รับความไว้วางใจและได้รับเลือกให้เป็นประธานตั้งแต่ชมรมเริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน ผู้นำคนอื่น ๆ ก็ล้วนมีความรู้ความสามารถสูงเช่นกัน เช่น ตำเริง ราเขต ผู้ที่ใช้ชีวิตประจำวันอยู่กับงานด้านวิชาการทั้งในและนอกชุมชนในฐานะเป็นตัวแทนเพื่อประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งเลขาธิการและดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ในปัจจุบัน การได้คลุกคลีอยู่ในแวดวงวิชาการทั้งการประชุมสัมมนา ศึกษาดูงานภายในประเทศและนอกประเทศช่วยบ่มเพาะความรู้และสั่งสมประสบการณ์กลับคืนมาพัฒนาชุมชนในที่สุด นอกจากนี้เกาะยาวน้อยยังมีผู้อาวุโสที่ได้รับการยกย่องเป็นปราชญ์ชุมชน เช่น ป๊ะเคาะห์ ป๊ะไซ่ ป๊ะทอก ผู้ซึ่งประชาชนในท้องถิ่นล้วนให้ความเคารพนับถือและไว้วางใจในความมีวิจรรณญาณ การวิเคราะห์ และประเมินสถานการณ์ และด้วยความที่เป็นชุมชนมุสลิม โต๊ะอิหม่ามจึงเป็นผู้ตามธรรมชาติที่ได้รับความเคารพนับถืออย่างสูงสุดจากคนในชุมชนเช่นเดียวกัน บทบาทสำคัญของโต๊ะอิหม่ามถือได้ว่าเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ทั้งทางศาสนาและเรื่องของชาวบ้านไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งนอกจากจะทำหน้าที่เป็นผู้นำการละหมาด พิธีกรรมทางศาสนา และอบรมสั่งสอนหลักปฏิบัติของศาสนาแล้ว โต๊ะอิหม่ามยังเข้ามามีบทบาทในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งของชาวบ้านด้วยเช่นกัน โต๊ะอิหม่ามฮาโหรน ช่างเหล็ก ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการช่วยไกล่เกลี่ยและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชมรมชาวประมงพื้นบ้านและกลุ่มชาวประมงในชุมชนที่ทำประมงโดยใช้อวนลากอวนรุน นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นว่าศาสนากับเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นภารกิจที่ผสมผสานไปด้วยกันได้ โดยการเข้าร่วมเป็นหนึ่งในแกนนำของชมรม “คือป๊ะเฝ้าอยู่ก่อนตอนแรกเพราะคิดว่าเด็กพวกนี้เองจริงเอางี้ ทำในสิ่งที่ดี ควรจะสนับสนุน แล้วปัญหาเรื่องงลก็พูดได้เพราะว่าเป็นปัญหาของพระเจ้าด้วย คือพระเจ้าสร้างสรรพสิ่งมาให้เรารักษา” (มาห์เร็น อุห์ลิ่ง, ย่างจาก ชลิดา บัณจวงค์, “หัวโทอง” พัฒนาการ ลักษณะ และการปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน , 2543 : 256) “ความขัดแย้งระหว่างชาวประมงอวนลาก อวนรุน และประมงพื้นบ้านในเกาะยาวน้อยเมื่อสมัยอดีตนั้นรุนแรงมาก ไม่คุยไม่มองหน้ากันเลย โชคดีที่ป๊ะโหรน (โต๊ะอิหม่ามฮาโหรน ช่างเหล็ก) เข้ามาช่วยไกล่เกลี่ยช่วยพูดเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรให้ ความขัดแย้งถึงให้...ตาลง คนที่ทำอวนลากอวนรุนก็ค่อย ๆ ลดลงด้วยถึงเดี๋ยวนี้นี้ทำอยู่ไม่มากเท่าไรแล้ว” (หรน ปะเนะ. สัมภาษณ์ 5 พฤษภาคม 2545)

ด้วยความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ และความมีวิจรรณญาณของกลุ่มผู้นำที่เป็นแกนนำสำคัญของชมรมเหล่านี้จะทำให้สามารถวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์เพื่อนำไปสู่การวางแผนการทำงานที่ดี และบรรลุสู่ผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ในที่สุด

3) สมาชิกชุมชน

หากชุมชนมีผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถแต่เพียงอย่างเดียว ความสำเร็จในงานคงเกิดขึ้นได้ยากถ้าสมาชิกในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือด้วย ถ้าพึ่งแต่เพียงผู้นำไม่สามารถลงมือทำงานต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเองทั้งหมดต้องอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกทุกคน ความเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ และลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเกาะแยกตัวออกมาเป็นเอกเทศจากแผ่นดินใหญ่คือสิ่งที่เอื้อให้สมาชิกในเกาะยาวนาน้อยมีการรวมตัวและร่วมมือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ง่ายนอกเหนือจากการใกล้ชิดของผู้นำ ประจักษ์พยานแสดงศักยภาพของสมาชิกชุมชนเกาะยาวนานคือการรวมตัวกันจัดตั้งชมรมชาวประมงพื้นบ้าน การร่วมเป็นพลังขับเคลื่อนเรียกร้องให้ภาครัฐมีการกำหนดแนวเขตการทำประมงประเภทต่าง ๆ และการออกนโยบายคุ้มครองการทำประมงพื้นบ้านตลอดเวลาที่ผ่านมา

4) องค์กรชุมชนและเครือข่าย

ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวนาน ถือเป็นองค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็งทั้งภายในและภายนอก ปัจจัยหลักภายในนั้นได้แก่กระบวนการทำงานที่เป็นขั้นตอน มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ บุคลากรที่รวมตัวกันทำงานถือเป็นแหล่งรวมคุณสมบัติสำคัญของชุมชน เนื่องจากประกอบด้วยบุคลากรที่มากความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ โดยเฉพาะในระดับแกนนำนั้นประกอบด้วยผู้นำทั้งทางการและตามธรรมชาติ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โฉะอิหม่าม เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้มีคุณธรรมสูง มีความซื่อสัตย์ และมีวิจรรณญาณ “ชมรมมีผู้เฒ่าอันดามันเป็นแกนนำอยู่ 4 คน ป๊ะไซ่ (ไซ่ ลูปมา) เก่งทางวาทศิลป์เวลาสมาชิกขัดแย้งกันก็ได้ป๊ะไซ่ช่วยเป็นกาวใจให้ ป๊ะเคาะห์ (ม่าเหรีน อุหลัง) นักคิดนักวางแผนและวิเคราะห์สถานการณ์ ป๊ะทอก (ทวีป หยั่งทะเล) กับป๊ะโหรน (โฉะอิหม่ามฮาโหรน ช่างเหล็ก) แม่นข้อมูล ระเบียบกฎเกณฑ์เวลาจัดเวทีปราศรัยให้ข้อมูล ขอความร่วมมือจากสมาชิกก็เป็นหน้าที่ทั้งสองป๊ะไป” (ฮาหมัด บ้านนบ, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545) การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานนอกชุมชนนั้นแกนนำที่วิียบทบาทสำคัญคือ สำริง ราเชด ซึ่งได้อุทิศ...ทำงานมาตลอดนับตั้งแต่ก่อตั้งชมรมมา เนื่องจากการเดินทางไปร่วมประชุมสัมมนา ปรึกษาหารือทางวิชาการกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนนอกชุมชนนั้นทำให้เขาต้องสูญเสียรายได้จากการทำประมงเพราะไม่มีเวลาเอาเรือออกทะเล ในที่สุดเขาจึงตัดสินใจขายเรือและเครื่องมือประมงทั้งหมดเพื่อำทุนมาเปิดร้านขายของชำแทน ซึ่งชมรมได้ให้การสนับสนุนด้วยการให้สมาชิกช่วยเหลือหนุนซื้อสินค้าเป็นการทดแทนรายได้ที่เขาสูญเสียไป

จากการมาทำกิจกรรมให้ชมรม “งานของชมรมก็สำคัญ ปากท้องลูกเมียก็สำคัญเหมือนกัน ถ้าชมรมช่วยสร้างรายได้ให้ลูกเมียอยู่สบาย บังหมี่ (สำเร็จ ราชเขต) จะได้มาทำงานได้อย่างหมดห่วง” (คุณิต บุหรี, สัมภาษณ์ 27 พฤษภาคม 2545) “งานนอกชมรมให้บังหมี่ (สำเร็จ ราชเขต) ทำไปเพราะเขาเก่งวิชาการ งานในชมรมบังอิว (ชำนาญ ราชเขต) กับแกนนำคนอื่น ๆ มาช่วยกันทำเพราะเราถนัดลงมือลงแรงมากกว่า (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 27 พฤษภาคม 2545)

สำหรับปัจจัยหลักภายนอก ที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งแก่ชมรมชาวประมงพื้นบ้านนั้น คือการที่ชมรมได้สร้างสัมพันธภาพกับองค์กรชุมชนอื่น ๆ เช่น เครือข่ายชมรมชาวประมงพื้นบ้าน หรือกับเครือข่ายอื่น ๆ เช่น สัมัชชาคนจน กลุ่มชาวนา กลุ่มเกษตรกรทางเลือก เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ และข้อมูลของกันและกัน ซึ่งความรู้ที่ได้แต่ละฝ่ายได้รับนั้นก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาองค์กรตามความเหมาะสมของชุมชนตน

5) หน่วยงานสนับสนุน

ในการรวมตัวกันเพื่อดำเนินงานแก้ไขปัญหาคือความเลื่อมใสของทรัพยากรธรรมชาติในอ่าวพังงาของชุมชนเกาะยาวน้อยนั้น มีหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาให้การสนับสนุน เพื่อให้งานสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมาย เช่น การให้คำปรึกษาแนะนำ สนับสนุนงบประมาณ ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้ ประกอบด้วย

- องค์กรพัฒนาเอกชน โดยเฉพาะมูลนิธิธิดาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) หนึ่งในองค์กรพัฒนาเอกชนในโครงการความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันค้ำประกันที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมการรวมตัวกันเป็นชมรมประมงพื้นบ้านเกาะยาวน้อย เพื่อให้สามารถเข้าไปมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งได้อย่างเข้มแข็ง แนวทางการทำงานที่สำคัญขององค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้ก็คือการส่งเจ้าหน้าที่ภาคสนามลงไปศึกษาและประจำอยู่ในชุมชน เจ้าหน้าที่ภาคสนามเหล่านี้จะทำหน้าที่คล้ายกับพี่เลี้ยงช่วยให้ชาวบ้านได้รู้จักการวางแผนงาน และคิดค้นกิจกรรมซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง เป็นที่ปรึกษาในการเขียนโครงการเพื่อขอกุณสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกในการทำกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการดำเนินงานท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในเวลาต่อมาด้วย “เอ็นจีโอที่เข้ามาเกาะยาวน้อยมีอยู่ 4 รุ่น รุ่นแรกคือ จงรักษ์ แจ่มศรี เข้ามาตั้งแต่สมัย 36-37 โน่น ถัดมาก็เป็น ธนุ แรบเพียร พิเชษฐ์ ปานคำ แล้วก็ สุนิศา ความะน . เขาเข้ามาก็มาช่วยแนะแนวการรวมกลุ่มให้ พาพวกเราไปดูงานที่แหลมสัก กลับมากลุ่มถึงได้เกิด ช่วยดึงข้อมูลสิ่งงบประมาณมาสนับสนุนให้พวกเราทำกิจกรรมอนุรักษ์กัน รุ่นแรก ๆ นี้งานหนักมากเพราะชาวบ้านยังไม่เป็นอะไรกันซักอย่าง เหมือนเด็กยังแบเบาะอยู่นะแหละ งานก็เพิ่งเริ่มทำ ดั้งค์ทำงานก็ยังไม่เขียนไม่เป็นกัน สักพักก็ถึงได้คลำถูกทาง พอดูโลกกันไม่ไหว พอรุ่นหลัง ๆ นี้ชาวบ้านเริ่มเก่งกว่าเอ็นจีโอแล้ว บางอย่างเราเรียนรู้จากเขา

หลาย ๆ อย่างเขามาเรียนรู้จากเราบ้าง" (ชำนาญ ราชเขต, สนทนากลุ่มย่อย 1 มิถุนายน 2545) จากลักษณะการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนกับชมรมดังกล่าว จะเป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยเสริมกระบวนการทำงานให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

- หน่วยงานและเจ้าหน้าที่รัฐ แม้ในช่วงเริ่มแรกของการทำงาน ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจะถูกมองในด้านลบจากหน่วยงานและเจ้าหน้าที่รัฐในการใช้ความรุนแรงเข้าตัดสินปัญหาบวกกับการรับความช่วยเหลือทั้งข้อมูลข่าวสาร งบประมาณ การแนะนำจากองค์กรพัฒนาเอกชน ทำให้ถูกมองว่าองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาเสี้ยมสอนให้อคติต่อภาครัฐ ขอบก้อมือบเรียกร้องประท้วง ดังคำกล่าวของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลของตำบลเกาะยาวน้อยที่ว่า "ที่เห็นด้วยกับการรวมกลุ่มกันของชาวบ้าน แต่อยากให้เขามีความคิดเป็นของตัวเอง ไม่ตามคนอื่น ๆ ตัวที่ที่เคยทำงานร่วมกับเอ็นจีโอมาก่อนตอนเรียนอยู่ที่รามฯ เคยไปสิงสาง ก็เห็นพวกเขาไปสอนชาวบ้านให้รักให้สามัคคีกัน แต่ปัจจุบันเอ็นจีโอกลับมาปลุกฝังชาวบ้านให้เรียกร้องจากรัฐโดยไม่ได้ช่วยเหลือตัวเองก่อน" (ลัดดา สุวรรณโณ อ้างจาก ชลิตา บัณชุงศ์, "หัวโทอง" พัฒนาการ ลักษณะ และการปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน, 2543 : 242) ซึ่งทำทีได้ตอบของกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านเองนั้นก็ค่อนข้างแข็งกร้าว คิวมองว่าหน่วยงานและเจ้าหน้าที่รัฐชอบลอยตัวอยู่เหนือปัญหาไม่จริงใจต่อการแก้ไขปัญหาปากท้องของชาวบ้าน รวมถึงการ "มีนอกมีใน" กับนายทุนที่ทำประมงผิดกฎหมาย จุดบรรจบของเส้นขนานนี้เกิดขึ้นหลังจากชมรมพิสูจน์การทำงานตามปณิธานของตนตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา และรู้จักประสานความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐโดยเฉพาะในระดับจังหวัดและท้องถิ่นของตน อาทิ การเชิญข้าราชการอย่างผู้ว่าราชการจังหวัด ประมงจังหวัด/อำเภอ รวมทั้งนายอำเภอ เข้าร่วมประชุมสัมมนาในหัวข้อเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งที่ชาวบ้านจัดขึ้น การเข้าพบเพื่อรายงานสรุปถึงผลการดำเนินงานกิจกรรม หรือขอรับทราบนโยบาย แนวปฏิบัติจากข้าราชการที่ย้ายมาใหม่ หรือขอพบเพื่อขอสนับสนุนการดำเนินงานกิจกรรมของชมรม ซึ่งในช่วงหลังที่ชมรมดำเนินงานกิจกรรมท่องเที่ยว สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคใต้เขต 4 ที่ดูแลรับผิดชอบงานด้านการท่องเที่ยวในเขต 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ ได้เข้ามามีส่วนช่วยในการให้ข้อมูลและคำปรึกษาอีกหน่วยงานหนึ่ง เท่ากับว่ากิจกรรมโฮมสเตย์ของเกาะยาวน้อยมีแนวทางการดำเนินงานตามหลักวิชาการของหน่วยงานหลักที่ดูแลการท่องเที่ยวเข้าไปประยุกต์ใช้ เท่ากับเป็นการเพิ่มจุดแข็งได้อีกทางหนึ่ง

นอกจากหน่วยงานที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว สถาบันการศึกษาก็นับเป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่เข้ามามีส่วนช่วยเหลือในบทบาทของนักวิชาการที่ให้คำปรึกษา และให้การอบรมในหลักวิชาการต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินงานของชมรม เช่น การอบรมภาษาต่างประเทศ ให้ความรู้ในหลักการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือการฝึกหัดงานฝีมือให้แก่กลุ่มแม่บ้านประมง เช่น การแปรร

รูปอาหารทะเล การประดิษฐ์งานหัตถกรรมประเภทดอกไม้เก็ลคปลา ผ้าบาติก เป็นต้น โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต และสถาบันราชภัฏภูเก็ตซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่ถือได้ว่ามีความใกล้ชิดกับชมรมมากที่สุด

5) ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ปัจจัยที่สำคัญในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวของสถานที่ใด ๆ ก็ตาม คือ ทรัพยากรท่องเที่ยวในสถานที่นั้น ๆ โดยลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเกาะตั้งอยู่บริเวณเกือบใจกลางของเวียงอ่าวระหว่างจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ซึ่งเรียกขานโดยทั่วไปว่าอ่าวพังงา และสภาพโดยรอบที่เป็นป่าเกาะเล็กเกาะน้อยตั้งอยู่รายล้อมอีกนับร้อยเกาะทำให้ชุมชนเกาะยวน้อยอุดมด้วยแหล่งท่องเที่ยวทั้งในและนอกเกาะ หากนักท่องเที่ยวต้องการชมพระอาทิตย์ตกดินที่มีความงดงามไม่แพ้แหลมพรหมเทพของจังหวัดภูเก็ตก็สามารถมาชมได้ที่สะพานยาวท่าค่าย สะพานท่าคันโด (ต้นประดู่) และหาดอันเฝ้าของเกาะยวน้อย นอกจากนี้นักท่องเที่ยวที่มาเยือนยังสามารถเลือกท่องเที่ยวได้อีกหลายแห่ง ทั้งแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นหาดทราย ป่าชายเลน หรือป่าเกาะใกล้เคียง เช่น ที่บ้านน้ำจืดมีบ่อน้ำจืดกลางทะเลซึ่งถือเป็นความมหัศจรรย์อย่างยิ่งเนื่องจากเมื่อน้ำทะเลลดลงจะปรากฏเป็นบ่อน้ำจืดขนาดเล็กอยู่กลางทะเลสามารถใช้ดื่มกินได้ ที่บ้านอันเฝ้ามีต้นไม้ยักษ์ขนาด 30 คนโอบชาวบ้านเรียกค้น “โพธิ์เล” นอกจากนี้ยังมีถ้ำชาวเลร่องไห้ซึ่งเป็นถ้ำที่มีหินงอกหินย้อยและเป็นที่ยึดเกาะของชาวทะเลในสมัยก่อน ใกล้เคียง ๆ กันนั้นมีถ้ำเทศซึ่งเป็นถ้ำหินรูปร่างประหลาดคล้ายคนถูกสาปให้กลายเป็นหินนั่งเฝ้าทะเลอยู่ ที่บ้านท่าเขามิหาดทรายขาวเจียบสงบประกอบด้วยโขดหินและก้อนหินเล็ก ๆ หลากสี เวลान้ำลงสามารถเดินจากหาดนี้ไปตามสันทรายที่เชื่อมสู่เกาะนกได้ หากนักท่องเที่ยวต้องการค้ำน้ำดูปะการังเกาะยวน้อยก็มีจุดค้ำน้ำที่สวยงามอยู่หลายจุด เช่น เกาะไข่ เกาะเหลาลาดิง เกาะนอก เกาะห้อง เป็นต้น โดยเฉพาะที่เกาะห้องเป็นจุดสน็อกเกิ้ลที่นักค้ำน้ำให้ความนิยมมาก

นอกจากทรัพยากรธรรมชาติแล้ว วิถีชีวิตของชุมชนก็ถือเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญ ทั้งลักษณะของการประกอบอาชีพ การนับถือศาสนา กิจกรรมประจำวัน ล้วนเป็นวิถีชีวิตชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะยวน้อยด้วยเช่นกัน

4. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และแนวทางในการดำเนินการแก้ไข

นับตั้งแต่เริ่มดำเนินการกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 ชมรมประมงพื้นบ้านผ่านการทำงานด้านท่องเที่ยวมาเป็นเวลา 7 ปี ย่อมได้รับประสบการณ์มากมายทั้งในแง่ของความสำเร็จและความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในการทำงาน แม้จะมีการปรับเปลี่ยนระบบการทำงาน

อยู่เสมอทั้งโครงสร้างภายในและกระบวนการทำงานก็ตาม ทั้งนี้เพราะมีปัญหาตลอดจนอุปสรรคต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานของชมรม ดังนี้

4.1 ปัญหาภายใน

โดยทั่วไปแล้ว ปัญหาภายในจะเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานภายในของชมรมเอง ซึ่งได้แก่ปัญหาดังต่อไปนี้

1) ปัญหาในการจัดสรรผลประโยชน์ รายได้ที่บ้านพักแต่ละหลังได้รับในการให้นักท่องเที่ยวเข้าพักนั้นแตกต่างกัน ไปขึ้นอยู่กับจำนวนคนและจำนวนวันที่นักท่องเที่ยวพักค้างแรม ชมรมจึงไม่สามารถกำหนดรายได้ที่แน่นอนให้บ้านพักแต่ละหลังได้ว่า เมื่อถึงคิวของบ้านพักหลังนั้น ๆ จะได้รับรายได้เท่าใด อาจจะมากกว่า น้อยกว่า หรือเท่ากับคิวก่อน ๆ ความเหลื่อมล้ำในการได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมจึงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาที่ตามมาคือการปฏิเสธที่จะรับนักท่องเที่ยวของบ้านพักบางหลังที่จะประมาณการรายได้ของตนอย่างคร่าว ๆ เมื่อนักท่องเที่ยวคิดต่อมาล่วงหน้า เมื่อชั่งน้ำหนักแล้วเห็นว่ารายได้จากการออกเรือมีมากกว่าก็จะปฏิเสธคิวของตนไป หรือบ้านพักบางหลังจะแจ้งกับคณะกรรมการบอกรับนักท่องเที่ยวตลอดช่วงฤดูออกทะเลหรือช่วง “น้ำเป็น” โดยอ้างเหตุผลบ้านพักไม่พร้อมบ้าง ไม่สะดวกที่จะให้นักท่องเที่ยวเข้าพักบ้าง เป็นต้น

อีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้เกิดเป็นปัญหาคือระหว่างคณะกรรมการกับบ้านพักบางราย คือแนวคิดในการจัดกลุ่มบ้านพักในละแวกเดียวกันให้คณานักท่องเที่ยวที่มาด้วยกัน ส่งผลให้บ้านพักที่ถึงคิวของคนที่จะได้นักท่องเที่ยวครั้งนั้น ๆ สูญเสียรายได้แม้จะไม่ถึงกับมีการทะเลาะได้เสีย แต่ก็กลายเป็นการกินแหนงแคลงใจต่อความโปร่งใสของระบบการจัดสรรผลประโยชน์ได้เช่นกัน

2) ปัญหาความไม่เชื่อใจกัน ปัญหานี้นับเป็นปัญหาต่อเนื่องมาจากการขาดระบบการจัดเก็บรายได้ที่มีประสิทธิภาพ ในการชำระค่าใช้จ่ายระหว่างที่นักท่องเที่ยวร่วมกิจกรรมโฮมสเตย์นั้นนักท่องเที่ยวสามารถชำระได้ทั้งกับเจ้าของบ้านพักโดยตรง ศูนย์ประสานงาน หรือคณะกรรมการคนไหนคนใดก็ได้โดยไม่ได้มีการออกเอกสารทางการเงินใด ๆ เช่น ใบเสร็จรับเงิน ไว้เป็นหลักฐานยืนยันจำนวนเงินที่รับมาจากนักท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดความระแวงต่อกันขึ้นได้ เช่น นักท่องเที่ยวอาจจ่ายค่าบ้านพักมากกว่าค่าใช้จ่ายจริง หรือบริจาคเงินเข้าชมรมมากกว่าอัตราที่กำหนดไว้ ผู้นำส่งเงินอาจจัดสรรให้ตามอัตราที่กำหนดไว้เท่านั้นและเก็บเงินส่วนที่เหลือไว้เสียเอง “บงให้นักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่มอยู่บ้านใกล้ ๆ กัน เขาก็ว่าบงจัดให้แต่บ้านญาติ พอบงซื้อมอเตอร์ไซค์มาใช้เขาก็มองว่าไม่ได้เอาเรือออกทะเลเลยเอาเงินมาจากที่ไหน ก็ระแวงสงสัยกันไปไม่รู้เลยว่าบงรับจ้างซ่อมเครื่องยนต์เรืออยู่เป็นเดือนถึงได้มีเงินมาคาวนรถได้” (ชานานู ราเขต,

สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545) ในขณะที่บ้านพักบางรายกล่าวว่าตนไม่ได้เป็นญาติกับแกนนำ (หรือคณะกรรมการ) เลยไม่ค่อยได้เข้ามาพัก บางรายแสดงความคิดเห็นว่านักท่องเที่ยวให้เงิน 100 บาทคนรับเงินบอกว่าให้ 70 บาทก็ได้เพราะไม่มีหลักฐานอะไรมายืนยัน

3) ชมรมไม่สามารถขยายกลุ่มบ้านพักจากเดิมได้ บ้านพักที่ดำเนินการอยู่ส่วนใหญ่เป็นบ้านพักที่ดำเนินการมาตั้งแต่เริ่มทำโฮมสเตย์เมื่อ 7 ปีที่แล้ว จากการศึกษาพบว่าคณะกรรมการและสมาชิกมีแนวคิดในการทำโฮมสเตย์แตกต่างกันในบางประการ ในส่วนของคณะกรรมการเห็นว่าบ้านพักที่มีพอเพียงสำหรับบริการให้บริการนักท่องเที่ยวเนื่องจากนักท่องเที่ยวที่จะมาโฮมสเตย์จำกัดอยู่ในหมู่บ้านเฉพาะกลุ่มเท่านั้น จำนวนคนที่จะเดินทางเข้ามาเกาะยาวน้อยจึงมีไม่มากนัก แต่ถ้าบ้านใดต้องการเป็นบ้านพักก็เปิดโอกาสให้แจ้งชื่อได้ทั้งนี้ไม่ได้มีการถ่ายทอดข้อมูลในส่วนนี้ให้สมาชิกรับทราบอย่างครอบคลุมนัก ทำให้สมาชิกบางส่วนมองว่าแกนนำผูกขาดอำนาจ ไม่กระจายงานและรายได้สู่สมาชิกคนอื่น ๆ ทำให้เกิดอคติและไม่เข้าร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวด้วย บางส่วนมีปัญหาภายในครอบครัวจากสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจที่มีรายได้ลดลงเพราะไม่เวลาเอาเรือออกทะเลถูกเมียค่าทำให้ท้อแท้ไม่สบายใจจึงไม่เข้าร่วมด้วย บางส่วนมีฐานะยากจนบ้านไม่ค่อยพร้อม ชาวประมงบางส่วนขอเข้าเป็นสมาชิกของชมรมประมงพื้นบ้านและทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานอนุรักษ์แต่เพียงอย่างเดียว แต่ไม่ต้องการเข้ามาเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมโฮมสเตย์เนื่องจากเป็นห่วงว่าเมื่อทำโฮมสเตย์พอมีรายได้แล้วผู้ดำเนินการก็จะเห็นแก่เงินจนลืมคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตของชุมชนดั้งเดิมที่คงไว้ ด้วยเหตุผลหลาย ๆ ประการที่ได้กล่าวมาล้วนเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ชมรมไม่สามารถขยายกลุ่มบ้านพักจากเดิมได้

4) ศักยภาพของสมาชิกในการพัฒนา สมาชิกขาดความมั่นใจ เช่น การเชื่อว่าพวกเขา ยังคงต้องการการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเฉพาะการช่วยด้านข้อมูล งบประมาณ การเรียนรู้ และการเจรจาต่อรอง เป็นต้น สมาชิกเชื่อว่าองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นพี่เลี้ยงคนสำคัญของพวกเขาซึ่งพร้อมจะเข้ามาช่วยเหลือเสมอยามเมื่อเขาต้องการ ความเชื่อเช่นนี้ยอมทำให้ศักยภาพของพวกเขาถูกจำกัดให้ดูด้อยลง และบางครั้งอาจทำให้ความเชื่อมั่นในผลสำเร็จน้อยลงไปหากไม่มีองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาช่วยเหลือ

4.2 ปัญหาภายนอก

ปัญหาในส่วนนี้จะเกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งประกอบด้วยปัญหาดังต่อไปนี้

1) ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชน ซึ่งมีการแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มของชาวประมงพื้นบ้านที่ใช้เรืออวนลากอวนรุนในการทำประมง และกลุ่มของชมรมชาวประมงพื้นบ้าน จากการศึกษาพบว่าไม่เพียงแต่กลุ่มชาวประมงอวนลากอวนรุนเท่านั้นที่เพิกเฉยต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ญาติหรือเพื่อน ๆ ของชาวประมงที่ทำอวนลากอวนรุนก็ไม่กล้าเข้าร่วมกิจกรรมด้วยเช่นกัน เนื่องจากกลัวจะทะเลาะหรือต้องแตกหักกับญาติพี่น้องหรือผู้มีพระคุณเหล่านั้น นอกจากนี้อีกกลุ่มหนึ่งที่วางตัวเป็นกลางไม่อยู่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งคือกลุ่มร้านค้า ร้านน้ำชา แม้จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็แสดงความคิดเห็น เนื่องจากกลัวเสียรายได้ไปเพราะถ้าหากคนเห็นด้วยกับกลุ่มชมรมชาวประมงพื้นบ้านก็จะเสียลูกค้ากลุ่มอวนลากอวนรุนไป แต่ถ้าเข้าข้างกลุ่มอวนลากอวนรุนก็กลัวจะเสียลูกค้าฝ่ายชมรมไปจึงต้องวางตัวเป็นกลางเอาไว้

2) ปัญหาการจัดการท่องเที่ยวชวนชักชวนกันไปในชุมชน จากการศึกษาพบว่า ในชุมชนเกาะยาวน้อยมีกลุ่มที่ดำเนินการท่องเที่ยวอยู่ 3 กลุ่มหลัก ๆ ได้แก่ กลุ่มของชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ตำบลเกาะยาวน้อย กลุ่มของธุรกิจบังกะโล และกลุ่มขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) โดยแต่ละกลุ่มก็จะใช้โฮมสเตย์เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน ซึ่งแรกเริ่มนั้นกลุ่มธุรกิจบังกะโลเป็นกลุ่มแรกที่นำนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน โดยการติดต่อกับบริษัททัวร์ที่อยู่ในตัวจังหวัดภูเก็ต กระบี่ และพังงา ในลักษณะเช่าเหมาเรือมาเที่ยวแบบไป-กลับก่อน จากนั้นจึงดึงนักท่องเที่ยวให้เข้ามาพักค้างคืนในบังกะโลของคนด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวชมสถานที่และศึกษาวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน ส่วนกลุ่มของชมรมชาวประมงพื้นบ้านนั้นในขบวนการก่อตั้งชมรมรู้จักกันดีในหมู่ของนักอนุรักษ์และนักกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาซึ่งเป็นแค่เพียงนักกิจกรรมแค่ง ไม่ใช่นักท่องเที่ยวเต็มตัว เมื่อชมรมเห็นว่าธุรกิจบังกะโลเอานักท่องเที่ยวมาพักบังกะโลแต่มาเอาความรู้จากพวกคนถือว่าไม่เป็นธรรมจึงดำเนินการบ้านพักโฮมสเตย์เพื่อกระจายรายได้สู่ชาวประมงเสียเอง ส่วนนักท่องเที่ยวของกลุ่ม อบต. นั้นส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวเฉพาะกิจที่มาศึกษาดูการบริหารงานระบบราชการขององค์การ ถ้านักท่องเที่ยวต้องการเรียนรู้ อนุรักษทรัพย์ากรก็จะมาเรียนรู้จากชมรมชาวประมงพื้นบ้าน กลุ่มที่ถือว่ามีความเข้มแข็งและรู้จักกันแพร่หลายมากที่สุดคือกลุ่มของชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาคือการไม่ร่วมมือกันเท่าใดนักในกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างชมรมชาวประมงพื้นบ้านกับ อบต. ทั้งนี้ทางชมรมมีความคิดว่า อบต. อยากจัดท่องเที่ยวเสียเองเพื่อลดบทบาทของชมรมลงเพื่อหวังผลทางการเมือง ...เพราะถ้าปล่อยให้ชมรมดำเนินการแค่เพียงผู้เดียวเท่ากับว่าชมรมเป็นกลุ่มที่มีบทบาทหลักในการสร้างรายได้เสริมให้แก่ชุมชน จะเป็นการทอนอำนาจและความเชื่อมั่นที่ชาวบ้านมีต่อ อบต. ลง ท้ายที่สุดหากจะลงเล่นการเมืองชาวบ้านต้องทะเลาะกันให้ฝ่ายชมรมแน่นคน อบต. ชุดเก่าก็จะหลุดจากหัวอำนาจไป ฝ่าย อบต. ก็มีความคิดค่อนข้าง

ข้างแข็งกร้าวต่อชมรมว่า “หัวหมอ ทำพอได้” เอ็นจีโอเข้ามาสอนให้ชอบเรียกรื่อง ชอบประวั่งใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหามากกว่าการรอมชอม

3) ปัญหาระหว่างนักท่องเที่ยวกับบ้านพักโฮมสเตย์ ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวและบ้านพัก เช่น หากเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติก็จะมีปัญหาด้านภาษาที่ติดต่อสื่อสารกันไม่ค่อยได้ ปัญหานักท่องเที่ยวไม่พอใจสภาพของบ้านพัก เช่น ห้องน้ำห้องส้วมไม่สะอาด “มีฝรั่งกรู๊ปหนึ่งมาทำกิจกรรมอนุรักษ์กับชมรม บังก็ประสานจัดบ้านพักให้ คนอื่น ๆ เรียบร้อยดีมีปัญหายอยู่ที่ฝรั่งสามีภรรยาคนหนึ่งไม่พอใจบ้านพัก ฝรั่งผู้ชายไม่มีอะไรแต่ฝรั่งผู้หญิงโวยวายจะขอเปลี่ยนบ้านพักให้ได้เพราะไม่ชอบห้องน้ำบอกว่าเก่าไม่ค่อยสะอาด จะขอไปพักบังกะโลแทนแต่ฝรั่งสามีไม่ไป บังเลยต้องพาตระเวนดูบ้านทั้งหมดว่าจะพักหลังไหนได้บ้าง” (ชำนาญ ราชเขต, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545) เช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวจากกรุงเทพฯ รายหนึ่งกล่าวถึงประเด็นปัญหาในเรื่องนี้ว่า “ผมว่าเจ้าของบ้านหลังที่ผมมาพักดูแลนักท่องเที่ยวดีเกินไป ทำทุกอย่างให้หมดเลย อีกหน่อยนักท่องเที่ยวก็จะเคยตัว คิดว่าบ้านชาวบ้านเป็นโรงแรมชาวบ้านเป็นลูกจ้าง อยากรีไทร์ก็ได้ ผิดวัตถุประสงค์โฮมสเตย์หมด” (“วีระ” (ชื่อสมมติ), สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2545) ซึ่งปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นไม่บ่อยนักแต่ก็ถือว่าเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องนำมาปรับปรุงในการดำเนินงานเช่นกัน

4.3 แนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น

จากสภาพของปัญหาที่เกิดขึ้น ชมรมได้มีการนำมาพูดคุยปรึกษาหารือกันทั้งในการประชุมกลุ่มย่อยของคณะกรรมการและในที่ประชุมใหญ่สมาชิกทั้งหมดของชมรม ซึ่งมีการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคดังนี้

1) สร้างความเข้มแข็งขึ้นในกลุ่ม สมาชิกมีความเห็นร่วมกันว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในบางกรณีนั้นเป็นเพราะความเข้าใจไม่ตรงกันระหว่างผู้บริหารกับผู้ปฏิบัติ ทั้งนี้เป็นผลจากการขาดการประชาสัมพันธ์หรือขาดการถ่ายทอดข้อมูลจากระดับแกนนำสู่สมาชิก ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบมีการประสานงาน ชี้แจง ถ่ายทอดข้อมูล พูดคุยปรึกษาหารือกันให้มากขึ้น

2) ยึดระบบความโปร่งใสในการทำงาน งานทุกส่วนต้องมีความโปร่งใส มีระบบการทำงาน ขอบเขตของงาน และการแบ่งงานกันให้ชัดเจน สามารถชี้แจงที่มาที่ไปและพร้อมที่จะให้สมาชิกตรวจสอบได้ตลอดเวลา

3) ให้ผู้มีความรู้มาฝึกอบรมหรือถ่ายทอดความรู้ตรงส่วนงานที่มีปัญหาให้ เช่น การออกเอกสารที่เป็นหลักฐานทางการเงิน ระบบการบัญชี หรือการฝึกสอนภาษาต่างประเทศที่จำเป็นต้องใช้ในการสนทนาได้ต่อกันระหว่างบ้านพักโฮมสเตย์และนักท่องเที่ยวต่างชาติ ซึ่งในปัจจุบัน

ชมรมมีความพยายามที่จะหางบประมาณสนับสนุน เพื่อจัดทำโครงการตามแนวคิดดังกล่าวจากทั้งงบประมาณในส่วนของภาครัฐ ภาคเอกชน แลองค์กรพัฒนาเอกชน

4) ร่วมมือประสานงานกันให้มากขึ้นระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะกับองค์กรบริหารส่วนตำบล ทั้งนี้หากมีการร่วมมือประสานงานกันเท่ากับต่างฝ่ายต่างเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันเพราะ อบต. สามารถจัดหางบประมาณมาสนับสนุนการทำงานของชมรมประมงพื้นบ้านในโครงการที่จะเกิดประโยชน์ต่อชุมชน ทั้งในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว ส่วนชมรมประมงพื้นบ้านก็สามารถเอื้อในเรื่องของข้อมูลและเป็นแหล่งเรียนรู้ภาคปฏิบัติให้แก่การทำงานของ อบต. เช่นกัน ซึ่งแนวทางแก้ไขปัญหาในประเด็นนี้ดูเหมือนจะพ้องต้องกันกับชาวเกาะทั่วไปที่แสดงทัศนะว่า ในชุมชนเกาะขาวน้อยมีองค์กรชุมชนหลักที่ชาวบ้านให้ความสำคัญอยู่ 2 องค์กร ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบล และชมรมชาวประมงพื้นบ้าน แม้้องค์การบริหารส่วนตำบลจะมีภาพลักษณ์เป็นหน่วยงานรัฐแต่ก็เป็นภาครัฐที่มีความใกล้ชิดสัมพันธ์กับท้องถิ่น ในสายตาของชาวบ้านทั่วไปมองว่าทั้งสองหน่วยงานยังไม่ค่อยมีการประสานงานกันเท่าใดนัก นับตั้งแต่กรณีการอ้างสิทธิในเรื่อง “พะยูงทอง” เป็นต้นมา ชาวบ้านบางรายให้ทัศนะว่าทั้งสองหน่วยงานไม่ค่อยลงรอยกัน ต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างทำ ทั้ง ๆ ที่งานต้องติดต่อคาบเกี่ยวกันอยู่ตลอด ถ้าต่างฝ่ายต่างหันมาร่วมมือกันความเข้มแข็งของชุมชนก็จะเพิ่มมากขึ้น ชาวเกาะขาวน้อยทุกคนก็จะเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ที่จะมีที่จะเกิดขึ้น ตามเจตนารมณ์ของทั้ง้องค์การบริหารส่วนตำบลและชมรมประมงพื้นบ้าน

5. ผลของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนของเกาะขาวน้อย

การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะขาวน้อยนั้น มีพัฒนาการมาจากการก่อตั้งชมรมชาวประมงพื้นบ้าน เพื่อฟื้นฟูและดำเนินงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เคยเสื่อมโทรมทั้งพื้นที่ในชุมชนและในอ่าวพังงา กล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าทำการท่องเที่ยวโดยมีจุดยืนพื้นฐานอยู่บนการให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม อันถือเป็นหัวใจหลักสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้การท่องเที่ยวของชุมชนเกิดความยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคณะกรรมการการท่องเที่ยวและการกีฬา (2540 : 15) ที่ได้กล่าวถึงเรื่องความยั่งยืนของการท่องเที่ยวไว้ว่าจะต้องสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยที่มีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย ซึ่งหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศน์ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่วางหลักการไว้

ว่า (มธุรส ปรานไพรี, 2544 : 27) การพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวใด ๆ ก็ตามจะต้องคำนึงถึง 1) ชีตความสามารถในการรองรับสภาพทางกายภาพของชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิต 2) ต้องก่อให้เกิดการกระจายรายได้ (ผลประโยชน์) อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ให้เกิดการกระจุกตัวเฉพาะผลประโยชน์ที่เป็นรายได้เพียงแก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเท่านั้น 3) ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับชุมชน วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิต และ 4) การจัดการพื้นที่ต้องเป็นไปด้วยความยินดีของประชาชนในชุมชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่นั้น

หากจะพิจารณาจากหลักการข้างต้น โดยเฉพาะแนวคิดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในฐานะที่เป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบดูแลงานพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ จะเห็นได้ว่าการทำโฮมสเตย์ของเกาะยาวน้อยมีความสอดคล้องกับหลักการในแต่ละประการ กล่าวคือ

1) มีการคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับสภาพทางกายภาพของชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิต ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ชมรมมีกระบวนการวิเคราะห์ถึงความพร้อมของชุมชนเป็นเบื้องต้นว่า หากจะทำโฮมสเตย์นั้นชุมชนมีความพร้อมมากน้อยเพียงใด มีความพร้อมในด้านใดบ้าง นอกจากนี้ยังมีการกำหนดหลักการไว้สำหรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นการคัดสรรและจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวโดยกลไกทางธรรมชาติ เพราะนักท่องเที่ยวที่รักแต่ความสะดวกสบาย ต้องการความเป็นอิสระ ต้องการเพียงแค่เข้ามาเที่ยวชม แล้วก็จากไปคงไม่ชอบใจที่จะถูกจำกัดสิทธิ และคงผลจากไปเพื่อแสวงหาแหล่งท่องเที่ยวอื่นที่มีเสรีภาพให้ตน นักท่องเที่ยวที่ตั้งใจเข้ามาเรียนรู้บริบทของชุมชน ต้องการเข้ามศึกษาวิถีชีวิตแบบชาวบ้านจริง ๆ หรือ “นักท่องเที่ยวน้ำดี” เท่านั้นที่จะมาโฮมสเตย์กับชุมชน

2) กิจกรรมโฮมสเตย์ที่เกิดขึ้นถือได้ว่าการกระจายรายได้สู่ชุมชน ไม่เฉพาะแต่กลุ่มสมาชิกชมรมชาวประมงพื้นบ้านเท่านั้น จะเห็นว่าชาวเกาะคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้ประกอบการบ้านพักไม่ได้ร่วมกิจกรรมโดยตรงก็สามารถได้รับรายได้ในทางอื่น ๆ ที่จะเกิดขึ้น เช่น ชาวเกาะที่เปิดร้านอาหาร ขายอาหาร ขายของที่ระลึก รดรับจ้าง เรือโดยสาร ถือว่าเป็นการกระจายรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่นได้เช่นกัน

3) ทรัพยากรท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตไม่ว่าจะเป็น การประกอบอาชีพทั้งการทำประมง การทำเกษตร วัฒนธรรมประเพณี ล้วนเป็นวิถีการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านทุกคนทั้งสิ้น เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนและศึกษาเรียนรู้ถึงต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมหมายความว่าความถึงการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมท่องเที่ยวที่ดำเนินอยู่ไม่ทางตรงก็ทางอ้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยมีชมรมชาวประมงพื้นบ้านทำหน้าที่เหมือนสะพานเชื่อมถึงเหล่านี้เข้าด้วยกัน

4) การรวมตัวกันของชาวประมงในชุมชนเกาะยวน้อยเพื่อก่อตั้งชมรมชาวประมงพื้นบ้านขึ้นมา จากนั้นได้เข้ามาดำเนินงานด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เคยเสื่อมโทรม พร้อม ๆ กับการรณรงค์ให้ชาวประมงในพื้นที่เลิกใช้อวนรุนอวนลากในการจับสัตว์น้ำ จนมีจำนวนลดน้อยลงในเวลาต่อมา เป็นเสมือนตัวชี้ให้เห็นการยอมรับในหลักการการทำงานของชมรมได้เป็นเบื้องต้น เมื่อชมรมริเริ่มทำกิจกรรมโฮมสเตย์ในเวลาต่อมาก็ได้มีการวางหลักการเพื่อคัดสรรและจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน ตลอดเวลา 7 ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่เริ่มทำโฮมสเตย์เมื่อปี พ.ศ. 2538 โฮมสเตย์ยังสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่ถูกขัดขวางจากคนในท้องถิ่น ย่อมเป็นตัวชี้ประการต่อมาให้เห็นถึงการยอมรับการทำงานด้านท่องเที่ยวของชมรม ซึ่งชมรมเองก็ดูเหมือนจะตระหนักถึงประเด็นนี้ จึงพยายามรักษาจุดยืนในการจัดการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความสมดุลของสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชนควบคู่กัน ไปเพื่อคงไว้ซึ่งการยอมรับของทุกคนในชุมชน

หากจะวิเคราะห์สรุปถึงผลของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่ชมรมได้ดำเนินการอยู่นั้นว่า ได้ส่งผลถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชนอย่างไรบ้าง สามารถสรุปได้ดังนี้

1) การท่องเที่ยวช่วยสร้างจิตสำนึกในการดูแลและปกป้องสิ่งแวดล้อมจากคนในชุมชน เมื่อคนในชุมชนเห็นว่าสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาเที่ยวชม การรักษาสิ่งแวดล้อมก็จะมีมากขึ้น ไปด้วยเพราะถ้าคนมาเที่ยวมากชาวบ้านก็จะมีรายได้จากการท่องเที่ยวมาก ไม่เฉพาะแต่บ้านพักโฮมสเตย์เท่านั้น ร้านค้า ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึกก็พลอยมีรายได้ไปด้วย เมื่อสินค้าขายได้การผลิตก็เพิ่มขึ้นตามหลักการของคิมานส์ซัพพลาย กลายเป็นวงจรการกระจายรายได้ของชุมชน

ชุมชนเกาะยวน้อยนั้น ในอดีตสภาพของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเคยเสื่อมโทรมจนถึงขีดสุด การประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนก็เริ่มลดน้อยถอยลง จนเมื่อมีการรวมตัวกันก่อตั้งชมรมชาวประมงพื้นบ้านขึ้นมาหลังความร่วมมือทางสังคมได้ช่วยพลิกฟื้นความเสื่อมโทรมของทรัพยากรให้เริ่มดีขึ้น แม้จะดีได้ไม่ถึงขั้นความอุดมสมบูรณ์เช่นสภาพดั้งเดิมก่อนหน้าถูกทำลายแต่ก็ถือว่าอยู่ในระดับสมบูรณ์ที่มีสัตว์น้ำมากพอให้ชาวประมงเริ่มกลับมาประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านกันได้อีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งเป็นแหล่งทำมาหากินของชาวประมงพื้นบ้านจากแถบอื่นด้วย จากบทเรียนที่ผ่านมาในอดีตทำให้ชมรมซึ่งเป็เืององค์กรชุมชนเพียงหนึ่งเดียวของเกาะยวน้อยกระทำทุกวิถีทางเพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรให้สมบูรณ์ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

การทำโฮมสเตย์วัตถุประสงค์เบื้องต้นก็เพื่อหาเครือข่ายนอกชุมชน ในการสานต่อเจตนารมณ์คารานุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีสมาชิกบางส่วนไม่เห็นด้วยกับการทำธุรกิจท่องเที่ยว เนื่องจากเกรงว่าธุรกิจจะครอบงำคนจนลุ่มเจตนารมณ์ที่แท้จริงไปจึงไม่เข้าร่วมกิจกรรมด้วย แต่ก็ไม่ได้ต่อต้าน เพียงแต่จับตามองระบบการดำเนินงานของชมรมอยู่ซึ่งชมรมถือว่าเป็นแรงกระตุ้นสำคัญที่ช่วยให้ชมรมดำเนินงานด้วยความรอบคอบมากขึ้น “ป๊ะไม่ค่อยเห็นด้วยกับโฮมสเตย์มาตั้งแต่ต้น เพราะกลัวพวกเราจะเปลี่ยนไปเมื่อได้เงินได้ทองคล่องมือ จากรักใคร่กลมเกลียวก็จะต้องมาแตกกัน เพราะหน้ามีคต้ามัวมุ้งแต่เรื่องเงินเรื่องทอง แต่เห็นว่าเป็นทางหนึ่งที่จะสร้างรายได้เงินเก็บออกจากนอกเต ก็เอาร่วมด้วยช่วยกันคอยให้คำปรึกษาหารือเพื่อประสบการณ์ที่ผ่านมาก็คือก่อนชีวิตของป๊ะจะช่วยเตือนให้พวกเขาเดินกันได้ถูกทิศถูกทางมากขึ้น อีกอย่างหนึ่งการที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเกาะยวน้อยจะได้รู้ว่าพวกเราทำอะไรกันบ้างเพื่อเขาจะออกไปสานต่อเจตนารมณ์ จากหนึ่งเป็นสิบ จากสิบเป็นร้อยเป็นพันไปเรื่อย ๆ การเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องเจอปัญหาเองหรือ เรียนรู้ประสบการณ์จากพวกเราไปก็ได้...” (มาเหรี้น อุหลัง, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545)

จากการเข้าร่วมประชุมกลุ่มกับชมรมประมงพื้นบ้าน ผู้วิจัยพบว่าแกนนำมีการทำความเข้าใจกับสมาชิกในหน้าที่หลักด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน มีการกำหนดระบบการจัดกิจกรรม การนำสมาชิกในชมรมไปศึกษาดูงานจากพื้นที่อื่น ๆ ที่มีการจัดการท่องเที่ยวทั้งในพื้นที่ที่มีปัญหาและประสบความสำเร็จ มีการขอข้อมูลจากหน่วยงานต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยวเพื่อมาสังเคราะห์ใช้กับชุมชนของตน “ป๊ะว่าการท่องเที่ยวมันเป็นกระแสนิยมกระแสหนึ่งที่มาเป็นวูบ ๆ นักท่องเที่ยวเข้ามาแล้วก็ไปถ้าเราลืมนดูแลสิ่งแวดล้อมของเราอีกหน่อยก็จะเหมือนกับที่อื่น ๆ ตอนนี้กลัว ย้อย เราพอขอกันได้ อนาคตกลัวหวีหนึ่ง ๆ อาจจะ 20-30 บาท ถ้าปล่อยให้ท่องเที่ยวเข้ามาเป็นธุรกิจเหนือชุมชนของเรา เหมือนที่เคยเกิดขึ้นกับปันทิ ภูเก็ต หรือสมุย” (ป๊ะไข อุปมา, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545) “หน้าที่สำคัญของชุมชนคือการรักษาความสมบูรณ์ของเล เพราะเลคือธนาคารของชาวประมงทุกคน คนอื่นเขากด A.T.M. เอาเงินออกมาใช้ เราชาวประมงก็กด A.T.M. เอากุ้ง หอย ปู ปลา ไข่เต่า น้ำ ออกมาใช้เหมือนกัน ถ้ารู้จักกด รู้จักประมาณการก็จะมีเงินให้กดอยู่ตลอด แต่ถ้ากดออกมาใช้มากจนเงินหมด นอกจากแมงค้จะล้มแล้ว คนกด A.T.M. ก็ล้มด้วยเหมือนกันเพราะไม่รู้จะไปกดจากที่ไหนอีก ทั้งแมงค้ทั้งคนกดตั้งก็ควรรู้จักดูแลบริหารจัดการสินทรัพย์ของตนด้วยกันทั้งคู่” (มาเหรี้น อุหลัง, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545) “นักท่องเที่ยวเข้ามาเกาะยวน้อยมาและอะไรกัน ถ้าบอกว่ามาแลเล ที่ไหน ๆ ก็มีเลเหมือนกันหมดผลอ ๆ จะสวยกว่าที่นี้อีก เดินทางก็ไม่ไกลไปมาสะดวก ป๊ะว่าแท้จริงแล้วเขาต้องการมาแลวิถีชีวิตชุมชนทั้งหมด มาศึกษาว่าการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านที่เกาะยวน้อยเป็นยังไง ถ้าความสมบูรณ์ในเลไม่มี กุ้ง หอย ปู ปลา ไม่มี อาชีพประมงจะอยู่ได้ยังไงใครเขาจะอยากมาเที่ยว หัวใจหลักก็คือ

ต้องช่วยกันดูแลสิ่งแวดล้อมก่อน พอเลสมบูรณัใคร ๆ ก็อยากมาดูแลสมบูรณัยังงัทำยังงัถึงสมบูรณั” (ทวีป หยั่งทะเล. สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545)

หลายครั้งทั้ชมรมประชุมปรึกษหารือร่วมนกันกับสมาชิกในชมชน ถึงแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น ห้ามสมาชิกในชมชนใช้วนต่าถึงเกินไปในการจับปลา หมายความว่าจับปลาที่ได้ขนาดแล้วเท่านั้น ไม่ได้จับแบบกวาดล้างทั้ทะเลแล้วค่อยมาเลือกทั้ส่วนที่ไ้การไม่ได้ออกไป การที่ต้ออนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำเอาไว้ นอกจากจะทำให้วิถีชีวิตชาวประมงดีขึ้นแล้ว ยังมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมกลางทะเลของ โสมสเคย์โดยตรงเพราะถ้าไม่มีสัตว์น้ำกิจกรรมนี้ก็ไม่สามารถอวดคนกัท่องเที่ยวได้เพราะถ้าออกทะเลแล้วไม่เจอปลาดีอวดขึ้นมามีบ้าง บรรยากาศการท่องเที่ยวยางทะเลงัไม่น่าตื่นเต้นอีกต่อไป

การท่องเที่ยวยางโสมสเคย์ไม่เพียงแต่มีกิจกรรมทางทะเลเท่านั้น กิจกรรมนำเที่ยวสวนยางดูการกรีดยางของชาวบ้าน การเดินเท้าศึกษาระบบนิเวศนัของป่าชายเลนหรือป่าโกงกางยังเป็นกิจกรรมหลักอีกอย่างหนึ่งทั้คนท่องเที่ยวยางสามารถเลือกทำได้ กิจกรรมนี้แสดงให้เห้นว่าไม่เพียงแต่ทรัพยากรทางทะเลเท่านั้นที่ชมชนต้ออนุรักษ์ไว้ ส่วนของภาคเกษตรกรรม ป่าโกงกาง และป่าชายเลนที่ไ้รับการอนุรักษ์ก็สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชมชนเช่นเดียวกัน

2) การท่องเที่ยวยางช่วยสร้างเครือขายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากคนภายนอกชมชน ทางเลือกกระหวางการเปิดให้มีการท่องเที่ยวยางบนเกาะกักับการคัดสรรนัการท่องเที่ยวเป็นประเด็นที่หารือกัน ในวงสนทนาเสมอและคนส่วนใหญ่ก็เห้นพ้องต้อกันว่าการคัดสรรนัการท่องเที่ยวเป็นเรื่องจำเป็น หากมุ่งทำการตลาดอย่างธุรกิจเสรีความไม่ยังยืนก็จะเกิดขึ้น ดังทั้มาเหรีน อุหลัง ที่ปรึกษายางูโสของชมรมประมงพื้นบ้าน ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า “การท่องเที่ยวยางเป็นเพียงกระแสที่ถูกปลูกให้ตื่นขึ้นเพื่อต้อการดึงคูเงินจากนัท่องเที่ยว คนส่วนใหญ่เข้าใจว่าการท่องเที่ยวยางเป็นธุรกิจที่ลงทุนน้อยเพราะทุนทางธรรมชาติที่มีอยู่แล้วไม่ต้อไ้คิดกันว่าเป็นต้นทุน นอกจากนั้นยังเป็นความชอบธรรมของหน่วยงานรัฐเกี่ยวกับแนวทางการกระจายรายได้สู่ท้องถื่นโดยใช้การท่องเที่ยวยางเป็นเครื่องมือ การท่องเที่ยวยางในปัจจุบันจึงถูกกระแสสร้างขึ้นอย่างเร่งรีบเพื่อผลทางเศรษฐกิจแต่ไม่ไ้ผลทางสิ่งแวดล้อม ดังนั้นชมชนจึงควรจะมีสติรู้เท่าทันกระแสที่เกิดขึ้น” (มาเหรีน อุหลัง, สัมภาษณ์ 26 มิถุนายน 2545) “การท่องเที่ยวยางบนเกาะต่าง ๆ ที่ไม่ได้ควบคุมดูแลเป็นอย่งดีนั้นส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมมากการมาท่องเที่ยวยางในทั้ขณะของคนทั้ไปคือการมาพักผ่อนและใช้ทรัพยากรธรรมชาติสนองต้อการของตนเองให้สาสมกับความโหยหาการท่องเที่ยวยาง การพักผ่อน หากทั้ช่วงไปชั้ระยะหนึ่งเมื่อทรัพยากรธรรมชาติบนเกาะหมดความสวยงาม การท่องเที่ยวยางแบบเลื่อนลอยเหมือนการทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขาเมื่อดินขาดความอุดมสมบูรณ์ก็บุกหักร้างถางพงในทั้ใหม่ก็จะเกิดขึ้น” (ฮาโหรน ช่างเหล็ก, สัมภาษณ์ 26 มิถุนายน 2545) ชีวิตกัสิ่งแวดล้อม

ล้อมที่นักท่องเที่ยวได้สัมผัสจากชุมชนจึงเป็นแรงเสริมอย่างดีที่จะทำให้นักท่องเที่ยวหันมาใส่ใจ และช่วยกันดูแลสิ่งแวดล้อมในชุมชนของคนเมื่อกลับออกไปแล้ว เท่ากับช่วยสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กระจายในมุมมองที่กว้างขึ้นตามเจตนารมณ์ของชุมชน

3) การท่องเที่ยวทำให้ชาวประมงที่ประกอบอาชีพวางลากอวนลดน้อยลง ดังได้กล่าวข้างต้นแล้วว่าสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์นำมาซึ่งรายได้จากการท่องเที่ยว แม้คนในชุมชนจะไม่ได้ประกอบการบ้านพักโฮมสเตย์แต่ก็สามารถสร้างงานสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวได้เช่นเดียวกัน เช่น การจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก การขายสิ่งของเครื่องใช้ อาหาร หรือบริการอื่น ๆ แก่นักท่องเที่ยว ดังจะเห็นได้จากการรวมกลุ่มประดิษฐ์ดอกไม้เกล็ดปลาจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวของกลุ่มแม่บ้านเกาะยาวซึ่งสมาชิกส่วนหนึ่งครอบครัวเคยทำอวนลากอวนรุนมาก่อน การจำหน่ายอาหารทะเลแปรรูป หรือมีรายได้จากการขายสัตว์น้ำให้แก่ร้านอาหารที่นักท่องเที่ยวมาใช้บริการ เป็นต้น

4) การท่องเที่ยวทำให้คนอยู่ในถิ่นฐานของตนเองมากขึ้น ผลพลอยได้ประการหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวคือการทำให้สมาชิกชุมชนอยู่ในถิ่นฐานของตนเองมากขึ้น เพราะเมื่อมีรายได้มีงานมีอาชีพคนเหล่านั้นก็ไม่จำเป็นต้องออกไปดิ้นรนแสวงหางานนอกชุมชนอีก

จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของเกาะยาวน้อยตั้งอยู่บนพื้นฐานการบริหารจัดการที่เด่นชัดในความเชื่อเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ เป็นการท่องเที่ยวแบบด้านกระแสที่ไม่หวังรายได้จากนักท่องเที่ยวมากเกินไปจนยอมจัดฉากหรือยอมเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนเพื่อเอาใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวให้มากที่สุด “ถ้านักท่องเที่ยวอยากดูพิธีสวดศพโดยการอ่านคัมภีร์อัลกุรอานในกูโบ ป๊ะต้องทำให้คนในชุมชนตายกันอาทิตย์ละเท่าไรหรือจะพอนักท่องเที่ยวดูกันได้ทุกคน” (ฮาโหรน ช่างเหล็ก, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2545) การท่องเที่ยวของเกาะยาวน้อยจึงไม่มีการบีบบังคับธรรมชาติ ไม่เอาใจนักท่องเที่ยวแต่นักท่องเที่ยวต้องเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและต้องช่วยกันดูแลด้วย ป๊ะเคาะห์ ซึ่งเป็นผู้อาวุโสของชุมชนแสดงทัศนะว่าคนบนเกาะจะทำตัวเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ ให้ความสวยงามให้ความรู้ ให้สิ่งแวดล้อมที่ดีแก่ผู้มาเยือน คุณค่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีมหาศาลยากจะประเมินได้ หากเปรียบกับมือของมนุษย์แล้วคนบนเกาะยาวน้อยถือเป็นมนุษย์มือหงายคือหงายมือขึ้นเพื่อหยิบยื่นธรรมชาติให้แก่คนที่มาท่องเที่ยว แต่สังคมภายนอกทุกวันนี้มีแต่มือคว่ำ คือการคว่ำฝ่ามือลงเพื่อจะหยิบฉวยของคนอื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์จึงเป็นการสร้างมนุษย์ให้หงายมือหยิบยื่นธรรมชาติให้สัตว์น้ำในทะเลและมนุษย์ด้วยกันเอง

บทที่ 5

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเกาะยาวน้อย จังหวัดพังงา” มีพื้นที่/ขอบเขตการวิจัยในตำบลเกาะยาวน้อย อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ซึ่งตั้งอยู่ทางภาคใต้ของประเทศไทยกลางอ่าวพังงาฝั่งทะเลอันดามัน เดิมพื้นที่บนเกาะเป็นป่ารกที่บร้งผู้อยู่อาศัย ต่อมาในปี พ.ศ. 2328 กลุ่มชาวไทยมุสลิมจากชายฝั่งเมืองตรัง ได้อพยพหนีภัยสงครามเมื่อครั้งพ่ายกทัพมาตีหัวเมืองฝ่ายใต้เข้ามาตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นกลุ่มแรก หลังจากนั้นชุมชนก็เริ่มขยายตัวมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมนอกเหนือจากการทำประมง ทำให้ชุมชนมีผลผลิตมากพอสำหรับการบริโภคในครัวเรือนและมีส่วนเหลือพอที่จะนำไปทำการแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งของเครื่องใช้อื่น ๆ ที่ไม่มีในชุมชน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาชุมชนก็มีการติดต่อกับชุมชนอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น ทั้งการติดต่อสื่อสาร การออกไปซื้อสิ่งของเครื่องใช้และรับจ้างแรงงาน ในปี พ.ศ. 2500 มีการนำเรือยนต์เข้ามาใช้ทำให้มีความสะดวกสบายเพิ่มมากขึ้น

เกาะยาวน้อยเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เมื่อรัฐบาลได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ขึ้นเพื่อเป็นกรอบในการพัฒนาประเทศ ภาคการประมงนั้นมีนโยบายส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตเพื่อใช้บริโภคภายในประเทศและเพื่อการส่งออก ทำให้มีการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในอ่าวพังงาซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์สูง มีการลักลอบเข้ามาทำประมงในเขต 3,000 เมตรจากชายฝั่งของเรือประมงอวนลากอวนรุนซึ่งไม่เพียงแต่ส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลงเท่านั้น ยังทำลายเครื่องมือประมงของชาวประมงเกาะยาวน้อยด้วย เมื่อความเสื่อมโทรมของทรัพยากรถึงขีดสุดชาวประมงรายหลายต้องเลิกทำประมงออกไปรับจ้างเป็นแรงงานในเมืองแร่ในอำเภอโคกกลอย ท้ายเหมือง และภูเก็ต บางส่วนหันไปรับจ้างเป็นลูกเรือให้นายทุนเรืออวนลากอวนรุน หรือหันไปทำเรืออวนลากอวนรุนเสียเอง ชาวประมงที่ยังคงทำประมงพื้นบ้านอยู่ก็แบกรับภาระหนี้สินมากมายจากการไปกู้หนี้ยืมสินเพื่อหาทุนมาใช้ในการนำเรือออกทะเล ส่วนคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมก็ต้องประสบปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำหรือผันผวนไปตามกลไกตลาด อีกทั้งรัฐยังได้เข้ามาสำรวจที่ดินบนเกาะเพื่อออกเอกสารสิทธิ นส.3 ก ให้แก่ผู้ครอบครองเท่ากับซ้ำเติมปัญหาให้ชุมชนมากขึ้นเพราะมีนายทุนมากว้านซื้อที่ดินและบุกรุกจับจองพื้นที่ป่าเพื่อขอรับสิทธิการครอบครอง ชุมชนเกาะยาวน้อยจึงอยู่ท่ามกลางสภาพปัญหาหอรอบด้าน

ชาวประมงกลุ่มหนึ่งได้รวมตัวกันเพื่อวิเคราะห์ปัญหา และหาทางออกจากภาวะวิกฤติที่เกิดขึ้น ด้วยความเชื่อมั่นว่าพวกเขาจะสามารถดูแลและฟื้นฟูทรัพยากรที่เสื่อมโทรมนั้นให้คืนกลับมาได้เพื่อชีวิตของพวกเขาเองและรุ่นลูกหลานในอนาคต และด้วยความช่วยเหลือขององค์กรพัฒนาเอกชนในโครงการความร่วมมือเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันค้ำประกัน การรวมตัวของชาวประมงกลุ่มนี้จึงสัมฤทธิ์ผลเป็นรูปเป็นร่างและตั้งขึ้นเป็นชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยาวน้อยในปี 2537 ในที่สุด ซึ่งแกนนำของชมรมได้พยายามพัฒนาประสิทธิภาพของชมรมเพื่อนำไปสู่การหาทางออกให้แก่ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มีสร้างเครือข่ายในกลุ่มชาวประมงด้วยกันทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

ในปี 2538 ชมรมชาวประมงพื้นบ้านได้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ขึ้นด้วยเจตนารมณ์เบื้องต้นที่ต้องการเผยแพร่งานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลที่ชมรมได้กระทำอยู่ และสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งการบรรลุวัตถุประสงค์ของชมรมนั้นมีกระบวนการดำเนินงานอยู่ 4 ประการคือ

1. การวางแผนงาน ได้แก่ การจัดการบุคลากร การวิเคราะห์ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ สมาชิกชุมชนที่พร้อมจะเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ๆ องค์กรชุมชนและเครือข่ายที่มีความเข้มแข็ง หน่วยงานภายนอกที่เข้ามาสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา เป็นต้น ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีอยู่ทั้งแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชน และการวางหลักการในการรับนักท่องเที่ยว

2. การจัดสายงาน ซึ่งมีการจัดตั้งคณะกรรมการ 2 ชุด ได้แก่ คณะกรรมการที่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษา และคณะกรรมการดำเนินงาน ซึ่งเลือกจากคุณสมบัติ ความรู้ความสามารถของบุคคล โดยเน้นความโปร่งใสในการทำงานสามารถให้สมาชิกตรวจสอบได้เป็นหลัก

3. การดำเนินงานท่องเที่ยว ประกอบด้วย ขั้นตอนในการต้อนรับนักท่องเที่ยว การจัดบ้านพักและอาหาร กิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักโฮมสเตย์ การให้ความรู้และข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว การรักษาความปลอดภัย และการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว

4. การควบคุมการดำเนินงาน ทั้งในส่วนการดำเนินงานที่บ้านพักโฮมสเตย์แต่ละหลัง และระบบการดำเนินงานในภาพรวมของชมรม

การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ที่ชมรมได้ดำเนินการอยู่ มีปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อการทำงาน ดังนี้

1. ปัญหาภายใน ได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกรรมการกับสมาชิกในการจัดบ้านพัก ซึ่งผันแปรตามจำนวนนักท่องเที่ยวและระยะเวลาที่นักท่องเที่ยวพักค้างคืนอยู่ด้วยทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการได้รับรายได้ นอกจากนี้ในกรณีที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นหมู่คณะกรรมการจะจัดบ้านพักที่อยู่ละแวกเดียวกันให้นักท่องเที่ยวทำให้เกิดการข้ามคิวขึ้น ปัญหาการขาดระบบการจัดเก็บรายได้ที่มีประสิทธิภาพเนื่องจากนักท่องเที่ยวสามารถชำระเงินได้ทั้งกับเจ้าของบ้านพัก ประธานชมรม คณะกรรมการ ศูนย์ประสานงาน สร้างความระแวงไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันเกี่ยวกับจำนวนเงินที่ได้รับในแต่ละครั้งขึ้น ปัญหาไม่สามารถขยายกลุ่มบ้านพักจากเดิมที่มีอยู่ได้ และปัญหาเกี่ยวกับศักยภาพของสมาชิกในการพัฒนา เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ยังต้องการให้มีองค์กรพัฒนาเอกชนคอยเป็นที่เลี้ยงช่วยเหลือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ

2. ปัญหาภายนอก ได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือกลุ่มของชาวประมงพื้นบ้านและกลุ่มของชาวประมงที่ทำอวนลากอวนรุน ปัญหาการจัดการท่องเที่ยวซ้อนทับกันในชุมชน โดยเฉพาะการทำโฮมสเตย์ของชมรมชาวประมงพื้นบ้านและขององค์การบริหารส่วนตำบล และปัญหาระหว่างนักท่องเที่ยวกับบ้านพักโฮมสเตย์ซึ่งเป็นผลมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวและบ้านพัก

สำหรับแนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นนั้น สมาชิกชมรมชาวประมงพื้นบ้าน ชาวบ้านในชุมชน รวมถึงนักท่องเที่ยว ได้เสนอแนวทางไว้ดังนี้ คือ 1) สร้างความเข้มแข็งขึ้นในกลุ่มโดยการพูดคุยทำความเข้าใจกันให้มากขึ้น 2) ยึดระบบความโปร่งใสในการทำงาน เพราะจะนำมาซึ่งความไว้วางใจของสมาชิกที่มีต่อคณะกรรมการ 3) เชิญผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาถ่ายทอดความรู้ให้ เช่น ระบบการจัดเก็บรายได้ และ 4) สร้างความร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนให้มากขึ้นเพื่อจะได้มีแนวร่วมในการทำงาน

การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชนเกาะยวน้อยมีความสัมพันธ์เกี่ยวพันซึ่งกันและกันกับสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชน เนื่องจากการดูแลสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์จะทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยวชมในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ชุมชนก็จะมีรายได้จากการท่องเที่ยว ในทางกลับกันเมื่อมีรายได้จากการท่องเที่ยวชุมชนก็จะได้เรียนรู้ว่ารายได้นั้นมาจากสิ่งแวดล้อมที่มีความสมบูรณ์การดูแลรักษาและการอนุรักษ์ก็จะมีมากขึ้นตามไปด้วย อีกทั้งยังสามารถสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวและศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนได้อีกทางหนึ่งด้วย

ในปัจจุบัน คณะกรรมการดำเนินงานส่วนหนึ่งมีแนวคิดที่จะแยกกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ออกจากชมรมประมงพื้นบ้านมาจัดตั้งขึ้นเป็น “ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เกาะยวน้อย” เพื่อแยกส่วนงานออกจากกันให้มีระบบมากยิ่งขึ้น โดยทั้งสองชมรมต่างก็จะมีคณะกรรมการดำเนินงานเป็นของตนเอง ชมรมประมงพื้นบ้านดูแลจัดการเรื่องการฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่จะบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ยังอยู่ระหว่างการเตรียมการ อีกทั้งสมาชิกทั้งหมดก็ยังไม่มีความเห็นเป็นเอกฉันท์ อาจกล่าวได้ว่าขณะนี้ในชุมชนเกาะยวน้อยมีแนวคิดแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่เห็นด้วยและอยากให้จัดตั้งชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อที่การท่องเที่ยวของชุมชนจะได้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น มีการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งในและนอกชุมชนเพิ่มมากขึ้น เช่น ธุรกิจ บังกะโล องค์กรบริหารส่วนตำบล สถาบันการศึกษา แทนที่จะถูกมองว่าเป็นชุมชนหัวแข็ง ชอบใช้การประท้วงมาเป็นเครื่องมือต่อรองกับภาครัฐ และกลุ่มที่ยังไม่เห็นด้วยเนื่องจากมีแนวคิดที่ชมรมท่องเที่ยวที่จะจัดตั้งใหม่ค่อนข้างเน้นไปที่รายได้ ซึ่งในกลุ่มนี้เห็นว่าชุมชนควรให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากกว่าท่องเที่ยว เนื่องจากเกรงว่าเมื่อชุมชนเปิดทางการท่องเที่ยวมากขึ้นจะได้นักท่องเที่ยวแบบไร้คุณภาพเข้ามา และในที่สุดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมก็จะกลับมาสู่ชุมชนอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าการพูดคุยปรึกษาหารือเพื่อหาจุดยืนร่วมกันยังคงเป็นทางออกที่ดีที่สุดสำหรับเกาะยวน้อยซึ่งเป็นชุมชนที่ได้รับการยกย่องจากทั้งนักอนุรักษ์และนักท่องเที่ยวว่าเป็นพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเป็นพื้นที่ที่มีความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวให้เกิดสมดุลระหว่างการพัฒนา สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชน

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2537). การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : อัดสำเนา.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2545). ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดพังงา. [online]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.tat.or.th/thai/misc/envirom/culture/south02.html/> [4 เมษายน 2545].
- ..... (2543). คู่มือการบริหารจัดการการท่องเที่ยวตามบทบาทหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสภาตำบล (สต.). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร.
- ..... (2543). บ้านพักสัมผัสวัฒนธรรม. อัดสำเนา.
- ..... (2544). บ้านพักชุมชน : Home Stay. อัดสำเนา.
- เกษม จันทร์แก้ว. (2542). สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี และชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- คณะกรรมการการท่องเที่ยวและการกีฬา. (2540). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและให้เกิดศักยภาพในการแข่งขันในยุคของการค้าเสรี. กองกรรการ สำนักเลขาธิการวุฒิสภา. อัดสำเนา.
- จิตรารัตน์ โทธิยามกะ, เฉิดฉิน สุกปลั่ง, ปัญญา อนันตธนาชัย, ปิยดา สวัสดิพงษ์ และอมรรัตน์ วีระสัมฤทธิ์. (2542). ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- ชนรรค์ แดงแสง. (2539). ความรู้และความตระหนักของสมาชิกสภาเทศบาลและสมาชิกสภาจังหวัดที่มีต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถาน : ศึกษากรณี พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชลิตา บัณจุวงศ์. (2543). “หัวโหลง” พัฒนาการ ลักษณะ และการปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย (น.ส.พ.ฟ้าเมืองไทย).
- ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะฆวน้อย. (2540). สรุปการทำงาน 2 ปี ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะฆวน้อย. อัดสำเนา.
- ชุดิมา จินดาพล. (2544). ศักยภาพในการพึ่งตนเอง : กรณีศึกษา ชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะฆวน้อย อำเภอเกาะฆวน จังหวัดพังงา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชนบทศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เถาว์วัลย์ นันทาภิวัฒน์. (2520). หลักการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ทวิวงศ์ ศรีบุรี. (2540). สภาวะแวดล้อมของเรา. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทรงศักดิ์ พิริยะกฤต. (2543). องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.
- ทวิวัฒน์ รัตนเกตุ. (2542). ศักยภาพของพื้นที่และความพร้อมของชุมชนในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประเภทอ่างเก็บน้ำ กรณีศึกษา : อ่างเก็บน้ำคลองระโงก จังหวัดระยอง. ปรินญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2531). หลักการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- นิพล เชื้อเมืองพาน. (2542). แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา : วนอุทยานภูชี้ฟ้า จังหวัดเชียงราย. ปรินญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นิวัติ เรืองพานิช. (2537). การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : ลินคอร์น โพรโมชัน.
- นาคม ชีรสวรรณจักร. (2541). ความคิดเห็นของประชาชนท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา : อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี. ปรินญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปฐิติ อากมานนท์. (2543). การศึกษาสังคมวิทยาสิ่งแวดล้อม. อัดสำเนา.
- พะยอม วงศ์สารศรี. (2537). องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล. (2542). มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พรหมเมธ นาดมทอง. (2539). การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. สถาบันการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน กรุงเทพมหานคร.
- พิกุล สิทธิประเสริฐกุล. (2543). การจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ของอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. ปรินญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พิทยา บุขรารัตน์ และคณะ. (2543). เกาะปีนัง : เวทีบูรกรรมกลางน้ำ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- พิรศิษฐ์ สมแก้ว. (2540). การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทำอย่างไรจึงจะได้ผล. อัดสำเนา.
- ภราเดช พยัณวิเชียร. (2543). Home Stay. อัดสำเนา.
- มรุส ปราบไพรี. (2544). ธุรกิจท่องเที่ยว : โสมสเคย์กับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.

- มธุรส ปรายไพรี. (2544). ธุรกิจท่องเที่ยว : โสมสเคย์กับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.
กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ราตรี ภารา. (2540). ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ จำกัด.
- วรรณา วงษ์วานิช. (2539). ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์. (2528). การศึกษาเบื้องต้นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดลำปาง-ลำพูน. อัด
สำเนา.
- ศรัณยา กิจสำรอง. (2535). ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของจังหวัดภูเก็ตในช่วงแผน
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7. อัดสำเนา.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2540). โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการ
ท่องเที่ยวของประเทศ. เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2543). ร่างนโยบายการท่องเที่ยวเชิง
นิเวศ. เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- สมพุทธ รุระเจน. (2540). อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏ
นครศรีธรรมราช.
- สมยศ นาวิการ. (2537). การบริหารและพฤติกรรมองค์กร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตะวัน-
ออก.
- สุรศักดิ์ ขุนณรงค์. (2540). ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ : กรณีศึกษา
แหล่งท่องเที่ยวประเภทถ้ำ จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เสน่ห์ จามริก. (2542). สังคมไทยกับการพัฒนาที่ก่อปัญหา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไวกาย โครง
การจัดพิมพ์คปไฟ.
- เสรีวัฒน์ สมินทร์ปัญญา. (2539). นิเวศวิทยา : สิ่งแวดล้อมกับการปรับปรุงความเป็นอยู่ของมนุษย์.
กรุงเทพมหานคร : โอเคียนสโตร์.
- สำนักงานสาธารณสุขตำบลเกาะขาวน้อย. (2544). ข้อมูลประชากรหมู่บ้าน ปี 2544. อัดสำเนา.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะขาวน้อย. (2545). แผนพัฒนาตำบลเกาะขาวน้อยประจำปี 2545.
เอกสารเผยแพร่.
- อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ. (2544). รายงานผลการศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการเสริมสร้างวัฒนธรรม
ประชาธิปไตยระดับรากหญ้า : ประชาคมท้องถิ่นสุขสำราญ. อัดสำเนา.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง, (2539). ภูมิปัญญาชาวบ้าน 4 ภาค. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Andrew J. Dubrin. (1994). Essentials of Management. 3rd ed. South -Western Publishing, Ohio.
- Courtland L. Bovee, and others. (1993). International Edition Management. 4th ed. New York :
Me Graw-Hill Inc.
- Michael Macnulty. (2001). Homestay and Rural Tourism in other countries. A paper
prepared for The Conference "Home stay and Rural Tourism in Thailand"
6 August 2001 The Emmeral Hotel Bangkok.
- Stephen P. Robins. (1988). Principles of Management. Prentice Hall, New Jersey, 1988.

สัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย

- นายไข่ อุปมา, กรรมการที่ปรึกษาชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย, สัมภาษณ์ 27
กรกฎาคม 2545
- นายจรูญ หยั่งทะเล, วงประชุมกลุ่มย่อย 27 กรกฎาคม 2545
- นางจันจิรา ราเขต, วงประชุมกลุ่มย่อย 27 กรกฎาคม 2545
- นายจำรูญ หยั่งทะเล, วงประชุมกลุ่มย่อย 26 มีนาคม 2545
- นายจำรัส หยั่งทะเล, วงประชุมกลุ่มย่อย 26 มีนาคม 2545
- นายชุมพล ราชรักษ์, วงประชุมกลุ่มย่อย 26 มีนาคม 2545
- นายชำนาญ ราเขต, ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย, วงประชุมกลุ่มย่อย
26 มีนาคม 2545, สัมภาษณ์ 27 มีนาคม, 30 เมษายน 2545, 27 พฤษภาคม 2545,
วงประชุมกลุ่มย่อย 27 กรกฎาคม 2545
- นายณรงค์ คาวเรือง, วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545
- นายคุดิต บุตรี, เลขานุการชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย,
สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2545, 17 พฤษภาคม 2545
- นายเชชา เรืองสมุทร, กำนันตำบลเกาะขาวน้อย, สัมภาษณ์ 5 พฤษภาคม 2545,
วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545
- นายค้อเหลบ ศรีเหมาะ, ฝ่ายประชาสัมพันธ์ชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะขาวน้อย,
สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2545
- นายถนัด ศรีสมุทร, ฝ่ายประชาสัมพันธ์ชมรมชาวประมงพื้นบ้านเกาะขาวน้อย,
สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2545
- นายทวีป หยั่งทะเล, กรรมการที่ปรึกษาชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย,

สัมภาษณ์ 25 มีนาคม 2545, 26 มีนาคม 2545, วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน
 2545, วงประชุมกลุ่มย่อย 1 มิถุนายน 2545, วงประชุมกลุ่มย่อย 27 กรกฎาคม 2545
 นายนิเวศน์ กล้าสมุทร, วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545
 นางบุษบา บุตรี, สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2545, วงประชุมกลุ่มย่อย 27 กรกฎาคม 2545
 นางบัตติ ราเขต, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545, 17 พฤษภาคม 2545, 28 กรกฎาคม 2545
 นายประเสริฐ ศรีเหมาะ, วงประชุมกลุ่มย่อย 27 กรกฎาคม 2545
 นายประเวศน์ กล้าสมุทร, วงประชุมกลุ่มย่อย 27 กรกฎาคม 2545
 นายพิน เรืองกิจ, ฝ่ายรักษาความปลอดภัยชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อย,
 วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545 และ 27 กรกฎาคม 2545
 นางมลชยา หังทะเล, วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545 และ 27 กรกฎาคม 2545
 นายมาห์เร็น อุหลัง, ที่ปรึกษาอาวุโสชมรมชาวประมงพื้นบ้าน, สัมภาษณ์ 27 มีนาคม 2545, 30
 เมษายน 2545, 26 พฤษภาคม 2545, วงประชุมกลุ่มย่อย 1 มิถุนายน 2545 และ 26
 มิถุนายน 2545, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2545
 นายรุณี อุหลัง, วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545 และ 27 กรกฎาคม 2545
 นางวรรฉัตร วิษุฒิ, วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545 และ 27 กรกฎาคม 2545
 นางวิมล ราเขต, วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545 และ 27 กรกฎาคม 2545
 นายวิษณุ สุวรรณปิยะพงษ์, วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545 และ 27 กรกฎาคม 2545
 นายวิเชียร ภาณุวงศ์, กรรมการที่ปรึกษาชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อย,
 สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545
 นายศุภกิจ ทศพงษ์, กรรมการที่ปรึกษาชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อย,
 สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545
 นายสมาน เรืองสมุทร, กรรมการที่ปรึกษาชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อย,
 สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2545
 นางสุจิตรา ราเขต, วงประชุมกลุ่มย่อย 1 มิถุนายน 2545
 นายสำราญ ราเขต, ฝ่ายการเงินและบัญชีชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อย,
 สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2545 และ 27 กรกฎาคม 2545
 นายสำเร็จ ราเขต, ที่ปรึกษาสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้, สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2545
 และ 27 กรกฎาคม 2545
 นายโสภณ เรืองสมุทร, วงประชุมกลุ่มย่อย 1 มิถุนายน 2545
 นายไสว กล้าสมุทร, วงประชุมกลุ่มย่อย 1 มิถุนายน 2545

นายhren ปานะ, ฝ่ายรักษาความปลอดภัยชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะขาวน้อย,
วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545, สัมภาษณ์ 5 พฤษภาคม 2545, วงประชุมกลุ่ม
ย่อย 27 กรกฎาคม 2545

นายหลี รลมินทร์, โต๊ะครู, สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2545

นายอดุล เริงสมุทรผล, วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545

นายอาร์คินซามา เริงสมุทร, วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545 และ 27 กรกฎาคม 2545

นายอาหมีด บ้านนบ, วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545 และ 27 กรกฎาคม 2545

นายอำนวย กัทรกมลสุรกุล, วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545 และ 27 กรกฎาคม 2545

นายอ็อค เอกคณะ, วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545 และ 27 กรกฎาคม 2545

นายฮาโหรน ช่างเหล็ก, โต๊ะอิหม่าม, สัมภาษณ์ 25 มีนาคม 2545, 27 พฤษภาคม 2545,
วงประชุมกลุ่มย่อย 30 เมษายน 2545 และ 26 กรกฎาคม 2545

นางฮับชะ ราเขต, วงประชุมกลุ่มย่อย 1 เมษายน 2545

ภาคผนวก ก
ประมวลภาพวิถีชีวิตของชาวเกาะยาวน้อย

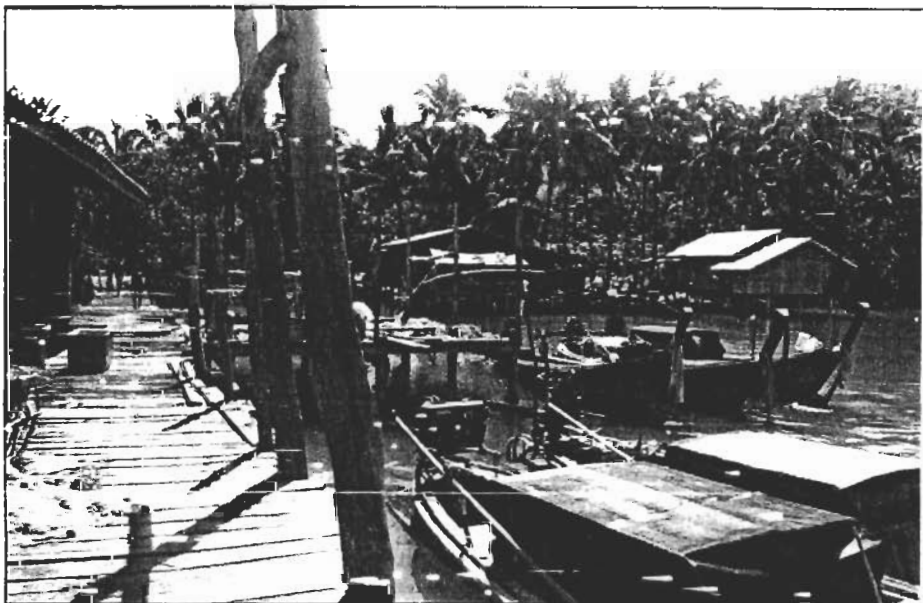
ชาวประมงพื้นบ้านนำเรือหัวโทงออกจับสัตว์น้ำในอ่าวพังงา

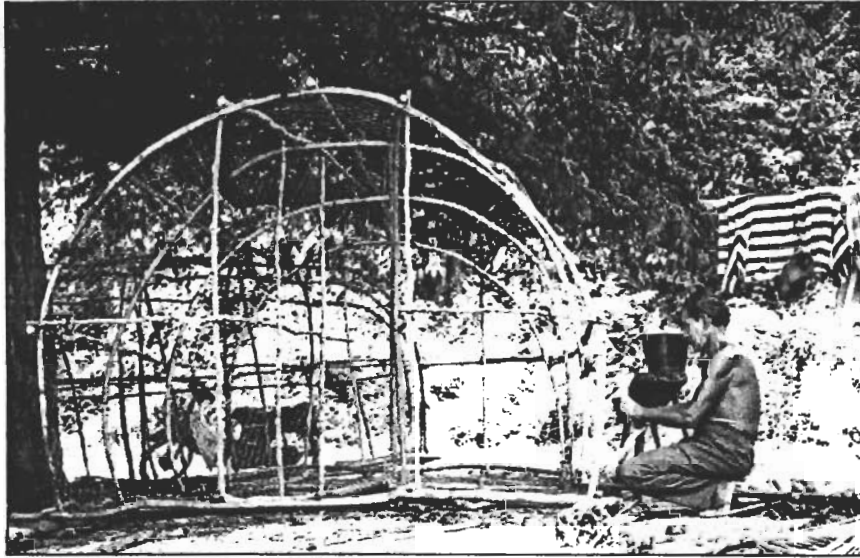

ท่าเลที่พักเรือกลางทะเลของชาวประมงพื้นบ้าน

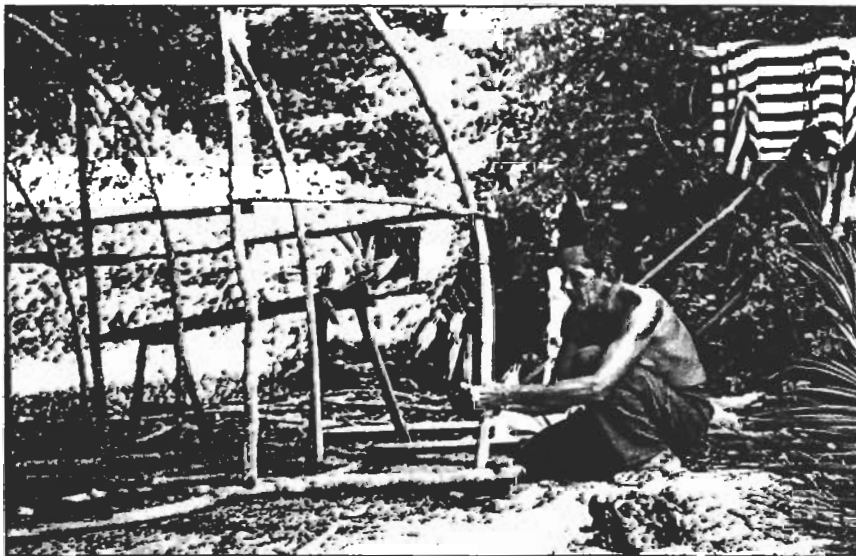

สะพานปลาบ้านแหลมยาง หนึ่งในจุดซื้อขายสัตว์น้ำของชุมชน

ลอบดักปลาขนาดใหญ่ หนึ่งในเครื่องมือประมงพื้นบ้าน

การ “เอาแรง” ในฤดูเก็บเกี่ยว วิธีชีวิตที่ยังหาจุดได้บนเกาะขาวน้อย

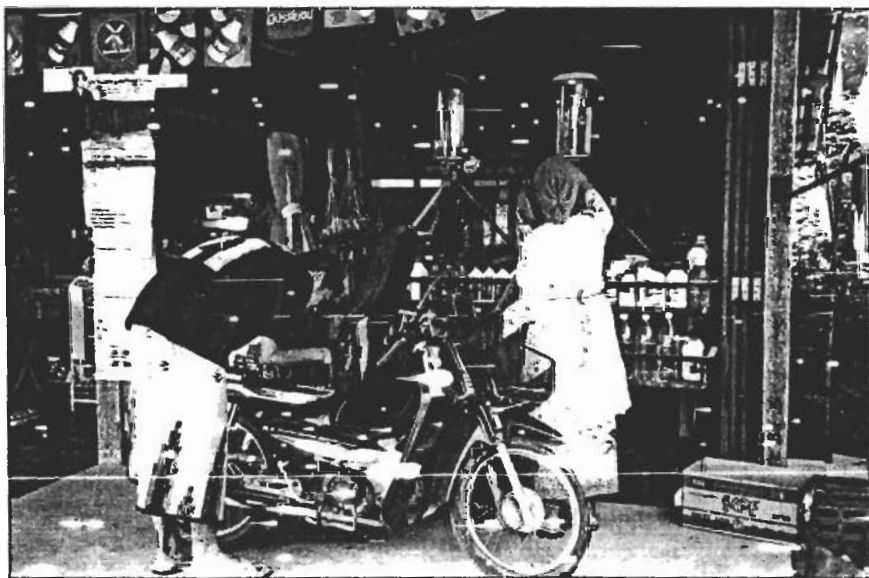
มะพร้าวและยางพารา พืชเศรษฐกิจทางการเกษตร

ร้านขายอาหารยามเช้าของชาวเกาะ ได้แก่ ข้าวหมกไก่ ข้าวมันไก่ ห่อหมกปลา ขนมพื้นบ้าน

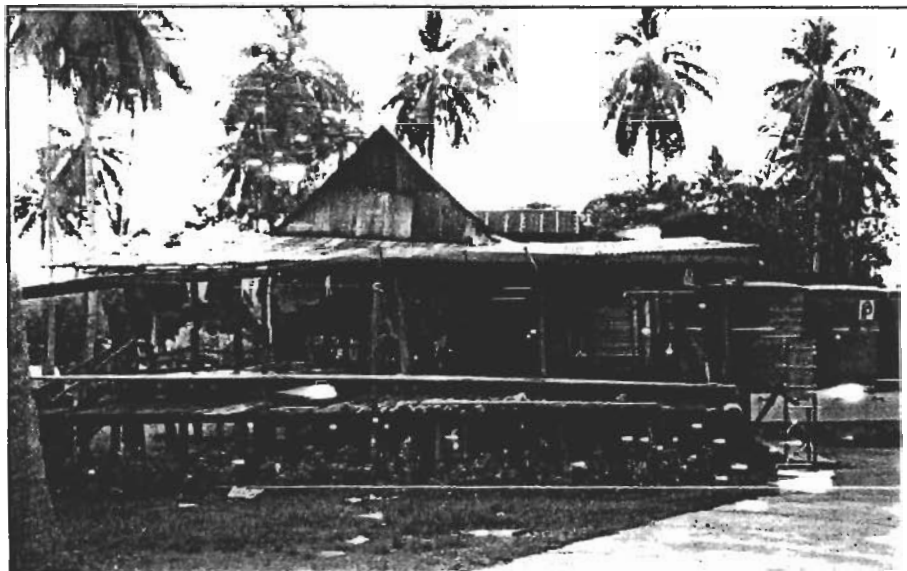
รถจักรยานยนต์ พาหนะหลักในการเดินทางติดต่อระหว่างกันภายในเกาะ

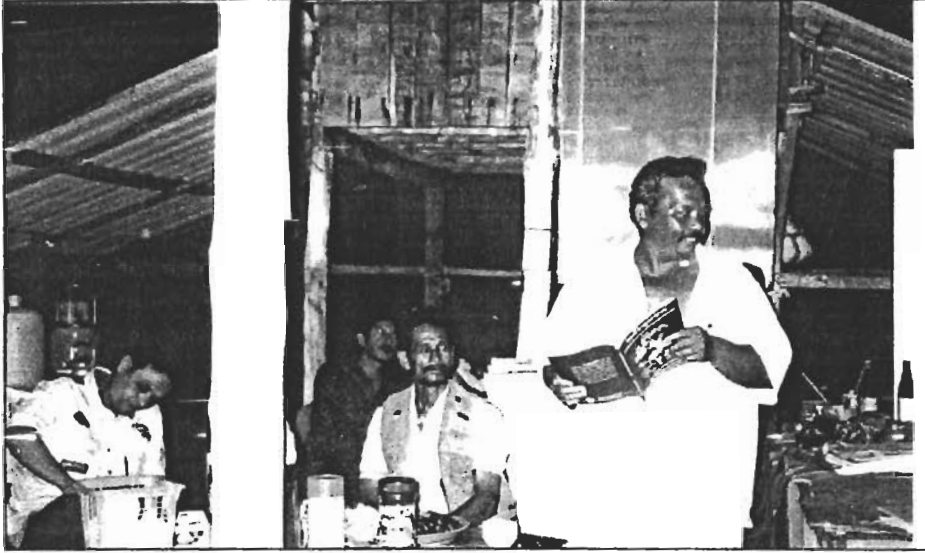
แพะ สัตว์เลี้ยงทางเศรษฐกิจของชาวเกาะชวน้อย

ปอเนาะที่สันติสุข ปอเนาะที่เก่าแก่กลุ่มชนเพียงแห่งเดียวของเกาะชวน้อย

ภาคผนวก ข
ประมวลภาพถ่ายอย่างกิจกรรมการประชุมกลุ่มย่อย

ชำนาญ ราเชต ประธานชมรมชาวประมงพื้นบ้านตำบลเกาะยวน้อย

ซ้าย : มาห์เร็น อุหลัง (ปีะเตาะห์), ปราชญ์อาวุโสของชุมชนเกาะขาวน้อย
 กลาง : ปีะไซ์ อุปมา, กรรมการอาวุโสของชมรมชาวประมงพื้นบ้าน

ซาโหรน ช่างเหล็ก (กลาง), โต๊ะอิหม่ามและปราชญ์อาวุโสของเกาะขาวน้อย

บรรยากาศในการประชุม

บรรรยากาศการประชุม

รูปธรรมหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการประชุม

